

REINO WILHELM PALMROTHIN MEDIAPERSOONA

Mikro- ja makrohistoriallinen tutkielma

Lapin yliopisto
Taiteiden tiedekunta
Audiovisuaalinen mediakulttuuri
2016
Veli-Matti Kilpeläinen

Lapin yliopisto, taiteiden tiedekunta

Työn nimi: *Reino Wilhelm Palmrothin mediapersoonana. Mikro- ja makrohistoriallinen tutkielma*

Tekijä: Veli-Matti Kilpeläinen

Koulutusohjelma/oppiaine: Audiovisuaalinen mediakulttuuri

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 176

Vuosi: 2016

Tiivistelmä:

Tämä mediatieteen pro gradu -tutkielma keskittyy median ja taiteen moniosaaja Reino Wilhelm Palmrothin (1906–1992) toimintaan ja hänen mediapersoonansa muovautumiseen vuosina 1930–1960.

Tutkielmassa kartoitetaan Palmrothin toimintaa mediakentällä kyseisenä ajanjaksona, ja siinä saadaan selville tapahtumia, jotka vaikuttivat hänen mediapersoonansa kehittymiseen. Lisäksi työssä käsitellään mediakentän suhtautumista Palmrothiin. Käsitettä mediapersoonana selitän tähtikulttuurin tutkimuksen avulla. Lyhyesti ilmaistuna mediapersoonana on ihmisjoukosta yksilön henkilökohtaisella veto-voimaisuudella julkisuuteen nouseva henkilö. Myös aikakauden suomalainen mediakulttuuri sekä muutamat suomalaiset mediapersoonat ovat osa tätä tutkielmaa. Aikakaudelle osuu kriisiaika, toinen maailmansota, ja juuri Suomea erityisesti koskettaneet talvi- ja jatkosota sekä sodan jälkeinen aika.

Reino Wilhelm Palmroth alias Reino Hirvisoppi, nimimerkki Palle, oli toimittaja, kirjailija, runoilija ja elokuva-alan yrittäjä. Hän teki uran myös maamme puolustusvoimissa nousten aina majuriksi (evp) asti. Propagandatyö liittyy olennaisesti Palmrothin sodan ajan palvelukseen. Lisäksi hän oli Sotamuseon intendentti.

Tutkielmassa nousevat esille historialliseen aineistoon perustuvat mikro- ja makrohistorialliset tarkastelutavat. Nämä tukevat toisiaan, ja liittävät abduktion ja hermeneutiikan avulla mediapersoonan toiminnan aikakaudesta kertovaan historiankirjoitukseen. Tutkielman lähdeaineistosta suurin osa on löydettävissä arkistokokoelmista.

Tutkielman tulokset ovat tekijän huomioita ja löydöksiä, jotka mahdollisesti olivat vaikuttamassa mediapersoonan toiminnan ja siitä syntyvän kuvan muodostumiseen. Eräs tutkimuksen tehtävä on muutoksen havainnointi. Tutkielman tulokset käsittelevät mediakulttuurin historiallisia muutoksia, jotka heijastuivat kohdehenkilöön, R. W. Palmrothiin. Tutkielman tekijä löytää tapahtumia, joista muutos heijastuu mikro- ja makrohistorian kentille.

Tutkielmassa havaitaan historiallista muutosta kohdehenkilön mediapersoonassa. Yksi suuri tekijä Palmrothin mediapersoonan muovautumiselle on toiminta propagandatyössä viime sotien aikana. Propagandatyö muokkasi mediakuvaa hänestä ja vaikutti hänen tekemänsä mediatyön vastaanottoon.

Asiasanat: Reino Wilhelm Palmroth, mediapersoonana, radiotyö, sota-aika, mikrohistoria, makrohistoria, kulttuurihistoria, propagandatyö

University of Lapland, Faculty of Art and Design

Name of the pro gradu thesis: *Reino Wilhelm Palmroth as a Media Personality. A Micro and Macrohistorical Overview*

Writer: Veli-Matti Kilpeläinen

Degree programme/subject: Audiovisual Media Culture

The type of the Work: Pro gradu thesis

Number of pages: 176

Year: 2016

Summary:

This pro gradu thesis in media science focuses on the work of mister Reino Wilhelm Palmroth (1906–1992), a multiskilled media worker and artist, and outlines the formation of his media personality in the years 1930–1960.

The thesis maps out Palmroth's work in the field of media in the period 1930–1960 and finds out the occasions that effected the formation of his media personality. Also the relations between Palmroth and the field of media are discussed. The concept of media personality will be explained by means of star culture research. In brief, a media person and a media personality is an individual rising from the crowd to publicity with the personal attractiveness. As well the Finnish media culture and some Finnish media persons of the chosen timeline are a part of this thesis. The examined time period was crucial globally because of Second World War. Finland was affected by Winter War, Continuation War and the certain time after the war.

Reino Wilhelm Palmroth also known as Reino Hirvisseppä and Palle, was a journalist, writer, poet and filmmaker. He also made a career in the Finnish Defence Forces and got promoted to major (retired from active service). Work among propaganda was a constitutive part of his wartime service. He was the intendant of the Military Museum in Helsinki, too.

This thesis utilizes micro and macrohistorical research practices based on historical sources. They support each other and with the help of abduction and hermeneutics they link the work of the media person to the history of the time. The major part of the source material is collected from the archives.

The results of this thesis are observations and findings that have possibly been affecting the work, activity and the public image of the media person Palmroth. One task of the thesis is to research and observe transformation. The results consider the historical modification in media culture reflecting to the target person R. W. Palmroth. The writer of the thesis finds activity and episodes that are reflecting transformation to areas of micro and macrohistory.

There is historical transform observed in the media personality of Palmroth. One of the largest motives for the transformation of the Palmroth's media personality is the work in propaganda apparatus in the last wars. This propaganda work modified his public image in media and affected the reception of his media work.

Keywords: Reino Wilhelm Palmroth, media person, broadcasting, war time, microhistory, macrohistory, cultural history, hermeneutics, propaganda work

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkimusintressit	5
1.2 Mediapersoona tähtikuvassa	7
1.3 Tutkittavan ilmiön problematisointi	10
1.4 Reino Wilhelm Palmroth	13
2 TEORIA, HYPOTEESI JA TUTKIMUSMENETELMÄ	16
2.1 Hermeneutiikka	16
2.2 Mikro- ja makrohistoria	22
2.3 Abduktio tutkielman osana	29
2.4 Tutkimusetiikka	32
2.5 Hypoteesi	35
2.6 Tekninen toteutus	36
3 TUTKIMUSAINEISTON MIKRO- JA MAKROHISTORIALLINEN EMPIRIA	40
3.1 Makrohistoriallisista käännekohdista 1930–1960	40
3.1.1 Makrohistoriallisia poimintoja 1930-luvulta	41
3.1.2 Makrohistoriallisia poimintoja 1940-luvulta	48
3.1.3 Makrohistoriallisia poimintoja 1950-luvulta	56
3.2 Tarkastelussa 1930-luvun muuttuvia mikrohistoriallisia tekijöitä	65
3.2.1 Mediapersoona R. W. Palmroth 1930-luvulla	65
3.2.2 Palmrothin toiminnasta poimittuja havaintoja	69
3.3 Tarkastelussa 1940-luvun muuttuvia mikrohistoriallisia tekijöitä	75
3.3.1 Mediapersoona R. W. Palmroth 1940-luvulla	78
3.3.2 Palmrothin toiminnasta poimittuja havaintoja	86
3.4 Tarkastelussa 1950-luvun muuttuvia mikrohistoriallisia tekijöitä	110
3.4.1 Mediapersoona R. W. Palmroth 1950-luvulla	111
3.4.2 Palmrothin toiminnasta poimittuja havaintoja	112
4 TULOKSET JA POHDINTA	121
4.1 Johtolangat ja median kenttä	121
4.2 Tutkimustyön luotettavuus	156
5 PÄÄTÄNTÄ	166
LÄHTEET	169

1 JOHDANTO

Erilaiset mediahistoriaan liittyvät projektit ovat kuuluneet osaksi audiovisuaalisen mediakulttuurin opintojani. Tätä opiskelua on tukenut myös oma harrastuneisuuteni ja kiinnostukseni suomalaisen median historiaa kohtaan. Tässä tutkielmassa tuon esiin media-alan, historian ja kulttuurin tutkimusta. Lähden perehtymään mikrohistoriaan mediapersoonan kautta.

Mediapersonasta muovautuva kuva on jokaisen median kuluttajien tietoisuuteen nousseen henkilön kohdalla omanlaisensa. Tämä tutkielma etsii suuntaviivoja Reino Wilhelm Palmrothin alias Reino Hirvisepän, nimimerkki Pallen, mediapersoonan kuvan muodostumiseen. Tutkimustyö pohjautuu erilaisiin lähdemateriaaleihin. Lähdemateriaalista muodostan johtopäätösteni pohjalta ”kuvan mediapersoonan muovautumisesta” ja löydän mahdollisia tekijöitä historian kulun suuntaviivoille ja tapahtuneille ilmiöille mediapersoonan toiminnassa, vertailemalla esimerkkihenkilöä mikro- ja makrohistorian keinoin muun muassa aikakauden kulttuurikentällä toimineisiin muihin henkilöihin, jotka esittelen tutkielmassani tuonnempana.

Tämä kulttuurihistoriallinen tutkielma on mediatieteelle ominaisesti poikkitieteellinen ja keskittyy historian, kulttuurin ja mediatutkimuksen osa-alueille. Opinnäytteeni kulttuurillista ilmiötä pyrin selittämään mediatieteen keinoin sekä historiallisesti. Tämän laadullisen tutkielman koneisto pohjautuu hermeneutiikkaan, abduktioon sekä mikro- ja makrohistoriaan.

Mediatallenteiden, erilaisten kirjoitusten sekä muiden dokumenttien avulla luon katsauksen R. W. Palmrothin mediapersoonan muovautumiseen aikavälillä 1930–1960. Tässä tutkielmassa muutos on läsnä. Ihmiselämään kuuluu muutos jo luonnollisesti. Tutkielma näyttää millaista muutosta on havaittavissa kolmenkymmenen vuoden aikajaksolla. Tässä tutkielmassa aineisto tuo esiin sisältönsä avulla aineistoa mahdollisesta muutoksesta, jota tutkija havainnoi ja muodostaa siitä omanlaisensa kuvan, pohjaten ja soveltaen tuloksia vertailun avulla aikakauden suomalaiseen mediaan.

Mediaan liittyvää historiaa on tutkittu Suomessa melkoisesti. Tämä lienee kuitenkin ensimmäinen R. W. Palmrothin mediakuvaa tutkiva pro gradu -opinnäytetyö. Reino

Wilhelm Palmrothin mediapersoonaa sivuaa osittain muun muassa Paavo Oinosen opinnäyte. Oinonen on tehnyt laudatur-tutkielmansa Turun yliopiston historian laitokselle vuonna 1993 otsikolla: *Ajanvietettä sivistysradiosta – suomenkielisen yleisradioajanvietteen kuuntelukulttuuri ja ohjelmapoliittinen kontrolli 1945–1964*. Oinosen uusin mediapersoonaa käsittelevä teos vuodelta 2015 on *Markus-setä. Suomen ensimmäinen radiopersoona*. Palmroth on esillä niin ikään Salli-Sofia Ritolan pro gradu -tutkielmassa. Se on valmistunut Jyväskylän yliopiston historian ja etnologian laitokselle vuonna 2014. Työn otsikko on *Toiseuden lumo. Eksoottisuus ja eroottisuus revyyteatteri Punaisen Myllyn esityksissä*. Tämän tutkielman aihealuetta lähellä on myös Jenni Silventoisen Tampereen yliopiston yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikköön vuonna 2013 valmistamassa pro gradu -tutkielmassa *Ilolle elintilaa! Revyy-teatterit jatkosodan jälkeisessä Suomessa*.

Palmrothin mediapersoonan erään ajanjakson elämäntyötä tutkiva opinnäyte tarjoaa haasteita tutkielman tekijälle. Haasteellista on arvioida lähdemateriaalin todenperäisyyttä. Haasteellista on myös koettaa ymmärtää aikakautta ja ihmisten suhtautumista senaikaiseen mediakeskusteluun. Tutkimuseettinen suhtautuminen tutkielman aikakauden aihealueeseen tosiasiana on myös tärkeä osa tämän tutkielman tekemistä.

Mediapersoona on sanana uudehko, mutta ajatuksena ikivanha. Niin kauan kuin ihmisrodulla on ollut keino nostaa yhteisössä joku henkilö julkiseen asemaan, on persoona päätenyt osaksi mediaa. Aikakausi, aatteet, tavat ja välineet ovat olleet toiset, mutta ihminen on ollut sama. Median parissa on onnistuttu tai epäonnistuttu. Erilaiset laitteet ja järjestelmät, radio, televisio tai internet tarjoavat mahdollisuuden mediapersoonalle lähes koko maailman haltuunottoon. Internet on mahdollisista medioista tehokkain sisältökenttänä tai vastaanottokanavana. Avaan tutkielmassa tuonnetun omassa alaluvussa mediapersoonan käsitettä elokuvan tähtijärjestelmän käsitteen avulla.

Tutkielman aiheena mediapersoona ei ole kuitenkaan uusi, aihealueesta on tehty aikaisemminkin tutkimusta. Esimerkiksi 2000-luvun suomalainen mediapersoona Jari Sarasvuo on antanut aiheen tutkimustyölle. Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan viestinnän oppiaineeseen vuonna 2000 on tehty Juha Itkosen pro gradu -tutkielma *Tapaus Sarasvuo. Mediapersoonan monet roolit vuosituhaten lopun*

Suomessa. Työn tutkimus tukeutuu sosiologi Pierre Bourdieun kenttäteoriaan. Lisäksi mediapersoonaa on tutkinut esimerkiksi Seija A. Niemi pro gradu -työssään *Julkisuuden Janus-kasvot. Olavi Virran julkisuuskuvan muutos aikakauslehtien sivuilla vuosina 1945–1972*. Niemen työ hyväksyttiin Turun yliopiston humanistiseen tiedekuntaan kulttuurihistorian oppiaineeseen vuonna 2003.

Mikro- ja makrohistorian luonteen ymmärtäminen luo pohjaa tämän tutkielman tekemiselle. Nämä historiankirjoituksen tavat keskustelevat tässäkin työssä keskenään ja yhteisymmärrys näkyy loppupohdinnassa. Palmrothin mediakuvan muodostumista on tuotu esiin jossakin määrin molemmissa historiankirjoituksen tavoissa. Tätä tutkielmaa ei myöskään olisi ilman laadulliseen tutkimukseen soveltuvaa hermeneutiikkaa.

Tässä tutkielmassa soveltamani tutkimusote on esillä esimerkiksi Risto Alapuron teoksessa *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Alapuron tutkimus käyttää hyväksi mikrohistoriaa. Aihe ei varsinaisesti koske mediapersoonan muovautumista, mutta tutkimusote on samankaltainen eli mikro- ja makrohistoriaa mahdollisuuksien mukaan yhdistävä. Teoksessaan Alapuro purkaa tutkimuksen teon mallia näin:

Mikrohistoriaan – tarkemmin sanoen ehkä tunnetuimpaan italialaiseen suuntaukseen – tämän kirjan liittää myös pyrkimys tutkia ”pientä historiaa” jännitteisessä suhteessa ”suureen historiaan”, ei tämän pienoiskuvana.¹

Toinen maailmansota on kiinnostanut tutkijoita vuosikymmeniä. Opinnäytteissäkin aihetta on eri tavoin sivuttu. Toista maailmansotaa on myös tutkittu kulttuurin kannalta. Jos sota edisti tekniikan kehitystä, vaikutti se myös kulttuurin muovautumiseen. Tässä tutkielmassa on vahvasti läsnä sota-aika ja sen vaikutukset ihmiskohtaloihin. Aktiivinen toiminta sodanaikaisissa maanpuolustustoimissa ei välttämättä johtanut rauhan tultua, kuin palkkiona hyvin tehdystä työstä, hyvänlaiseen ja arvostettuun arkielämään. Sotapropagandatyöhön osallistuneen Palmrothin työura me-

¹ Alapuro 1994, 317.

diakentällä välittää sodan luomia kohtalokkaita suuntaviivoja, kuten tutkielman edessä tullaan havaitsemaan.

Sota-ajan radiotyötä käsittelee vuonna 2010 ilmestynyt Suomen Yleisradiossa radioarkistossa toimineen arkistopäällikkö Lasse Vihosen teos *Radio sodissamme 1939–1945*. Tietokirjailija Kai Linnilän kirjankustantamo Tammen toimitusjohtaja Untamo Utrion päiväkirjoista toimittama *Taistelu eetterissä. Talvisota ja hyökkäysvaihe* on teos vuodelta 2008, jossa kuvataan valtion tiedotuslaitoksen toimintaa Untamo Utrion näkökulmasta. Molemmista teoksista löytyy viittauksia Palmrothin propaganda-toimintaan sota-aikana. Palmroth itse on kertonut ajatuksiaan elämänsä varrelta muistelmateoksissa *Kuin vierivä virta. Jutelmia erään elämän varrelta* vuodelta 1975 ja *Silmästä silmään* 1983.

Tämän tutkielman problematisoinnin pääajatus on luoda historiallisten johtolankojen avulla katsaus esimerkkien valossa Palmrothin mediapersoonaan ja sen ilmenemiseen eri muodoissaan, ja etsiä hypoteettisia syitä sille, kuinka hänen mediapersoonansa muodostuu ja sijoittuu aikakauden mediapersoonien joukkoon. Tutkielman alussa perehdyn teoriaan. Seuraavaksi käyn läpi aineistoa, joka antaa mikrohistoriallisia johtolankoja, ja sen jälkeen teen johtopäätöksiä ja pohdintoja. Pohdinnassa on tarkoitus liittää tutkintatyö historiallisiin makrotason asiayhteyksiin, ajankohdan kulttuurihistoriaan ja ajankohdan muihin mediapersooniin sekä heidän mediapersoonansa hyväksymiseen median kuluttajien joukossa.

Tässä tarkoituksena ei ole kokonaisen henkilökuvan luominen Palmrothista. Tutkielmassa ei ole tarkoitus arvioida R. W. Palmrothin yksityiselämää ja hänen persoonallisuuttaan siviilihenkilönä. Työn tarkoituksena on kartoittaa Palmrothin mediapersoonien Reino Hirvisepän ja nimimerkki Pallen muovautumista median parissa. Tuon tutkielmassani esille erilaisten esimerkkien avulla Palmrothin mediassa vaikuttaneitten ”persoonallisuuksien” esiintymistä ja vastaanottoa kulttuurin kentällä. Tutkielman ongelman asettelu on sen kaltainen, että tarvetta henkilökohtaisen arkielämän ja yksityisen persoonallisuuden pohtimiseen ei oikeastaan ole. Ainoastaan aihetta voidaan jossakin kohdassa tutkielmaa sivuta. Tämän kaiken tutkielman tekijä pyrkii tekemään runoilija, kirjailija, kamarineuvos ja evp. majuri Reino Wilhelm Palmrothin muistoa kunnioittaen.

Tutkielman laadinta on opettanut tekijäänsä myös suomalaisten arkistolaitosten toimintatavoille. Arkistot ovat tärkeä osa suomalaista kulttuuriperintötyötä ja niissä työskentelee ammattitaitoista henkilökuntaa. Pro gradu -prosessi on hahmottanut tekijälleen myös poikkitieteellisyyttä median ja kulttuurihistorian kentällä. On ollut etuoikeus tutustua media-alan maisteriopinnoissa hieman kulttuurihistoriantutkimukseen ja arkistolaitoksiin.

Kiitän opinnäytteen valmistumisesta Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan opettajakuntaa ja työntekijöitä. Erityisesti haluan mainita lehtori Seppo Kuivakaran työpanoksen lopputyön ohjauksessa. Kiitos kuuluu lisäksi laitoksen professorille Eija Timoselle ja dekaani Timo Jokelalle. Kiitän myös yhteistyöstä Reino Wilhelm Palmrothin tytärtä Inkeri Palmrothia. Haluan kiittää vielä eri arkistolaitosten ammattitaitoista henkilökuntaa. He avustivat auliisti pro gradu -tutkielman laatijaa R. W. Palmrothia koskevan aineiston etsinnässä ja luovuttivat sen tekijälle tarkasteltavaksi. Journalistisen kulttuurin edistämissäätiö on tukenut tätä tutkielmaa opiskelijastipendillä.

1.1 Tutkimusintressit

Audiovisuaalisen mediakulttuurin tutkimustyön kenttä on laaja. Pääkäsite audiovisuaalinen mediakulttuuri on kuitenkin selkeästi hahmoteltavissa. Lapin yliopiston rehtorin Mauri Ylä-Kotolan luonnehdinnat mediakulttuurista opussarjan *Mediatieteen kysymyksiä*, ensimmäisessä osassa *Mitä on mediatiede?*, on esitetty taulukoineen tähän tapaan:

Käsite ”mediakulttuuri” viittaa siihen 1900-luvun kehittyneiden (jälki)teollisten yhteiskuntien tilanteeseen, jossa median eri muodot alkavat yhä hallitsevimmin läpäistä ja värittää koko ihmisen arkista elämismailmaa. Käsite ”audiovisuaalinen mediakulttuuri” tarkoittaa tästä näkökulmasta teknologisesti tuotettua aistiympäristöä. – – ”Mediatiede” on Lapin yliopistossa profiloitu siten, että sen erityinen kiinnostus kohdistuu audiovisuaalisen mediakulttuurin yleisiin kysymyksiin, mediatieteeseen ja ns. uuteen mediaan videosta alkaen (**taulukko 1**). Siten ”mediatieteelle” tyypillistä ei ole esimerkiksi sanomalehtitutkimus tai journalistikoulutus. – –

1. Mediatieteen tutkimusalueet

A	B	C
Mediataiteet	Uusi media	Audiovisuaalinen mediakulttuuri

(Taulukko 1, Ylä-Kotola 1999, 16.)

Näin käsitteellistetyin mediatieteen voi määritellä kokeilevaksi opialaksi tieteen, taiteen ja teknologian risteymäpisteessä. Mediatiede pyrkii yhtäältä ymmärtämään, selittämään ja arvioimaan mediateknologioiden roolia nyky-yhteiskunnassa (aikalaiskritiikki). Toisaalta siihen kuuluu myös historiallinen näkökulma, jonka kautta voimme ymmärtää tyylien, välineiden ja muotojen tradition nykypäivän median taustalla (esim. Huhtamo 1996; Sihvonen 1996). Mediatiede on niin ikään kiinnostunut tulevaisuudesta ja tietokoneperustaisen uusmedian eri sovelluksista, jotka ovat vasta kehittelyvaiheissa, utopioina tai pilotteina.²

Kuten edellä lainatusta käy ilmi historiallinen näkökulma on osa mediatiedettä. Tässä tutkielmassa tehdään kulttuuritutkimusta, koetetaan ymmärtää ja löytää selityksiä mediapersoonan muovautumiselle. Käsite audiovisuaalinen mediakulttuuri toimii taustatekijänä, tyylien välineiden ja muotojen osalta: mediapersoonaa ei olisi ilman median vastaanottajia eli samaistujia, ei myöskään alati jatkuvaa mediateknologian kehitystä; luolamaalauksista ja varjokuvista on edetty pitkälle nykyaikaiseen digitaaliseen mediaan erilaisine teknillisine variaatioineen. Tämä työ sijoittuu mediatieteen kentälle nimenomaan historiallisen lähestymisensä kautta. Palmroth valikoitui tutkielman kohdehenkilöksi siksi, että hänen mediauransa on kontrastinen ja toinen maailmansota oli hänen uralleen merkittävä tekijä. Valintaa ohjasi osittain jopa satuma.

Yhdistän opinnäytetyössäni henkilökohtaiset intressini historian tutkimusta kohtaan ja median tutkimus kulttuurihistorian puitteissa. Laadullisessa tutkimuksessa tulkitsemiselle jää oikeutettu sijansa. Kysymyksien tulva voi olla suuri, mutta erilaisten mikro- ja makrohistoriallisten johtolankojen avulla ainakin joihinkin kysymyksiin voi löytyä hyvin luonnollinen ja todistettavissakin oleva vastaus.

² Ylä-Kotola 1999, 14–17. Tässä Ylä-Kotolan esittämä historiallinen näkökulma antaa mahdollisuuden kulttuurihistorialliselle audiovisuaalisen mediakulttuurin tutkimiselle. Tätä perinnettä tukevat ymmärrettävät tyylit, välineet ja muodot, jotka ovat johtaneet nykyajan kehitykseen.

1.2 Mediapersona tähtikuvassa

Media monessa muodossaan luo mahdollisuuden sille, että mediapersoonia syntyy ja kaikkoo pois mediakulttuurin kentältä. Mediapersonan käsitteeseen voikin perehtyä elokuvista tutun tähtijärjestelmän kautta. Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan elokuvantutkimuksen lehtori Veijo Hietala selvittää tähteyttä elokuvatutkija Christine Gledhillin ajatusten pohjalta teoksessaan *Tunteesta teesiin. Johdatusta klassiseen ja uuteen elokuvateoriaan*:

Näyttelijästä tulee tähti, kun hänen valkokankaan ulkopuolinen elämäntapa ja persoonallisuutensa nousee yhtä tärkeäksi kuin hänen näyttelijäntyönsä tai ylittää sen.³

Hietala mainitsee, kuinka tähti eli tähtikuva ei ole rakennelmana kiinteä ja selkeä, vaan se ammentaa monesta lähteestä ja on dynaaminen prosessi. Se saattaa jatkua vielä esiintyjän kuoleman jälkeenkin.⁴ Tämä tähtikuva voidaan nähdä myös kulttuurisena ilmiönä. Hietala kirjoittaa:

Koska tähtikuvan synty ja suosio ovat siis seurausta yleisön siihen kohdistamista haluista ja fantasioista, sitä voidaan analysoida myös aikakauden kulttuurivirtausten peilinä. On esimerkiksi esitetty, että tähdet ovat kunkin aikakauden ”maksimoituja ihmistyyppejä”. ”Elokuviissa kohtaamme hahmoja, jotka ruumiillistuvat maksimaalisesti ajan ihanteita iän, kauneuden, voiman, koston ym. suhteen.”⁵

Tähtikuvan luonteeseen ja todellisuuteen olemisen kautta perehtyy myös elokuvatutkija Peter von Bagh teoksensa *Tähtien kirja* saatesanoissa seuraavasti:

Todelliset elokuvatähdet ovat ikään kuin eri ainetta. He eivät näyttele rooleja vaan elävät annetussa tilanteessa, luineen ja nahkoineen. Heillä on kyky eliminoida katsojan epäluulot aina siihen pisteeseen, että mitään keinotekoista ei ole. He ovat ”todellisia”. – – Juuri tätä on niin paljon väheksytty. Tähdet näyttelevät itseään. Juuri tämä seikka, itse yksinkertaisuus, on mitä konstikkain. Tähti näyttelee konstruktiota, joka on ”hän itse”.⁶

³ Hietala 1994, 174.

⁴ Hietala 1994, 175.

⁵ Hietala 1994, 179–180.

⁶ von Bagh 2006, 11.

Näistä tähteyden käsitteen yleisluontoisista avauksista pääsee sisälle suomalaiseen tähteyteen, jonka muodostumista on tutkittu teoksessa *Suomalaisuus valkokankaalla. Kotimainen elokuva toisin katsoen*. Julkaisussa Helsingin yliopiston filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitoksen Elokuva- ja televisiotutkimuksen oppiaineen tutkijan Jaakko Seppälä kirjoittaa artikkelissaan, kuinka elokuvatähteyden muodostumiseen Suomessa on vaikutuksensa ollut teatterilla sen läheisen vuorovaikutuksen vuoksi. Lisäksi hän mukailee elokuvatutkija Martti Lahden ajatuksia, joissa käsitykset tähdestä muodostuvat eri medioissa ja niiden välittämässä teksteissä. Näin erilaiset tekstit tuottavat tähtikuvan identiteetin. Seppälän mukaan tähteyksy syntyy elokuvien ja niiden kansatekstien vuorovaikutuksessa.⁷ Hän lainaa vielä tekstissään elokuvan tähteyttä tutkinutta Paul McDonaldia:

– – McDonald onkin todennut selväsanaisesti: ”Tähdet ovat välitettyjä identiteettejä, tekstuaalisia konstruktioita, sillä yleisöt eivät kohtaa todellista persoonaa, vaan pikemminkin kokoelman kuvia, sanoja ja ääniä, joiden ajatellaan edustavan tätä persoonaa.”⁸

Seppälä ei kuitenkaan aivan selvästi jaa ymmärrettäväksi käsitettä kotimaisesta elokuvatähdestä vaan haluaa muistuttaa matalammasta käsitteestä, elokuvatutkija Richard deCordovaan esille tuomasta ”valkokangaspersoonasta” (picture personality):

Valkokangaspersoonana on välivaihe näyttelijyyden ja tähteyden välillä. Elokuvatähden erottaa valkokangaspersoonasta deCordovaan mukaan se, että katsojien mielenkiinto kohdistuu vähintään yhtä paljon tämän yksityiselämään kuin näyttelijäntyöhön.⁹

Seppälä jatkaa artikkelissaan kotimaisen elokuvatähteyden määrittelyä. Hän tulee siihen johtopäätökseen, että elokuvan alkuaikoina muun muassa 1920-luvulla kyse oli jostakin mediapersoonallisuuden ilmentymästä tähtien ja valkokangaspersoonien väliltä. Tästä syystä onkin hyvä käyttää jo vakiintunutta termiä kotimaiset filmi- tai elokuvatähdet.¹⁰

⁷ Seppälä 2007, 20–21.

⁸ Seppälä 2007, 21.

⁹ Seppälä 2007, 28.

¹⁰ Seppälä 2007, 43.

Elokuvaa tutkinut Outi Heiskanen perehtyy suomalaiseen tähteyteen teoksessaan *Suomalaisten filmitähtien kulta-aika*. Hän nostaa esille ihmisen oppimat tavat:

Tunnistamme helposti valkokankaalla esiintyvän hahmon tähdeksi, ajattomaksi kiteytymäksi kyseisen henkilön leimallisimmista ominaisuuksista ja piirteistä. Kuullessamme nimen Tauno Palo tai Ansa Ikonen emme ajattele heidän yksittäisiä elokuviaan, vaan mieleemme juolahtaa ikoninen kuva tutuista näyttelijöistä kaikkein tyypillisimmillään.¹¹

Heiskanen mainitsee tähtikulttuurin kehittymisen. Hänen mukaan tähteys ei syntynyt alkujaan elokuvan sivutuotteeksi. Ilmiö tunnettiin muutoin jo 1800-luvun Euroopassa. Juhlinnan kohteet, taiteilijat, näyttelijät ja urheilijat, herättivät ihailijoissaan suorastaan hurmoksen omaista vastakaikua. Heiskanen mukaan tätä voi pitää varhaisena pohjana nykyaikaisen julkisuuskulttuurin kehittymiselle.¹²

Heiskanen ajatuksen pohjalta ihailtu imago, idoli tai tähti voi olla myös laajemmin mediassa vaikuttava persoona eli mediapersoona. Hän on julkinen henkilö, joka toimii median kentällä esimerkiksi painotuotteiden tai vaikka radion parissa. Näin myös Reino Wilhelm Palmroth oli mediapersoona. Hän oli kuuluisa julkisuuden henkilö, joka nousi radiorevyidensä tuoman julkisuuden varjolla lähes tähdeksi 1930-luvun Suomessa. Palmroth oli mediapersoona aivan kuin edellä mainittu valkokangaspersoona, mutta hänen mediatyöskentelyssään oli tietyt tähtihetket.

Turun yliopistossa vaikuttava kulttuurihistorian tutkija Paavo Oinonen on määritellyt mediatähteyttä median, medioitumisen ja populaarijulkisuuden kautta teoksessaan *Markus-setä. Suomen ensimmäinen radiopersoona*:

Varhaisimpia medioituneita hahmoja olivat muusikot ja teatterin diivat, joiden ympärille kehittyi erityinen julkisuus. Vähitellen elokuvatähdet tulivat lehtien sivuille, heidän ihailijakuviaan painettiin ja heidän loistensa löysi tiensä tuotemerkkinointiin. Viestimet oivalsivat tunnettujen hahmojen kiinnostavan yleisöä ja hyödynsivät tehokkaasti henkilöjulkisuuden mahdollisuudet. Markus Rautiosta tuli jo varhain aikansa mediatähti, jonka läsnäolo kuului ja näkyi eri viestimissä. Tämä kaikki kuuluu populaarijulkisuuteen.¹³

¹¹ Heiskanen 2014, 9.

¹² Heiskanen 2014, 10.

¹³ Oinonen 2015, 14.

Oinosen medioitumisen historiankulkua voi ajatella myös Palmrothin kohdalle, jonka ääni oli aikanaan radiosta kansalle tuttu. Oinonen pohjaa samaisessa teoksessa ajatuksensa yhdysvaltalaisen historioitsija Warren Susmanin ajatukseen, jossa 1900-luku oli siirtymää ”luonteen kulttuurista” ”persoonallisuuden kulttuuriin”. Siinä persoonallisuus merkitsi erottautumisen mahdollisuutta ja menestymiskeinoa ihmiselle. Oinonen kirjoittaa, kuinka Susmanin mukaan persoonallisuuden kulttuuri muovautui ihmisen elinympäristöön kohdistuvassa muutoksessa. Ihminen tunsivat olevansa tasa-paksun ihmisjoukon osa ja kamppaili itselleen näkyvyyttä henkilökohtaisella veto-voimaisuudella.¹⁴

Oinonen nostaa esille vielä amerikkalaisen radiohistorioitsijan Michele Hilmesin. Oinosen mukaan Hilmes on todennut, että ääniradio vei persoonallisen kulttuurin aiempaa pidemmälle, kun kuuluisuuksien radioäänet tulivat osaksi kotien yksityisyyttä. Oinonen lisää, että aikakauden aikakauslehdistö tuki erilaisilla julkaistulla artikkeleillaan populaarijulkisuutta.¹⁵

1.3 Tutkittavan ilmiön problematisointi

Tämän tutkielman kysymyksenasettelu ja tutkimustehtävä käy selville tästä luvusta. Kuten tutkielman otsikkokin osoittaa, tässä tutkittava mikrohistoriallinen ilmiö on R. W. Palmrothin mediapersoonan muodostuminen, abduktiivisena vastapainona toimii suomalaisen kulttuurihistoriankirjoituksen makrotaso aikakauden muutamine muine tässä tutkielmassa esimerkiksi nostettuine mediapersoonineen. Tutkimustehtävänä on seurata hypoteesin lailla mikro- ja makrotason kehitystä. Hypoteesi rakentuu mikro- ja makrohistorian sekä abduktion avulla tapahtuvan mediapersoonien vastaanoton muovautumisen havainnointiin. Tämä havainnointi on tarkoitus liittää tutkielman lopussa keskusteluun mediapersoonakohtaloista maassamme vallinneena aikakautena ja pohtia miksi esimerkkitapaus on tai ei ole poikkeava muiden joukossa? Tärkein hypoteettinen tarkastelun kohde on Reino Wilhelm Palmrothin mediapersoonan muovautuminen aikajaksona 1930–1960. Erilaisten esimerkkien avulla hypoteesi

¹⁴ Sama.

¹⁵ Oinonen 2015, 15.

todennetaan, ja tuloksissa ja pohdinnoissa näkyy, havaitsinko muovautumista mediapersoonassa mihinkään suuntaan.

Tutkimuskysymys on hermeneutiikan ja tutkielman hyväksytyksi lukemisenkin kannalta tärkeä seikka. Millaista muutosta on havaittavissa, miten ja miksi? Vastausta etsin koneiston kautta, en suoraan. Etsin kysymyksiin johtolankoja ja keskustelua esimerkkien avulla. Tutkielman lopussa esittelen tulokset.

Tässä tutkielmassa tarkoituksenani ei ole etsiä suoria vastauksia, koska se on tutkielman puitteissa mahdotonta ja vailla perusteluja. Etsin sen sijaan mahdollisia mediakulttuurin vastaanotossa ilmenneitä muutoksia ja selityksiä tämän reagoinnin sille. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että Palmroth on mikrohistoriallinen tarkastelun pääkohde, ja makrohistoriallisen tason tutkielmaan luo aikakauden suomalaisen mediakuvan kehitys ja myös muiden aikakautena toimineitten mediapersoonien vastaanotto.

Tutkittavan ilmiön problematisointi perustuu hypoteesiin, että elämä on yhtä muutosta. Muutosten syitä on aina lukemattomia, mutta tässä tutkielmassa historiankirjoituksen keinoin pyritään katsomaan mediapersoonan elämää hieman tarkemmin ja pohtimaan sitä, miksi mediauran ja elämäntaipaleen suhteen asiat Palmrothin kohdalla menivät niin kuin ne menivät.

Tutkittava ilmiö on kokeiltavissa jossakin muodossa jokaisen, esimerkiksi opiskelijan, elämässä. Opiskelija X opiskelee yliopistossa viisi vuotta. Tämä viisi vuotta voi olla aikakausi, jonka aikana hänen opiskelijapersoonan mahdollista muutosta voisi tarkastella. Jokainen voinee hypoteesin tavoin ajatella, että muutosta olisi esimerkiksi tapauksessakin havaittavissa. Vertailukohtana voisivat tässä toimia muut opiskelijat, ja havainnointi voitaisiin suorittaa heidän kauttaan.

Tässä opinnäytetyössä tutkittavan ilmiön problematisoinnista tekee haasteellisen aikakausi, jota on enää mahdotonta tavoittaa. Aikakauteen voi yrittää kurkistaa erilaisten tallenteitten avulla. Samalla on pohdittava tutkimuseettisiä kysymyksiä siitä, mikä on hyvää ja huonoa tutkielman tekemistä ja sitä, mikä on hyvää ja huonoa läh-

deaineistoa. Myös sitä, mikä on hyvää ja huonoa valintaa tutkimustyön aineiston kesken.

Problematisointi, jota tässä pro gradussa kehitellään, on yksinkertainen kahden tekijän malli, joka toteutuu mikro- ja makrohistorian vertailemisen avulla. Aihevalinnassa ja sen toteuttamisessa pyritään huolellisuuteen ja luonnolliseen tarkastelutapaan, joka tuottaa luonnollisia johtopäätöksiä aiheen pohjalta. Näiden asia-avausten avulla vieden problematisointia eteenpäin tutkielman luvuissa, jotka analysoivat lähdeaineistoa.

Tutkielmassani on asetettu historiallinen apparaatti, josta odotan tulosta erilaisten esimerkkien avaamisen valossa. Probleeman laajuus on kuitenkin sitä luokkaa, että aikakauden rajaaminen on paikallaan. Mikrotasolla yksi mediapersoona on myös riittävä otanta. Lisäksi makrotasolla esittelen muutamia suomalaisia mediapersoonia. He ovat Siiri Angerkoski, Eine Laine, Einari Ketola, Tauno Palo, Tapio Rautavaara ja Markus Rautio. Tuloksien suhteen lupaavan tutkielman aihevalinnasta tekevät aikakausi ja mikrotason henkilö. Palmroth toimi mediassa aikakaudella, jolloin Euroopan historia koki suuria muutoksia. Siinä sivussa Suomenkin historiassa käännettiin uusi lehti. Jokainen aikakausi sisältää suuret teot ja muutoksensa, mutta aikaväli sattuu kiistatta aikakaudelle, jolloin Euroopassa tapahtui paljon. Aikakauden suurin maailmaa mullistanut historiallinen tapahtuma on toinen maailmansota.

Edellisessä alaluvussa selitetty sana mediapersoona on käsite, joka syntyy median myötä. Käsitteen ymmärtää ja omaksuu jokainen ihminen omalla tavallaan. Mediapersoona on tekemisissä median ja sitä seuraavan yleisön kanssa. Mediapersoona voi toimia useilla eri median saroilla. Mediapersoona voi olla yleisön suosiossa tai sitten ei. Suosio voi muuttua ja elää tekemisten mukaan.

Muutos on asia, joka on luonnollinen ja aistittavissa ihmisten kokemassa maailmassa. Ihminen aistii muutoksen vertaamalla mennyttä, nykyhetkeä ja tulevaa. Ilman muutoksen tiedostamista ja havaitsemista ihminen ei olisi ihminen, kulttuurin tiedostava ja asioita muistava olio.

Tässä tutkielmassa esitetyt tulkinnat ovat omia havaintojani, joita olen erinäisistä lähdeaineistoista tehnyt. Havaintoni ovat henkilökohtaisia, ja kuka tahansa muu henkilö voi esittää havainnoista eriäviä mielipiteitä ja tulkintoja. Havainnot on pyritty valitsemaan niin, että ne ovat muidenkin löydettävissä, ymmärrettävissä ja todistettavissa. Tulkinta ja havainnointi ovat kuitenkin eri asia kuin elämän eläminen. Reino Wilhelm Palmroth eläessään antaisi itse tämän tutkielman ongelmanasetteluun ja kysymyksiin oikeimmat vastaukset, mutta luonnollisesti poisnukkuneena hän ei voi sitä tehdä. Ja silloinkin nousisi esille Palmrothin henkilökohtainen valinta, se mitä hän itse kertoisi ja päästäisi osaksi tutkielmaa.

Palmrothin elämän varrelta on kuitenkin jäänyt paljon erilaista arkistomateriaalia muun muassa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston Reino Wilhelm Palmrothin kokoelmaan. Tämä arkistomateriaali on kulttuurihistoriallisesti arvokas. Se on tarkoitettu tutkijoiden käyttöön, ja on julkisesti saatavilla. Niinpä tutkielman tekijä voi tutkijan vapaudella käydä tutkimuksen tekemisen eettiset ohjeet huomioiden esimerkiksi Tampereella sijaitsevan aineistoon käsiksi. Tämän tutkielman aineistoksi päätyneet materiaali selviää tutkielmassa tuonnempana. Osa tutkielman arkistoaineistosta on mainitusta kokoelmasta. Olen tutustunut Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjallisuusarkiston Palmrothia koskevaan aineistoon, sekä myös Kansallisarkistossa säilytettäviin entisen Sota-arkiston kokoelmiin, jotka sivuavat Palmrothin toimintaa. Lisäksi kävin etsimässä johtolankoja Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkistossa säilytettävästä Yleisradion kokoelmasta.

1.4 Reino Wilhelm Palmroth

Suomalaisessa mediassa monipuolisesti toiminut Reino Wilhelm Palmroth syntyi huhtikuun toisena päivänä vuonna 1906 kappalainen Wilhelm ja rouva Olga Maria Mathilda Palmrothin perheeseen Ruovedellä, mutta muutto Rautalammin Koskenpappilaan vuonna 1909 antoi sijan R. W. Palmrothin lapsuusajan vuosille. Lapsuus ja nuoruusvuosien koulukaupungit olivat Kuopio ja Hämeenlinna. Palmroth valitsi sotilasuran ja valmistui kadettikoulusta vuonna 1928. Lahjakas suomen ja monien muiden kielten käyttäjä julkaisi ensimmäisen runokokoelmansa upseeriopintojensa keskellä 1920-luvulla. Radiotyön kanssa hän pääsi ensikosketukseen samaisen vuosi-

kymmenen lopussa. 1930-luku teki Reino Palmrothista suosituksen mediapersoonan, sillä kyseisellä vuosikymmenellä hänen radiorevyynsä tulivat tutuiksi radionkuuntelijoiden keskuudessa. Palmrothin alias Pallen radiorevyyt alkoivat vuonna 1935.

Palmrothin ääni oli koko kansalle tuttu radiosta. Tämä oli yksi syy, joka edesauttoi hänen joutumistaan radiotyöhön jo ylimääräisten harjoitusten alkaessa ennen talvisodan syttymistä syksyllä 1939. Radiotyötä Palmroth teki koko talvisodan ajan. Jatkosodassa hän toimi puolustusvoimissa erilaisissa tehtävissä, muun muassa vaikutti suuresti asemiesiltojen organisointiin sekä kartutti sotasaalisnäyttelyä.

Sodan loputtua vuonna 1945 Palmroth suuntasi työskentelyään uusille urille. Hän oli makeis- ja marmeladitehdas Chymoksen sosiaali- ja viestintäpäällikkö vuosina 1946–49. Lappeenrannassa hän ei kuitenkaan vetäytynyt tyystin mediatyöstä, vaan kirjoitti muun muassa näytelmätekstin *Villimiehenranta* Lappeenrannan kaupungin 300-vuotisjuhliin. Palmroth palasi Helsinkiin media-alalle ja hän toimi Suomi-Filmin mainospäällikkönä. Toiminta filmityössä palautti Palmrothin vankasti kotimaisen median kentälle. Hän kunnostautui muun muassa pitkien näytelmäelokuvien alussa veronalennuskuvina nähtyjen uutiskatsausten ja muiden alkukuvien selostajana useitten vuosikymmenten ajan.

Palmroth toimi elokuvan parissa vielä Suomi-Filmin jälkeen, kun hänen osaksi omistamansa Opus-osakeyhtiön teki lyhytelokuvia esimerkiksi kunnille ja teollisuuden eri yrityksille. Hän johti yritystä monta vuosikymmentä, aina vuoteen 1980 saakka. Palmroth ylennettiin reservin majuriksi vuonna 1965. Hänelle myönnettiin kamari-neuvoksen arvonimi vuonna 1983.

Palmroth avioitui kolme kertaa. Ensimmäinen liitto solmittiin laulajatar Aulikki Rautawaaran kanssa päätyen avioeroon. Hänen toinen puolisonsa oli Mary Apostol. Toinen avioliitto päättyi vaimon kuolemaan. Palmroth avioitui kolmannen kerran Kaija Lanekarin kanssa. Viimeisestä avioliitosta pariskunnalle syntyi tytär Outi Inkeri ja Kaarle Wilhelm.

Palmroth oli tuottelias viimeisinä elinvuosinaan. Hän julkaisi eläkepäivinänsä runokokoelmia, muun muassa *Pallen parhaat* vuodelta 1986 ja 85-vuotisjuhlansa kun-

niaksi vuonna 1991 suomentamansa runokokoelman Josef Julius Wecksellin runoista. Palmroth kuoli 2.5.1992.

Reino Wilhelm Palmroth oli monella tavoin toimen mies. Hän oli erittäin aktiivinen erilaisten harrastusten parissa; isänmaa, urheilu ja kirjallisuus olivat vain osa laajaa harrastusten piiriä. Hän oli myös keräilijä, joka säästi elämänsä varrelta uskomattoman paljon erilaisia muistoja ja dokumentteja, joita voi tarkastella maamme muutamissa arkistolaitoksissa.

Palmrothin työ median parissa on jäänyt elämään esimerkiksi laululyriikan muodossa. Aika ajoin radiosoitossa voi kuulla hänen sanoituksiaan esimerkiksi *Anttilan kevätuumauksen* tai vaikka *Romanssin* elokuvasta *Katariina ja Munkkiniemen kreivi* muodossa. Muutamia tarkempia historiallisia yksityiskohtia hänen elämänpolultaan käyn läpi johtolankoja etsiessäni luvussa kolme.

2 TEORIA, HYPOTEESI JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Tässä luvussa otan esille muutamia tutkielman teoriaan liittyviä kokonaisuuksia. Käyn ne tutkielman rajauksen huomioon ottaen yksinkertaistaen läpi. Teen myös selväksi tutkielmani tutkimusmenetelmän, jonka avulla käsittelen läpi aineistoa. Esitelen myös sitä, kuinka tarkastelen tutkielman aineistoa eli kuinka toteutan tutkimustyöni.

2.1 Hermeneutiikka

Hermeneutiikka tarkoittaa tulkinnan taitoa, teoriaa tulkinnasta. Sanan hermeneutiikka sisältöä on avattu monissa alan teoksissa. Helsingin yliopistossa filosofian tutkimukseen perehtyneet Leila Haaparanta ja Ilkka Niiniluoto selittävät sanan teoksesaan *Johdatus tieteelliseen ajatteluun*:

Sana *hermeneutiikka* tulee kreikan kielen verbistä *hermeneuein* ('tulkitta'), joka on alun alkaen liittynyt kreikkalaiseen jumalten sanansaattajaan Hermekseen. Hermes oli antiikin mytologian mukaan keksinyt kielen ja kirjoituksen. Vaikka tulkinnan kohteena ajatellaan yleensä olevan termit, lauseet, tekstit, vieraat kielet, taideteokset tai historialliset dokumentit, myös luonnontieteilijän voidaan ajatella olevan tulkitsija, joka lukee ja yrittää ymmärtää "luonnon suurta kirjaa", kuten Bacon ja Galilei ajattelivat. Tulkinta tarkoittaa tällöin sitä, että tutkija tarkastelee havaintojaan teoreettisten oletusten kautta, joiden ilmenemistapoja havaittavien ilmiöiden ajatellaan olevan.¹⁶

Tähän tutkielmaan liittyy kiinteästi hermeneutiikka. Se tulee esille loppupohdinnassa, jossa tarkoituksena on muodostaa, abduktion käsitettä apuna käyttäen, päätelmämediapersoonallisuuden vaikuttaneista mikro- ja makrohistoriallisista ilmiöistä. Hermeneutiikka on tämän tutkimuksen ääriviiva, tiedostamisen tapa. Sen avulla pyrin ymmärtämään ihmisyyttä ja historian kulkua. Tämä tutkimus ei kuitenkaan noudata tiukasti hermeneuttisten teoreetikoiden sääntöjä. Heidän kehittämistä lainaan suuria ääriviivoja asiakokonaisuuksien ymmärtämiseksi sekä tieteellistä apparaattia, jonka keinoin voin käsitellä tutkielmani aineistoa ja tuloksia.

¹⁶ Haaparanta & Niiniluoto 1991, 64.

Kuten edellä lainattu Haaparannan ja Niiniluodon selventämä käsittekuvaus osoittaa, antaa hermeneutiikka tulkinnan varaa; tutkijan ajatellaan olevan tulkitsija ja hän koettaa ymmärtää luonnon ja ihmisrodun toimintaa. Ilmaisut ”tulkitsija” ja ”yrittää ymmärtää” jo itsessään antavat tulkinnassa ja toteuttamisessa tutkielman tekijälle suuren vapauden harjoitella akateemisia taitoja, sillä onhan taiteen tutkimuksessa pohjimmiltaan kyse tulkintatieteestä, jota sana jo itsessään selventää. Teoksessaan Haaparanta ja Niiniluoto kirjoittavat hermeneutiikan yleistymisestä tieteen kentällä:

Jo Aristoteles yritti esittää tulkinnan teorian teoksessaan *Peri hermenias*. [Aristoteleen teoksen nimi voidaan suomentaa esimerkiksi: *Tulkinnasta*] Termi *hermeneutiikka* otettiin kuitenkin varsinaisesti käyttöön vasta 1600-luvulla, jolloin se tarkoitti protestanttisten teologioiden harjoittaman Raamatun selitysoopin eli eksegetiikan menetelmäoppia. Filologinen hermeneutiikka syntyi 1700-luvulla ja yleinen hermeneutiikka teologi F.E.D. Schleiermacherin (1768–1843) kehittämänä 1800-luvun alussa.¹⁷

Tämän jälkeen Haaparanta ja Niiniluoto johdattelevat hermeneutiikan kehittymistä. Seuraavaksi on vuorossa filosofi Wilhelm Dilthey (1833–1911), joka pyrki luomaan hermeneutiikasta niin sanottujen hengentieteiden oman tutkimusmetodin, metodin alkuperäiselle saksankieliselle termille *Geisteswissenschaften* ei ole yhtä ja selvää suomen kielen käännössanaa.¹⁸ Hermeneutiikan kehittymisen jatkumossa nousee esille Haaparannan ja Niiniluodon mukaan filosofi Martin Heidegger (1889–1976) ja hänen teoksensa *Sein und Zeit* (1927).¹⁹ Viimeisenä Haaparannan ja Niiniluodon esittelyssä on hermeneutiikkaa tutkinut filosofi Hans-Georg Gadamer (1900–2002) ja hänen teoksensa *Wahrheit und Methode* (1960). Teos lukeutuu yhdeksi tutkintametodin luonnehtimisen perusteokseksi nykyisin tunnistettavassa hermeneutiikassa.²⁰

Hans-Georg Gadamerilta suomennetusta teoksesta *Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiassa*, alkuperäinen laitos *Gesammelte Werke*, selviää, että sanan hermeneutiikka tulkitsemiselle on muitakin syntyhistorioita. Gadamerin hermeneutiikkaa tutkinut Ismo Nikander on suomentanut filosofin ajatuksia:

¹⁷ Haaparanta & Niiniluoto 1991, 65.

¹⁸ Sama.

¹⁹ Sama.

²⁰ Sama.

Kuten useat kreikan kielestä tieteen kieleen omaksutut sanat, myös 'hermeneutiikka' kattaa varsin erilaisia tarkastelun tasoja. Hermeneutiikka tarkoittaa ensinnäkin käytännön taitoa. Tästä vihjaa jo sananmuodostus sanan *tekhnē* (taito) avulla. On kysymys julistamisen, tulkkauksen, selittämisen ja tulkinnan taidosta. Luonnollisesti se sisältää ymmärtämisen taidon ja perustuu sen varaan. Ymmärtämisen taitoa vaaditaan aina, kun jonkin asian merkitys ei ole aivan ilmeinen ja yksiselitteinen.²¹

Käännöksen samassa luvussa Nikander jatkaa Gadameria suomentaen:

Sanaa 'hermeneutiikka' leimaa jo sen alkuperäisessä käytössä tietty kaksimielisyyys. Jumalten viestit ihmisille tuonut sanansaattaja oli nimeltään Hermes – Homeroksen mukaan Hermes ilmoitti hänen vietäväkseen annetun viestin usein kirjaimellisesti. Etenkin sanan maallisesa käytössä *hermēneus* sai usein kuitenkin tehtäväkseen kääntää vieraalla tai vaikeaselkoisella tavalla ilmaistu kaikkien ymmärtämälle kielelle.²²

Hermeneutiikan yhteydessä esitetään usein hermeneuttisen kehän käsite, jota muun muassa professori emeritus Pentti Alanen on pohtinut teoksessaan *Hermeneuttinen kehä ja kokeellinen tutkimus*:

Niin sanotun ymmärtävän metodologian ytimessä on käsitys siitä, että me aina tulkitsemme väistämättä eri tilanteita oman ymmärtämistapamme kautta, siihen jäsentäen, ei erillisinä "tosiasioina". Vasta kuin jäsentyminen on tapahtunut, on jotakin ymmärretty, ja se tapahtuu entiseen ymmärtämiseen liittäen, mutta myös entistä ymmärtämistapaa mahdollisesti modifioiden. Hermeneutiikan tunnuslauseeksi käy saksankielinen *etwas als etwas verstehen* -ilmaisu; joku ymmärretään aina jonakin. Peruskäsityksenä voi pitää ajatusta siitä, että **ihminen elää olemisen ymmärtäneisyyden tilassa; ihminen on aina jo tulkinnut maailman. Olla ihminen on yhtä kuin olla jo ymmärtänyt maailman jollakin tavalla.** Lapsen kasvaessa hän oppii kasvuympäristönsä kielen ja kielen mukana käsityksen häntä ympäröivästä maailmasta. Hänestä tulee koulukuntansa jäsen, joka tässä jäsentymisessä voi myös menettää kykyään ymmärtää maailmaa toisinkin.²³

²¹ Gadamer; Nikander (suom.) 2004, 40. Suomennoksen lainauksen alaviite selventää sanan syntyä: Adjektiivinen hermeneutikē, josta sana 'hermeneutiikka' juontuu, on pääsanansa *tekhnē* mukaisesti feminiinissä, mikä paljastaa sen lyhennykseksi sanallitosta hermeneutikē *tekhnē*.

²² Sama. Suomennoksen lainauksen alaviite selventää: Viimeaikaisissa tutkimuksissa (Émile Benveniste) on kiistetty, että sana 'hermeneutiikka' liittyy etymologisesti Hermes-jumalaan, kuten kielenkäyttö ja antiikin etymologinen tutkimus antavat ymmärtää.

²³ Alanen 2014, 39. Tekstin lihavointi Alasen laatima.

Alasen ajatuksia lainaten, joku ymmärretään aina jonakin. Tutkielman tekijän haaste on irtautua näistä koulukuntansa raja-aidoista ja katsoa tutkintakohdetta neutraalisti. Väistämätön tosiasia on kuitenkin se, että, kuten yllä lainatusta ilmenee, tulkitsemme eri tilanteita oman ymmärtämistapamme kautta. Tämä ymmärtäminen voi kuitenkin jalostua. Tässä tutkielmassa tekijä siten jalostaa tietämystään aikakauden suomalaisesta kulttuurielämästä ja sen vaikutuksesta suomalaiseen mediapersoonaan.

Esille nousee Hans-Georg Gadamerin ajatusten pohjalta hermeneutiikan tila länsimaaisessa sivistystraditiossa. Hänen teoksestaan *Wahrheit und Methode*, Joel Weinsheimerin ja Donald G. Marshallin laatiman englanninkielisen käännöksen *Truth and Method* toisen painoksen alkusanat luonnehtivat seuraavaa hermeneutiikasta:

It seems to me, however, that the one-sidedness of hermeneutic universalism has the truth of a corrective. It enlightens the modern viewpoint based on making, producing, and constructing concerning the necessary conditions to which that viewpoint is subject. In particular, it limits the position of the philosopher in the modern world. However much he may be called to draw radical inferences from everything, the role of prophet, of Cassandra, of preacher, or of know-it-all does not suit him.²⁴

Hermeneutiikan tilaa tieteen kentällä ei voida vähätellä nykypäivänäkään, ja samantilaiset probleemat voivat kohdata hermeneutiikan parissa toimivaa tutkijaa edelleen. Gadamer kirjoittaa:

The hermeneutic consciousness, which must be awakened and kept awake, recognizes that in the age of science philosophy's claim of superiority has something chimerical and unreal about it. But thought the will of man is more than ever intensifying its criticism of what has gone before to the point of becoming a utopian or eschatological consciousness, the hermeneutic consciousness seeks to confront that will with something of the truth of remembrance: with what is still and ever again real.²⁵

Gadamer jättää säännöt avoimiksi kentälle ja antaa tilaa hermeneutiikan toteutumiseksi tieteen maailmassa. Tätä mukailten hermeneuttisen tietoisuuden ja muistelun

²⁴ Gadamer; Weinsheimer & Marshall (eng.) 2003, xxxvii–xxxviii.

²⁵ Gadamer; Weinsheimer & Marshall (eng.) 2003, xxxviii.

totuuden kohtaaminen ja sen luonnollisesti ymmärtäminen ovat yksi ydinosa hermeneutiikkaa.

Teos *Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta* sisältää Hans-Georg Gadamerilta lainattuja hermeneutiikan kriittisiä pohdintoja, joita on suomentanut Jarkko S. Tuusvuori. Gadamer painottaa hermeneutiikan suvaitsevaisuutta, mutta myös ankaruutta, tieteen kentällä ihmisyyden ja inhimillisyyden ymmärtämisen parissa. Tuusvuori suomentaa Gadamerin pohdintoja:

Hermeneutiikan vaateena on ja pysyy: yhdentää kohdatut mutta ymmärtämättä jääneet tai liian yleiset ja vain asiaan vihkiytyneiden ymmärtämät seikat kielellisen maailmantulkinnan ykseyteen. Tätä vaadetta vastaan ei voida vakavissaan esittää, että nykytiede on kehittänyt omia erikoiskieliään, ammattikieliään ja keinotekoisia symbolijärjestelmiään ja käyttäytyy näiden sisällä monologisesti eli saavuttaa 'ymmärtämisen' ja 'keskinäisen ymmärtämisen' kaiken puhekielisen viestimisen ulkopuolella.²⁶

Gadamer tuo samassa kriittisessä pohdinnassa esille vielä hermeneutiikan keinon linkittää moneutta leikin avulla. Gadamer lopettaakin tekstinsä leikin käsitteen pohdintaan, joka näyttää olevan hänen mukaansa osa hermeneutiikan ymmärtämistä:

Minulle hermeneuttisen kokemuksen tie, myönnän kernaasti, on työstänyt erityisiä sisältöjä länsimaisessa sivistystraditiossa, johon johtaa vaatimus eräästä käsitteestä, jota voidaan ilmiselvästi hyödyntää laajasti. Tarkoitin leikin käsitettä. Emme tunne sitä vain modernin taloustieteen peliteoriasta. Se heijastelee paremminkin, niin kuin minusta näyttää, moneutta, joka kiinnittyy ihmisten järjenkäyttöön, yhtä hyvin kuin moneutta, joka kokoaa yhteen vastakkaisia voimia kokonaiseksi ykseydeksi. Voimien leikki laajenee vakaamusten, argumenttien ja kokemusten leikiksi. Vuoropuhelun kaava sisältää oikeassa käytössä hedelmän: voimien vaihdannassa kuten näkemysten mittailussa rakentuu yhteisyys, joka ylittää yksilön ja ryhmän johon hän kuuluu.²⁷

Aikakautemme yksi arvostetuimmista hermeneutiikan taitajista, Gadamer, vertaa tätä metodologiaa edellä lainatussa leikkiin, joten sekin todistaa sitä, että kyseessä on kulttuurin tutkimukseen soveltuva salliva metodi, joka antaa sijan tieteen puitteissa myös tutkijan mielikuvituksen käytölle tosiasioita kuitenkaan unohtamatta. Vielä on

²⁶ Tuusvuori 2005, 218.

²⁷ Tuusvuori 2005, 238.

löydettävä toimintatapa hermeneutiikan käytölle tässä tutkielmassa ja sitä on avannut Tampereen yliopistossa yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikössä tutkijana toimiva Erna Oesch.

Erna Oesch on kiteyttänyt hermeneutiikan suhtautumisen taiteen tutkimukseen esimerkillään filosofiaa esittelevän *Niin & Näin* -aikakauslehden artikkelissaan, jossa hän kirjoittaa Aristoteleen *fronesis*-käsitteen, eli käytännöllisen järjen, näkymisestä Gadamerin hermeneutiikassa:

Fronesis tuo hermeneutiikkaan eettisen ulottuvuuden, joka vaatii meitä asettumaan dialogiseen suhteeseen kohtaamamme inhimillisen todellisuuden kanssa. Kysymys ei siis ole pelkästään siitä, että me asetamme kysymyksiä esimerkiksi historian välittämälle perinnölle. Myös se esittää meille kysymyksiä, joihin meidän on pyrittävä vastaamaan.²⁸

Ylle lainatun pohjustuksen jälkeen Oesch antaa esimerkin, jota voidaan ajatella toteutettavan myös tässä tutkielmassa mikro- ja makrohistorian keskustelussa. Oesch asettaa esimerkkinsä taiteen kentälle samassa artikkelissaan:

Esimerkkinä voidaan mainita vaikkapa klassisen taideteoksen kohtaaminen. Voimme tietysti etäännyttää tällaisen teoksen vaikka esteettisen tai teoreettisen tarkastelun kohteeksi. Tällä tavoin emme kuitenkaan voi ymmärtää sitä totuutta, jonka teos pyrkii meille välittämään. Jos kuitenkin asetumme teoksen kanssa dialogiin ja pyrimme löytämään sen kysymyksen, johon teos on syntyajankohtanaan pyrkinyt antamaan vastauksen ja samalla kuuntelemme niitä kysymyksiä, joita teos asettaa meille omassa lähtökohdassamme, voimme kokea totuuden tapahtuman, jossa menneisyyden kokemus koskettaa omaa kokemusmaailmaamme.²⁹

Tähän Oeschin esittelemään toimintamallin ajatukseen klassisen taideteoksen tilalle voidaan asettaa Palmrothin toiminta mediakentässä. Esimerkkinä on hänen mediapersoonana tekemänsä jokin julkinen työ, ja sen aiheuttaneen totuuden uudelleen etsiminen erilaisten mikro- ja makrohistoriallisten dokumenttien avulla. Ymmärrän sen hermeneuttisen kokemuksen kosketuspinnan yhteenliittymän etsimiseksi eli hermeneutiikaksi Gadamerin tapaan.

²⁸ Oesch 1994, 11–12.

²⁹ Oesch 1994, 12.

2.2 Mikro- ja makrohistoria

Historiaa voi luonnehtia monista eri näkökulmista. Mikro- ja makrohistoria ovat historian tutkimuksen lajeja, joita voidaan hyödyntää muun muassa kulttuurihistorian kentällä. Mikro- ja makrohistorian käyttöä tässä tutkielmassa tukee toimintatapa, jossa yhden mediapersoonan mikroskooppinen peilaaminen suhteutetaan laajempaan maailmanhistorialliseen makroskooppiseen tapahtumakenttään. Tarkoitukseni on löytää mikro- ja makrohistorian avulla yhtenäinen toimintakenttä, eli saada aikaiseksi historian tutkimuksen katsantokannoille yhtymäkohtia. Luonnollisesti yksinkertaistaen ajateltuna yhden ihmisen mikrotoiminta on osa laajempaa makrokokonaisuutta.

Helsingin yliopistossa vaikuttava historiantutkija Matti Peltonen on perehtynyt laajalaisesti mikro- ja makrohistoriaan. Hän selittää mikrohistoriaa vuonna 1999 julkaistun teoksensa *Mikrohistoriasta* johdannossa:

Mielestäni mikrohistoria ei ole tutkimusmetodi, vaan jotain laajempaa, joka liittyy tutkimuksen lähtökohtiin, strategisiin ratkaisuihin tutkimuksen alussa ja koko työhön vaikuttaviin valintoihin.³⁰

Epäilemättä Peltosen ajatus pitää paikkansa tämänkin tutkimuksen osalta. Mikrohistoria luo raamit koko tutkimuksen mikroskooppiselle tarkastelutasolle verraten sitä vaikkapa Suomen historian yleiseen makrotasoiseen määrälliseen tutkimukseen, jossa yhtä osaa esittää esimerkiksi kulttuurihistorian kenttä ja sen kehittyminen eri aikakausina. Peltonen jatkaa mikrohistorian esittelyä läpi edellä mainitun teoksen. Hän kirjoittaa:

Parhaimmillaan mikrohistoria antaa aseita vanhojen käsitteiden ja teorioiden kritiikkiin ja uusien käsitysten muotoiluun. Siksi mikrohistoriallinen näkökulma ei merkitse historiantutkimuksen irtiottoa muista yhteiskuntatieteistä. Sellainen näkemys, että yhteiskuntatieteet jakautuisivat teorioihin pyrkiviin ja käsitteitä käyttäviin systemaattisiin yhteiskuntatieteisiin ja vain empiriaa kartoittaviin, muille aineistoja kerääviin historiatieteisiin, on nykyisin täysin vanhentunut.³¹

³⁰ Peltonen 1999, 21.

³¹ Peltonen 1999, 38–39.

Edellä lainattu antaa tämän tutkimuksen tekijälle hyviä toimintatapoja tutkimusongelmansa ratkaisemiseksi, parhaimmillaan jopa uusien käsitteitten muotoiluun. Jos mikrohistoria pätee yhteiskuntatieteiden tutkimiseen, miksei se pitäisi myös kulttuurihistorian kartoittamiseen mediatieteen alalla. Onhan totta, että niin yhteiskunta- kuin mediatiede molemmat sisältävät historiallisen tieteen ja tutkimustyön haaransa. Arkistomateriaalit ja historialliset jäänteet antavat arvon molempien tieteenalojen tutkimustyölle. Vanhoja muistiin merkittyjä käsitteitä tutkielman tekijä voi kuitenkin kyseenalaistaa perustelemalla omat sanomisensa.

Matti Peltonen nostaa esille arvokeskustelun 1900-luvun lopussa esiintyneen, suurelta osin edelleen pätevän, ”oikean” ja ”väärän” historiankirjoittamisen tavoista samassa teoksessa:

– – reaktioita mikrohistoriaa (arkipäivän historiaa, mentaliteettien historiaa) vastaan yhdistää yhteinen teema. Kyse on enemmän tai vähemmän julkilausutusta elitismistä, joka määrittää ”varsinaiseen” historiankirjoitukseen kuuluvaksi vain kulttuurin ja politiikan merkkihenkilöiden teot ja ajatukset. Samalle se sulkee ”oikean” historian ulkopuolelle joko asiattomina, merkityksettöminä tai mahdottomina tutkia suurempia väestöryhmiä edustavien yksilöiden kokemuksen. Tämän historiallisen ajattelun pohjalla on oletus siitä, että tiedämme jo olennaisilta osiltaan sen, mikä historiassa on tärkeitä. Mitään perustavalla tavalla merkittävää uutta ei enää voida esittää, koska tuo laajempi kansallinen historia on pääosin jo tunnettu.³²

Tämä Peltosen ajatusten lainaus kertoo mikrohistoriasta siinä määrin, että se on soveltuva historiantutkimuksen tapa tähän tutkimusongelmaan. Tutkitaanhan tässä Suomen historian saati Suomen media- ja populaarikulttuurihistorian kannalta kohutuullisen rajattua ongelmaa, yhden aikakauden henkilön mediapersoonan muovautumista hänen tekoihinsa ja sen hetkiseen yhteiskuntaan sekä aikakauden kulttuurin kehitykseen peilaten. Se, onko tämän tutkielman tutkimustyö oikeaa historiantutkimusta, jää lukijan päätettäväksi. Joka tapauksessa mikro- ja makrotason historiantutkimus on yhtä arvokasta kuin suurten linjojen makrotason maailmanhistorian sanelu. Pohjimmiltaan mittarina toimii vain yleisön arvostus, toki myös historiankirjoituksen kiinnostavuudella ja aihealueen media-arvolla on merkityksensä. Peltonen tiivistää

³² Peltonen 1999, 51.

mikrohistoriasta historioitsija Giovanni Levin ajatusten pohjalta samassa teoksessaan:

Kuvatessaan tavoitteitaan uusi mikrohistoria käyttää runsaasti spatiaalisia, tilaan liittyviä metaforia. Esimerkiksi Giovanni Leville mikrohistoria merkitsee ”tarkastelumittakaavan pienimuotoisuutta kokeellisia tarkoituksia silmälläpitäen”. ”Keskeinen mikrohistorian periaate on se, että siinä uskotaan mikroskooppisen tarkastelun paljastavan ennen havaitsemattomia ilmiöitä”.³³

Maailmalla mikro- ja makrohistoria ovat olleet esillä eri vuosikymmeninä, yksi tunnetuimmista mikrohistoriallisista tutkimuksista ovat italialaisen historioitsijan Carlo Ginzburgin mikrohistorialliset tutkimustyöt. Muitakin merkittäviä mikrohistoriallisia tutkimuksia on, kuten esimerkiksi Giovanni Levin laatima ja myöhemmin suomennettu teos *Aineeton perintö. Manaajapappi ja talonpoikaisyhteisö 1600-luvun Italiassa*. Tunnettu mikrohistorioitsija on myös ranskalainen kulttuurintutkija Michel de Certeau. Mikrohistoria on kiinnostanut Suomessa muitakin kuin Matti Peltosta. Tutkimuksia on tehty maassamme eri vuosikymmeninä. Yksi keskustelua ilmestyessään herättänyt mikrohistoriallinen tutkimus on vuonna 2002 ilmestynyt taidehistorioitsija ja tietokirjailija Anna Kortelaisen teos *Virginie! Albert Edelfeltin rakastajattaren tarina*. Tämä tutkimus on varsin omaperäinen osoitus mikrohistoriallisesta tutkimustavasta. Valokuvaaja Mervi Auttin vuonna 2010 valmistunut tutkimus *Etsimessä neitikulttuuri. 1900-luvun alun valokuvaajanaisia Rovaniemellä* on varsin analyyttinen ja taidokas tutkimustyö historian mikro- ja makroilmiötä hyödyntäen. Aluksi mainittu Carlo Ginzburg onkin tämän tutkielman kannalta kiinnostava mikrohistorioitsija. Matti Peltonen jatkaa teoksessaan *Mikrohistoriasta* Carlo Ginzburgin tuotantoa esitellen:

Il formaggio e i vermi on paras esimerkki Ginzburgin viljelemästä tutkimusstrategiasta. Siinä pitkän keston rakenteiden esittäminen lyhytaikaisten tapahtumien kanssa luo jännittäviä konflikteja, joiden kuvaamisella myös lukijan mielenkiinto tutkimuksen edetessä pidetään vireänä.³⁴

Ginzburgin toimintatapaa mukailten tässäkin etsitään Reino Wilhelm Palmrothin mediaurasta johtolankoja, jotka voivat olla konfliktisia, ja nivotaan niitä yleiseen

³³ Peltonen 1999, 52.

³⁴ Peltonen 1999, 55.

historian kulkuun ja senaikaiseen ajatus- ja arvomaailmaan. Johtolangan käsite on väljä, joten johtolangan tulkitseminen jääkin tässä tutkielmassa pitkälti tutkielman tekijän päätöksen varaan.

Tässä tutkielmassa mikrohistoriallisena tasona on Palmrothin toiminta mediapersoonana. Johtolangat muodostuvat hänen mediapersoonansa muovautumiseen vaikuttaneista teoista tai sattumuksista. Mediapersoonan työn vastaanotolla on merkitystä. Myös yleisön vastaanotto ja kommentointi ovat tässä tutkielmassa johtolankoja. Palmroth itse on vaikuttanut mediapersoonansa syntyyn pyrkimällä julkisuuteen, mutta median vastaanottajat ovat lopulta pitkälti vaikuttaneet Palmrothista syntyneeseen julkisuuskuvaan. Näin yleisön reaktiot ovat tässä perusteltavissa mikrohistoriallisiksi johtolangoiksi.

Makrohistoriallinen taso muodostuu taas aikakauden Suomen kulttuuria koskevasta, hieman paikoitellen myös suurempaa maailmankuvaa sivuavasta, yleisestä historiankirjoituksesta esimerkiksi aikakauden muiden mediapersoonien osalta sekä suurista historiallisista linjoista, jotka makrotasolla on merkattu muistiin. Makrohistoria on tässä toissijaisella osalla, sillä sen laajuus huomioon ottaen siitä on järkevää yhdistellä aineistoon vain kaikkein tärkeämmiltä tuntuvat johtolangat, eli avata mikro- ja makrotason keskustelua sopivassa suhteessa. Matti Peltonen luo samassa teoksessaan vielä katsauksen mikrohistorian mallintamiseen:

Kysymys mikrologisesta tutkimusstrategiasta, tarkastelun rajaamisesta pienelle alalle, jotta yhteiskunnan ja ihmisen toiminnan rakenteet tulisivat laajemmin esille, on niin yleisellä tavalla muotoiltu tavoite, että se voi sinänsä johtaa hyvin erilaisiin tutkimuksellisiin ratkaisuihin ja tuloksiin.³⁵

Tämä toteamus on paikkansa pitävä, sillä mikrohistoria antaa tutkijalle mahdollisuuden. Siksi mikrohistoriallisen tutkimusmallin sisältäkin löytyy varsin erilaisia tutkintatapoja toimia, kuten esimerkiksi Ginzburgin, Levin ja de Certeau'n toimintatavat mikrohistorian kentällä. Tässä tutkielmassa mikrohistoriaa apuna käyttäen päädyn myös omanlaisiin tutkimuksellisiin ratkaisuihin.

³⁵ Peltonen 1999, 130.

Peltonen palaa vielä mikrohistorian johtolankakäsitykseen. Johtolankahan on oleellinen osa tämän tutkielman tekemistä. Peltonen kirjoittaa johtolankaperiaatteesta näin:

Katsomalla yksityiskohtaisemmin, miten mikro- ja makrotason suhde jäsennetään uuden mikrohistorian piiriin luettavissa tutkimuksissa, niitä voidaan ehkä tyyppitellä edelleen. Tunnetuin uuden mikrohistorian lähestymistapa on aivan epäilyksettä Carlo Ginzburgin ajatus *johtolankasta*. Johtolanka (oire, jälki, vihje) voidaan nähdä merkin vastakohtana. Silloin se merkitsee ”osaa kokonaisesta”, jollain orgaanisella tai luonnollisella tavalla johonkin suurempaan viittaavaa ilmiötä. Merkki puolestaan olisi jonkun tietoisesti esittämä ja kulttuuriseen sopimukseen perustuva, mahdollisesti täysin symbolinen viite.³⁶

Peltosen edellä pohtiman mukaan, tässä tutkielmassa voidaan olettaa, että *johtolanka* löytyy tutkittavasta aineistosta ja *merkki* on esimerkiksi Reino Wilhelm Palmrothin oma mielipide tai toteamus tapahtuneesta. Tämä voi olla aivan symbolinen viite, sillä yhden ihmisen omakohtainen muistelmä ei aina, ikävä kyllä, ole täysi ja todenmukainen totuus historian kulusta. Eikä jälkeinpäin asioita katsomalla koskaan voidaakaan johtolankojen avulla saavuttaa absoluuttista totuutta. Tosin mahdollisimman lähelle sitä voidaan päästä, jopa lähemmäksi kuin henkilön itsensä julkaisemia tietoja tai muistelmia. Henkilön kokema ja muistama on kuitenkin totuus hänen henkilökohtaisesti ymmärtämänään. Jos tutkija olisi ollut itse paikalla seuraamassa samoja asioita, olisi hänellä ensikäden tietoa jota hän tulkitseisi, ja tulkitseminen on aina henkilökohtaista. Absoluuttisen totuuden saavuttaminen on siten oikeastaan mahdotonta, sillä kyse on aina tulkinnasta.

Tutkijaliiton aikakauslehti *Tiede & edistys* tuo julki mikrohistoriaa silloisen helsinkiläisen filosofian kandidaatin Kaisa Kinnusen laatimassa artikkelissa. Kinnusen ajatukset ovat edelleen omiaan aukaisemaan mikrohistorian käsitteen ymmärtämistä, jota hän selittää:

Historiantutkimuksen metodologiakeskusteluun Ginzburg on tuonut ”johtolankaparadigman”, jossa hän rinnasta historioitsijan työn eläimen jälkiä seuraavaan metsästäjän, salapoliisin tai potilaan virhetoiminnoista johtopäätöksiä tekevän psykoanalyytikon työhön., [!] Johtolankojen ja irrelevanteilta näyttävien detaljien avulla paljastuu todellisuuteen läpinäkymättömältä näyttävän pinnan alla piilossa oleva todellisuus. Ginzburgille tämä piilossaoleva todellisuus on tavallisen ihmisen aja-

³⁶ Peltonen 1999, 131.

tus- ja kokemusmaailma, joka usein peittyy aikakauden suurten ajattelijoiden aatteiden alle.³⁷

Kinnusen pohdinta Ginzburgin ajatuksiin nojautuen avaa hyvin mikrohistorian luonnetta ja tutkijan tapaa toimia sen avulla. Johtolanka vie siten hypoteettiseen todellisuuteen, joka voi johtaa uuteen ja oikeaan johtopäätökseen tai myös harhaan. Valinnalla ja sen tekemisen vaikeudella on siten tässäkin tutkielmassa suuri merkitys. Kinnunen jatkaa samassa artikkelissaan:

Ranskalainen mentaliteettihistoria ja italialainen populaarikulttuurin tutkimus lähtevät molemmat siitä, että kulttuuri ja jokaisen yksilön tajunta on kerrostunut, ja että korkeakulttuuri ja populaarikulttuuri ovat keskenäisessä vuorovaikutuksessa.³⁸

Tässä Kinnusen esittämässä mikrohistorian luonnehdinnassa on oikeastaan sen yhteistyön oivallus, että mikro- ja makrohistoria voivat täydentää toinen toistaan muun muassa populaarikulttuurin tutkimuksessa. Samoin kuin korkea- ja matalakulttuuri, jotka oikeastaan pitäisi nähdä kulttuurin kokonaisena kenttänä, jossa on kerrostumia ja niillä taas alaluokan kerrostumia. Kinnunen jatkaa vielä tutkimuksen kentän analysoimisessa Ginzburgin ajatusten pohjalta:

Laadullisen ja yksilöllisen ongelmaa pohtinut Ginzburg on yrittänyt löytää tieteellisen tarkastelutavan, jossa havainnoijan antroposentristä, etnosentristä tai muuta ennakkonäkemyistä ei kielletä. Ginzburgin johtolankaparadigma (conjunctural paradigm) perustuu matalalle intuitiolle. Matala intuitio on kykyä hypätä tunnetusta tuntemattomaan, kykyä arvata. Matala intuitio ei ole mitenkään mitään yliaistillista, irrationaalista ”korkeaa intuitiota”, johon 1800- ja 1900-luvun irrationaaliset suuntauokset ovat luottaneet. Johtolankojen avulla jäljittämisen ja merkkien selityksen juuret ovat jälkiä seuraavan metsästäjän, merimiehen, naisten, ennustajien ja lääkäreiden ikivanhassa tiedonhankintatavassa, joka pohjautuu kokemukseen ja konkreettiseen havainnointiin.³⁹

Tässä Kinnunen vielä painottaa mikrohistoriallista tutkintatapaa, kykyä arvata. Tämä erilainen toimintatapa saa kaikupohjan Matti Peltosen teoksesta *Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta*. Teoksessa Peltonen pohtii, että Carlo Ginzburg on tavallaan esittänyt; historian tutkimuksessa todistelu- ja päättelysääntöjenkin pitäisi

³⁷ Kinnunen 1985, 324.

³⁸ Kinnunen 1985, 326.

³⁹ Kinnunen 1985, 328.

kulkea kehityksen mukana ja muovautua.⁴⁰ Ihmisen toiminnassa kyvyssä arvata on jotakin perin vanhaa, mutta sen hyväksymisessä länsimaiseen tiedeperinteeseen vielä jotakin perin uutta. Kyvyssä arvata juuri mielestäni täyttyy akateemisen tutkielman harjoittamisen pääperiaate: hypoteesi.

Onhan kyseessä niin sanottu akateeminen arvaus. Arvaus, joka voi osoittautua joko oikeaksi tai vääräksi. Väärän arvauksen ollessa kyseessä päädytään joka virheelliseen lopputulemaan tai niin sanottuun nollatutkimukseen. Aina voi kuitenkin kyseenalaistaa pohjimmiltaan sen, mikä on virhetulkinta ja mikä on nollatutkimus. Kuten Kinnunen vielä tässä aikaisemmin lainatun artikkelinsa lopussa luettelee, on kyseisellä päättelevällä arvausmallilla ihmiskunnan toiminnassa vuosisatojen, oikeastaan, vuosituhansien pituinen tausta. Ginzburg on tavallaan nostanut esille luonnollisen tavan toimia. Tämä luonnollisuus periytyy myös muun muassa Hans-Georg Gadamerin hermeneutiikan pohjimmaiseen ymmärtämiseen. Onhan Gadamerin hermeneuttinen tutkimus- ja katsantokanta pohjimmiltaan ihmiselämän ja ihmisyyden monimuotoista ymmärtämistä.

Mikrohistorian määrittämisestä löytyy muitakin ajatelmia, kuten sosiologi Risto Alapuron teoksessa *Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933*. Siinä nousee esille mikrohistoria ja sen ymmärtäminen Carlo Ginzburgin ja Giovanni Levin katsantokannasta. Alapuro kirjoittaa:

Giovanni Levin tai Carlo Ginzburgin kaltaiset mikrohistorioitsijat pyrkivät tietoisesti välttämään annettuja luokitteluja, jotka jo ennalta määrittelevät kohteen ominaisuudet. He haluavat säilyttää herkkyyden ennen havaitsemattomille sosiaalisille muodoille ja suhteille ja löytää ”suurten” ja tuttujen säännönmukaisuuksien sijasta kätkeytyjä epäjohdonmukaisuuksia, poikkeuksia, säännöttömyyksiä, hajanaisuutta – sen maailman, jonka toimintalogiikka on jäänyt pimentoon modernisoitumisen alle.⁴¹

Tässä tutkielman alaluvussa on saatu avattua hieman sitä, mitä mikrohistoria on tässä tutkielmassa käytettävästä Ginzburgin näkökulmasta nähden ja mitä on mikrohistorian ja makrohistorian välinen suhde. Edellä kuvatulla logiikalla pyrin etsimään johtolankoja mikro- ja makrotason välille, unohtamatta merkkejä, joita Palmroth itse on

⁴⁰ Peltonen 1992, 20–21.

⁴¹ Alapuro 1994, 317.

tiedostetusti tai tiedostamattaan jättänyt elämänsä varrelle. Näitä merkkejä tutkielman tekijä katsoo vain merkkeinä itsenään, eikä voi antaa vastausta siihen, onko ne tehty tiedostaen tai tiedostamatta. Luonnollisesti vain esimerkkihenkilö voi sen itse tietää, jos aina hänkään.

2.3 Abduktio tutkielman osana

Tieteellinen päättely on monimuotoista, abduktio on yksi tapa päätellä tieteellisesti. Abduktiivisen päättelyn kehittäjä on filosofi Charles Peirce.⁴² Abduktiivisen päättelyn luonnetta kuvaa hyvin hypoteettisuus ja epävarmuus eli jokin olettaus voi osoittautua todeksi tai epätodeksi.

Tässä tutkielmassa abduktio on työkalu, jonka avulla tutkielman tuloksia pyritään nostamaan esille. Tätä tutkimusprosessiin liittyvää abduktion ja mikrohistorian luonnetta on käsitellyt Turun yliopiston kulttuurihistorian dosentti Anne Ollila teoksessa *Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan*. Hän kirjoittaa abduktiosta seuraavasti:

Tutkimusprosessissa on olennaista, miten siinä edetään ja millaista päättelytapaa käytetään. Mikrohistoriassa on korostettu abduktiota eli yksittäisestä yleiseen etenevää päättelyä, joka lähtee liikkeelle ilman valmista teoriaa, mutta pyrkii tutkimustyön edetessä rakentamaan teoriaa toisin kuin yhteiskuntatieteellisesti painottunut historian tutkimus, joka pyrkii testaamaan jotakin teoriaa tai hypoteesia. Vaarana on, että ennalta valittu teoria nostaa lähdeaineistosta esiin vain ne asiat, jotka teoria tekee mahdolliseksi nähdä, ja jättää monet muut asiat havaitsematta.⁴³

Ollilan edellä lainatussa ajatuksessa kiteytyy tämän tutkielman hypoteettisteoreettinen ajatus. Mikrohistoriallinen abduktio lähtee liikkeelle ilman valmista teoriaa, mutta teoriaa tai hypoteesia pyritään luomaan tutkiskelun aikana ja lopuksi pohdintaosiossa. Näin alkuasetelma tutkielman teolle on varsin väljä. Kuten Ollila edellä vielä mainitsee, liiallinen teoreettinen tai hypoteettinen rajausta väärin lähdeaineiston tulkintaa.

⁴² Anttila 1996, 139.

⁴³ Ollila 1996, 11.

Tämän tutkielman päättelyssä on tarkoitus pyrkiä luonnolliseen tarkasteluun. Sitä säilynyt mikro- ja makrohistoria osittain sattumanvaraisen aineistovalinnan suhteen näyttää tutkielman tekijälle johtolankoineen. Samalla tutkielman tekijä joutuu koko ajan testaamaan hypoteettisia ajatuksiaan, ikään kuin mikrohistoriallista johtolanka-periaatteen salapoliisin työtä tehden. On niin sanotusti tehtävä oikealta tuntuvia havaintoja omien aistien varassa. Lopulta ne voivat osoittautua vääriksi tai harhaan johtaviksikin. Siinä samalla varmistuu tutkielman lopputulema. Alussa ei ole siten liian tiukkaa rajausta, vaan abduktio luo yksittäisestä yleiseen etenevää päättelyä. Ollila kirjoittaa:

Ranskalainen mentaliteettitutkija Lucien Febvre on ilmaissut asian toteamalla, että historioitsija ei ole se, joka tietää vaan se, joka kysyy. Historioitsijan on kunnioitettava menneisyyttä eikä taivutettava sitä omaan kaavaansa.⁴⁴

Hypoteesia rakennetaan abduktion keinoin ja aineisto antaa tutkielman tekijälle vastauksia. Nämä vastaukset lopulta kertovat, millaiseen pohdintaan tutkielman tekijä tutkielmansa loppupuolella päätyy.

Abduktiota on kuvailtu eri keinoin. Yksi tapa selittää tätä päättelykeinoa löytyy filosofi Lauri Olavi Routilan teoksesta *Miten teen tiedettä taiteesta. Johdatusta taiteentutkimukseen ja taiteen teoriaan*, jossa hän mallintaa abduktiota:

Abduktion avulla tieteessä muodostetaan olettamus eli hypoteesi, joka tekee mahdolliseksi ymmärtää jokin yllättävä tosiasia X ajatteleamalla: jos yleinen säännönmukaisuus tai struktuurilaki A olisi totta, niin X tulisi olemaan todellinen asiantila; koska nyt tiedämme, että X on todellinen, on ilmeisen aiheellista olettaa, että myös A on totta.⁴⁵

Tämän koneistomaisen abduktion luonnehdinnan jälkeen Routila jatkaa vielä abduktiosta ilmiönä:

Abduktio on älyn välähdys, kirkkaan hetken oivallus, joten varsinaisia sääntöjä ja ohjeita ei voi antaa opiksi niille, jotka pysyvät osuviin abduktioihin. Mutta on varmasti totta, että vain empiirisen aineiston täs-

⁴⁴ Sama.

⁴⁵ Routila 1986, 28.

mallinen havainnointi yhdistyneenä laajaan tieteelliseen sivistykseen luo suotuisat edellytykset abduktiivisille oivalluksille. Sitä paitsi abduktio ei ole tieteellisen vallattomuuden tai oikun ilmaus, vaan ajatus, joka organisoii ja järjestää empiiristä aineistamme.⁴⁶

Edellä mainittu luo haasteita tutkielman tekijälle. Abduktion keinoin voin kuitenkin yrittää saada aikaiseksi älynvälähdyksen myös opinnäytteessä. Tämän tieteellisen apuvälineen avulla kykyjeni mukaan organisoii ja järjestän empiiristä ainesta.

Abduktio jalostuu lopulta abduktiiviseksi päättelyksi, jota terminä on avannut Helsingin yliopiston käsityötieteen emeritusprofessori Pirkko Anttila teoksessaan *Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoilualojen tutkimuksen työvälineet*:

Abduktiivisen päättelyn keskeinen elementti on ajattelu. Logiikka on ajatteluprosessin systematisointia, jonka perustana ovat tieteelliset normit siitä, mikä on tieteellistä, mikä ei. Tieteen tehtävänä on siis päästä kiinni siihen logiikkaan, joka esiintyy käytännön tasolla. Tähän päästään tehokkaimmin, jos tutkija käyttää apunaan jotakin johtolankaa, johdattelevaa ajatusta, jonka avulla hän tarkastelee empiiristä maailmaa ja analysoi keräämäänsä materiaalia. Tosiasiat eivät sinänsä ole ongelmallisia.⁴⁷

Ajattelun tärkeyttä korostaa myös Itä-Suomen yliopiston Suomen historian emeritusprofessori Antero Heikkinen teoksessaan *Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen*, jossa hän kirjoittaa:

Peircen mukaan abduktiossa edetään tosiasioista ilman että alusta pitäen mielessä olisi jokin teoria. Toisaalta abduktiota motivoi kyllä tunne, että tarvitaan teoria selittämään yllättävät tosiasiat. – Induktiossa edetään hypoteesista faktoihin, abduktiossa faktojen tarkastelu johtaa hypoteesiin. Abduktio ei 'todista' mitään, vaan se ainoastaan vihjaa, että jotain voi olla. Todisteet tulevat induktiosta. Abduktion merkitys on sen luovassa voimavarassa: se on Peircen mukaan looginen operaatio, joka johtaa uuteen ideaan. Juuri abduktioon perustuva [!] innovatiivisessa toiminnassaan, sanoo amerikkalainen **Edward Muir** osuvasti, italialaiset mikrohistorian tutkijat ovat luoneet jännittävimmät tuloksensa. – Kun Carlo Ginzburg 'löysi' ensi merkit 1500-luvun talonpoikien elämysmaailmasta, hän tuskin ajatteli vielä selkeätä tutkimus-

⁴⁶ Sama.

⁴⁷ Anttila 1996, 140.

suuntausta, joka voisi haastaa vuosikymmeniä pinnalla pysytelleen ranskalaisen annalistisen historiankirjoituksen.⁴⁸

Heikkisen pohdinnasta on tärkeä huomata, että abduktio johtaa hypoteesiin ja se ei itsessään todista mitään. Myös huomio abductionin luomisvoimasta on kulttuurihistorian tutkimuksen kannalta tärkeä. Abduktio voi siten johtaa uuteen ideaan. Tämän tutkielman edetessä nähdään, johtaako tässä opinnäytteessä abduktio hypoteesiin.

2.4 Tutkimusetiikka

Tutkimusetiikan tärkeyden tuo esiin tämän tutkielman lähihistoriallinen aihe. Samalla tutkielman tekijä on tietoinen hienovaraisuudesta mikrotason mediapersoonan ja makrotason persoonien käsittelyssä huomioitavasta eettisestä, asiallisesta ja tekijän näkökulman suhteen neutraalista lähestymistavasta. Teoksen *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys* kirjoittanut arkistonhoitaja Arja Kuula määrittelee termin etiikka:

Etiikka moraalisena näkökulmana on osa arkista elämää. Se on mukana tilanteissa, joissa ihminen pohtii suhtautumistaan omiin ja toisten tekemisiin, sitä mitä voi sallia, mitä ei ja miksi.⁴⁹

Tämän yleistajuisen selonteon mukaan etiikasta voidaan johtaa termi tutkimusetiikka, jonka Arja Kuula avaa teoksessaan tähän tapaan:

Tutkimusetiikka käsitteenä voidaan rajata koskemaan vain tieteen sisäisiä asioita. Tällöin esimerkiksi tutkittavien kohtelu ja tieteen ja yhteiskunnan väliset suhteet määritetään tutkimusetiikan sijasta tieteen etiikkaan kuuluviksi. Mutta tutkimusetiikka voidaan myös määritellä tutkijoiden ammattietiikaksi, johon kuuluvat eettiset periaatteet, normit, arvot ja hyveet, joita tutkijan tulisi noudattaa harjoittaessaan omaa ammattiaan. Moraaliset kysymykset tutkimustyössä voivat olla yleisesti eettisiä, mutta olennaisesti ne koskevat sitä, mikä tutkijan ammatissa on eettisesti hyväksyttävää ja suositeltavaa.⁵⁰

⁴⁸ Heikkinen 1993, 27–28.

⁴⁹ Kuula 2006, 21.

⁵⁰ Kuula 2006, 23–24.

Arja Kuula jatkaa vielä samassa luvussa tieteen tekemisen läpinäkyvyydestä ja toistettavuudesta:

Totuuden etsimistä ja tiedon luotettavuutta ilmentävät normit ohjaavat tutkijoita noudattamaan tieteellisen tutkimuksen menetelmiä ja esittämään luotettavia tuloksia, joiden oikeellisuus on tiedeyhteisön tarkistettavissa. Tutkimusaineistojen keruu, käsittely ja asianmukainen arkistointi liittyvät olennaisesti tiedon luotettavuuteen ja tarkistettavuuteen.⁵¹

Nämä yksinkertaiset Arja Kuulan esille tuomat tosiseikat pätevät myös tässä tutkielmassa. Tekijänä pyrin kaikessa tutkielmani suhteen mahdollisimman oikeaan omieni rajallisten tietojeni kera. Lähtökohtaisesti tekijänä tahdon pitää yllä hyvää tieteellistä käytäntöä. En pyri piittaamattomuuteen, vilppiin, sepittämiseen, havaintojen vääristelymiseen, luvattomaan lainaamiseen tai anastamiseen.

Tutkimuksen tekemisen etiikkaa käsitellään myös teoksessa *Etiikkaa ihmistieteille*, jonka ovat toimittaneet Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Salla Lötjönen ja Irma Sorvali. Teoksessa sivutaan muun muassa opinnäytteen laatimista ja siihen liittyvää etiikkaa tähän tapaan:

Eettisesti hyvään opettajan ja ohjaajan malliin kuuluu hyvän tieteenharjoittamisesimerkin välittäminen ohjattaville sekä ohjattavien kasvattaminen jo oppilas- tai ohjaussuhteen aikana oman ja toisen työn kunnioittamiseen ja muihin tutkimuseettisiin hyveisiin.⁵²

Tämä tarkoittaneen sitä, että tiedeyhteisön tavoille opetteleva opiskelija saa tutkielmansa tekoon apua monin tavoin. Saman teoksen loppuun on kiteytetty muutama kieltävä ohje:

Kysymykseen tutkimusetiikan erityisestä luonteesta voidaan vastata, että se ei ole mitään erityismoraalia, vaan että se voidaan tiivistää kolmeksi negatiiviseksi normiksi:

- (1) Älä vahingoita tutkimuksesi kohdetta.
- (2) Älä valehtele tutkimustasi koskevista asioista tiedeyhteisölle äläkä yhteiskunnalle.
- (3) Älä varasta muiden aineistoja äläkä tuloksia.

⁵¹ Kuula 2006, 24.

⁵² Lötjönen, Hallamaa, Sorvali & Launis 2006, 56.

Nämä normit edellyttävät tilannekohtaista tulkintaa niin kuin kaikki moraalिसäännöt, mutta niitä noudattamalla tutkija välttää syyllistymästä karkeisiin tutkimuseettisiin virheisiin.⁵³

Tilannekohtainen tulkinta on seikka, jonka rajapinta on häilyvä. Tässä tutkielmassa rajoja ei koeteta venyttää vaan tekijä haluaa toimia selkeästi tietentekijän tavoin. On selvää, että Suomessa on tutkimisen vapaus ja arkistolaitoksiin on luovutettu Palmrothille kuulunutta henkilökohtaista materiaalia tutkijoiden vapaaseen käyttöön, osaa aineistosta koskee käyttörajoitus. Tämän tutkielman tekijä on tutustunut Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisemaan ohjeeseen *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausten käsitteleminen*, jonka viimeisin julkaistu versio on tätä tutkielmaa laadittaessa vuodelta 2012.

Näillä sanoin tutkielman tekijänä teen parhaani tutkielman esimerkkihenkilöiden eettisessä arvioinnissa osana tutkielmaa. Mikäli kuitenkin jossakin tapauksessa erehdyn loukkaamaan eettisyyttä, on se täysin tiedostamatonta. Pysin aina toimimaan niin, etten tuota haittaa, vahinkoa tai moraalista vääryyttä. Missään tapauksessa minikään Palmrothiin tai muihin mediapersooniin liittyvän asiatiedon tietoinen vääristely ei kuulu tämän tutkielman piiriin. Tutkielman tekijä on maininnut lähteitä, joita hän on käyttänyt erilaisten havaintojen puitteena, jos tutkielman tekijä on esittänyt omia arvioluontoisia johtopäätelmiään, on ne tehty sen hetkisen tietämyksen varassa. Tämän tutkielman luonne on jo sentapainen, että mitään hyvin varmaa ja pysyvää sen varaan on vaikea rakentaa, kyseessä ovat näkemykset toisin sanoen arviot, joita tutkielman tekijä luo hermeneutiikan avulla tutkimuksen aiheen pariin. Loppupohdinnan näkemykset eli arviot ovat lähtökohtaisesti henkilökohtaisia, ja tutkielman tekijä kantaa niistä vastuun. Onhan selvää edellä mainitun tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohjeen mukaan, että:

Aidot tieteelliset tulkinta- ja arviointierimielisyydet sitä vastoin ovat osa tieteellistä keskustelua, eivätkä loukkaa hyvää tieteellistä käytäntöä.⁵⁴

⁵³ Hallamaa, Lötjönen, Launis & Sorvali 2006, 398.

⁵⁴ Varantola, Launis, Helin, Spoof ja Jäppinen 2013, 8.

Mikäli joku näkee tutkielmassa eettistä erimielisyyttä, ymmärtäisin ne tässä tutkielmassa tieteen piiriin kuuluviksi tulkinta- tai arviointierimielisyyksiksi. Tieteen harjoittaminen ja siihen opetteleminenkin, eli pro gradu -tutkielman laatiminen, voi olla jossakin tapauksessa kriittistä ja keskustelua herättävää.

2.5 Hypoteesi

Hypoteesi eli oletus tai väittämä on määritelty taiteen tutkimuksen parissa eri keinoin. Yhden yleisen mallintamisen tavan antaa Helsingin yliopiston politiikan ja talouden tutkimuksen laitoksen käytännöllisen filosofian oppiaineen amanuenssi Ilpo Halonen avoimen yliopiston verkkomateriaalissa vuodelta 2009:

- perusvaatimuksia: mitä ominaisuuksia hypoteesilla pitäisi olla todettavissa ennen testaamista, jotta niitä ylipäättänsä kannattaisi testata:

- 1) Hypoteesin pitää selittää tutkimuksen lähtökohtana olevat tosiasiat ja säännönmukaisuudet.
- 2) Hypoteesin pitää olla loogisesti ristiriidaton, täsmällisesti muotoiltu ja yhteensopiva aiemmin hyväksytyjen teorioiden kanssa.
- 3) Hypoteesin pitää olla periaatteessa testattavissa.
- 4) Hypoteesin on oltava informatiivinen.
- 5) Hypoteesin pitää olla mahdollisimman yksinkertainen.⁵⁵

Halonen kirjoittaa samassa verkkomateriaalissa hypoteesin luonteesta ja tutkimustyön yksinkertaistetusta toimintatavasta:

– – hermeneuttinen menetelmä ja siis tulkintatieteissä esiintyvä tieteellinen päättely ei rakenteeltaan poikkea poikkea [!] olennaisesti hypoteettis-deduktiivisen mallin ilmaisemasta tieteellisestä päättelystä: Tutkija esittää yleisen tulkintahypoteesin, joka muodostuu hänen taustaoleustensa pohjalta. Sitten hän testaa hypoteesiaan suhteessa tekstiaineistoon. Tutkija johtaa tulkintahypoteesistaan seurauksia ja selvittää, sopivatko ne yhteen tekstiaineiston eri kohtien kanssa.⁵⁶

⁵⁵ Halonen 2009.

⁵⁶ Sama.

Edeltävässä kappaleessa lainatussa on esillä perustoiminnan malli. Kerron seuraavaksi, kuinka muodostan tämän tutkielman akateemisen arvauksen tai oletuksen siitä, sillä tutkielman luonne hermeneuttisena kulttuurintutkimuksen työnä ei anna sijaa, rajat jo etukäteen luovalle, liian tiukalle hypoteesille. Tässä hypoteesi on oikeastaan suuntaa antava toimintatapa, joka voidaan avata ja kirjoittaa läpi vasta tutkielman pohdinnassa. Se antaa mahdollisuuden loppupohdintaan, joka testaa hypoteesin toimivuutta. Näin tutkielman tekijälle jää mahdollisuus kertoa, kuinka hypoteesin kaltaiset ensiolettamukset osoittautuivat oikeansuuntaisiksi tai sitten täysin mahdottomiksi.

Hypoteesi muotoutuu tässä tutkielmassa mikrohistoriallisten johtolankojen avulla. Ne ovat tekijät, jotka joko todentavat hypoteesin tai osoittavat sen vääräksi. Hypoteesin kannalta kyse on mahdollisen muutoksen syiden etsimisestä. Toisin sanoen tutkielman tekijä pyrkii löytämään syitä sille, miksi Palmrothin mediapersoona muovautui niin kuin muovautui, aikakautena, jona koettiin myös muunlaisia kohtaloita julkisuudessa. Alkuvaiheen kysymys voisi näin ollakin: miten Palmrothin mediakuva muovautui vuosina 1930–1960? Tarkentava kysymys: voiko muutosta havaita aihealueen mikro- ja makrohistoriallisia tasoja vertailemalla? Tätä hypoteettista kysymyksenasettelua voi pitää vain suuntaa antavana tutkielman luonteesta johtuen. Tutkielma tuottaa dataa sisältä päin, merkkien ja johtolankojen avulla. Tutkielman loppupuolella mikro- ja makrotason tarkastelussa hypoteesi saa muodon ja vastauksen.

Tämän oletuksen etukäteen asettaminen on tässä tutkielmassa vaikeaa. Siksi hypoteesin ennalta asettaminen voi johtaa vääriin tai jopa virheellisiin johtopäätöksiin. Hypoteesi antaa tässä tutkielmassa tekijälle suuret suuntaviivat. Tutkielman tekninen toteutus ohjailee ja rakentaa tutkielmalle hypoteesin lopulta sisältä päin. Aineiston läpikäyminen ikään kuin luo hypoteesin. Tästä huolimatta suuntaa antavankin hypoteesin pitäisi läpäistä sille osoitetut ponnistukset, kuten edellä on Halonen esittää.

2.6 Tekninen toteutus

Tässä alaluvussa selvitän, kuinka tutkielmani apparaatti eli koneisto toimii. Tutkielmassa on tarkoitus etsiä abduktiota apuna käyttäen mikro- ja makrohistoriallisia joh-

tolankoja Palmrothin mediapersoonan muovautumiseen vaikuttavista seikoista hänen elämäntarinaansa apuna käyttäen, ja peilata hänen mediapersoonaansa aikakauden kulttuurielämään ja muihin mediapersoonallisuuksiin sekä heidän yleisövastaanottoonsa kulttuurin kentällä. Etsin syy-seuraussuhteita. Mikä tahansa mediapersoonaan kohdistunut tapahtuma tai hänen tekonsa johtaa johonkin tilanteeseen, josta taas on voinut seurata jotakin elämäntilannetta ja persoonaa muovaavaa.

Etsin eri vuosikymmeniltä merkittäviä tekoja, jotka johtavat mediakuvan muodostumiseen. Ne ovat hypoteettisia, tosielämään pohjautuvia johtolankoja, joille koetan etsiä todisteet erilaisista aineistolähteistä. Kysyn, miksi kukin teko tai tapahtuma on vaikuttanut niin kuin se on vaikuttanut. Nämä niin sanotut merkittävät teot ovat tutkijan omia hypoteettisia johtopäätöksiä, joita hän koettaa parhaansa mukaan tuoda esille seuraavassa luvussa kolme, alkaen vuodesta 1930 ja päättyen vuodenvaihteeseen 1960. Kolme vuosikymmentä tuo mukanaan suuria muutoksia, sillä aikajänteelle sattuu muun muassa maailman historiaa muovannut toinen maailmansota. Tutkielman laajuuden huomioon ottaen, rajaan eri vuosikymmeniltä löytyvät johtolangat muutamiin mielestäni tutkielman kannalta oleellisiin erikoistapauksiin joita käsitelen. En väitä, että johtolankoja voisi olla muitakin. Johtolankoja on varmasti niin paljon kuin on abduktiota hyväksi käyttäviä tutkielman tekijöitä, joista jokainen ajattelee omalla tavallaan ja määrittää erilaisia tärkeysjärjestelmiä ja kriteereitä.

Tuon tutkielman kolmea eri vuosikymmentä käsittelevässä luvussa kolme esille mahdollisia muutokseen johtavia seikkoja. Palmrothin elämäntapahtumia ja historian kulkua pyrin todentamaan erilaisista lähteistä. Tarkoitukseni on valaista lukijaa myös muutamilla Palmrothin eri vuosikymmenten työnäytteillä. Näillä näytteillä esittelen Palmrothin toimintaa mediassa ja sitä, kuinka tehtyjen töiden vaikutuksesta mediakuva on alkanut muodostumaan. Näin kolme vuosikymmentä tulee kronologisesti käsitellyksi ja mediapersoonan kehittymisen seuranta saa tässä tutkielmassa riittävän aikajänteen. Kronologinen käsittelytapa on puolusteltua tämän tutkielman osalta siksi, että elämä muodostuu kerros kerrokselta vanhan päälle. Siksi nytkin on syytä edetä alusta loppuun päin eikä toisin.

Tulevassa luvussa kolme apparaatti on käytössä, ja pyrin toimimaan edellä selostamani mukaan. Välillä toiminta voi olla pikkutarkkaa, mutta koen sen kuuluvan laa-

dullisen tutkimuksen tekemiseen abduktion avulla. Mikro- ja makrohistorialliset johtolangat löytyvät joskus eriskummallisista paikoista. Päälinjat tutkimustyön etenemisessä ovat kuitenkin kronologiset, ja tapausten määrä on jouduttu työn laajuus huomioiden pitämään rajattuna. Tämä tutkimuksen teon tapa antaa mahdollisuuden tutkijan päätelmille ja tekee pohdinnoista ja johtopäätöksistä tutkijan näköisiä jo kirjoitettua historiaa ja mennyttä todellisuutta kuitenkin unohtamatta. Luvun kolme alkupuolen makrotason johtolangat muiden mediapersoonien osalta toimivat tässä makro- ja mikrotason keskustelun lähtökohtana, avauksena. Niillä luon kuvaa aikakauden median tarjonnasta ja sen vastaanotosta. Ne toimivat myös itsenäisinä johtolankoina kustakin mediapersoonasta ja hänen työskentelynsä vastaanotosta näkyvästä mahdollisen muutoksen havainnoimisesta tarkastelujaksolla.

Palmrothin tekemiset ovat teknisellä tasolla ajateltuna mikrotaso, ja makrotaso on Suomen ja hieman myös Euroopan kulttuurillinen lähihistoria. Näitä abduktion keinoin tutkimalla pyrin luomaan verkoston, joka lopulta johdattaa hypoteettisiin, hermeneuttisiin loppupohdintoihin. Nämä pohdinnat pyrkivät ihmisyyden ja elämisen ymmärtämisen kautta avaamaan syitä sille, miksi mediapersoonan muodostuminen sulautui suomalaiseen kulttuuriin niin kuin se sulautui. Nämä tulevat olemaan tämän tutkielman tekijän havaintoja, joille hän etsii totuus pohjaa ja perustelee ne lopulta parhaansa mukaan. Tässä luodaan rajattu otanta Reino Wilhelm Palmrothin toimintaan erilaisin taiteellisin esimerkein ja tosiasioista kertovilla dokumenteilla, jotka tutkielman tekijä on hankkinut käyttöönsä.

30 vuoden tutkimusjakso luo rungon tutkielmalle. Tässä tutkielmassa aineisto puhuu puolestaan ja nostaa esiin tosiasioita, mikäli tutkielman tekijä on pystynyt niitä todentamaan. Pohdintaluku on kenttä, jossa tutkielman tekijänä lopulta pohdin tulosten merkitystä ja sitä, mitä voin aineistostani hypoteettisesti sanoa suhteessa tutkimusongelmaan. Pohdinnassa luon tarkastelun tuloksiini. Pohdinnassa on läsnä Palmroth eli mikrotaso ja tähän valitsemani aikakauden muut muutamat kotimaiset mediapersoonat toisin sanoen makrotaso. Muut makrotason mediapersoonat ovat näyttelijätär Siiri Angerkoski, näyttelijä Einari Ketola, näyttelijätär Eine Laine, näyttelijä Tauno Palo, laulaja-näyttelijä Tapio Rautavaara ja radiokuuluttaja Markus Rautio. Tämän pohjalta muotoutuu hypoteettinen keskustelu, jolle voi asettaa kysymyksiä mediapersoonien muovautumisen ja muutoksen suhteen, esimerkiksi myös sen suhteen, oliko

Palmrothin mediauran kehitys jollakin tavalla muista median persoonista poikkeavaa.

Näin jälkikäteen mennyttä aikaa tarkastelevana historian kentälle sijoittuvana tutkielman tekijänä voin sortua jälkiviisauteen. Kysymyksiä voi toki asetella, mutta ainoastaan tosiasiat luovat pohjaa tutkielman tekijän toteamuksille ja ovat todistettavissa olevaa aineistoa sille, mitä tapahtui ja miten tapahtunut otettiin vastaan. Teknisesti tarkasteltuna tutkielman rakenne on yksinkertainen. Katsotaan aineistojen ja asiakirjojen kautta esimerkkihenkilön toimintaa eri vuosikymmeninä ja lopulta luodaan tuloksien avulla pohtiva katsaus. Käytännön tasolla työskentely on kuitenkin haastavaa, kuten tulevat luvut mikro- ja makrotasoiheen osoittavat.

Historian ja aikakauden ymmärtäminen ovat tässä kulttuurihistoriallisessa tutkielmassa avainasemassa. Suoranaisia syitä Palmrothin mediakuvan muovautumiselle on vaikea etsiä, mutta hypoteettisia syitä voi kartoittaa helpommin. Tämän tutkielman apparaatin avulla pystyy mahdollisuuksien mukaan ymmärtämään aikakautta ja peilaamaan sen avulla aikakauden toimintatapoja sekä etsiä yhtymäkohtaa mahdolliselle muutokselle. Eli toisin sanoen muita tarttumapintoja aikakauteen ovat esimerkiksi aikakauden toiset mediapersoonat ja heidän mediaelonsa. Näin koneiston avulla voidaan saada aikaiseksi jonkinlaisia tuloksia, joista voi sitten mahdollisesti saada aikaiseksi pohdintalukuun hypoteesin ja tuloksellista sisältöä.

3 TUTKIMUSAINEISTON MIKRO- JA MAKROHISTORIALLINEN EMPIRIA

Tämän luvun alaluvuissa nostanut esille eri vuosikymmeniltä esimerkkejä, toisin sanoen johtolankoja, joiden näen vaikuttaneen Palmrothin mediapersoonan muovautumiseen. Tutkielman tekijänä olen nostanut ne mieltymysteni mukaan esille, ja opinnäytteeni pohdintaluvussa ja johtopäätöksissä perustelen ne lopulta hypoteettisesti. Alaluvuista ensimmäisessä luon aikakaudesta hieman makrohistoriallista yleiskatsausta.

Käytän tässä luvussa apuna aikakauden erilaisia dokumentteja, muun muassa mediatalenteita, kirjallisuutta sekä virallisia asiakirjoja. Olen tarkistanut johtolankojen paikkansapitävyyttä useista eri lähteistä hyödyntäen historiankirjoituksen mikro- ja makrotasojia.

Johtolangat ovat todenperäisiä ja ne voi etsiä esille kuka tahansa. Hypoteettiset päätelmäni ovat omiani, ja koetan perustella ne parhaani mukaan. Päätelmäni todistusaineisto sen sijaan on kaikkien tavoitettavissa. Kuten aikaisemmista luvuista selviää, hermeneutiikka antaa melko vapaat kädet aineiston tulkintaan, kuitenkin tutkimusetiikan ja tutkimustehtävän huomioiden.

3.1 Makrohistoriallisista käännekohtista 1930–1960

Tutkielman kannalta ajanjaksolle 1930–1960 sijoittuu maailman historiaa suuresti muokannut murroskausi: toinen maailmansota. Sota, joka jätti jälkensä myös monen mediapersoonan elämään. 1930-luku oli Suomessa Saksan ja Neuvostoliiton poliittisen tilanteen seuraamista ja varautumista lopulta sotatilaan, joka tuli erilaisista poliittisista neuvotteluista huolimatta jonkinlaisena yllätyksenä. Sodan jälkeiset vuosikymmenet ovat piirtäneet oman historiansa, jota sodan lopputulos on varjostanut varsinkin Euroopan poliittisen kahtiajaon aikana.

Paneudun seuraavissa alaluvuissa makrohistoriaan ja suomalaiseen mediaan sekä sen vastaanottoon muutaman esimerkkihenkilön kautta. Kunkin alaluvun aluksi esittelen

hieman aikakautta yleisemmin ja sen jälkeen nostan henkilöitä esille. Käyn tarkastelujakson 1930–1960 läpi kolmessa alaluvussa.

3.1.1 Makrohistoriallisia poimintoja 1930-luvulta

Vuonna 1926 Suomeen perustettu yleisradioyhtiö vakiinnutti toimintansa 1930-luvulla. Lahden uuden suuraseman valmistuminen linkkimastoineen ja 150 kilowatin tehoisine lähetyslaitteistoineen takasi radion kuuluvuuden isolle alueelle. Ohjelmatoinnassa huomioitiin muun muassa kansan valistus, toki myös uutiset ja kevyempi ohjelmisto. Radion tärkeys nopeana ja tehokkaana sanoman saattajana nousi esille 1930-luvun lopussa heti talvisodan aikana. Viimeistään tuolloin kriisiaikana sen arvo toimivana viestimenä lopulta ymmärrettiin. Radion avulla pystyttiin jakamaan tietoa, jonka välittäminen olisi muuten ollut huomattavasti työläämpää ja hitaampaa.

1930-luku muistetaan maailmanlaajuisesta lamasta. Vuosikymmen oli Suomessakin ristiriitainen, sillä sen alussa maassa oli talouslama ja sen loppupuolella talous kääntyi kasvuun. Tämä lama vaikutti Suomessakin työllisyystilanteeseen ja ihmisten ostovoimaan. Alkoholijuomien nauttimista kokeva kieltolaki kumottiin vuonna 1932. Alkoholi vapautui ja Alkoholiliike aloitti toimintansa lukusarjalle 543210 merkityksen antaen, eli viides huhtikuuta vuonna 1932 kello 10. Samalle vuosikymmenelle sattui Kalevalan juhluvuosi. Isänmaallisuus kuului aikakauteen, ja muun muassa Lapuan liike syntyi.

Vuosikymmenen loppu oli poliittisesti ankara. Suursotaan valmistautunut Saksa rakensi suurvaltiota ja sen puolustusjärjestelmää. Tämä toiminta aiheutti kuohuntaa koko Euroopassa. Suomi Venäjän, silloisen Neuvostoliiton, ja Ruotsin naapurimaana joutui itäisen naapurimaan kanssa neuvotteluihin, joista seurasi lopulta Mainilan laukauksina tunnettu poliittisesti epäselvä välikohtaus sosialistisen liittovaltion sotavoimien kanssa, ja se johti talvisodan syttymiseen 30. marraskuuta vuonna 1939, jota seurasi vuoden 1941 kesäkuun 25. päivänä alkanut jatkosota ja vielä lopulta Suomen ja Saksan välillä 15. syyskuuta vuonna 1944 alkanut Lapin sota.

Vuosikymmen näkyi myös median kehityksessä maassamme. Median kuluttamiseen vaikutti vuosikymmenen alkupuolella lamakausi, mutta tilanne parani kun lamavuodet väistyivät. Vuosikymmenen vaihtelevista talousnäköistä huolimatta media kehittyi. Kehityksessä näkyi muun muassa äänitekniikka. Vuonna 1926 toimintansa aloittanut Yleisradio vahvasti jatkuvasti jalansijaa ja kuuntelulupia hankittiin lisää. Gramofoni oli suosittu koko kansan parissa, ja yksinkertaisen laitteen pystyi hankimaan jo kohtuullisen alhaisella hinnalla. Soittolaite ei ollut enää erikoinen ylellisyustuote niin kuin muutama vuosikymmen sitten. Elokuvan sarallakin tapahtui suuri muutos: äänielokuva näki maassamme päivänvalon 1920–1930-luvun taitteessa. Ensimmäinen kotimainen äänielokuva oli Yrjö Nybergin ohjaama ”*Sano se Suomeksi*” vuodelta 1931. Paavo Oinonen kirjoittaa teoksessa *Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa* maamme Yleisradion kulttuurisesta arvosta ja tarpeellisuudesta uutena viestimenä:

Yleisradioon kohdistui toiminnan käynnistymisestä lähtien julkista mielenkiintoa. Yhtäältä se selittyy sillä, että Yleisradiosta tuli jo vuonna 1934 valtionyhtiö, johon vallankäyttäjät asettivat suuria toiveita. Toisaalta sotien jälkeen tasaisesti kasvava lupamaksajien joukko valitti aiempaan tapaan omia ohjelmatoiveitaan julkisuuteen. Monissa toiveissa suomalainen yleisö tuntui kaipaavan kevyttä ajanvietettä sinfonian sijaan. Lisäksi kotimaisessa viestintäkentässä ääniradiota pelättiin lehdistön kasvavana kilpailijana. Yleisradion tehtävästä ja ohjelmista tuntui miltei jokaisella olevan mielipide.⁵⁷

Yleisradiotoiminnan varhaisina vuosina muun muassa taiteilija Alexis af Enehjelmin, nimimerkki Joonaksen, käyntiin laittamalla radiorevyillä oli oma tilauksensa. Palmroth sai häneltä kannukset revyiden tekoon vuosikymmenen puolivälissä Enehjelmin siirtyessä radiossa muihin tehtäviin. Tätä ennen Palmroth oli tehnyt ohjelmia, muun muassa ensimmäisen radio-ohjelmansa urheilusta jo 1920-1930-luvun taitteessa. Palmroth oli ohjelmien aihealueiden suhteen avarakatseinen ja otti kevyet ajanvietteohjelmat omakseen. Tälle kevyellä ajanvietteelle oli tilaus, ja kansan maku ajanvietteohjelmasta oli 1930-luvullakin tarkka. Liian heikkolaatuinen ohjelma ei mennyt läpi, ei myöskään liian rohkea. Piti olla jotakin reipasta, huvittavaa ja kaikille kuuntelijoille sopivaa, jotta mahdollisimman moni radiokuuntelija piti kuulemastaan. Revyiden musiikki oli kansantajuista, usein pianolla studiossa säestettyä. Näiden oh-

⁵⁷ Oinonen 2008, 83.

jelmien musiikki oli helppotajuista kuunneltavaa, jonka suuri painoarvo oli nokkelissa sanoituksissa, ei niinkään säveltaiteellisissa ansioissa.

Lapin yliopiston kulttuurihistorian professori Marja Tuominen kuvailee historiallinen laitoksen *Muutosten vuosisata, 1930–1945* osassa neljä 1930-luvun kulttuurielämän taustoja:

Populaarikulttuurin historiassa 1920-luku on yksi »suuren murroksen vuosikymmenistä»; siihen verrattuna 1930-luku vaikuttaa seesteiseltä – voisi melkein sanoa kypsyneeltä – yhteiskuntaa ravisuttaneesta poliittisesta kriisistä, kielitaistelusta, vuosikymmenen alun talouslamasta, työttömyydestä ja lopulta myös sodan uhkasta huolimatta.⁵⁸

Tänä ”kypsyden” vuosikymmenenä maamme media eli ja kehittyi. Luon seuraavaksi kevyen katsauksen muutamaan aikakauden suosittuun suomalaiseen mediapersoonaan, jotka tuovat makrotason tarttumapintaa tähän tutkielmaan. Aloitan 1930-luvulta. Makrotaso toimii tässä mikrotason tukena. Makrotason avulla aukeaa hermeneuttinen keskustelu aikakauden mediapersoonista ja heidän vastaanotostaan kansan keskuudessa.

Kyseisenä vuosikymmenenä eräästä vielä aloittelevasta, persoonallisesta naisnäyttelijästä antaa kuvan vuonna 1902 syntynyt ja 1971 menehtynyt Siiri Angerkoski. Hän ei ollut 1930-luvulla vielä niin suosittu komedienne jona hänet seuraavina vuosikymmeninä tultiin maassamme tuntemaan. Angerkoski oli näyttelijä, jonka koomiset kyvyt oli kyllä jo huomattu niin teatterin kuin elokuvankin parissa. Angerkoski loi näyttelijänuraansa päätyen eri maakuntateattereista näyttelemään Helsinkiin 1930-luvun puolivälissä. Syksyllä 1935 Siiri Angerkosken koomiset kyvyt saivat vallan. Elokuvatutkija Kari Uusitalo kirjoittaa teoksessaan *Siiri ja Kaarlo. Näyttelijäparin tarina*:

Syyskauden 1935 ensimmäinen esi-ilta Koitossa oli Vincent Yomansin ja Erik Fiehnin operetti *Laivaston tyttö* Eine Laineen ohjaamana, nimiosassa nuori Malmi Vilppula. Kuitenkin ”illan menestys oli pääasiassa Siiri Angerkosken ansiota, verrattoman koomikon, jonka rehevä luonnehtimiskyky ja voitollinen hyväntuulisuus on ainoalaatuista meilä, mutta jota vain haluaisi nähdä kirjallisesti arvokkaammissakin näyt-

⁵⁸ Tuominen 1994, 248.

tämötehtävissä”, puntaroi H. J-n. – – S.-K. K:n mukaan ”illan ehdoton suosikki oli Siiri Angerkosken leveä ja karun mehevä Lavinia, lystikäs sekoitus hyväntahtoista äidillisyyttä ja suoraviivaista merikarhua”. ”Näyttämöä hallitsi ... ylivoimaisesti Siiri Angerkoski, jonka ’Lavinia’ rohkean burleskina, mutta samalla mehevänä ja todella humoristisena karikatyyrinä oli riemastuttava luomus”, totesi myös Helsingin Sanomien E[rkki] K[ivijär]vi.⁵⁹

Komiikan, mutta myös draaman taitava, työväen parista ponnistava tulevaisuuden kotimainen ”tähti”, alkuperäiseltä nimeltään Otto Einari Frestadius, tunnetummin Einari Ketola, syntyi 1904 ja kuoli 1980. Hän esiintyi 1930-luvulla koomisena ja vakavana näyttelijänä. Hänen elämäntarinaansa käsittelevää teosta ei ole kirjoitettu, mutta näyttelijän elämän kulkua on esitelty lyhyesti voimistelija Viljo Korpelan teoksessa *Niin se on poijaat. Viihdetaiteilijat sodissamme 1939–1945*. Korpela kirjoittaa Ketolan syntyneen Impilahden pitäjässä vuonna 1904. Hänen isänsä Kaarlo Ketola, hänkin alkujaan Frestadius, muutti perheensä kanssa Einarin syntymävuonna Lappeenrantaan, jonne perhe juurtui. Kaarlo Ketola osallistui työväennäyttämön toimintaan, ja Einari Ketolakin kiinnostui näyttelemisestä Lappeenrannan Työväennäyttämöllä.⁶⁰ Korpela kirjoittaa Ketolan näyttelijäntyön vaiheista:

Einarissa yhdistyi onnistuneesti näyttelijä ja yleisesiintyjä. Näyttelijäntyön ohella hän sai tunnustusta etevänä kuplettilaulajana esittäessään Tannerin, Pekkarisen ja Ramstedtin bravuurinumeroita. Vierailtuaan Viipurin, Kuopion ja Tampereen teattereissa oli vuorossa Helsingin työväenyhdistyksen Vallilan-teatteri.⁶¹

Ketolan merkittäviä näyttämörooleja olivat esimerkiksi *Volpone*, *Daniel Hjortin Stå-larm* ja *Seitsemän veljeksien* Juhani. Tuli vuoden 1939 syksy ja syttyi talvisota, jonka aikana Einari Ketola palveli muonittajana Vuosalmella ja Taipaleenjoella. Tulevana sotavuosikymmenenä Ketolan koomisille kyvyille tuli vielä käyttöä.

Eräs vuosikymmenen median moniosaajista oli näyttelijätär Eine Laine. Hän syntyi 1892 ja nukkui pois 1970. Hänen monipuoliset esiintyjäntaitonsa olivat 1930-luvulla jo laajasti käytössä. Hän oli monipuolinen naistaiteilija, jonka ura keskittyi aluksi teatteriin. Hänet tiesi vuosikymmenenä ainakin teatteria seuraava aikaisyleisö sekä

⁵⁹ Uusitalo 2002, 123.

⁶⁰ Korpela 1991, 186–187.

⁶¹ Korpela 1991, 187.

ehkä myös iskusävelmistä ja nimimerkkien taakse kätkeytyneistä henkilöistä tietoinen kevyen musiikin kuuntelijakunta. Eine Laine tuli myöhemmin tunnetuksi myös elokuvan, radion ja television palveluksessa.

1930-luvun loppupuolella Yleisradio lainasi Ruotsin radiosta idean *Suomisen perhe*-ohjelmasarjaan. Eine Laine esitti kuunnelmasarjassa mummon roolin. Hän myös ohjasi kyseisiä kuunnelmia. Aluksi ohjaus oli Markus Raution työtä, mutta jonkin verran kuunnelmasarjaa ohjasi myös Arvo Lehesmaa. Käsikirjoittajat olivat Elsa Soini ja Seere Salminen. Eine Laine mainitsee muistelmateoksessaan *Pitkä päivä paistetta ja pilviä*, kuinka vaikea teko suosittuun kuunnelmasarjan lopettaminen oli:

Kun kuunnelma oli päättynyt ja mikrofonit suljettu, pidettiin studiossa puheita ja ojennettiin lahjoja ja pohdittiin vielä kerran, pitäisikö 'Suomisia' sittenkin jatkaa. Ohjelman lopettamisuutisen jälkeen lehdistössä oli syntynyt yleisön taholta oikea vastalauseiden myrsky. Mutta Serp ja minä olimme sitä mieltä, että kun kerran on hautajaisetkin pidetty, niin lopetetaan. Olisi hupsua vitkuttaa edestakaisin. Sitä paitsi oli ehkä paras lopettaa silloin, kun perheestä jäi vielä hyvä muisto, kun sitä vielä kaivattiin.⁶²

Eine Laineen koomiset kyvyt otettiin sota-aikana käyttöön jo mobilisaatiovaiheessa ennen talvisotaa hänen luomassaan Elviira Suulasvuon hahmossa, joka hauskutti rintamamiehiä erilaisissa tilaisuuksissa. Laine kuvailee Suulasvuo-hahmoaan, jonka yksinpuhelut olivat Seere Salmisen alias Serpin käsialaa:

Kesällä 1939 kun maailmantilanne synkkenemistään synkkeni, radio kaipasi kipeästi kevyttä, iloista ohjelmaa. Silloin Serpiltä keksittiin tilata naisäänelle kirjoitettu koominen yksinpuhelu. – – Yhdessä Serpin kanssa muokkasimme tätä tyyppiä edelleen ja niin syntyi 24.8.1939 Elviira Suulasvuo, ent. Pratström, josta tuli pian hyvin kuuluisa henkilö. – – Esitettyäni radiossa useita Elviira-monologeja alkoi esiintymispyyntöjä tulla muualtakin.⁶³

Yksi kuuluisimmista kotimaisen elokuvan ja näyttämötaiteen tähtinäyttelijöistä, vuonna 1908 syntynyt Tauno Palo, alkujaan Brännäs, ei vielä 1930-luvulla noussut kaikkein suurimpaan kansan suosioon, vaikka hänestä tuli elokuvarooliensa myötä koko kansan tuttu samana vuosikymmenenä. Syöpäsairauden uuvuttama Palo kuoli

⁶² Laine 1967, 183–184.

⁶³ Laine 1967, 184.

vuonna 1982. Vuosikymmenen alussa Palo oli vielä aloitteleva näyttelijä, joka kuitenkin sai ensimmäisen filmiroolinsa vuonna 1931 Kalle Kaarnan ohjaamasta *Jääkäarin morsian* -elokuvasta. Kirjailija Tuula Saarikosken teos *Tauno Palo. Kolmen sukupolven sankari* kirjoittaa Palon näyttelijäntyöstä 1930-luvulla Aarne Orjatsalon johtamassa Helsingin Työväen Teatterissa:

Orjatsalon ammatillisen otteen vaikutus Vallilan teatteriin näkyi heti. Kun teatteri pääsi aloittamaan syksyn 1930 Arvo Airamoin uudella huvinäytelmällä, Olkaa hyvä ja naikaa hänet ... – – Airamoin näytelmä oli satiiri köyhästä suutarista, joka saa arpajaisissa miljoonavoiton ja ryhtyy rakennuskeinottelijaksi. – – Sankari oli Tauno Brännäs. ”Hänessä on jotakin luontevan raikasta ja asenteilematonta nuoruutta. Onnittelemme herra Brännäsiä siitä, että hän on joutunut siihen kouluun, mistä jo saattoi havaita jälkiä tässäkin reilussa urheilijanuorukaisen ja rehdin työläisen tyypissä”, sanoi Suomen Sosiaalidemokraatin arvostelija.⁶⁴

Tauno Palo kehittyi nopeasti ja aloitti Kansallisteatterissa elokuussa 1932. Elokuvasa hän esiintyi ensimmäisen kerran Ansa Ikosen kanssa Valentin Vaalan ohjaamassa *Kaikki rakastavat* -komediassa vuonna 1935. Kansallisteatterissa Tauno Palon roolit olivat Tuula Saarikosken mukaan kevääseen 1938 asti pieniä, vaikka taitoa suurempiinkin rooleihin olisi riittänyt.⁶⁵ Syksyllä 1939 syttyi talvisota, mutta Tauno Palo ei saanut heti kutsua aseisiin rintamalle. Kyseessä oli joko erehdys tai sitten Tauno Palolle oli suunniteltu ennakoivasti erikoistehtäviä. Lopulta Palo kuitenkin palveli talvisodassa kiertävässä ilmatorjunnassa ja sen jälkeen komennuksella viihdytysjoukoissa.⁶⁶

Tuleva keihäänheiton olympiavoittaja, laulaja ja elokuvatähti Tapio Rautavaara syntyi 1915 ja menehtyi tapaturmaisesti 1979. Hän oli vielä 1930-luvulla mediassa lähes tuntematon. Rautavaara oli kuitenkin keihäänheittäjänä maamme kärkitasoa ja vakavasti otettava maajoukkueen urheilija. Tapio Rautavaaran elämää on käsitelty muun muassa toimittaja-tietokirjailija Lasse Erolan teoksessa *Tapsa. Tapio Rautavaaran elämä*. Erola kirjoittaa Rautavaaran ensimmäisistä kosketuksista media-alaan esiintyjänä loppuvuodesta 1932:

⁶⁴ Saarikoski 1981, 23.

⁶⁵ Saarikoski 1981, 58.

⁶⁶ Saarikoski 1981, 88.

Oulunkylän Tähdän urheilukauden päättäjäisillanvietossa ja pikkujouluissa nähtiin mandoliinilla itseään säestänyt, päivän iskelmiä esittänyt oman seuran urheilijalupaus. Rahaa esiintymisestä ei saanut, mutta ensimmäisen kerran Tapio Rautavaara sai maistaa sitä erikoista tunnetta, joka hulvahtaa esiintyjään, kun yleisö palkitsee hänet raikuvilla suosionosoituksilla.⁶⁷

Vuosikymmenen alussa Rautavaara alkoi pikkuhiljaa tuoda nimeään esiin myös laulavana esiintyjänä, vaikka urheilu olikin tässä vaiheessa harrastuksista tärkein. Erola jatkaa Rautavaaran esiintymisistä 1930-luvun loppupuolella:

Hänellä alkoi olla nimeä paitsi keihäänheittäjänä myös trubaduurina. Sana kitaralla itseään säestävästä laulajasta oli lähtenyt kiertämään Oulunkylän Tähdän tilaisuuksista, ja nyt muutkin urheiluseurat halusivat hänet esiintymään vuosijuhliinsa ja kilpailujen jälkeen järjestämiin iltoihin.⁶⁸

Iäkkäin tässä tutkielmassa makrotasolla tarkasteltavista henkilöistä on vuonna 1891 syntynyt maamme ensimmäinen radiopersoonan Markus Rautio. Hän kuoli 1973. Rautio oli 1930-luvulla vakiinnuttanut paikkansa suomalaisten radionkuuntelijoiden sielunmaisemaan. Hänen äänensä tunsivat jokainen radiota kuunnellut aikalainen. Markus Rautio leimautui varsin pian Yleisradion lähettämien *Lastentuntien* isähahmoksi, Markus-sedäksi, joka juonsi lapsille tarkoitettua radio-ohjelmaa jo 1920-luvun lopulla. Markus-sedän suosiota ja tunnettua on kuvaillut Paavo Oinonen teoksessaan *Markus-setä*:

Maaliskuussa 1931 tuli ensi-iltaan Yrjö Nybergin ohjaama ja Lahyn-Filmin tuottama ”revyyelokuva” *Sano se suomeksi*, jossa Markus Rautio esiintyi ”ohjelma menoiden esittelijänä” – nykytermein puhuttaisiin juontajasta. – – On ymmärrettävää, että ohjelmamenojen esittelijä oli Rautio, joka oli vähitellen lisääntyville radiovastaanotinten omistajille tuttuakin tutumpi ääni ja pian myös kasvo, sillä hänen kuvansa painettiin usein sekä sanoma- että aikakauslehtien sivuille.⁶⁹

Elokuvayhteistyön lisäksi Markus Raution kuuluisuus 1930-luvulla näkyi ympäri Suomen, kun hän lähti ohjelman tekoon maakuntiin. Oinonen kirjoittaa aiheesta:

⁶⁷ Erola 2012, 42.

⁶⁸ Erola 2012, 72–73.

⁶⁹ Oinonen 2015, 57–58.

Markus-sedän maakuntakiertueista kasvoi nopeasti jättitapahtumia. Tieto vierailun kohdepaikkakunnasta kiiri ensiksi sedän omana vihjeenä lähetyksessä, mutta seuraavaksi kunkin pitäjän sanomalehdet saattoivat kertoa tarkalleen jopa junan, jolla odotettu vieras saapuisi. Alusta lähtien häntä vastassa oli monisatapäinen, eläköön-huutoja virittelevä, ihmisjoukko. Keväällä 1936 Markus Rautio arveli, että taannoisella Oulun vierailulla rautatieasemalla oli ollut 3000 lasta odottamassa junan pysähtymistä. Ilmiön syntymisen edellytys oli moderni äänimedia, mutta myös toimivat liikenneyhteydet olivat välttämättömyys.⁷⁰

3.1.2 Makrohistoriallisia poimintoja 1940-luvulta

Seuraavaksi käsittelen 1940-lukua esille nostamillani makrotason avauksilla. Vuosikymmen alkoi sotaisasti, ja kriisivuosia oli useita. Sota päättyi Neuvostoliiton kanssa vuoden 1944 syksyllä 19. päivänä syyskuuta, ja Saksan kanssa Suomi sopi sotatoimet keväällä 1945 huhtikuun 27. päivänä. Sotatila oikeastaan loppui toden teolla vasta syksyllä 1947, kun Neuvostoliiton valvontakomissio poistui maastamme. Sodan jälkeisen valvontakomission merkitystä maassamme 1940-luvun loppupuolella ei ole syytä vähätellä. Tämä toisen maailmansodan jälkinäytös näkyi Suomessa niin kutsuttujen vaaran vuosien aikakautena. Silloin suhtautuminen Neuvostoliittoon oli erityisen pidättyväistä ja kaikki julkinen kannanotto tutkittiin erityisen tarkoin. Vuonna 1948 solmittu ”Ystävyys, Yhteistyö ja Avunanto” -sopimus (YYA) oli kädenpuristus, joka sinetöi ystävyyssuhteet Neuvostoliittoon ja pakotti Suomen ystävälliseen rinnakkaiseloon itäisen suurvallan kanssa. Tämä näkyi kulttuurin saralla muun muassa Suomi–Neuvostoliitto-Seuran elinvoimaisuutena. Myös turismi Neuvostoliittoon oli melkoisen suosittua. Suomi oli selvinnyt sodasta ja ponnisteli pulan keskellä. Valtiota ja sen kansalaisia rasittivat sodan menetykset ja maksettavaksi langetetut sotakorvaukset.

Jo edellä esitelty yleishistoriallinen laitos *Muutosten vuosisata* kuvailee osassa viisi *II maailmansota* 1940-luvun sota-aikaan liittyvää kulttuuri- ja taide-elämää:

Radio oli luultavasti propagandavälineistä tärkein, ainakin Saksassa ja Iso-Britanniassa. Kansallissosialistit olivat oivaltaneet sen tarjoamat

⁷⁰ Oinonen 2015, 116.

mahdollisuudet ja toimittaneet markkinoille laadultaan erinomaisen, mutta halvan »kansanvastaanottimen» (Volksempfänger) – ja yksityisten hallussa olevien radiovastaanotinten määrä oli nelinkertaistunut Saksassa kuuden sotaa edeltäneen vuoden aikana. Yksityiset vastaanotimet olivat yleisiä myös Isossa-Britanniassa. Välineen hankala pulma oli se, että ihmiset saivat vastaanottimistaan kuuluviin myös ulkomaisen propagandan.⁷¹

Radion arvoa sota-ajan tehokkaana viestimenä ei voi kiistää, tämän arvon ymmärsi myös R. W. Palmroth. Maamme Yleisradio joutui politiikan välikappaleeksi 1940-luvun lopulla. Kun se sai neuvostoystävällisen pääjohtajan Hella Wuolijoen. Vuonna 1949 aika oli kypsä johtajan vaihtamiselle, alkoi Einar Sundströmin aikakausi. Sundström oli poliittisesti neutraali johtaja, joka ekonomina keskittyi laitoksen talousjohtamiseen. Sodan päätyttyä ohjelmatoiminnassa noudatettiin kuitenkin varovaista linjaa varsinkin itäisen naapurimaan toiminnan kuvaamisen suhteen. Yleisradion lisäksi maamme muu media kehittyi 1940-luvulla. Avaan seuraavaksi vuosikymmenen makrotasoa jo edellä esittelemiä mediapersoonien kautta.

Siiri Angerkoski työskenteli 1940-luvulla ahkerasti. Hän osallistui viihdytystoimintaan rintamamiesten parissa. Lisäksi Angerkoski oli mukana erilaisissa elokuvissa koko 1940-luvun. Yksi erikoisin elokuvarooli oli propagandahenkisessä maanpuolustustahtoa henkivässä koomisessa revyyelokuvassa *Niin se on, poijaat!*. Kari Uusitalon mukaan Siiri Angerkoski häikäisi taidoillaan, kun hän talvella 1941 esiintyi Suomen Filmitoimiston valmistaman ja Toivo Särkän ohjaaman *Suomisen perhe*-elokuvan kotiapulaisena Hildana. Tätä ennen Yleisradio oli jo lähettänyt radiossa kuunnelmaa maaliskuusta 1938 lähtien. Radio-ohjelmassa roolia esitti aluksi Varma Lahtinen.⁷² Uusitalo jatkaa vielä samasta aiheesta:

Elokuvasovitukseen Särkkä sen sijaan kiinnitti Hildaksi Siiri Angerkosken, joka sittemmin alkoi esiintyä samassa roolissa myös radiossa. – – Suomisen perheen Hildasta tulikin Siiri Angerkosken varsinainen tavaramerkki aina siihen saakka, kunnes 1950-luvun Puupää-filmien Justiina jyräsi sen alleen. Sanomalehtien ”Palvelukseen halutaan” -osastostakin saattoi löytää ilmoituksen: ”Löytyykö mistään Suomisen Hildan kaltaista kotiapulaista?”⁷³

⁷¹ Eskelinen (suom.) 1994, 195.

⁷² Uusitalo 2002, 191.

⁷³ Sama.

Edellä lainattu kertoo, että roolisuoritus kotiapulaisena oli onnistunut ja pidetty, sillä se kelpasi jopa malliksi sanomalehti-ilmoituksellekin. Sota-ajan viihdytystyö oli Angerkosken osalta ikävääntorjuntatyötä. Kari Uusitalo mainitsee työstä näin:

Jo talvisodan kuukausina Siiri Angerkoski oli ollut yhdessä muun muassa Aku Korhosen, Jalmari Rinteen, Tuire Orrin ja Aapo Similän kanssa Kannaksella viihdyttämässä sotilaita, – – lokakuun 1940 Elokuva-Aitassa kerrottiin Siirin vierailleen Kaivopuiston Invalidikodissa ja ilahduttaneen sen potilaita muun muassa kupleteilla *Uusi avioliittolaki* ja *Meit viiää*. – – Jatkosodan alettua Siiri Angerkoski oli jälleen mukana vastaavilla kiertueilla – –⁷⁴

Sota-ajan propagandan kannalta voimakas elokuva oli Ossi Elstelän vuonna 1942 ohjaama *Niin se on, poijaat!*. Elokuvasa Siiri Angerkoskella on korpraali Möttösen alias Einari Ketolan vaimon Sorja Möttösen rooli. Elokuva tuli ensi-iltaan 27. joulukuuta 1942. Elokuvasa on yhteys myös Reino Wilhelm Palmrothiin. Palmroth laati sanoituksen osaan elokuvassa esitetyistä lauluista. Elokuvasa on myös katkelmia aseveli-illasta Helsingistä Messuhallista.

Sodan loputtua Siiri Angerkoski palasi normaaliin arkityöhönsä: hän näytteli jälleen täysipäiväisesti kuukausipalkalla Suomen Filmiteollisuuden elokuvissa. Hän teki myös vierailuja esimerkiksi revyy-teatterin pariin, muun muassa elokuvamies Veikko Itkosen *Veikko-Revyyseen*. Kari Uusitalo on koonnut arvosteluja vuoden 1946 *Syysrevyyttä*, jonka oli ohjannut Ville Salminen:

”esityksen parhaita numeroita on alkupuolella esitetty raitiovaununkohaus, jossa topakkana ja toimeliaana ’sipoolaisena’ nähdään Siiri Angerkoski, jonka suosiota saavuttaneisiin numeroihin kuului myöskin kupletti ’Enkä ollut pääjohtaja’” (Suomen Sosiaalidemokraatin T.A.). ”Siiri Angerkosken Rouva Pääjohtaja lienee meidän revyissämme ainoa klassillinen tyyppi Nytemmin hän on saanut tähän hahmoon jotain uutta – se ei ole enää vain parodiaa, vaan siinä on jopa lämpimiäkin piirteitä” (Helsingin Sanomissa P. T-vi.).⁷⁵

Einari Ketolalle 1940-luku muodostui hänen mediapersoonansa kannalta ristiriitaiseksi vuosikymmeneksi. Vuosikymmenen alkupuoli oli miehen näyttelijäuran suuren suosion aikaa. Viljo Korpela mainitsee, että Ketola palasi talvisodan jälkeen väli-

⁷⁴ Uusitalo 2002, 194. (ks. Elokuva-Aitta 1940.)

⁷⁵ Uusitalo 2002, 211.

rauhan aikana Vallilaan Helsingin työväenyhdistyksen teatteriin. Välirauhan aikana syntyivät Propaganda-Aseveljien asemiesillat, joista tuli Ketolalle tärkeitä esiintymistilaisuuksia. Hän oli läsnä korpraali Möttösenä. Korpraalin, alkujaan sotamies Möttösen, nimen keksiminen oli sattuma. Einari Ketola oli mennyt kapteeni R. W. Palmrothin puheille.⁷⁶ Palmroth kirjoittaa muistelmateoksessaan *Kuin vierivä virta*:

Minulla oli siinä edessäni pöydällä mallikortti keräilyesineiden talteenottoa varten ja siinä oli esimerkin vuoksi haltuunottajaksi merkitty sotamies Möttönen. Näytin sitä Ketolalle ja sanoin, että siinä on sinulle nimi, tuossa käteesi kivääriromu ja keksi itse loput.⁷⁷

Näin jatkosodan aikana ”ylennyksen saaneesta” korpraali Möttösestä tuli koko Suomen tuntema hahmo. Möttönen oli suosittu ja pääsi kyseisenä vuosikymmenenä omaan elokuvaansa *Niin se on, poijaat!*. Elokuvan käsikirjoitus oli Ketolan itsensä laatima. Elokuva vain lisäsi korpraali Möttösen suosiota. Ketolan suosiosta rintamiesten keskuudessa tuo esiin Viljo Korpela teoksessaan rintamalla viihdyttäneen ksylofonitaiteilija Eino Katajavuoren kertomuksen mukaan:

– – Möttösen pannaha parastaan työntyy kesken kaiken aivan katsojien eturiviin nuori vänrikki mukanaan venäläinen sotilas. Vihollissotilas, jonka vänrikki oli juuri saanut vangiksi, katsoi kauhuissaan Möttösen kivääriotteita, joita seurasi hänelle käsittämätön loitsunluku hanurin säestyksellä. Oltuaan vielä hetki sitten omiensa joukossa ja nyt satojen vihollisten piirittämänä hän katsoi kauhuissaan tuota kallionkielekkeellä seisovaa seremoniamestaria ja oli varma, että hänen viimeinen hetkensä oli koittamassa nyt luettavan tuomion jälkeen. – – Elämänsä suurimman järkytyksen jälkeen oli vaikeaa saada vanki uskomaan esitystä huumoriksi ja kaikkea johtuvaksi siitä, ettei vänrikki halunnut menettää mitään kuulujen taiteilijoiden esityksestä. Niinpä hän, kun ei vankia muuallekaan voinut jättää, otti hänet mukaansa.⁷⁸

Korpelan kirjaansa kirjoittama muisto Eino Katajavuoren kertomuksesta voi olla hyvinkin paikkansa pitävä. Se tuo esiin muistitiedon kautta Einari Ketolan suosion sota-ajan viihdyttäjänä. Poikkeusoloissa ilon hetkistä haluttiin nauttia hinnalla millä hyvänsä. Sodan jälkeen Einari Ketolan suosio loppui. Korpelan mukaan hän oli ollut

⁷⁶ Korpela 1991, 187.

⁷⁷ Hirvisepä 1975, 353.

⁷⁸ Korpela 1991, 193–194.

ehdolla Suomen Kansallisteatteriin, mutta saikin kuulla, että hänet on erotettu ”fasis-tina” Suomen Näyttelijäliitosta. Ketola ei päässyt esiintymään Kansallisteatteriin.⁷⁹

Eine Laineen suosio kansan parissa oli vakaata 1940-luvulla. Hänen koominen hahmonsä Elviira Suulasvuo vieraili usein erilaisissa tilaisuuksissa sotamiesten parissa. Laine mainitsee Elviirana esiintymisistään:

Esiinnyin Elviirana viiden vuoden aikana lukemattomissa mitä erilaisimmissa tilaisuuksissa. Rintamalla kiersin viihdytysryhmän mukana kolme viikkoa yhtä mittaa ja myöhemmin kävin siellä yksin useaan kertaan, esiinnyin sotasairaaloissa, invalidikodeissa ja Kansanavun tilaisuuksissa, puhumattakaan radiosta ja yksityisistä tilaisuuksista. – – Sotilaat olivat erikoisen kiitollista yleisöä. Tuskin olin ilmestynyt näyttämölle ja heilauttanut komeita punakettupuuhekiani, kun he puhkesivat niin valtaviin suosionosoituksiin etten ollut päästä alkuun.⁸⁰

Laine muistelee, kuinka Elviira-hahmon ollessa suosituimmillaan, hän ei saanut hahmolta rauhaa julkisilla paikoilla liikkueensa. Hän kertoo jopa taksikuskien antamista ilmaisista kyydeistä, jotka nimenomaan annettiin ilmaiseksi roolihahmo Elviiralle eikä näyttelijätär Eine Laineelle.⁸¹

Laineen koominen hahmo oli suosittu 1940-luvulla, mistä edelle lainattukin antaa kuvan. Hahmo oli niin kiltisti tehty, että se ei yltänyt propagandatarkoituksessaan muuhun kuin henkiseen virkistykseen. Kaikki mitä Elviira sanoi katsottiin yleiseksi huumoriksi, eikä hänen puheillaan ollut muuta kuin viihteellistä painoarvoa. Elviira Suulasvuo saattoi esimerkiksi sotamiehille pidetyssä tilaisuudessa käyttää sumeilematta sotilasarvoja aivan väärin. Se oli vain hyväntahtoista leikinlaskua.⁸²

Tauno Palolle 1940-luku merkitsi vuosikymmentä, jolloin hän oli täystyöllistetty. Välikauha oli hengähdystauko, mutta 1941 kesällä sota jatkui. Tauno Palo sai määräyksen viihdyttää, ja niinpä hän oli rintamakomennuksella kiertueilla. Ankea aika sai kansan kaipaamaan viihdykettä. Tuula Saarikosken mukaan jokaiseen suomalaiseen elokuvaan riitti poikkeusaikana katsojia. Tauno Palo esiintyi sota-ajan elokuvissa, ja

⁷⁹ Korpela 1991, 194–195.

⁸⁰ Laine 1967, 185.

⁸¹ Laine 1967, 186.

⁸² Laine 1967, 185.

Saarikoski mainitsee, että Suomen marsalkka Mannerheim ja Tauno Palo saattoivat olla kansan parhaiten tuntemat kasvot.⁸³ Saarikoski kirjoittaa rintamakiertueista:

Tauno Palo ei kiertänyt rintamalla näyttelijänä vaan laulajana. Ja miehet halusivat kuulla hänen laulavan tuttuja lauluja, niitä joita olivat kuulleet hänen laulamanaan elokuvissa, ennen sotaa.⁸⁴

Saarikosken mukaan laulut ja ehkä myös Palo itse muodostivat muistoja kuulijoilleen. He halusivat Palolta tuttuja nostalgisia laulelmiä, ei sodanaikaisia viisuja eikä mitään kaksimielistä. Tauno Palon mediakuvaan eivät myöskään kuuluneet saksalaiset iskusävelmät.⁸⁵ Sota loppui ja Tauno Palo palasi Kansallisteatterin näyttämölle. Yksi sota-ajan jälkeinen menestysrooli vuodelta 1947 oli Mika Waltarin näytelmän *Omena putoaa* Ventti-Ville, omintakeinen sivurooli. Saarikoski kirjoittaa:

Ventti-Ville oli täysosuma. Se väritti ja viimeisteli näytelmän, rikastutti pelkällä olemisella esitystä, antoi katsojalle hyvät naurut. Esitystä suorastaan tultiin katsomaan tämän sivuosan takia.⁸⁶

1940-luvun alussa ennen jatkosotaa Tapio Rautavaara urheili määrätietoisesti. Jatkosodan alkaminen kesällä 1941 mutkisti urheilu-uran kehittymistä. Rautavaara joutui hyökkäyssodassa Itä-Karjalaan. Lasse Erola kirjoittaa Rautavaaran elämästä kokoomassaan teoksessa:

Oman rykmentin miehet olivat kuulleet Rautavaaran ääntä kesän ja syksyn mittaan jo useasti. Hänellä oli ollut kitara mukanaan sotaretken alusta saakka ja aina tilaisuuden tullen hän oli kaivanut sen esille. – – Esiintyminen omalle joukko-osastolle vahvasti Rautavaaran uskoa laulajan uraan. Hän oli aikaisemmin siviilissä esiintynyt enimmäkseen tullelurheiluväelle, mutta tämä joukko oli täysin toisenlaista. Näiden miesten taustat olivat mitä erilaisemmat ja silti he vaikuttivat avoimen kiitollisilta siitä, että hän viitsi viihdyttää heitä.⁸⁷

Palvelu rintamaradiossa teki Rautavaaran äänestä tutun. Hänelle kävi samoin kuin muille poikkeusajan esiintyjille, että tieto esiintymistaidoista levisi ensin rintamiesten keskuuteen ja sieltä eteenpäin siviiliväestön pariin. Erola mainitsee kirjas-

⁸³ Saarikoski 1981, 99.

⁸⁴ Sama.

⁸⁵ Saarikoski 1981, 101.

⁸⁶ Saarikoski 1981, 140.

⁸⁷ Erola 2012, 94.

saan, kuinka kaikki kävi päinsä, kun Rautavaara sai kutsun tulla esiintymään Karhumäkeen keväällä 1942.

Yleisön joukossa sattui olemaan tiedotuskomppaniaan kuulunut Toivo Määttä, siviilissä TUL:n jaostosihteeri ja Rautavaaran vanha tuttu. Hän tiesi kertoa, että Karhumäkeen perustetaan vielä ennen kesää oma rintamaradioyksikkö, Maaselän Radio. Määttä kehotti Rautavaaraa hakemaan sieltä kuuluttajan paikkaa. Jos hän onnistuisi saamaan sen, hän vapautuisi kaikesta muusta sotilaspalveluksesta ja pääsisi urheilemaankin paljon vapaammin kuin joukko-osastoissa.⁸⁸

Tapaaminen oli sattumaa, mutta niin oli tulevakin. Erola tuo esiin teoksessaan, kuinka Rautavaara oli halukas kuuluttajaksi, kävi kokeessa ja sai lopulta paikan. Se ei kuitenkaan ollut selvää, että tällä tehtävällä tulisi olemaan iso vaikutus miehen koko loppuelämään.⁸⁹ Erolan päätelmän mukaan kuuluttajan työ kouli kuin itsestään viihdyttäjäksi. Rintamaradio nosti tai vahvisti entisestään monien muidenkin kulttuurin saralla myöhemmin toimineiden asemaa, esimerkiksi Pekka Tiilikaisen, Kauko Kokosen ja Olavi Virran.⁹⁰

Erola mainitsee, kuinka liian rohkea huumori meinasi koitua Rautavaaran erikoisen palvelusmuodon kohtaloksi. Syksyllä 1942 oli levinnyt uutinen Pohjois-Afrikassa palvelleen saksalaisten sotajoukkojen komentajan, sotamarsalkka Erwin Rommelin sotaonnen kääntymisestä.⁹¹ Rautavaara käytti uutista siirtymänä levytuokion kuulutukseen Erolan mukaan näin:

Rautavaara etsi levyhyllystään foxtrotin ”Kangastusta” ja kuulutti illan levytuokion alkajaisiksi: ”Hei, pojat. Pannaaks uutisten kunniaksi soimaan Rommelin foksi?” Sitten Kauko Käyhkö aloitti: ”Erämaahan eksyin kerran / vihertävän keitaan näin / mut se kulki saman verran / minä kuljin sinnepäin...”⁹²

Erola jatkaa, kuinka Rautavaara joutui vastaamaan humoristisesta kuulutuksesta everstiluutnantti Paavo Susitaipaleelle. Everstiluutnantti oli ilmoittanut, että kyseinen sodan kulun kommentointi ei käy laatuun. Rautavaara oli puolustautunut sanoen, että

⁸⁸ Erola 2012, 101–102.

⁸⁹ Erola 2012, 102.

⁹⁰ Erola 2012, 104–105.

⁹¹ Erola 2012, 105.

⁹² Sama.

huumorilla oli iso arvo rintamamieskuuntelijoiden joukossa. Rautavaara epäili, että virhe johtaisi hänen rintamaradiokomennuksensa päättymiseen. Mitään seuraamusta ei kuitenkaan tullut.⁹³

Sota-aikaan liittyy myös Rautavaaran elokuvauran alku. Elokuvavalmistamo Suomen Filmitoimisto kiinnostui ja lähetti syyskesästä 1943 hänelle kirjeen. Rautavaara vastasi kirjeeseen suostuvasti ja meni näyttämään Suomen Filmitoimistoon maisteri Toivo Särkälle. Rautavaara pääsi elokuvayhtiön filmikouluun oppilaaksi aina kun rintamaradiosta lomallaan ennätti. Koulutus tuotti tulosta, ja hänet nähtiin ensimmäisessä elokuvaroolissaan Hannu Lemisen ohjaamassa elokuvassa *Vain sinulle* vuonna 1945. Uusi kasvo otettiin aikalaiskriitikoiden arvosteluissa vastaan suopeasti.⁹⁴

Rautavaaran koko vuosikymmenen kruunasi urheilumenestys. Hänen urheilu-uransa kirkkain saavutus, olympiakisojen miesten keihäänheiton voitto, kävi toteen Lontoon olympialaisissa vuonna 1948. Olympiasankarin oli vielä helpompi tulla kuuluisaksi kansan parissa. Urheilusankari noteerattiin myös mediassa. Siitä kertoo esimerkiksi *Suomen Kuvalehden* kansikuva numerossa 33 vuodelta 1948.

Markus Raution työskentely radiossa jatkui koko vuosikymmenen. Hän oli tasaisesti suosittu kansan parissa. Sota-aikana Markus Rautio teki selostusmatkoja, joista yksi niistä vei Karjalaan, Neuvostoliitolta valloitetulle alueelle. Oinonen mainitsee teoksessaan *Markus-setä*, kuinka Markus Rautio ei joutunut varsinaiseen sotapalvelukseen. Hänen ääntänsä kuultiin radiossa myös sota-aikana.⁹⁵ Rautio on itse muistellut sota-aikaa muun muassa jatkosodan toiminnan ajalta muistelmateoksessaan *Markus-setä muistelee*:

Noina vuosina lensin usein myös Ruotsiin tapaamaan pienokaisiamme, joita oli lähetetty sinne sodan jaloista turvallisempiin oloihin. Heitä oli siellä useita kymmeniä tuhansia yli koko maan pohjoisesta etelä-Ruotsiin [!] asti. – – Mutta kotona olivat vanhemmat luonnollisesti kaikesta huolimatta levottomia pienokaisistaan, ja heitä edes jossain mää-

⁹³ Erola 2012, 105–106.

⁹⁴ Erola 2012, 111–112, 120

⁹⁵ Oinonen 2015, 171.

rin rauhoittaaksen järjesti Yleisradiomme Ruotsin radion avustamana äänityksiä ja selostuksia näiden evakkolasten parista.⁹⁶

Markus Rautio toimi sota-aikana monipuolisesti ohjelmateon parissa ja edellä lainatun mukaan sotalapsetkaan eivät jääneet huomioimatta. Vuosikymmenen loppupuolella Rautio sai totttua sodan päätyttyä Yleisradion uusiin tuuliin. Paavo Oinosen mukaan Rautiokin sai kokea yleisen ilmapiirin muutoksen henkilökohtaisesti. Hänestä tehtiin pääohjaaja teatteriosastolle.⁹⁷ Rautiosta ei tullut esimerkiksi osaston päällikköä, vaikka hän olisi ollut tehtävään varsin kelpo kokemuksensa ja ikänsä puolesta.

3.1.3 Makrohistoriallisia poimintoja 1950-luvulta

1950-luku oli kaupungistumisen ja teollistumisen aikaa. Vuosikymmen toimi koe-kenttänä niin sanotulle suomettumiselle, talouden kannalta myös tulevalle 1960-luvun vaurastumiselle. Suomi sai tilaisuuden pitää kauan kaipaamansa kesäolympialaiset vuonna 1952. Elintarvikkeiden säännöstelyn aikakausi loppui 1954, kun kahvi viimeisenä säännösteltynä tuotteena pääsi pannasta. Urho Kaleva Kekkonen valitseminen maan presidentiksi vuonna 1956 aloitti maassa aikakauden, joka murtui vasta vuonna 1981 pitkäaikaisen presidentin eroamiseen tehtävästään sairastumisen myötä. Vuosikymmenen aikana Suomen liikenne kehittyi, tiestöä parannettiin, rautatiekalustoa modernisoitiin ja Seutulaan rakennettiin uusi suihkukoneille soveltuva lentokenttä.

Kulttuurin saralla 1950-luvulla kahakoitiin muun muassa matalan ja korkean kulttuurin määrittelemisessä. Syntyi kansaan iskostunut rillumareilmiö. Ilmiötä on käyty läpi eri näkökulmista Matti Peltosen toimittamassa teoksessa *Rillumamarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa*:

Rillumareilla tarkoitamme Peter von Baghin määritelmää mukailien neljää-viittä Reino Helismaan käsikirjoitukseen perustuvaa 1950-luvun alkupuolen elokuvaa – tärkeimpiä ovat *Rovaniemen markkinoilla* (1951), *Lentävä kalakukko* (1953) ja *Hei, rillumarei* (1954) – ja lähes

⁹⁶ Rautio 1957 190–191.

⁹⁷ Oinonen 2015, 175.

samojen tekijöiden (Reino Helismaa, Toivo Kärki ja Esa Pakarinen) rempseää iskelmätuotantoa 1940- ja 1950-lukujen vaihteessa. Arvojen yhteentörmäys ilmeni *rillumarei*-ilmiössä esimerkiksi elokuva-arvostelijoiden voimakkaana reaktiona ja Yleisradion pitkäaikaisina soittokieltoina.⁹⁸

Kuten lainaus osoittaa, kyseinen ilmiö esiintyi matalassa kulttuurissa muun muassa kevyessä viihdemusiikissa ja helppotajuisissa elokuvissa. Aikakauden lehdistö suomi kovalla kädellä B-luokan elokuvia ja valtiollinen yleisradioyhtiö rajoitti sanomasisälöltään arveluttavien iskelmälaulujen soittamista. Tämä närkästytti matalan kulttuurin tekijöitä, ja he purnasivat teoksillaan kriitikoita vastaan. Yksi esimerkki on sanoittaja Reino Helismaan käsikirjoittama elokuva *Hei, rillumarei!*. Elokuvassa humoristi Esa Pakarinen esittää kullankaivajana rikastunutta Severiä, joka lähtee itseään sivistämään kulttuurin pariin Helsinkiin ja huomaa lopulta, että kulttuuri ei sovi kansanhimisen luonnolle. Hän palaa takaisin pohjoiseen omaan ympäristöönsä.

Maamme media kehittyi monilta osin. Radion monopoliasema Suomen sähköisenä pääviestimenä sai lopun 1950–1960-luvun taitteessa, kun Yleisradio aloitti televisio-toiminnan. Siitä alkoi näköradion nousu maan johtavaksi viestimeksi. Sota-aika jäi vuosi vuodelta kauemmaksi, Suomi katsoi eteenpäin, suuret ikäluokat varttuivat, kansalaiset työskentelivät ja valtio vaurastui. Hyvinvointi-Suomelle luotiin pohjaa. *Muutosten vuosisata* -laitoksen osassa kuusi kuvaillaan 1950-luvun kulttuurielämän kehitystä:

TES-TV alkoi ensimmäisenä lähettää säännöllisiä televisiolähettyksiä ja jatkoi niitä vielä sen jälkeenkin, kun Suomen Yleisradio aloitti omat lähetyksensä 1957. Samana vuonna perustettiin Mainos-televisio. Yleisradion Suomen TV:n säännöllinen ohjelmatoiminta alkoi 1. tammi-kuuta 1958 presidentin uudenvuodenpuheella.⁹⁹

Suomi koki valtavan muutoksen vuodesta 1930 vuoteen 1960. Media kehittyi kolmessa vuosikymmenessä paljon. Yleisradiotoiminnan kymmenen ensimmäistä vuotta tuli täyteen 1936. Sen sijaan 1950-luvulla maassamme toimi jo useita televisiokanavia.

⁹⁸ Peltonen 1996, 7.

⁹⁹ Tuominen 1995, 254.

Myös kulttuuri koki sodan myötä suuria muutoksia. 1950-luvulla ajautui maahamme, yhä rohkeampi nuorisokulttuuri – jopa kapina, joka sai vallan 1960-luvun loppupuolella. Sen myötä kehittyi myöhemmin muun muassa punk-aalto. Suomen nuoriso uskalsi koetella rajojaan uskaliaammin kuin ennen. Muutoksesta johtuneita seurauksia esittelee muun muassa *Muutosten vuosisata, 1961–1973*, laitoksen seitsemäs osa. Lapin yliopiston taiteiden tiedekunnan taide- ja viestintäaineiden lehtori Seppo Kuivakari kuvailee siinä:

Populaarikulttuurin muutos ei enää koskenut pelkästään vanhempia sukupolvia. Viaton mannekiinikulttuuri tunkeutui 1950-luvun päiväkirjojen sivuilta 1960-luvun jokapäiväiseen elämään: unelmat nuoruuden jatkumisesta – nuoren aikuisuuden synty – oli nyt ostettavissa vaatteilla, kulutustavaroilla, kampauksilla, makeisilla ja jopa savukkeilla ja vapaalla seksillä. Suomalaisenkin nuorison saattoi nyt nähdä käyvän läpi identiteetin kehittymisen vaiheita, jotka eivät olleet vain askeleita aikuisuuteen.¹⁰⁰

Kuten Kuivakarin 1990-luvulla kirjoittama, edelleen ajankohtainen historiankuvaus tuo ilmi, loi aikaisempi kulttuuri pohjaa uudelle nuorisokulttuurille. Nuorison kulttuurin juurista kasvoi varsin suuri muutos, joka lopulta johti sukupolvien väliseen kuiluun. Muutos loi kuitenkin myös samalla pohjaa nuorison arvon ymmärtämiselle ja vapaammalle maailmankatsomukselle. Reino Wilhelm Palmroth kuuluu syntymäajankohtansa puolesta tässä niin sanottuun vanhempaan ikäpolveen, jolle kotikasvatuksessa oli opetettu vanhempien kunnioitus ja auktoriteetti. 1960-luvun uusi kehitys johti tulokseen, jossa autoritääriäinen asema alkoi mureta. Tämä kuvastaa myös sitä, että jo aikaisemmin ajanjaksolla 1930–1960 maamme kulttuuri koki isoja muutoksia, jotka jatkuivat seuraavina vuosikymmeninä.

Vaikka nuorisokulttuuri antoi ensimerkkejä tulevista suurista muutoksista, niin julkisuudessa jo aikaisemminkin esillä olleet mediapersoonat jatkoivat työskentelyään aikakauden suomissa puitteissa. 1950-luvun mediatoiminnan makrotasoa voi edelleen havainnoida jo esittelemieni muutamien kotimaisten mediapersoonien kautta, sillä he kaikki olivat edelleen aktiivisia mediatyöskentelyn parissa.

¹⁰⁰ Kuivakari 1995, 249.

Siiri Angerkosken työkenttä elokuvissa oli monipuolinen 1950-luvulla. Hän työskenteli vielä koko vuosikymmenen Suomen Filmiteollisuudessa kuukausipalkkaisena näyttelijänä. Tämä tarkoitti sitä, että elokuvarooleja riitti, osa pienempiä, osa suurempia, osa koomisia, osa vakavaluontoisia. Kari Uusitalo kirjoittaa Puupää-elokuvista ja lainaa muutamia arviota:

Varsinaista yhtenäistä juoniainesta ei näissä Lohikoskenkaan ohjaamisessa Pekka ja Pätkä -elokuvissa juuri ollut, laulujen ja sketsien ohessa kuitenkin aina jotakin sidemateriaalin tapaista. *Pekka Puupää kesälaitumilla* -elokuvan muissa pääosissa nähtiin Olavi Virta ja Ruth Johansson, ja tarinassa irvailtiin lempeästi huvilanomistajien touhuja ja kesäasuntojen välittämiseen liittyviä hämäreitä piirteitä. ”Täytyykö Siiri Angerkosken Justiinan välttämättä olla noin vinkuva-hengityksinen astmaattinen?” ihmetteli Elokuva-Aitan päätoimittaja Valma Kivitiie, ja Ilta-Sanomien Juha Nevalainen piti sitä koko elokuvan vihlovimpana virheenä. ”Siiri Angerkoski saa esittää puolihysteerista akkaa, joka on niin taivaisiin yliammattu, että tuntuu iljettävältä nähdä sellainen tyyppi”, laukoi J[örn] D[onner] Vapaassa Sanassa.¹⁰¹

Lainattu osoittaa, kuinka Angerkosken roolityö ei aina saanut ainakaan kriitikoiden taholta varauksetonta vastaanottoa. Siiri Angerkoski sai palata 1950-luvulla vielä elokuvassakin Suomisen perheen kotiapulaiseksi Hildaksi, kun Suomen Filmiteollisuus toi ensi-iltaan vuonna 1959 elokuvan *Taas tapaamme Suomisen perheen*.¹⁰² Kari Uusitalo lainaa teokseensa arvosteluja elokuvasta:

”Siiri Angerkoski on aidosti tomera ja samalla herttainen”, kiitteli Helsingin Sanomien P. Talaskivi. Turun Päivälehdessä -ri:n mukaan hän oli ”mehevä ja tomeraotteinen”, Uuden Suomen Leo Nordbergin mielestä luonteva tyyppi, jonka parissa viihtyy hyvin.¹⁰³

Einari Ketolalle vuosikymmen oli vaikea. Suomen ja Neuvostoliiton läheiset naapurimaasuhteet aiheuttivat sen, että sodan aikaisia töitä ei juuri vuosikymmenenä muisteltu. Katsottiin eteenpäin, uuteen aikaan. Ketola oli maalautunut Korpraali Möttösen hahmolla kerrakseen propagandan tekijäksi. Hänen työtilanteensa oli heikko. Hänet kelpuutettiin mukaan muutamiin pieniin sivuosiin muun muassa Puupää-elokuvissa. KAVI:n *Elonet*-verkkopalvelussa on tutkija Sisko Rytkösen laatima henkilökuvaus Ketolasta. Siinä Rytkönen tuo esille, että Einari Ketola sai tehdä 1950-luvulla kui-

¹⁰¹ Uusitalo 2002, 244–245.

¹⁰² Uusitalo 2002, 255.

¹⁰³ Uusitalo 2002, 256.

tenkin muutaman vakavankin elokuvaroolin. Ketola näytteli Karihtaniemen Kustin roolin vuonna 1955 Roland af Hällströmin ohjaamassa *Ryysyrannan Joosepissa*. Ketolan työskentelyä tallentui myös vuonna 1957 elokuvaan *1918*, jossa hän näytteli punavanki Jyskeä.¹⁰⁴

Maamme suurissa teattereissa ei ollut työskentelymahdollisuuksia Einari Ketolalle 1950-luvulla. Korpelan mukaan heti sodan jälkeen Ketola joutui työskentelemään pienimuotoisesti muun muassa kiertueilla maaseudun seurojentaloilla ja pikkuiltaisissa.¹⁰⁵ Ossi Elstelän johtama Punainen Mylly ei kuitenkaan katsonut Einari Ketolan menneisyyttä taakkana, vaan luotti revyissään miehen näyttelijäntaitoihin, ja niin Ketola pääsi esiintymään. Korpraali Möttösen -roolin tähden hän joutui kantamaan sota-ajan propagandatyön varjoa koko loppuikänsä. Vuosi vuodelta propagandatyöt jäivät kuitenkin kauemmaksi ja median kuluttajien suhtautuminen Ketolaan kävi neutraalimmaksi.

Eine Laine keskittyi 1950-luvulla teatteri-alan töihinsä. Hän oli syntynyt jo vuonna 1892, ja oli tällä vuosikymmenellä keski-ian ylittänyt rouva. Ikä aiheutti sen, että hänen jäähyväisiään teatterityössä juhlittiin 4. huhtikuuta vuonna 1955. Laineen kirjassa mainitaan:

Jäähyväisjuhlan huhtikuun 4:ntenä 1955 on minulle aina oleva hienoimpia muistoja. En olisi koskaan uskonut omalla kohdallani sellaista juhlintaa mahdolliseksi. – – Helsingin sanomat kirjoitti seuraavana päivänä: ”Eine Laineen eilinen 40-vuotistaiteilijajuhla, joka myös merkitsi hänen jäähyväisiään vakinaiselle teatterityölle, oli tunnelmaltaan lämpimimpiä ja kauneimpia kiitoksen juhlia, mitä teatterissamme pitkiltä ajoilta muistetaan. Kun John Patrickin ’Sydämellisten hupsujen’ ensi-iltaa seurannut juhlinta Ylioppilastalossa oli päättynyt, vetivät Ylioppilasteatterin pojat Eine Laineen vanhoissa kieseissä teatterilta Vaakunaan kansalaisillallisille. – Sellaista ei liene sattunut sitten Ida Aalbergin päivien.”¹⁰⁶

Uutinen muistojuhlusta antaa esimerkin Laineen suuresta ja vankkumattomasta suosiosta. Jäähyväiset eivät kuitenkaan tarkoittaneet Eine Laineen luopumista työskentelestä. Hän tutustui vanhoilla päivillään 1960-luvun alkupuolelta lähtien myös televi-

¹⁰⁴ Rytkönen; Elonet 2013.

¹⁰⁵ Korpela 1991, 195.

¹⁰⁶ Laine 1967, 211–212.

sion ohjelmatoimintaan ja oli mukana *Me Tammelat* -televisiosarjassa henkilöohjaajana sekä Elli-tädin roolissa.¹⁰⁷

Tauno Palolle 1950-luku oli kypsän iän vuosikymmen, ja hänen ammattitaitonsa näyttelijänä oli huipussaan. Tälle vuosikymmenelle osuikin yksi Palon päätöistä näyttämöllä: hän näytteli Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* Juhania Kansallisteatterissa Wilho Ilmarin ohjauksessa vuonna 1954. Saarikoski kirjoittaa:

Hän oli näyttelijäntaiteensa huippukohdassa, älykäs osiensa analysoija, kaikki keinot hallitseva, löysi helposti ja vaistollaan oikeaan osuen ne oivallukset sekä fyysiset että äänelliset, joilla välittää sisäiset tuntonsa ja roolihenkilön aito vivahteisuus ja syvyys katsojalle.¹⁰⁸

Kansallisteatterin *Seitsemän veljestä* -esitys nähtiin myös ulkomailla:

Kansallinen oli keväällä 1956 vierailut Tukholman Dramatenissa. – – Tauno Palon Juhani oli valloittanut kaikki, niin katsojat kuin ruotsalaiset ammattiverit ja kriitikot.¹⁰⁹

Tapio Rautavaaran mediaura oli 1950-luvulla nousujohteinen, mutta myös epävakaa. Kotimainen elokuva tarjosi hänelle monenlaisia rooleja. Rautavaara esiintyi 1950-luvulla laulavana näyttelijänä useissa elokuvissa. Hän levytti paljon erilaisia lauluja. Rautavaara myös työskenteli julkisesti ympäri maata erilaisilla kiertueilla. Kiertue-elämän nurja puoli näkyi vuosikymmenen lopulla myös Rautavaaran kohdalla, kun hänen, Olavi Ritalan ja Toivo Sahlströmin Pohjois-Suomeen suuntautunut kiertue ei edennytkään suunnitellulla tavalla. Lasse Erola on selvittänyt Sallassa vuonna 1957 iltamissa ja niiden jälkeen kiertuekolmikolle tapahtunutta välikohtausta:

Keskiviikkona 2. Lokakuuta ryhmällä oli Sallan kirkonkylässä iltamatilaisuus, jossa kolmikko esiintyi juovuksissa. Lisäksi Rautavaara ajoi iltamien jälkeen autoaan humalassa. – – Asia oli esillä Sallan käräjillä 31. tammikuuta 1958. Oikeus tuomitsi Rautavaaran juopuneena autolla ajosta ja yleisessä huvitilaisuudessa juopuneena esiintymisestä neljän kuukauden vankeusrangaistukseen ja 7 500 markan sakkoon. Vankeustuomio määrättiin ehdollisena kolmen vuoden koeajalla.¹¹⁰

¹⁰⁷ Laine 1967, 218–219.

¹⁰⁸ Saarikoski 1981, 163.

¹⁰⁹ Saarikoski 1981, 192.

¹¹⁰ Erola 2012, 251, 253.

Alkoholin käyttö esiintyvien taiteilijoiden iltamaesiintymisten yhteydessä ei ollut kyseisellä vuosikymmenellä pokkeuksellista. Kiinnostavaa tapauksessa on Rautavaaran mediakuva tuon ajan mediakuluttajien parissa. Erola mainitsee, kuinka Rautavaara oli kansan silmissä ihailtava urheilusankari. Tämä mielikuva yhdistyi vääjäämättä terveisiin elämäntapoihin. Kyseinen Sallan tapaus oli Rautavaaran kohdalla ylilyönti.¹¹¹ Tapio Rautavaaralle 1950-luku oli suuren suosion aikaa suomalaisessa mediasa. Tulevat vuosikymmenet tulivat osoittamaan, että media on olympiavoittajallekin ankara. Tapio Rautavaara oli kuitenkin luonut mediakuvastaan niin vankan, että se kesti ainakin ihailijoiden keskuudessa.

Markus Raution radioiduista lastentunneista oli muodostunut jo 1950-luvulla radio-ohjelmistoon käsite. Niitä kuunneltiin kansan parissa. Pitkään jatkunut ohjelma oli tuttu eri sukupolville koko Suomessa. Raution kansansuosio huipentui läksiäisiin, kun hän jäi eläkkeelle vuonna 1956. Oinonen kirjoittaa eläkkeelle jäämisestä:

Jäähyväisjuhlaa vietettiin vuodenvaihteen kynnyksellä joulukuun 30. päivänä 1956. Juhlapaikalle vaelsi mustanaan talviasuisia lapsia ja aikuisia. Sali kohisi kuin konsanaan messuilla hiljeten nopeasti illan juontajan astuessa lavalle. Juhlan avasi 7000 vieraan edessä arvokkain mutta lyhyin sanoin kuuluttaja Carl-Eric Creutz. Eturivin kunniapaikeilla istuivat Markus ja Ingrid Rautio.¹¹²

Sodan jälkeisestä uudesta poliittisesta ilmapiiristä syntyneestä Yleisradion virkojen uudelleenjärjestelystä Markus Rautiokin sai kokea osansa. Hän lähti mahdollisesti hieman haikeana eläkkeelle Yleisradiosta. Oinonen kirjoittaa aiheesta samassa teoksessaan:

Radioveteraanin muistaminen ei jäänyt yhteen juhlaan. Myöhemmin Yleisradio järjesti eläkkeelle lähtijälle edellistä pienimuotoisemman tilaisuuden helsinkiläisessä ravintolassa Klaus Kurjessa. Osanottajat saivat kuulla tunteikkaita puheita. Yleisradion ohjelmajohtaja Jussi Koski luoma lopetti toivomukseen, että Markus Rautio tulisi käynneillään ja ohjaustöillään muistamaan monta kertaa entistä työnantajaansa. Vastaus ei ollut kuitenkaan täysin odotettu. ”Tuskinpa vain”, hän vastasi vaisusti hymyillen. – – Tapahtumaa muistellut Antero Alpoala on arvellut,

¹¹¹ Erola 2012, 254.

¹¹² Oinonen 2015, 204.

että vastaukseen liittyi pettymystä ja että sisimmissään Rautio katseli hieman alaspäin Yleisradion johtoon.¹¹³

Oinonen lisää vielä, että Alpolan mukaan toisenlaisissa poliittisissa oloissa Markus Rautio olisi voinut olla vaikka koko laitoksen pääjohtaja.¹¹⁴ Nämä johtolangat näyttävät, että aikanaan kuuluisan radiopersoonan lähteminen pois radiotoiminnasta ei ollut erityisen iloinen tapahtuma. Markus Rautio vetäytyi eläkkeelle jäätyään julkisuudesta lähes täysin.

Kolmen vuosikymmenen makrotasojen esiintuominen eri esimerkkihenkilöiden avulla on tässä suppeahkosti tarkasteltuna osoittanut, että vuosikymmenet ovat olleet kulttuurihistoriankin kannalta katsoen omaluonteisia. 1930-luku oli lähes kaikkialla Euroopassa, niin myös Suomessa, suuria muutoksia enteilevää aikaa ennen toista maailmansotaa. 1940-luku oli sodan ja siitä toipumisen aikakausi. 1950-luku vei Suomea kohti modernimpaa aikaa ja vaurastumista. Aikavälin 1930–1960 suurin muutoksen aiheuttaja oli väistämättä toinen maailmansota. Sodan jälkeinen Suomi ei ollut enää sama valtio kuin ennen sotaa. Jälkeenpäin tarkasteltuna historia osoittaa selkeän syy-seuraussuhdeluonteensa. Historiallisia käännekohtia tutkielman tarkasteluvälille kolmeenkymmeneen vuoteen osuu melkoisesti. Osumia lisää varsinkin se, kun Euroopan historia kirjoitettiin sodassa uudelleen. Suomen asema oli sopeutua Eurooppaa ravistelleissa suurissa muutoksissa.

Aikakauden maailmanpolitiikan tai Euroopan historian sivuutan tässä tutkielmassa rajauksen vuoksi lähes tyystin, mutta mainitsen kuitenkin aiheesta joitakin huomioita. Sota ravisteli aikakautena Eurooppaa. Sodan vaurioita korjattiin muun muassa raunioituneessa Saksassa. Sotasyllisyysoikeudenkäynnit olivat arkipäivää useissa eri valtioissa. Kansakunnat toipuivat toisesta maailmansodasta ja suurvaltojen kilpavarustelu kertoi siitä, että kylmä sota vain voimistui koko 1950-luvun, kestäen liennytyksestä huolimatta aina Neuvostoliiton hajoamiseen asti.

Rauhan ajatus oli kriisiajan päättymisen jälkeen kuitenkin sen verran tärkeä, että uuden suursodan syttymistä Euroopassa varjeltiin tarkkaan. Liittoutuneiden pommit maailmansodan lopussa Japanin Hiroshimaan ja Nagasakiin olivat osittaneet, kuinka

¹¹³ Oinonen 2015, 207.

¹¹⁴ Oinonen 2015, 207.

valtava tuhovoima ydinpommilla voi olla. Teko synnytti uuden käsitteen: ydinsodan uhka. Toisesta maailmansodasta lähtien sähköisten viestimien kehittyminen on antanut sotapropagandallekin aivan uudet aseet. Nykyään esimerkiksi tietoverkko on tehokas ase ja tulevaisuudessa mahdollisesti vielä tehokkaampi. Sodan julmuus ei poistu, hirmutöiden tekotavat vain muuttuvat.

Suomi ajautui sotaan, soti ja toipui sodasta. Jokaisena tämän tarkasteluvälin vuosikymmenenä Neuvostoliitto oli läsnä rajanaapurina. Eri vuosikymmeninä Neuvostoliiton rooli oli erilainen, mutta aina kuitenkin tärkeä. Pienen Suomen oli ymmärrettävä toimivan diplomatian arvo kanssakäymisessä suurvallan kanssa. Kansalaisen ja kansakunnan asema oli eri vuosikymmeninä erilainen. Joka vuosikymmenenä suomalainen media kehittyi, sähköistyi lisää ja nopeutui. Samalla maamme kulttuurielämä otti vaikutteita lähinnä Euroopasta ja Amerikasta. Uutiset ja uutuuudet tavoittivat Suomen yhä kiihtyvällä tahdilla ja maa loi suhteita kohti suurta läntistä maailmaa, unohtamatta toki Neuvostoliittoa.

Tähän tutkielmaan on valittu aikaväli 1930-luvulta vuosien 1959–1960 vaihteeseen. Tutkielman vaatima työmäärä ja raportin laajuus huomioiden olen tarkastellut aikavälin tapahtumia tässä tutkielmassani suppeasti. Suppeudesta huolimatta historiankirjoituksen niin sanotun suuren linjan johtolankojen pienimuotoinen esittely on tässä kulttuurin kehityksen ymmärtämisen kannalta olennaista. Kulttuurin kehitykseen liittyy toki myös politiikka varsinkin silloin kun sota-aika sattuu tarkastelujaksolle. Suurta linjaa voi kuvata muun muassa kolmekymmentäluvun kieltolain kumoamisella sekä isänmaallisen aatteen nousulla ja sen ulottumisella muun muassa taiteen pariin. Sota vaikutti 1940-luvun alun kulttuuriin. Sodan jälkeistäkin aikaa se muovasi paljon; siihen kuuluivat huvittelun into ja esimerkiksi lavatanssien suosio. 1950-luvulla esille nousi jo sodasta toipuneen kansan kehrittelemä arvokeskustelu matalan ja korkean taiteen kesken: rillumarei.

Näiden edellä esille tuomieni makrohistoriallisten avausten avulla loin tässä kuvaa aikakauden mediasta. Esittelin jossakin määrin Palmrothiin verrattavien mediapersoonien toimimista mediassa ja sen saamaa vastaanottoa. Vastaanotosta toin esille erilaisia johtolankaesimerkkejä. Tällä kaikella on tarkoitus luoda keskustelupohjaa Palmrothin mediapersoonan kehittymiselle. Seuraavissa alaluvuissa tuon julki mik-

rohistorian keinoin Palmrothin toimintaa kyseisinä vuosikymmeninä. Aineistoni esittelee mediapersoonan toimintaa, josta kirjaan ylös erilaisia havaintojani.

3.2 Tarkastelussa 1930-luvun muuttuvia mikrohistoriallisia tekijöitä

Tässä ensimmäisessä mikrohistoriallisen aineiston käsittelyn alaluvussa luon katsauksen Palmrothin toimintaan ennen toista maailmansotaa ja jo osittain sota-aikaankin. 1930-luvulla median kenttä Suomessa oli toisenlainen kuin sodan jälkeen. Kukaan mediassa toiminut henkilö ei voinut vielä vuosikymmenen alkupuolella aavistaa, millaisia muutoksia sota lopulta teki heidän julkisuuskuvalleen. Kriisiaika muutti mediapersoonien mahdollisuuksia toimia median parissa osittain sattumalta ja osittain heidän johdonmukaisen toimintansa tuloksena.

Puolustusvoimien vuoden 1939 sotilaallinen toimenpide, ylimääräiset kertausharjoitukset (YH), osoittaa kuitenkin sen, että maassa elämän eri osa-alueilla valmistauduttiin sotaan. Talvisota saattoi ihmismielen kannalta alkaa nopeasti, mutta puolustusvoimat ja Suomen valtio valmistautuivat varsin tietoisena pahimpaan Euroopan poliittisen tilanteen kiristytessä. Kriisiin valmistautuen toimitettiin myös mediassa. R. W. Palmroth työskenteli 1930-luvulla Yleisradion vakituisena avustajana, mutta jo 1930-luvun lopussa puolustusvoimissa radiotyössä esimiestehtävässä. Luon seuraavassa luvussa katsauksen Palmrothin mediatoimintaan 1930-luvulla, jolloin radiotyöllä oli suuri rooli.

3.2.1 Mediapersoonana R. W. Palmroth 1930-luvulla

R. W. Palmroth mainitsee muistelmateoksessaan, kuinka hän joutui tekemisiin radiotyön kanssa 1920-luvun lopussa.¹¹⁵ Varsinaisesti suuremman yleisön tutuksi radioääneksi Palmroth tuli 1930-luvulla. Hän teki silloin niin sanottua vakavaa ja kevyttä ohjelmatyötä. Kevyt ohjelmatyö oli sarka, joka teki miehestä koko kansan tutun. Hä-

¹¹⁵ Hirviseppä 1975, 308–311; Kansanperinteen arkisto. R. W. Palmrothin kokoelma. Kansiot: 9, 10, 15, 30. Palmrothin radiotyön aloittamisesta löytyy tietoa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston R. W. Palmrothin kokoelmasta löytyvistä erilaisista dokumenteista.

nen radiorevyitään sanottiin niin suosituiksi, että heinätyötkin pelloilla piti pysäyttää silloin kun radiosta alkoi kuulua Palmrothin laatimaa ajanvieteohjelmaa.¹¹⁶

Palmroth sai toimia uudessa mediassa, radiossa, monipuolisesti. Vaikka hän oli tuttu kansalle kevytmielisistä radiorevyistään ja laulujen sanoituksista, niin hän oli myös vakavasti otettava radioreportteri ja elokuvien selostaja. Palmroth ehti Yleisradion avustajana selostamaan muun muassa 1930-luvulla Helsingin edustalla sattunutta vakavaa räjähdysonnettomuutta, niin sanottua Vallisaaren tapausta.

Palmroth sai kokea 1930-luvulla radiotyössä myös radioidun suoran urheiluselostuksen arvaamattomuuden. Muistelmateoksessa mainitsemansa mukaan tietylle ohjelma-ajankohdalle oli sovittu selostus pohjoismaisista ratsastusmestaruuskilpailuista. Kilpailutoiminta, josta selostus oli tarkoitus tehdä ei päässytäkään alkamaan heti sovittuna lähetysaikana. Lähetykselle varattu ohjelma-aika kuitenkin täytyi täyttää jokinlaisella ohjelmalla, vaikka ratsastuskilpailuissa olikin juuri lähetysten alkaessa ilmaantunut ennalta-arvaamaton kymmenien minuuttien kilpailutauko. Yksin mikrofonin kanssa selostajana toiminut Palmroth oli käyttänyt kaikki keinonsa kuvaillessaan ratsastusta urheilumuotona ja kertoillessaan muun muassa erilaisista hevosroduista, jotta ohjelma-aikana kuuntelijoille riitti kuunneltavaa.¹¹⁷

Sotamuseon virkatyönsä ja radiotyöskentelyn lisäksi Palmroth avusti *Suomen Urheilulehteä* ahkerasti 1930-luvulla. Hän kirjoitti lehteen muun muassa ajankohtaisista urheilu-uutisista runomuotoon. Ne tunnettiin *Viikon virsinä*. Palmroth oli aktiivinen painetussa mediassa muutenkin muun muassa mainoslausahdusten ja erilaisten runotervehdyksien parissa, kuten alla lainattu katkelma osoittaa. Hän yhdistää siinä tutuksi tulleen yleisradiotoiminnan lehtikirjoituksensa pariin. Aihe on juhlallinen Yleisradion kymmenen toimintavuoden kunniaksi. *Ajan Suunta* -lehti julkaisi Palmrothin riimikronikan, josta seuraava katkelma:

¹¹⁶ Hirviseppä 1975, 316; Hovi, MTV 1990; Kansanperinteen arkisto. R. W. Palmrothin kokoelma. VHS-kasetti 4. Tätä anekdoottia on muisteltu useammassa eri lähteessä eri vuosikymmeninä, mutta Seppo Hoville R. W. Palmroth on muistellut tapahtunutta vuoden 1989 loppupuolella Seppo Hovin seurassa -ohjelman kuvauksissa.

¹¹⁷ Hirviseppä 1975, 403–405; Radiokuuntelija 27/1937.

RIIMITERVEHDYS

Suomen Yleisradiolle sen 10n vuotis-juhlapäivänä 9.8. -36.

Tää aika ei laahusta hiipien,
se kiittää kuin varassa siipien
ja monen se muistin on pettänyt.
Ken uskoisi k y m m e n e n että nyt
jo R a d i o l l' on ajast'aikoja!
On varmasti tehnyt se taikoja
ja jossaik on taikuripeili sen.¹¹⁸

Erilaiset runomuotoon kirjoitetut tekstit osoittavat, että Palmroth taisi monimuotoisen riimittelyn ja sanan käytön. Runoihin oli kätkeyty nokkeluutta harmittomaan ja joskus myös hieman iskevään tapaan. Rohkeat sisältö- ja sanavalinnat takasivat luki-joitten suosion. Lattea teksti ei olisi ollut kiinnostava.

Palmroth sai mahdollisuuden tehdä avustajineen revyyajanvieteohjelmaa radiotoiminnan alkuaikoina. Hän on Yleisradion arkistoon säilytyssä, toimittaja Sauvo Puhtilan tekemän ohjelman tallenteessa muistellut muun muassa radiorevyidensä nimiä ja vähän muutakin aiheeseen liittyvää:

— ensimmäinen oli nimeltään Bronttosauruksen rakkaus. — Tässä on luettelo hallussani olevista käsikirjoituksista. Kaikki eivät ole tallella, eikä yhtään ainoata ole ymmärrettävistä syistä levytettynä tallessa. Nauhurit tulivat vasta käyttöön -39 ja nauhoista oli sodan aikana tietysti kova pula, joten ne menivät kaikki sen wegen. Muuten ne olivat alkuvuosina kaikki suorita lähetyksiä. Silloin ei ollut radiolla myöskään tuollaisia, tuollaisia efektinauhoja niin kuin nykyään, että meillä oli koko tämä rekvisiitta mitä me tarvitsimme niin, sen me oikeastaan hankimme itse. Meillä oli täällä, me helistelimme niitä. Välillä oltiin kahleissa, kun oltiin vankina. Kalle helisteli kahleita ja kaikkea muuta hauskaa. Niin niiden nimistä. Tässä nyt on: Viheliäinen viikonloppu, Ympäri käydään yhteen tullaan, Sinipunervan naamarin arvoitus, Hilottu historia, Kukkuu, kukkuu, kaukana kukkuu.¹¹⁹

Palmroth mainitsee radiotyönsä alkamisesta teoksessaan *Kuin vierivä virta*. Hän muistelee, kuinka urheilu vei hänet radioon ja lopulta muun muassa edellä mainittujen revyyohjelmien pariin.¹²⁰ Tämä seikka voidaan tuoda esiin muun muassa aika-

¹¹⁸ Ajan Suunta, 9.9.1936.

¹¹⁹ Puhtila, Yleisradio 1965.

¹²⁰ Hirviseppä 1975, 309, 315.

kauden radioalan julkaisusta, Yhtyneitten Kuvalehtien kustantamasta *Radiokuuntelija*-lehdestä. Nämä lehtimerkinnät eivät anna täyttä varmuutta sille, onko kyseinen ohjelma todella esitetty Yleisradion ohjelmistossa. Ainakin se on suunniteltu esitettävän ohjelmarungon mukaan kyseisellä ohjelmapaikalla. Lehden eri numeroiden sisältämistä Yleisradion ohjelmätiedoista löytyy 1930-luvulta seuraavanlaisia merkintöjä:

20.45 »Viheliäinen viikonloppu.» Radiorevyvy, järj. Palle. Esitt. Palle ystävineen.¹²¹

* * *

19.35 »Ä l' u h a l l' a s t u s a a r e n l u o.» Mikrofoni ja Reino Hirviseppä seuraavat palvelusta RT 1:ssä.¹²²

* * *

22.45 V ä l ä h d y k s i ä T a n s k a n – S u o m e n n y r k k e i l y m a a o t t e l u s t a O d e n s e s s a . Selost. Reino Hirviseppä. (Läh. Kööpenhaminasta.)¹²³

Edellä lainattujen etukäteen julkaistujen ohjelmätietojen lisäksi Palmroth saattoi esiintyä radiossa myös pikaisella aikataululla, josta ei löydy etukäteismerkintää lehden ohjelmätiedoissa. Vuonna 1937 Palmroth sai sattumalta mahdollisuuden päästä selostamaan tuoreeltaan ulkolähetysauton avustuksella taltioitua Helsingin Vallisaaressa tapahtunutta räjähdönnettomuutta Eteläsatamassa Esplanadin puiston päässä kauppatorin rannassa. Yleisradiossa on säilynyt tallenne selostuksesta, jota voi kuunnella Yleisradion *Elävä Arkisto* -verkkopalvelusta:

Tänä päivänä saatiin yllättäin Helsingissä mieltä järkyttäviä tietoja Vallisaaresta. Siellä alkoi paukahdella 10.30 aikaan ammusvarastoissa ja ruutikellareissa ja mikrofoni on nyt ehittänyt tänne rantaan ottamaan tapauksesta tarkempaa selkoa. Täällä on – seisomme Presidentinlinnaa vastapäätä Etelä-satamassa. Täällä on yleisöä sankat joukot poliisi parhaillaan niitä ajaa, ajaa pois tieltä. Sillä pitkin – vähän ajan päästä, aina vähän väliä tulee Suomenlinnan laivoja Vallisaaresta käsin tuoden loukkaantuneita. Täällä on kova hälinä, sillä ei tiedetä, mistä on kysymys? Mutta Vallisaaresta kohoavat sankat savupilvet. Siellä tämän tästäkin on kuulunut voimakkaita paukahduksia. Ensimmäinen paukahdus

¹²¹ Radiokuuntelija, 14/1937.

¹²² Radiokuuntelija, 35/1937.

¹²³ Radiokuuntelija, 48/1937.

kuultiin 10.35, jolloin, jolloin siis, varsinaisesti huomattiin jotain olevan tekeillä ja heti sen jälkeen sarja pienempiä paukahduksia, kunnes sitten 11.20 nousi sieltä valtava tulenlieska ja heti sen jälkeen selostaja saapui tänne, tänne kauppatorille.¹²⁴

Selostus jatkuu ja kestää yhteensä noin 20 minuuttia. Palmroth kuvailee siinä tapahtunutta ja haastattelee muutamia henkilöitä. Selostuksen mahdollisesti Yleisradiolle 1930-luvun puolivälissä hankittu ulkolähetysauto. Palmrothin selostus tallennettiin auton tallennuslaitteistolla, ja se lähetettiin radiossa myöhemmin samana päivänä. Edellä avatut esimerkit kertovat Palmrothin mediatoiminnasta 1930-luvulla. Seuraavaksi siirryn käsittelemään 1930-lukua hieman eri tavoin. Kuvailen tulevassa alaluvussa Palmrothin mediatekoja aikalaisten havaintojen kautta.

3.2.2 Palmrothin toiminnasta poimittuja havaintoja

Tässä alaluvussa tuon esille tosiasioita, jotka vaikuttivat R. W. Palmrothin mediapersoonan muovautumiseen. Nostan esille erilaisia tapahtumia tutkielmani tutkimustyön tuloksina. Etenen kronologisesti aikajärjestyksessä syy-seuraussuhteita noudattaen.

1930-luku oli Palmrothin mediakuvan kannalta myönteistä julkisuuden kasvun aikaa, muun muassa radiorevyiden tuoman kansan suosion tähden. Palmroth sai tilaisuuden työskennellä esimerkiksi ajan kuuluisimman iskusävelmien laatijan Georg Malmsténin kanssa. Palmroth pyydettiin tuttua radioäänenä muun muassa useitten erilaisten tapahtumien kuuluttajaksi. Tämä aikajakso tarjoaa tutkielman tekijälle mediaurasta ja mediapersoonan vastaanotosta nousujohteisen kuvan, mutta seuraavan vuosikymmenen vaihteen tapahtumat osoittavat, kuinka Palmrothin mediakuva alkoi kuluttajien parissa muovautua.

Palmroth oli 1930-luvulla suurelle osalle suomalaisista tuttu julkisuuden henkilö. Hän oli suosittu radiotyön parissa, mutta tuntemattomampi runoilijana ja kirjallisena kykynä. Hän oli kaiken kulttuuritoimintansa lisäksi ammattiupseeri ja oli valtion työsuhteessa. Palmroth itse onkin kuvaillut kyseistä vuosikymmentä parhaakseen ja

¹²⁴ Palmroth, Yleisradio 1937.

työntäyteisimmäkseen.¹²⁵ Suosio radiossa takasi työtä monella saralla. Selkeäsanainen Palmroth toimi muun muassa huvitilaisuuksien juontajana eli ”spiikkerinä”. Tällä vuosikymmenellä Palmroth oli urheilumiehenä tuttu myös pesäpalloväelle kenttäkuuluttajana ja jopa autourheilukilpailuissa miehen ääntä kuultiin.

Isänmaallisuus Palmrothin mediapersoonassa näkyy jo ennen sotaa muun muassa 1930-luvun alkupuolen runossa *Sotilaspojan uni*. Suur-Suomi-ilmiötä tutkinut Sari Näre nostaa runon esille teoksessa *Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus*. Näre selvittää, kuinka Palmrothin runo vihkii jälkipolvea esi-isien jälkien seuraamiseen.¹²⁶ Näreen huomio on sinänsä arvokas ja antaa yhden esimerkin Palmrothin kirjallisesta työskentelystä aikakautena, jolloin isänmaallisuus oli yksi ajankohtainen teema kulttuurikeskusteluissa.

Edellisestä huomiosta huolimatta isänmaallisuus ei pääasiana näkynyt Palmrothin kulttuuripyrkimyksissä 1930-luvun alussa. Hän levittäytyi alusta alkaen kulttuurin kentälle monipuolisesti. Palmroth oli jo kirjoittanut aikaisemmin isänmaallishenkistä runoutta, ja hän koki hengenheimolaisuutta isänmaallisten järjestöjen kanssa. Ennen sotaa Palmroth ei esimerkiksi voinut vaikuttaa Yleisradion ohjelmapoliittiseen linjaukseen avustajan asemansa tähden. Palmroth oli avustajan asemassa kaukana ohjelmallisesta päätöksenteosta. Hänen töitään radion avustajana valvottiin luonnollisesti muun muassa Yleisradion vakituisen henkilökunnan hyväksynnän kautta. Myöhemmin talvisodan aikana Palmroth itse joutui valvojan ja päättäjän asemaan ohjelmien lähetystoimintaa koskien, kun hänestä tuli talvisodan aikaisen Päämajan propagandaosaston 3. toimiston päällikkö. Silloin kriisiaikana Yleisradio toimi puolustusvoimien alaisena, ja valtion ja armeijan etu meni tarpeen vaatiessa yleisohjelman ohi. Toisin sanoen tiedon jakamisen kannalta armeijan tiedotustoiminta katsottiin tärkeämmäksi kuin Yleisradion normaali ohjelmatoiminta, koska käytössä oli sama lähetysverkko ja puolustusvoimien ohjelmatarjonta täytyi sovittaa erikoislähetysten alkuviikkoina yleisohjelmaan sinne sopiville sijoille. Näin ne veivät paikan ohjelmarungosta kyseiselle paikalle etukäteen suunniteltulta ohjelmalta. Tämä tiesi ohjelman muutoksia, kunnes puolustusvoimien ohjelmat saivat oman paikkansa. Pääosin Yleis-

¹²⁵ Hirviseppä 1975, 315, 319. Työskentelyä elämän varrelta on kuvailtu myös eri tavoin lehtiartikkeleissa. ks. Gronow 1970, 12–14; Porvali 1984, 74–77; 1986, 105–107; von Essen 1991 8–11.

¹²⁶ Näre 2014, 202.

radio lähetti kuitenkin kriisiaikana normaaliin tapaan ennestään tutuksi tulleen tapaista ohjelmistoa, jota se itse valitsi ja tuotti.

1930-luvun puolivälistä alkaneet radiorevyyt olivat pitkälti positiivinen seikka R. W. Palmrothin mediapersoonan kehittymisen kannalta, ja ne vaikuttivat siihen, että Palmroth tuli suuresti julkisuuteen. Iso osa radion kuuntelijoista muisti hänet juuri näistä revyistä. Palmrothin laatimat viihteelliset lauluvihkot olivat myös tuttuja suuralle yleisölle. Palmroth teki Yleisradiossa monenlaista radiotyötä. Hänen osaltaan erilaisten ohjelmatyyppien rajat olivat häilyviä. Kevyessä ohjelmistossa voitiin moni vakavammassa ohjelmatyössä kielletty seikka katsoa läpi sormien ja hyväksyä lähetykseen, mutta mikä tahansa ei radiorevyissäkään toki ollut sallittua edes kriisiaikana. Radioviihde ja moni muukin ohjelmatyyppi haki maassamme vielä muotoaan, sillä 1930-luvulla Yleisradio vietti vasta kymmenvuotisjuhliaan. Yleisradiotoimintaa aikaisemmat radiolähetyskokeilut olivat harrastajalähtökohdista tehtyjä. Ulkomailta oppia toki voitiin ottaa, mutta kuten jokainen kansakunta, niin myös Suomi loi oman radion ajanvieteohjelmansa itse. Palmrothin luotsaama radiorevyyskonsepti oli onnistunut kokonaisuus aikakauden kevyessä ohjelmatarjonnassa. Revyyssä vuorotteli nokkela sanailu ja ajankohtaisesti riimitellyt säestetyt laulut. Onnistuneen konseptista siitä teki juuri Palmroth itse vauhdikkaine käsikirjoituksineen, omine roolisuorituksineen sekä onnistuneine näyttelijävalintoineen. Musiikki oli myös iso osa revyytä ja siitä piti huolen lähetykseen hankittu ammattitaitoinen säestäjä.

Kun ajattelee Palmrothin mediauran kehitystä, oli sen nousun tärkeä tekijä aikakauden uusmedia, radio. Runoteoksia Palmrothilta julkaistiin jo 1920- ja 1930-luvulla, mutta ne eivät saavuttaneet suursuosiota. Palmrothin kokoamat lauluvihkot olivat suosittuja 1930-luvulta lähtien. 1930-luvun alusta alkaen Palmroth raivasi tietä radioon urheiluselostajana ja myöhemmin ajanvieteohjelmienkin tekijänä. Ajanviete oli kuitenkin taikasana, joka teki Palmrothista koko kansan kuuluisuuden. Aikanaan uusi viihde-sana otettiin käyttöön vasta 1940-luvun lopussa Yleisradion ja Suomen Kuvalehden järjestämän kilpailun myötä. Radion alkuaikoina ajanvieteohjelmassa kyse oli helppotajuisesta ohjelmasta, jonka kuuntelija sisäisti vaivatta kuten esimerkiksi humoristisista radiorevyistä, jokaiselle tutuista kansanlauluista tai pelimannimusiikista. Yleisradion alkuaikoina pääosa ohjelmatarjonnasta oli kuitenkin laadittu kansaa sivistäväksi ja tarjolla oli muun muassa esitelmiä sekä taidemusiikkia.

R. W. Palmrothin työskentely 1930-luvulla oli urheilumiehen, runoilijan ja ammat-
tiupseerin elämää, johon sisältyi myös henkilökohtainen perhe-elämä ja erilaiset har-
rastukset. 1930-luvulla Palmroth oli aktiivinen harrasteissaan urheiluaiheen parissa,
sillä hän avusti eri lehtiä urheilurunoillaan ja erilaisilla artikkeleilla. Lisäksi hän laati
erilaisia urheiluselostuksia Yleisradiolle ja osallistui myös vuoden 1936 kesäolymp-
pialaisiin journalistisissa tehtävissä. Kaiken tämän lisäksi hän oli virkatyössä Suo-
men armeijassa muun muassa sotamuseon amanuenssina ja myöhemmin intendentti.
Tämä 1930-luvun aktiivinen elämänjakso huipentui talvisodan tiedostustehtäviin ja
johtotehtäviin propagandakoneistossa.

Radiokuuntelija-lehdet näyttävät suuntaa Palmrothin mediatyöskentelystä radiossa.
Käytän lehtiä johtolankojen tavoitteluun. Lehtien ohjelmatiedoista käy muun muassa
selville, ettei Palmroth ollut ainoastaan radiorevyiden tekijä vaan myös muun muassa
urheiluselostaja. Hän sai myös palautetta lehden sivuilla ohjelmatoiminnastaan. Tä-
mä palaute on merkinä siitä, että ohjelma oli lähetetty. Ohjelma herätti keskustelua
ainakin siinä määrin, että kyseisessä lehdessä ohjelma ja tekijä nousivat jälkeensä
esille julkiseen sanaan. *Radiokuuntelija*-lehti alkoi ilmestyä vuonna 1936. Sen en-
simmäisessä vuosikerrassa Palmroth on mainittu muutaman kerran esimerkiksi oh-
jelmatiedoissa riimikronikan laatijana, revyyntekijänä ja urheiluselostajana.¹²⁷

Radiokuuntelija-lehdestä vuodelta 1937 löytyy myös mainintoja Palmrothin työsken-
telystä mediassa. Ohjelmatiedoissa on merkintä Palmrothin ystäviensä kera tekemäs-
tä radiorevyyttä. Palmroth selosti myös muun muassa hevosurheilua.¹²⁸ Tämä aihe-
valinta voi johtua siitä, että Palmroth oli sotilasurallaan aikaisemmin palvelut ratsu-
väessä ja ymmärsi hevosaiheita. Sen vuoksi ratsastuksen selostaminen radiossa oli
mitä todennäköisemmin hänelle helpompaa kuin lajiin perehtymättömälle.

R. W. Palmrothin radiorevyyt saivat osakseen kommentointia – kiittävää ja moitti-
vaa. Ne kuitenkin kehittyivät siinä määrin hyviksi, että jatkuivat useiden vuosien

¹²⁷ *Radiokuuntelija* 1, 7/1936.

¹²⁸ *Radiokuuntelija* 17,24/1937.

ajan. Yleisradio tallensi yhden revyistä jopa pikalevyille¹²⁹ 1930-luvun lopussa. Tallenteesta ei ole säilynyt kuin osa levyistä, ei koko revyytä. On huomionarvoista, että revyy on ylipäättänsä tallennettu. Pitkänä ohjelmamuotona sen tallentaminen on ollut kallista. Kyseinen teko on kuitenkin arvokas suomalaisen populaarikulttuurin kannalta.

Radiokuuntelijassa vuodelta 1937 mainitaan T. L. Kipinän sanoin seuraavasti ratsastuskilpailuista, joita Palmroth selosti:

Lähetykset onnistuivat yleensä hyvin – olihan avustamassa ensimmäistä kertaa Yleisradion uusi reportaashiauto – mutta jonkinlaisena yleisenä vikana olin huomaavani kilpailujen menon hitauden, joka tuuppasi pitkästyttämään kuuntelijaa. Vaikka olihan selostajalla kapt. Palmroth–Reino Hirvisepällä yllätyspaussienkin varalle sanat suussa, nyt kuten aina ennekin. Hänen ei tarvinnut täyttää aukkopaikkoja kuten entinen urheiluselostaja, joka hoki, että »kentällä ei tapahdu mitään, kentällä ei tapahdu mitään – —» Se opetus näistä lähetyksistä kaiketi saatiin, että ratsastuskilpailutkaan eivät sovi »suoriin» lähetyksiin, vaan vaativat äänilevyillä tiivistämistä.¹³⁰

Vuoden 1937 kesällä *Radiokuuntelija*-lehdessä uutisoitiin jo tässäkin tutkielmassa aikaisemmin esitelty Helsingissä tapahtunut Vallisaaren räjähdönnettomuus. Palmroth pääsi haastattelemaan maihin rantautuneita uhreja tuoreeltaan heti tapahtuman jälkeen ääniauton tallentaessa haastattelua. *Radiokuuntelija*-lehdessä on jälkikäteen julkaistu maininta tästä tapahtumasta, ja siinä annetaan positiivista palautetta Hirvisepän tynestä työskentelystä suuronnettomuuden uhrien joukossa. *Radiokuuntelijassa* kyseiseltä vuodelta mainitaan T. L. Kipinän sanoin seuraavasti:

Vallisaaren murhenäytelmän päivänä täytti radiokin tehtävänsä. Ja tiedän, että hätäntyneet kansalaiset odottivat siltä tuntimääriä jotain tietoa. Selostus, jonka vihdoinkin saimme, oli hyvä ja rauhoittava. Reino Hirvisepä osasi tarttua sekavain tapahtumain ja hajanaisten tietojen vyyhteen miehekkäästi ja tynesti. Haastattelut, jotka Eteläsataman ympäristöstä kuulimme olivat varmaan tuoreimpia ja luonnollisimpia mitä radiossa on koskaan saatu. Siinä keskusteltiin kaksi ihmistä, joista toisen äänessä väräsi vielä läheltä nähtyjen tapahtumain järkytys. – Ra-

¹²⁹ Pikalevyiksi sanotaan varhaisia äänitallenteita. Levyille mahtui tallenteena muutama minuutti äänisignaalia. Levystä voitiin myöhemmin tehdä muun muassa käyttökelpoisempi sellakkaäänilevykopio.

¹³⁰ *Radiokuuntelija*, 27/1937.

dion iltaohjelman nopea muuttaminen vakavaksi ja arvokkaaksi saakoon kiitokset.¹³¹

Vaikka Palmrothin asiallinen toiminta Vallisaaren onnettomuuden radioreportterina saikin kiitosta, niin vuoden 1937 syksyllä hänen selostuksensa Rannikkotykistö yhden (RT 1) toiminnasta oli huomioitu *Radiokuuntelija*-lehdessä liian seikkaperäisenä ja kuuntelijan tietämykseen nähden vaativana. Sotatekninen termistö ei välttämättä selvinnyt kaikille kuuntelijoille, joten ohjelma oli siltä osin vaikeaselkoinen. T. L. Kipinä kirjoitti *Radiokuuntelijassa*:

Mikrofonivierailulle RT 1:een oli varattu aikaa poikkeuksellisen runsaasti, lähes tunti. Reino Hirviseppä suoriutui tästä suurtehtävästä, josta ei käit vaikeuksiakaan puuttunut, melkoisella menestyksellä. Aihehan oli sinänsä antoisa, kenties pohjatonkin, mutta monipuolisempaa annosta, kuin mitä nyt saatiin, ei osannut kaivata. Ainoa puutos minkä reportaashin muuten virkeässä menossa näin, johtui käit selostajan – asiantuntemuksesta. Kyllähän Hirviseppä ja me entiset monnit tiedämme, mitä on lentolinja, miten tykki suunnataan, mitä on tulenjohto ja kauanko ammus lentää j.n.e., mutta entä muut, naiset ja nuoret? Vähemmän asiantuntevalle tasolle viritetty tyyli pitkin matkaa olisi siis ollut eduksi.¹³²

Nämä johtolankakatsaukset luovat kuvaa Palmrothin radiotyöskentelyyn, joka oli laaja-alaista 1930-luvulla. Voimakkain työ 1930-luvun radiossa oli kuitenkin revvytuotanto, vaikkakin Palmroth teki revvyitä nimimerkillään Palle. Moni radiota kuunnellut kansalainen kuitenkin tiesi, kuka nimimerkin takana oikeasti oli.

Isänmaallisuus oli jollakin tavoin läsnä Palmrothin elämässä koko vuosikymmenen ajan. Isänmaallisuus korostui jo Palmrothin ammattivalinnassa, onhan ammattisotilas lähes aina isänmaallinen, isänmaansa puolustaja henkeen ja vereen. Palmrothin kiinnostus radioon uutena viestimenä antoi kanavan laululyriikan esittämiselle tai hänen osaltaan muun muassa reportterin tai juontajan työhön. Maailman politiikka loi kuitenkin pohjaa Palmrothin mediaelon muutokselle, sillä Suomi valmistautui 1930-luvun lopulla sotaan. Ammattiupseerina ja radio-ohjelman teon taitavana Palmroth astui sota-ajan palvelukseen tiedotustehtävään, propagandatyöhön. Hän toimi päämajan propagandaosaston alla toimineen Prop. 3:n eli sisäpropagandatoimiston päällik-

¹³¹ *Radiokuuntelija* 29/1937.

¹³² *Radiokuuntelija*, 37/1937.

könä koko talvisodan ajan. Sodan syttyminen vuonna 1939 aloitti varsinaisen propagandatyön, ja syksyllä 1939 armeija tuotti Yleisradion lähetyksverkkoa kautta ohjelmaa eetteriin.

Sodan armottomuus kansakuntia ja valtioita muokkaavana tekijänä voi osua myös hyvin tarkasti yhden henkilön toimintaan. Yksi esimerkki on talvisodassa erikoistehäväsä palvellet Palmroth. Hän teki talvisodan aikana niin näkyvää radiotyötä, että siinä sattunut ylilyönti kuului kauas ja vaikutukset olivat laajamittaiset. Tästä vaikutuksesta kirjoittaa Jenni Kirves teoksessa *Luvattu maa*. Kirves toteaa, kuinka R. W. Palmroth sai sodan jälkeen osakseen julkista halveksuntaa. Toisena esimerkkinä hän nostaa esille kirjailija Mikko Karvosen alias Onttoni Miihkalin, joka joutui, toisin kuin Palmroth, pakenemaan sotatoimien päätyttyä Ruotsiin.¹³³

Palmrothin vuonna 1940 neuvostoliittolaisille sotavangeille teettämä tietokilpailuohjelmakokonaisuus oli ylilyönti. Samaa johtopäätökseen on tullut Lasse Vihonen teoksessaan *Radio sodissamme 1939–1945*. Teoksessa Vihonen muistuttaa, kuinka herkkä aihe sotavangit oli median ja propagandatyön kannalta. Propagandaohjelmisä vihollisen halventaminen oli kielletty. Vihonen mainitsee, että sotavankien tietokilpailusta noussut erimielisyys, jonka tähden Palmroth ja propagandaosaston päällikkö Eino Honko joutuivat päämajaan selvittämään asiaa, vaikutti siihen, että Palmroth pysyi ansioistaan huolimatta koko sota-ajan sotilasarvoltaan kapteenina. Vihosen mukaan epäonnistumiset radiopropagandassamme jäivät kuitenkin poikkeustapaüksiksi.¹³⁴ Tarkastelen tutkielmassani Palmrothin 1930-luvun talvisodan aikaista toimintaa tarkemmin 1940-luvun aikajaksossa, koska talvisota päättyi vuoden 1940 keväällä ja tulokset sota-ajan toiminnasta näkyivät vuoden 1940 puolella, ei niinkään 1930-luvulla.

3.3 Tarkastelussa 1940-luvun muuttuvia mikrohistoriallisia tekijöitä

Neljäs vuosikymmen tuo esiin suuren muutoksen Palmrothin elämässä. Keväällä 1940 Palmrothin työ radiossa, puolustusvoimien palveluksessa, oli sota-ajan tiedot-

¹³³ Kirves 2014, 351.

¹³⁴ Vihonen 2010, 108–109.

tamista eli toisin sanoen sotapropagandan laatimista. 1940-luvun elämänselitys osoittaa, millaisen muutoksen muutaman vuoden aikana tapahtuvat maailmanhistorialliset käänteet saattoivat saada aikaan yhden ihmisen elämässä. Jatkosodan päätyttyä Palmrothin elämä sai uuden käänteen – lähes kaikki entinen oli muistoa vain.

Historiantutkija Helena Pilke on tutkinut 2000-luvulla viime sotien julkaisutoimintaa teoksissaan *Etulinjan kynämiehet. Suomalaisen sotakirjallisuuden kustantaminen ja ennakkosensuuri kirjojen julkaisutoiminnan sääntelijänä 1939–1944* ja *Julkaiseminen kielletty. Rintamakirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1944*. Jälkimmäisessä teoksessa hän kirjoittaa suomalaisen sotapropagandan luonteesta:

Aiemmassa tutkimuksessa on korostettu, ettei Suomessa sorruttu samanlaisiin ylilyönteihin, mitä monissa muissa sotaa käyvissä maissa tehtiin. Kiellettyihin TK-kirjoituksiin tutustuminen ei juuri muuta tätä tulosta. Vaikka artikkeleissa käsitellään asioita ja tapahtumia, joiden julkinen ruodinta ei ollut sodan aikana täysin sopivaa tai sallittua ja vaikka asiat sanotaan räväkämmin kuin mihin lukijat olivat tottuneet, monia niistä olisi voinut vallan hyvin julkaista.¹³⁵

Pilkkeen *Julkaiseminen kielletty* -teoksen tarkasteluväli on 1941–1944. Tälle aikavälille sattuu myös Palmrothin jatkosodanaikainen palvelus. Hänen palvelukseensa sisältyi talvisodassa osittain julkisuuteen päässyt propagandakulttuurillinen ylilyönti. Palmrothin ohjelma lipsahti päämajan propagandaosaston sisäisen tarkastuksen ohi. Toisin oli jatkosodassa esimerkiksi painetun sanan kanssa kun valtion tarkastuselin kävi läpi rintamakirjeenvaihtajina toimineitten miesten kirjoitukset. Palmrothin toiminta puolustusvoimain radio-osastolla aiheutti päämajalle ongelmia keväällä 1940. Kyseessä oli kokeilunomainen ohjelmatapaus, johon ei oikein osattu varautua. Kaksi ensimmäistä jaksoa etukäteen tallennetusta neuvostoliittolaisten sotavankien tietokilpailusta pääsi eetteriin. Kolmannen osan kohdalla havahduttiin, ja kielto lähettämisestä tuli korkeimmalta sotajohdolta.

Oliko kyseessä sotilaallisen järjestelmän hitaus vai ennakkosensuurin puute tai puoremattomuus? Puolustusvoimien organisaatio voi joskus toimia hitaasti. Tieto korkeimmalle sotajohdolle ulkopoliittisesti arveluttavasta propagandaohjelmasta saattoi tulla vasta lähetyksen ollessa käynnissä tai jopa sen esityksen jälkeen. Untamo Utri-

¹³⁵ Pilke 2011, 274.

on muistelmaan mukaan talvisodan aikaisen Prop. 3.:n omalla ennakkosensuurilla oli yritetty kieltää ohjelman lähettäminen. Kiellon kannalla olivat muun muassa Palmrothin alaisena toiminut Utrio sekä osa tiedotusosaston radiolähetyksistä vastanneesta teknisestä henkilökunnasta. Palmroth koetettiin saada luopumaan koko ohjelmasta, mutta hän tekijänä ja yksikön päällikkönä piti pintansa ja ajoi ohjelmakokonaisuutta ettertiin, kunnes puolustusvoimien korkeammat upseerit kielsivät lopulta sen.¹³⁶

Kansallisarkistossa säilytettävästä raportista: *Puolustusvoimain suomen- ja ruotsinkieliset radiolähetykset ajalla 13.10.1939–13.4.1940. Katsaus ohjelmapuolen toimintaan*, selviää, että propagandaosaston selostukset tarkasti useimmiten propagandaosaston toimiston Prop.4:n eli ”komentotoimiston” päällikkö sihteereineen sen varalta, jotta ne sattuisivat sisältämään jotakin epäsoveliaista aineistoa.¹³⁷ Puolustusvoimien hierarkkinen toiminta huomioiden isossa vastuussa propagandatoiminnasta ja sen ”laadusta” oli päämajan koko propagandaosaston päällikkö, everstiluutnantti Eino Honko.

1940-luvulle sattui myös sodan jälkeinen aika ja aikakauden kulttuurin muodostuminen. Paavo Oinonen kirjoittaa aiheesta artikkelissaan *Lähikuva*-lehteen, jossa hän nostaa esille ajatuksen vasemmistolaisen kirjailija-toimittaja Raoul Palmgrenin esitelmätekstin pohjalta:

Sotienjälkeistä poliittis-kulttuurista muutosta on luontevaa lähestyä hegemonian käsitteen avulla, sillä se oli myös vasemmiston omaan toimintastrategiaan kuuluva itseymmärryksen väline, jota muun muassa vasemmistointellektuelli Raoul Palmgren määritteli sivistykselliseksi rakennustyöksi.¹³⁸

Oinonen jatkaa samasta aiheesta, mutta katsoo sitä Itä-Suomen yliopiston Karjalan tutkimuslaitoksen professorin Ilkka Liikasen ajatusten pohjalta, jotka on julkaistu alkujaan teoksessa *40-luku: Kirjoituksia 1940-luvun kirjallisuudesta ja kulttuurista*:

Käytännössä kansandemokraattinen vasemmisto haastoi ja tuomitsi hyvin voimakkaasti sotia edeltävän ja sota-ajan oikeistosuuntauksen. Ilk-

¹³⁶ Utrio 2008, 131–132.

¹³⁷ Kansallisarkisto, päämajan propaganda, Diaarit ja toimintakertomukset 1939–1942, T-8357/15 [44].

¹³⁸ Oinonen 2001, 9.

ka Liikanen onkin hahmottanut 1940-luvun lopun poikkeusjaksoksi, jossa vapausotakirjallisuuden ja fennomaanisen historiankirjoituksen valta-asema järkkyy hetkeksi. Kansainvälisen politiikan uusi rintamajako ja Suomen yhteiskunnallinen valtarakenteen huojautelu tekivät hetkeksi tilaa vaihtoehtoisille tulkinnoille suomalaisten menneisyydestä. Kun poliittinen tilanne taas muuttui, uusi kulttuuripolitiikka menetti nostaensa ja kuihtui hyvin nopeasti takaisin marginaaliin.¹³⁹

Tässä Oinosen mainitsema sotaa edeltävän ja sota-aikaisen oikeistosuuntauksen haastaminen ja tuomitseminen heti sodan jälkeen näkyi myös Palmrothin kohdalla mediassa toimimisen vaikeutumisenä Neuvostoliiton valvontakomission alaisessa Suomessa. Palmroth oli osoittanut kriisiaikana isänmaallisuutta siinä määrin, että sodan jälkeen 1940-luvulla valta-asetelmien muutoksessa hänen paikkansa median parissa katsottiin uudestaan. Käyn seuraavaksi läpi Palmrothin toimintaa mediassa 1940-luvulla.

3.3.1 Mediapersona R. W. Palmroth 1940-luvulla

Alkuvuodesta 1940, talvisodan vielä jatkuessa lähetettiin Yleisradion ohjelmavirrassa Reino Wilhelm Palmrothin tekemä sotavankien tietokilpailu. Ohjelmassa Palmroth itse juonsi tietokilpailua neuvostoliittolaisille sotavangeille. Yleisradion *Elävä Arkisto* -verkkopalvelusta löytyvä digitaalinen tallenne tästä ohjelmasta alkaa näin:

Hyvät kuulijat! Mikrofoni on tällä kertaa vankileirillä. Olemme täällä vankileirin, taikka parakin käytävällä. Ja täällä on näitä ryssäkuuvia, jos minkä näköisiä, nimittäin eläviä ryssiä. Ne tekevät täällä päivän askareitaan tässä käytävällä, kuorivat perunoita ja mikä mitäkin tekee – –¹⁴⁰

Kuten internetissä vapaasti kuultavissa oleva ja edellä lainattu katkelma ohjelmatalenteen alusta osoittaa, oli sotavankien tietokilpailun ohjelmallinen ote halventava jo alkusekunneista lähtien. Yksi esimerkki on, sota-aikainen ryssä-sanankäyttö valtion yleisradio-ohjelmissa. Tämän halveksivan ja luokittelevan sanankäyttöä Palmroth itsekin testasi erilaisissa töissään. Ryssittely oli asia, johon Suomen sotajohto halusi aika-ajoin puuttua, varsinkin silloin kun neuvottelut vihollisen kanssa tulivat ajan-kohtaiseksi, esimerkiksi jatkosodan päätösvaiheessa vuonna 1944; silloin ryssittely

¹³⁹ Sama.

¹⁴⁰ Palmroth, Yleisradio 1940.

oli julkisesti kiellettyä. Huomio kiinnittyy myös persoonapronominin ”he” sijaan käytettyyn demonstratiivipronominimuotoon ”ne”, joka tässä yhteydessä asettaa so-
tavan git eriskummalliseen ihmisarvoa alentavaan asemaan.

Seuraavaksi esittelen lisää näytemateriaalia kyseisestä ohjelmasta. Materiaalin poh-
jalta voi koettaa ymmärtää, miksi Suomen valtion ylin sotajohto kielsi kolmiosaisen
ohjelman viimeisen osan radiolähetyksen, vaikka ohjelma oli jo valmiiksi nauhalle
työstetty. Yleisradion *Elävästä Arkistosta* voi kuunnella jo edellä lainatusta tallen-
teesta seuraavaa:

[Tässä:
Palmroth ”P”
Tulkaava henkilö ”T”]

– – P: Nyt aloitamme. Tässä on siis kämpä ykkönen ja esitämme
kämpä ykkösen ensimmäiselle miehelle kysymyksen. Se on tämä mies
täällä, tummapintainen mies. Kysytään häneltä: kuka oli Rasputin?

[Tulkki kääntää kysymyksen venäjäksi.]

[Mies koettaa vastata.]

P: Eikö tiedä?

T: Ei näy tietävän.

P: Jaha.

T: Sanoo vain, että jotain tsaarin aikaista se oli.

P: Jaha, no niin siis ei tietänyt. – –

* * *

– – P: Tupa kakkosen edustaja. Kysytäänpäs häneltä, mikä on mikrofo-
ni?

[Tulkki kääntää kysymyksen venäjäksi.]

[Mies vastaa selkeästi.]

T: Jaaha, että se on siis sellainen putki, johon ihmiset puhuvat, joko pu-
helimen tai radion kautta.

P: No, kyllähän tämä oikea vastaus on, mutta kysytäänpäs häneltä vielä, että onko hän nähnyt koskaan sellaista?

[Tulkki käänsi kysymyksen venäjäksi.]

[Mies vastaa selkeästi.]

T: Jaa, että hän sanoo puhuvansa mikrofoniiin.

P: No, tämä mies ansaitsee täyden pisteen. Annetaan hänelle se sikari. –
–

* * *

– – P: Kuudes mies tuvasta neljä. Kuka on Neuvostoliiton presidentti?

[Tulkki käänsi kysymyksen venäjäksi.]

[Mies vastaa Molotov.]

P: Väärä vastaus heti.

[Mies arvasi vielä Stalin.]

P: Ei vieläkään. Arvasi ensiksi Molotov ja sitten Stalin, molemmat olivat väärin.

T: Kysyttäskös tietääkö kukaan muu?

P: No, antaa olla, mutta ehkä, minä, voidaanhan sanoa Suomen kansaa varten, että se on siis...

T: Kalinin – –¹⁴¹

Keväällä 1940 Palmroth pääsi talvisodasta siviiliin. Välirauhan aikana propaganda-toiminta organisoitiin kokonaan uudelleen. Palmroth saattoi odottaa, että hän jatkaisi komennuksella puolustusvoimain radiotyön parissa, aivan kuten talvisodankin aikana. Palmrothin talvisodan aikaisen alaisen Untamo Utrion muistelmateoksesta *Tais-telu eetterissä* selviää Utrion näkemyksenä, kuinka välirauhan aikana uudet sota-ajan propagandaradion upseeriston vakanssit jaettiin toisella tavoin. Palmroth joutui ke-sällä 1941 jatkosodan kynnyksellä paitsioon. Utrion muistelee tapahtumien kulkua:

¹⁴¹ Sama.

Kesäkuun 22. päivä oli sunnuntai. – – Samana päivänä Palle tuli luokseni. Selostin saaneeni täydet valtuudet Puolustusvoimain radiolähetysten järjestämiseen ja aloittamiseen. Käytännössä se merkitsi, että olin Puolustusvoimain radiolähetysten päällikkö. ”Hyvä, ettei minun tarvitse siihen sekaantua.” Repliikki tuli kyllä aika masentuneesti. Palle oli viime päivät koettanut päästä selville, tulisiko hänestä päällikkö. Nyt se selvisi. Hän oli osaston erikoistehtävissä ilman erikoista tehtävää. – – Edelleen oli illan kuluessa vielä neuvottelu Pallen kanssa uudelleen asevelikonserteista, jotka oli suunniteltu pidettäväksi lauantaisin. Mutta minullehan ne eivät kuuluneet. Palle kysyi, saiko hän hoitaa ne. ”Hoida, veli veikkonen, jos Yleisradiolta luvan saat. Minulle ne eivät kuulu.”¹⁴²

Utrion muistelun todenperäisyyttä on mahdoton todistaa, mutta se on sinänsä arvokas aikalaiskertomus. Kriisiajan mediatoiminta huomioiden, rohkeus ja isänmaan puolustaminen kaikin keinoin oli yksi tekijä, joka aiheutti Palmrothin sotilasuralle käänteen talvisodan jälkeen. Vuonna 2014 julkaistun heinäkuun 19. päivän *Helsingin Sanomista* on luettavissa Janne Toivosen artikkeli, josta selviää, kuinka TK-miesten¹⁴³ rintamaselostuksia eri lehtiin sensuroitiin ja ne olivat ankaran valvonnan alaisena.¹⁴⁴ Tiedottamista valvottiin, muttei aivan aukottomasti. Siitä on esimerkkinä sotavankien tietokilpailu, joka pääsi osaksi talvisodan aikaisia radiolähettyksiä.

Kuinka on mahdollista, että Palmroth sai toimia talvisodassa päällystötehtävässään niin, että sotavankien tietokilpailu oli mahdollista päästää eetteriin? Yksi syy voi olla talvisodan aikaisen puolustusvoimain sanomatoimiston radioyksikön organisaation keveys ja samalla myös sen haavoittuvuus. Talvisodan aikainen tiedotusosasto oli koottu kasaan mobilisaatiovaiheessa melko nopealla aikataululla. Puolustusvoimien koko propagandaorganisaatio haki muotoa vielä sodan loppumetreillä keväällä 1940. Jatkosodassa tilanne tiedottamisen suhteen oli toisenlainen, kun järjestelmällisempi malli toiminnalle oli haettu Saksasta ja pantu käytäntöön. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö talvisodan propagandatoiminta olisi ollut järjestelmällistä tai että siltä puuttui kyvykäs johto. Kriisiajan tiedotustoimintaan ei oltu talvisodassa vielä totuttu ja sen harjoittaminen käytännössä tuotti joitakin ”ylilyöntejä”. Ammattiupseeri Palmrothin johtajan kykyihin luotettiin melko paljon. Luottamus ja arviointikyky olivat

¹⁴² Utrio 2008, 168–170.

¹⁴³ TK-mies on tiedotustehtävissä toimineen sotilaan nimitys. Lyhenne TK tulee sanasta tiedotuskomppania, TK-komppania. TK-miehen tehtäviä olivat muun muassa rintamakirjeenvaihtaja, -reportteri, -piirtäjä, -kuuluttaja, -opas, elokuvaaja ja valokuvaaja.

¹⁴⁴ Toivonen, Helsingin Sanomat 2014.

poikkeusoloissa koetuksella ja ylilyönnit olivat mahdollisia. Kuvauksen talvisodan radiotoiminnasta voi lukea esimerkiksi Palmrothin kanssa työskennelleen Utrion sotapäiväkirjateoksesta:

Pieniä munauksia tapahtui radiossamme ilman että ne herättivät erityistä huomiota. Pahin oli päällikkö Palmrothin aiheuttama. Hän sai idean järjestää tietokilpailun sotavangeille. Suhtauduin ajatukseen epäillen, koska vangit elivät erikoislaatuisissa olosuhteissa ja mielentilassa. – – Palle laati kysymykset näyttämättä niitä kenellekään ja otti mukaansa Prop.2:n tulkin ja meni leiriin. Nauha-aineistoa syntyi paljon. Kun lähetysaika oli päivittäin rajoitettu, Palle jakoi tietokilpailun jatkokertomuksen tapaan kolmeen jaksoon. – – Kerran päivälähetyksen jälkeen huomasin studiossa Pallen nauhat. Kuuntelin ne teknikkojen kanssa ja kauhistuin. Kysymykset olivat sopimattomia, Pallen välihuomautukset pisteliäitä ja halveksuvia. Teknikotkin pudistelivat päätään ja sanoivat: ”Eivät suomalaiset jermutkaan pystyisi tuollaisiin kysymyksiin vastaamaan.” – – Nauhat kuunneltiin ja viimeisteltiin. Tulin yhä epäilevämmäksi ja ehdotin Pallelle, että hän luopuisi niistä. Ohjelma oli vihollisen halventamista, ja se oli nimenomaan propagandassa kielletty. Palle ei antanut periksi. Hän määräsi tietokilpailun ajettavaksi kolmena peräkkäisenä päivänä, ja niistä oli parina aikaisempana päivänä tiedotettava, jotta kansa osasi kuunnella. – – Tietokilpailua lähetettiin kaksi jaksoa, mutta sitten itse marsalkka Mannerheim puuttui asiaan. Hän kielsi jyrkästi tietokilpailun jatkamisen. Sekä Honko että Palle joutuivat käymään päämajassa selvittämässä asiaa. Nämä lähetykset olivat todellista propagandaa, onneksi tosin ainoat laatuaan. Palmrothin toiminta osoitti poliittisen ja yhteiskunnallisen tajun puutetta.¹⁴⁵

Välirauhan ja jatkosodan aikana Palmroth loi yhdessä muiden aktiivisten valistus-toimijoiden kanssa Propaganda-Aseveljien asemiesiltoja, jotka saivat esikuvan sodanaikaisesta Saksasta. Ensimmäinen kotimainen asemiesilta pidettiin helmikuussa 1941. Asemiesillat jatkuivat lokakuuhun 1944. Palmroth puuhasi niitä sotaa käyvän Suomen kansan hyväksi. Ne olivat isänmaallista ohjelmaa sisältäviä koko illan iltoja. Toimittaja-kirjailija Maarit Niiniluoto on nostanut esille teoksessaan *On elon retki näin eli miten viihdestä tuli sodan voittaja. Viihdytyskiertueita, kotirintaman kulttuuria ja Saksan suhteita vuosina 1939–1945* ikävän torjumisen psykologisen arvon sotatilan aikana:

Kaikkien kulttuurilajien yhteinen päämäärä, elämänuskon ja motivaation säilyttäminen, satoi ne samoihin tilaisuuksiin ja sisältöihin, konteks-

¹⁴⁵ Utrio 2008, 131–132.

teihin. Niistä yhdessä tuli sodan terapeuttista, kansakuntaa säilyttävää poplorea.¹⁴⁶

Niiniluoto on nähnyt henkisen työn arvon erittäin merkittävänä sodan aikana. Samaa asiaa on tutkinut myös Viljo Korpela. Korpela mainitsee asiasta teoksessaan *Niin se on poijaat*:

Viihdytyskiertueet näyttelivät varsin suurta osaa mielialan ylläpitäjinä. Vaikka rintamalla korsukolportöörien lisäksi vieraili monenlaista ryhmää tuomassa kotiseudun terveisiä, olivat sentään viihdytyskiertueen vierailut merkkitapahtumia.¹⁴⁷

Myös valokuvat kertovat omaa kieltään R. W. Palmrothin toiminnasta sodan aikana. Puolustusvoimien *SA-kuva*-portaalista löytyy valokuvia hakusanalla ”Palmroth”. Sieltä on katsottavissa muun muassa kuvatallennesarja presidentti Risto Rytin tutustumisesta yhteen Palmrothin alaistensa kanssa laatimista sotasaalisnäyttelyistä. Näyttelyn kokoamisesta vastannut Palmroth esittelee kuvissa esineistöä presidentille. Lisäksi kuva-arkistoportaalien kuvien joukosta löytyy muutama otos päämajan propagandaosaston ajalta talvisodasta.

Nämä kuvat aikansa tallenteena esittelevät kohdettaan ja todistavat kuvina itsessään tapahtuneesta. Ne näyttävät muun muassa, että messuhallissa on ollut sotasaalisnäyttely, jonka on nähnyt presidentti Ryti ja esittelijänä on toiminut Palmroth. Kuvat ovat rajattuja näkymiä, mutta aitoja tallenteita tapahtuneesta.

Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) ylläpitämästä *Elonet*-elokuvatietokannasta on vapaasti katsottavissa lyhytelokuvat *Puolustusvoimain katsaukset*. Samaisesta tietokannasta löytyy myös *Puolustusvoimain katsaus 54. Sotamarsalkan hopeatorvet. Asemiesillan musiikkiohjelma* vuodelta 1942, jossa Palmroth toimii asemiesillan kuuluttajana.¹⁴⁸ Näilläkin muutaman minuutin mittaisilla katsauksilla on itsessään oma dokumentaarinen arvonsa. Aina on kuitenkin kyseenalaistettava niiden dokumentaarinen aitous. Suomen sotatilanekatsaukset ovat kuitenkin

¹⁴⁶ Niiniluoto 1994, 53–54.

¹⁴⁷ Korpela 1991, 14.

¹⁴⁸ Valtion tiedotuslaitos, katsaus 54 1942.

lähtökohtaisesti paljon todenperäisempiä kuin esimerkiksi kolmannen valtakunnan saksalaiset sotakatsaukset.¹⁴⁹

Vuonna 1944 jatkosota päättyi. Palmroth palasi siviiliin ja rupesi muiden isänmaan palveluksessa olleiden tavoin etsimään uudessa poliittisessa tilanteessa siviilityötä. Se osoittautui vaikeaksi tehtäväksi. Poliittisesta tilanteesta johtuen entinen työ sotamuseon intendenttinä täytyi lopettaa. Palmroth huomasi, etteivät henkilösuhteet sodan jälkeen puolustuslaitoksessa olleet kitkattomia. Sotasaalisnäyttelyn kokoamisesta vastannut Palmroth joutui jopa Valtiollisen poliisin (Valpo) kuulusteluun, kun hänen uskottiin osallistuneen asekatkentaan.¹⁵⁰

Radiotyö ei sekään ottanut onnistuakseen kriisiajan päätyttyä. Yleisradion johtajaksi valittu Hella Wuolijoki oli poliittisesti leimautunut henkilö. Hänen poliittinen katsantonsa oli Neuvostoliiton johdon mieleen. Wuolijoki syrjäytti sodan jälkeen pääjohtaja Jalmar Voldemar Vakion, joka joutui eroamaan valvontakomission painostuksessa sodan loputtua 1945. Radiossa oli uusi naisjohtaja, jonka poliittisen katsannon ja arvot Palmroth tiedosti. Hän kuvaa muistelmateoksessaan tuntemuksiaan uutta johtajaa kohtaan. Vaihdos ei ollut Palmrothille mieleinen, ja hänen sota-ajan palveluksensa propagandajoukoissa ei helpottanut työllistymistä radion parissa. Erilaisia työnäytteitä ja rutiinia hänellä kyllä olisi ollut suurena määrin. Omien sanojensa mukaan hän jäi vapaaehtoisesti syrjään Yleisradion ohjelmatyöskentelystä.¹⁵¹ Jos Palmroth olisi jatkanut revyidensä parissa Yleisradiossa, olisivat ne joutuneet ankarana sisäisen sensuurin alaisiksi. Tätä hän ei ajanvietteelleen halunnut tehtävän. Vaaran vuosina Yleisradion oli suojeltava mainettaan ja tarjottava ajankohtaan sopivaa ohjelmaa.

Sodan jälkeisessä Suomessa Palmroth perusti revyyteatterin yhdessä teatterialan ammattimiesten Ossi Elstelän ja Paavo Päiviön kanssa vuonna 1945. Palmroth käsikirjoitti ensimmäiseksi ohjelmaksi *Lähtölaukaus*-revyyä, ja toiminta lähti vauhdikkaasti käyntiin. Valvontakomission alaisessa Suomessa poliittista ohjelmaa esittänyt revyyteatteri haluttiin vaientaa. Sisäministeri Yrjö Leino ajoikin teatterin toiminnan päätökseen kesällä 1946. Tämän jälkeen Palmroth luopui teatteritoiminnasta, ja vas-

¹⁴⁹ Pilke 2011, 26–29.

¹⁵⁰ Hirviseppä 1975, 365–374 passim.

¹⁵¹ Hirviseppä 1975, 360–364 passim.

tuun entisen pohjalta aloittaneesta uudesta teatterista otti ohjaaja Ossi Elstelä. Hän muutti teatterin nimeksi Punainen Mylly. Poliittisesta tilanteesta johtuen aika ei ollut kypsä revyyteatteritoiminnalle, jonka perustajajäsenenä oli Palmroth. Sodan aikainen propagandatoiminta oli vielä hyvin suomalaisten ja neuvostoliittolaisten mielessä. Suomen kansa eli ristiriitaisessa poliittisessä tilanteessa. Kansaa jäyti sodassa toiseksi tuleminen. Sotakorvaukset täytyi maksaa ja suhtautua Neuvostoliittoon erittäin suurella kunnioituksella. Toisaalta haluttiin myös viihdykettä, ja tälle viihtymiselle valtiovalta asetti poliittiset rajat. Oli parempi olla epävakaina aikoina liian varovainen kuin liian rohkea.

Sodan jälkeisinä aikoina Palmroth sai kokea elämän varjopuolia, mutta myös valoa. 1940-luvun puolivälissä Palmroth tapasi elämäkertateoksessaan kertomansa mukaan reserviupseerikoulun kurssitoverinsa Jukka Tammenoksan sattumalta Helsingissä.¹⁵² Sattuma ja armeija-aikainen ystävyysuhde saivat aikaan sen, että pääkaupungissa työtä vailla ollut Palmroth sai aloittaa Lappeenrannassa työt Tammenoksan johtaman Chymos osakeyhtiön sosiaali- ja mainospäällikkönä. Tätä työtä kesti aina vuoteen 1949. Elokuva-ala vei miehen mukanaan 1950-luvun koittaessa.

Palmroth joutui 1940-luvun puolivälin paikkeilla Valpon tarkkailuna alle, sillä häntä epäiltiin asekatkennästä. Kuten edellä jo totesin epäily raukesi alkuunsa ja Palmroth pääsi pannasta. Todellinen syy lienee se, että sotasyllisyysoikeudenkäyntien aikana haluttiin miellyttää Neuvostoliittoa mahdollisimman laajasti, ja propagandatyön tekijänä ja johtavana upseerina sotaan osallistunut Palmrothkin haluttiin näytön vuoksi ottaa kuulusteltavaksi, vaikkei todellista syytä mihinkään tuomioon olisi ollutkaan. Näin mahdollisesti pedattiin vain parempia suhteita Neuvostoliittoon päin.

Sodankäynnin etiikan tähden Valpon puuttuminen Palmrothin elämään on seikka, joka herättää kysymyksiä. Oliko kyseessä näytös vai todellinen epäily? Omaelämäkerrassaan Palmroth itse kertoo näkökantansa, jonka mukaan kyseessä oli lähinnä kiusanteko.¹⁵³ Maan yleispoliittista tilannetta silmällä pitäen voisi ajatella, että Valpo ei jättänyt yhtään kiveä kääntämättä, jotta Neuvostoliitto olisi tyytyväinen. Tämä

¹⁵² Hirvisepä 1975, 375.

¹⁵³ Hirvisepä 1975, 372–373 passim.

huomioon ottaen voisi ajatella, että sota-aikana propagandatyössä aktiivinen Palmroth oli yksi epäilyn kohde ja hänenkin toimintansa tarkistettiin – kaiken varalta.

Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston R. W. Palmrothin kokoelmasta löytyy todisteaineistoa kuulustelusta. Siellä on asiakirja, johon on merkitty Valpon kuulustelun aikana otetut sormenjäljet sekä muut tuntomerkit Reino Wilhelm Palmrothista. Asiakirjasta selviää muun muassa henkilötiedot ja tuntomerkit sekä pidätetyn omakätinen allekirjoitus.¹⁵⁴

3.3.2 Palmrothin toiminnasta poimittuja havaintoja

Palmrothin mediapersoonan vastaanottoa 1940-luvun aikana voi kuvailla sanalla sopeutumattomuus. Sodan jälkeisessä Suomessa sopeutumisongelmia oli monilla muillakin. Karjalainen siirtoväki joutui asettumaan vieraalle maaperälle ja osa häiriintyneistä rintamamiehistä ei pystynyt tulemaan toimeen tavallisessa arkielämässä sotatilan jälkeen. Sotaorpojenkin piti sopeutua uuteen tilanteeseen. Palaan tässä vielä sotavankien tietokilpailun aiheuttamaan tilanteeseen Palmrothin mediapersoonan kannalta, sillä sen aiheuttamat muutoksen näkyivät viiveellä 1940-luvun alussa.

Sotavangeille pidetty tietokilpailu oli yksi suurimmista tekijöistä, joka vaikutti R. W. Palmrothin palvelusmuotoon seuraavassa sodassa. Jatkosodassa hän ei toiminut enää propagandaradiossa vastaavana upseerina. Talvisodan jälkeen puolustusvoimain propagandatoiminta järjestettiin uudelleen ja jatkosodan alussa valtiollinen tarkastuselin sai uuden nimen, vanha Valtioneuvoston tiedotuskeskus (VTK) muuttui uudeksi tiedotusorganisaatioksi, Valtion tiedotuslaitokseksi (VTL). Päämajan radiotoiminnassa Untamo Utrio nousi Palmrothin johtotehtävää vastaavaan toimeen jatkosodan alkaessa. Hän ei toiminut tehtävässä kuitenkaan jatkosodan loppuun asti. Tässä tehtävässä Utrion yläpuolelle johtotehtäviin asetettiin sotatiedotuksen osastopäälliköksi Nils Meinander.

¹⁵⁴ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma, kansio 2. ks. Hirvisoppiä 1983, kuvaliite 2.

Nähtävästi Palmrothin itsensä oli vaikea uskoa propagandaohjelmakokeilunsa vaikutusta omaan sotilasuraansa. Utrion muistelmaan mukaan palvelus sotaradiossa kiinnosti Palmrothia nuhtelun jälkeen edelleen. Vielä kesällä 1941 Palmroth otti mahdollisesti yhteyttä talvisodan aikana samassa tiedotusyksikössä palvelleeseen Untamo Utrioon ja oletti, että jatkosodan sytyttyä he molemmat palaisivat puolustusvoimain radiotyöhön aivan kuten talvisodassa. Utrio kertoo muistelmissaan tienneensä, että näin ei tule käymään, ja ihmetelleensä Palmrothin yhteydenottoa.¹⁵⁵

Sotajohdon psykologia huomioitaessa on arveltavissa, että heti tietokilpailuselkkauksen jälkeen korkein johto puolustusvoimissa oli ymmärtänyt, että Palmrothin toimintatapaikka esimiestehtävässä puolustusvoimien tiedotustoiminnan rakenteessa täytyy miettiä tulevaisuudessa uudelleen. Asia ei ollut heti tapahtuneen jälkeen ajankohtainen. Mahdollisesti psykologia vaikutti toimintaan, sillä sodan ollessa käynnissä tätä ei välttämättä haluttu näyttää Neuvostoliitolle mahdollisena propagandatyömme sisäisenä organisaatiomuodostuksen heikkoutena. Vasta talvisodan päätyttyä Palmroth erosi tehtävästään ja jatkosodan aikana hän palveli eri tehtävissä. Talvisodan jälkeen propagandatoimintaa tarkasteltiin puolustusvoimissa eri tavoin. Toimintaa käsittelevän raportin *Puolustusvoimain suomen- ja ruotsinkieliset radiolähetykset ajalla 13.10.1939–13.4.1940* loppulausunnossa sanotaan Palmrothin luopuneen tehtävästään huhtikuun 13. päivänä 1940 ja siirtyneen entiseen virkaansa.¹⁵⁶ On eri asia luopuiko hän omasta tahdostaan, vai painostivatko puolustusvoimien korkeammat upseerit häntä luopumaan. Yksi muutokseen mahdollisesti vaikuttava seikka oli myös Palmrothin virka Sotamuseossa. Samasta puolustusvoimien radiotoiminnasta kirjoitetusta raportista selviää paljon muutakin toimintaa liittynyttä tietoa:

– – kotimaahan suunnatun radiotoiminnan päämäärät ja tarkoitus olivat alun perin selvät ja määritellyt. Ne olivat: 1) omiin joukkoihin oli juurutettava luja maanpuolustustahto ja taistelumieli, 2) siviiliväestö oli saatava kaikin keinoin henkisesti ja aineellisesti tukemaan maanpuolustusta, 3) radiolähetyksistä oli muodostettava eräänlainen yhdistävä ”silitä” ase- ja kotirintaman välille.¹⁵⁷

¹⁵⁵ Utrio 2008, 154–155, 168–170.

¹⁵⁶ Kansallisarkisto, päämajan propaganda, Diaarit ja toimintakertomukset 1939–1942, T-8357/15 [44].

¹⁵⁷ Sama.

Raportista käy ilmi, kuinka 13. lokakuuta 1939 lähtien lähetyksiä oli joka päivä 13. huhtikuuta 1940 saakka. Ensimmäinen lähetys YH-aikana 13. lokakuuta kesti 20 minuuttia. Tässä lähetyksessä Prop. 3:n päällikkö R. W. Palmroth piti puheen suomeksi ja ruotsiksi. Raportin mukaan lähetykset saivat heti suojeaan vastaanoton ja muun muassa sanomalehdissä kiiteltiin lähetysten sisältöä. Katsauksessa mainittiin, että lähetyspäiviä oli kaiken kaikkiaan 185 ja lähetykset 450, yhteenlasketun lähetyksen ollessa 150 tuntia ja viisi minuuttia.¹⁵⁸ Ohjelmatoiminnan laadusta mainittiin raportin keskivaiheella seuraavasti:

Ohjelmiston laadinnassa ja valinnassa pyrittiin aina ottamaan huomioon kaikki mahdolliset seikat ja niin voidaan sanoa, että puolustusvoimain radiolähetysten ohjelmat olivat niin monipuolisia ja hyviä kuin k.o. olosuhteissa voitiin aikaansaada.¹⁵⁹

Tässä raportissa kiinnitettiin vielä huomiota muun muassa ohjelmiston laatuun ja siinä todettiin, että ohjelmiston yleiskuva täytyi olla arvokas, muttei liian vakava. Viihdytysohjelmista sanottiin, ettei niissäkään eksyty mauttomuuksiin. Selostuksista löytyy Palmrothin tekemät ohjelmat *Tietokilpailu vihollisvankien kesken* ja *Tietokilpailu vihollisen upseerivankien kesken*. Yhteenvedo selostusten määrästä kertoo, että rintamareportteri Pekka Tiilikainen teki puolen vuoden aikana yhteensä 133 selostusta ja osaston päällikkö Palmrothkin 26. Katsauksessa on mainittu, että propagandaosasto tarkisti selostukset ennakkoon. Selostukset olivat suosittuja ohjelma-numeroita kuuntelijoiden keskuudessa.¹⁶⁰

Puolustusvoimain radiolähetysten vaikutuksista ja tuloksista todettiin, että ne olivat suosittuja ennen sotaa, sodan aikana ja sen jälkeen. Ohjelman tekijät saivat kuuntelijoilta kirjeitä, joissa oli muun muassa kiittäviä viestejä. Lempi Karttinen Erkylästä kiitti 13. huhtikuuta 1940 kirjatussa kirjeessään Reino Hirviseppää eli R. W. Palmrothia puolustusvoimain lähetyksistä. Hänestä ne olivat olleet todella mielenkiintoisia, hupaisia, mieltä ylentäviä ja juhlallisia.¹⁶¹

¹⁵⁸ Sama.

¹⁵⁹ Sama.

¹⁶⁰ Sama.

¹⁶¹ Sama.

Päämajan propagandaosaston organisaatio haki muotoaan talvisodan aikana. On huomattava, että keväällä 1940 organisaatiomuutoksen takia Prop. 3:sta on tullut tässä jo Prop. 4, näiden molempien päällikkönä Palmroth toimi talvisodan aikana. Raportin loppulausuntoon on merkitty:

– – puolivuotiskauden päättyessä huhtik. 13. päivänä luopui Prop. 4:n päällikkö kapt. R. W. Palmroth tästä toimestaan, siirtyen takaisin entiseen virkaansa, ja radiolähetysten järjestely siirtyi silloisen res.luutn. Martti Jukolan johtoon. – – radiolähetystyksiä toimeenpantiin mahdollisuuksien mukaan. Aina ei voitu tehdä sitä, mitä olisi pitänyt, sillä olosuhteet olivat usein hankalat. Kun entuudesta ei ollut tämänlaatuisista lähetystyksistä ja ohjelmiston laatimisesta minkäänlaisia kokemuksia, oli toiminta siis uusia uria aukovaa, useinkin kokeilun luontoista. Tästä huolimatta ei virheitä tapahtunut, vaan kokonaisuuteen katsoen sujui radio-propaganda hyvin ja tuotti antoisat tulokset.¹⁶²

Virallinen raportti on kirjattu Helsingissä 13. huhtikuuta 1940. Sen on allekirjoittanut Prop. 4:n päällikkö kapteeni R. W. Palmroth ja päämajan radiotoimiston ”toimitussihteeri”, reservin vänrikki Untamo Utrio. Muistelmateoksessaan Utrio kertoo, kuinka hän laati kyseisen raportin ja sen lisäksi toisen salaisen, joka oli toimintaa arvosteleva ja vain pienelle joukolla tarkoitettu. Utrio mainitsee muistelmateoksessaan salaisessa raportissa huomiodun, että lähetysten sävy oli oikea, mutta ohjelmistossa oli myös ylilyönnejä ja varomattomuuksia. Utrion mukaan Palmrothin järjestämä sotavankien tietokilpailu oli skandaali.¹⁶³ Virallisessa allekirjoitetussa raportissa, josta on edellä lainauksia, ”ylilyönneistä” ei ole mainintaa.

Mikäli Utrio on tehnyt mainitsemansa julkisuudelta salatun raportin, hänen toimintansa näyttää perustellulta siinä mielessä, että hän rohkeni tarttua esimiehensä toimintaan tässä salaisessa raportissaan. Palmrothin toiminta oli ollut ainakin tietokilpailun osalta kriisitilanteessa heikosti harkittua. Puolustusvoimien korkeampi upseeristo otti asian huomioon ja organisaatiossa tehtiinkin välirauhan aikana uudelleenjärjestelyjä. Utrio näki ja koki läheltä puolustusvoimain radiotyön ja osasi kertoa, missä onnistuttiin ja missä ei. Myös edellisessä alaluvussa lainaamani Utrion muistelmateoksessa kertomat muistikuvat sotavankien tietokilpailuun liittyen ovat vain Utrion esille tuomia mielipiteitä. Niiden todenperäisyyttä on mahdoton tarkistaa,

¹⁶² Sama.

¹⁶³ Utrio 2008, 140.

mutta ne tuovat esille itsessään esimerkin Utrion mielipiteistä ja suhtautumisesta elämäänsä. Herää myös kysymys, miksi Utrio halusi laatia salaisen raportin? Koko salainen raportti jää tässä siten Utrion muistelmien antaman tiedon varaan. Muistelmissaan esille nostamanaan seikkana se on kuitenkin mahdollinen mielenkiintoinen lisä talvisodan radiopropagandasta nousseeseen keskusteluun.

Yleisradion radioarkistossa vaikuttanut Lasse Vihonen mainitsee myös, kuinka Valtion tiedotuskeskuksen Oiva Ruusuvuori laati kritiikkiä sisältäneen analyysin radiopropagandan onnistumisesta talvisodan aikana. Vihonen kirjoittaa, että Ruusuvuoren raportissa oli mainittu propagandatoiminnan vastapuolen arvonanto. Ruusuvuoren kirjoittaman mukaan hyvälaatuinen propaganda ei halvenna vastaanottajaa.¹⁶⁴

Rohkean kokeilun tähden Palmroth saattoi kokea tulleen kaltoin kohdelluksi median kuluttajien parissa. Yksi syy mahdolliseen hyljintään on se, että hän oli päällikön asemassa talvisodan radiotoiminnassa, mutta vastuullisena upseerina hän teki omassa ohjelmassaan ylilyönnin. Tästä ohjelmasta välittyi kuuntelijalle ristiriitainen kuva kuten aikaisemmin lainattu osoittaa. Tämä *Elävä Arkisto* -verkkopalvelussa vapaasti kuunneltavissa oleva neuvostoliittolaisiin sotavankeihin kohdistunut tietokilpailuohjelman äänitallenne tuo kokonaisuutena monin tavoin esille propagandaohjelman ongelmallisen tyylin.¹⁶⁵ Palmroth mainitsee kyseisen tietokilpailun teoksessaan *Kuin vierivä virta*:

Nykyisten Viisasten kerhojen ja Tupla tai kuitti -ohjelmien aikakaudella huvittanee kuulla tietokilpailusta, jonka järjestimme venäläisille sotavangeille keskellä sotaa ja pelkästä mielijohteesta. Viihteeksi se heille koitui, vaikka tarkoituksena oli suorittaa pieni testi tuollaisessa kansakoulutason yleistietoudessa ja tietenkin vapaaehtoisuuden pohjalta. Vaihteluahan tuokin oli ja kisasta muodostui peräti hauska.¹⁶⁶

Radiotyön lisäksi hengennostatuslaulut olivat yksi osa Palmrothin sodanaikaista toimintaa. *Teos Ruma Sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia* sisältää viime sotia tutkineen Jenni Kirveksen artikkelin, jossa hän nostaa esille R. W. Palmrothin propagandatyöskentelyn:

¹⁶⁴ Vihonen 2010, 131.

¹⁶⁵ Palmroth, Yleisradio 1940 passim.

¹⁶⁶ Hirviseppä 1975, 346.

Suomalaisen propagandatoiminnan virallinen keskushahmo Palle ei oikeastaan missään vaiheessa saavuttanut miesten keskuudessa suurta suosiota, kuten eivät hänen ryssäntappoviisunsaakaan. [Tässä tarkoitetaan hengennostatuslauluja, kuten esimerkiksi *Silmien väliin!*.] Tosin Pallen suosiota on sikäli vaikea mitata, että hänen iskelmänsä eivät päässeet raakuutensa takia Yleisradion levitykseen, vaan ne levisivät suusta suuhun. Jokainen aikalainen toki tunsi ”Silmien väliin” -kappaleen, mutta soittolistoilta sitä oli turha etsiä. Pallen ja hänen kumppaneidensa voitonvarmojen laulujen ongelmana oli se, että ne olivat kaikki vanhoja jo ilmestyessään. – – Niinpä ne eivät enää kohdanneet kansassa sellaista kaikupohjaa kuin oli alun perin tarkoitettu.¹⁶⁷

Jenni Kirveksen huomio on ansiokas, sodan suunnan muutokset ja siihen sopiva propaganda olivat hankalasti hallittava ja ennustettava yhtälö. Ajankohtaiseen aiheeseen osuvia propagandalauluja ei pystynyt tekemään ennakoiden. Aiheet ja sisältö olivat yleensäkin hankalasti hallittavia. Myös ylilyöntejä tuli. Toisaalta liian mietokaan propaganda ei olisi purrut sodan ajan tiedotustoiminnassa.

Maarit Niiniluoto esittelee sota-ajan vaikutusta mediapersoonan toimintaan sota-ajan musiikkia vuosilta 1940–1942 sisältävän kokoelma-cd-levyn *Molotohvin koktaili. Sota-ajan propagandaa levyillä 1940–1942* kansilehdessä. Hän toteaa, kuinka propagandatoiminta johti Palmrothin elämän muutoksiin sodan jälkeen. Niiniluoto avaa kuitenkin armeijan hierarkiseen toimintamalliin soveltuvan ajatuksen propagandatyön tekemisestä sota-aikana:

Sotavuosina Palle teki revyytyyliin vuolaita ja väliin näin tämän ajan henkeen raakojakin marssilauluja ja ryssäntappoviisuja, joissa myös punatautiin sairastuneet englantilaiset saivat kuulla kunniansa. – – On kuitenkin todennäköistä että herätteet luoda näitä hurjempia sanoituksia tulivat Pallen esimiehiltä. Propagandatyössä olleiden muistelmia lukiessa käy ilmi, että armeija ei yleensä ymmärtänyt hienoviritteisen, ehkä huumoriin nojaavan sanoman tuovan tehoa.¹⁶⁸

Niiniluodon toteamus on mielenkiintoinen ja käytännössä mahdollinen, mutta Palmroth itse on suuresti vaikuttanut tekemällään sanoitustyöllä siihen, syntyikö propagandalauluja vai ei. Esimiesten määräyksestä tai omasta tahdostaan hän päätti tehdä ja lopulta julkaista voimakkaita sanoituksia, ja ne otettiin median kentällä vastaan eri

¹⁶⁷ Kirves 2008, 52.

¹⁶⁸ Niiniluoto 2002.

tavoin. Samaisessa kansilehdessä Niiniluoto luonnehtii vielä polkan *Silmien välliin!* vastaanotosta aikalaisten parissa:

Jatkosodan aikana Tapio Rautavaara, Karhumäen Maaselän rintamara-
dion kuuluttaja, taas kertoo lyöneensä kyseisen levyn rikki polveaan
vasten, koska sitä ei kukaan halunnut kuunnella. Silmien välliin jäi ou-
tolinnuksi, joka ei koskaan oikein innostanut rintamajermuja. Sodan
jälkeen siihen tarttui kielletyn hedelmän maku.¹⁶⁹

Niiniluodon kuvaama todistaa aikalaisten vastaanottoa voimakkaimman propagandan suhteen: nämä sanoitustyöt nousivatkin yllätyksellisesti vastaanottonsa myötä itseään vastaan. Ne eivät toimineetkaan täysin suunnitellulla tavalla. Ihmisarvo ja inhimillisyys nousivat sodankäynnin yläpuolelle. Na laittoivat kuuntelijan ajattelemaan sodankäyntiä syvemmin. Palmroth onnistui sota-aikana mediapersoonana saavuttamaan kuuluisuutta kotimaassaan Suomessa ja toisaalta myös Neuvostoliitossa, sillä naapurimaassa tiedettiin sota-aikana varsin hyvin ainakin propagandan tekijöiden piirissä miehen nimi. Tietoisuudesta kertoo esimerkiksi se, että muusikko Seppo Hovin ja toimittaja Lasse Lehtisen Yle TV1:ssä esitetyssä ohjelmasarjassa *Hengen aseina* alkukesällä 2014 asia nousi esille. Seppo Hovi mainitsi ohjelmasarjassa, kuinka neuvostoliittolaisessa propagandariimittelyssä pilkattiin Palmrothia ja hänen ulkoista olemustaan.¹⁷⁰ Neuvostoliittolaisten tämänkaltaisessa toiminnassa on nähtävissä jonkinasteista vastapropagandaa ja sitä, että mediapersoonan julkisuus on ylittänyt sellaisen rajan, että hänet tunnettuuden varjolla oman kansansa parissa kannattaa mainita vihollisenkin propagandassa, jota vastapuoli mahdollisesti kuuntelee.

Yleisön suosio on yksi seikka, jota moni mediassa toimiva persoona tavoittelee erilaisin keinoin. Yksi syy Palmrothin rohkealle mediatoiminnalle voi olla suosion tavoittelemisen voimakkailla keinoilla. Tätä tärkeämmäksi syyksi varsinkin sotapropagandan osalta nousee kuitenkin koulutetun upseerin maanpuolustustahto propaganda-aseessa. Maanpuolustus oli mitä ilmeisemmin isänmaalliselle miehelle, Palmrothille, sydämen asia. Yksi puolustelevalle seikka sota-ajan toiminnalle voi olla uusi erikoinen kriisitilanne mediatyön suhteen. Sota-aikana yhteiskunta ja sen kansalaiset elivät poikkeustilassa. Tähän kenttään kuuluivat myös media ja sen tekijät. Palmroth on saattanut tietoisesti kokeilla poikkeuksellisen sotatilan aikana mediatyöskentelyn

¹⁶⁹ Niiniluoto 2002.

¹⁷⁰ Hovi, Yleisradio 2014.

rajoja erikoislaatuksella ohjelmatyypillä sotavankien keskuudesta. Rauhan aikana sotavankien tietokilpailun tekeminen on luonnollisesti paljon vaikeampaa. On huomattava, että Palmroth hoiti talvisodan aikana propagandatyötä upseerina mahdollisimman hyvin. Tästä propagandatyöstä tuli hänelle rauhan tultua ongelmallisesti käsiteltävää julkisuutta mediapersoonansa tunnettuuden suhteen.

Jo edellä lainatussa virallisessa asiakirjassa puolustusvoimain päämajan radiotoiminnasta kerrottiin neutraalisti. Vuoden 1940 huhtikuussa kirjoitettu katsaus puolustusvoimain suomen- ja ruotsinkielisiin radiolähetysiin tuo esiin loppulausunnossaan, että kokonaisuutena radiopropaganda sujui hyvin ja tuotti tuloksia. Talvisodan aikana saatiin myös ensimmäisen kerran tehdä tositalanteessa radiopropagandaa, ja siitä myös saatiin monipuolisia kokemuksia.¹⁷¹ Kerta oli toden teolla ensimmäinen, kun puolustusvoimat teki radiopropagandaa. Sitä oli harjoitettava tapahtuneet lähetykset huomioiden myös tosi tilanteessa. Ei tiedetty muuta kuin viimeistään kokeilemalla, missä sallitun ja ei sallitun raja lopulta kulkee. Palmroth päällikkönä kokeili rohkeasti ja ylitti rajan. Tämän voi nähdä myös uhrautumisenä alaistensa puolesta, sillä olisihan hän voinut valita tehtävään jonkin toisen tekijän.

Neuvostoliitossakin ymmärrettiin erilaisen sotapropagandan arvo. Itäisestä naapuri-maasta suomalaisille lähetetty radiohäirintä ja propagandaohjelmat olivat yksi radioteknillinen tapa käydä propagandasotaa vihollisvaltioita vastaan. Sota-aikana pakinoitsija Jahvetti eli kansanedustaja Yrjö Kilpeläinen ymmärsi propagandan arvon. Hän otti kantaa neuvostopropagandan tekijän, runoilija ja kirjailija Armas Äikiän toimintaan sotapropagandassa. Tämä kertoo siitä, että vastapuolet todella tiesivät toistensa sotapropagandasta. Se kertonee myös siitä, että sotapropaganda oli onnistunut ainakin jossakin määrin silloin, jos kantaa otettiin.

Syksyllä 2014 tuli kuluneeksi 70 vuotta sodan päättymisestä Suomen ja Neuvostoliiton välillä. 4. syyskuuta 2014 ilmestyneessä Aamulehdessä aihetta käsiteltiin sota-ajan sarjakuvien keinoin Simopekka Virkkulan artikkelissa, jossa on suomalaisesta sotasarjakuvasta tutkivan teoksen tehneiden Ville Hännisen ja Jussi Karjalaisen haastattelu. Sarjakuva oli propaganda-ase siinä missä muun muassa laulut ja radio-

¹⁷¹ Kansallisarkisto, päämajan propaganda, Diaarit ja toimintakertomukset 1939–1942, T-8357/15 [44].

ohjelmat sekä asemiesillat, joita muun muassa R. W. Palmroth oli laatimassa sodan aikana. Kuvasarjoissa sallittiin huumorin varjolla melko voimakkaitakin ilmaisuja. Esimerkiksi radiossa tai asemiesilloissa ne eivät olisi käyneet niinkään päinsä. Kaikkea ei sarjakuvankaan keinoin uskallettu tuoda esille. Simopekka Virkkula kirjoittaa:

Kun Hänninen ja Karjalainen aloittivat materiaalin keruun, he lupasivat toisilleen tuopin olutta, mikäli kohdalle osuisi riittävän epätodennäköinen löytö. – – Varman kaljan tuottaisi piirros, jossa viitataan pervitiiniin – – Vaahtoava palkinto olisi napsahtanut myös suomalaisesta naisesta kuhertelemassa saksalaisupseerin kainalossa. Samoin Mannerheimista missä tahansa koomisessa asetelmassa. – – Turhia toiveita jokainen.¹⁷²

Tutkijoiden sensaatiomaiset löydökset jäivät saavuttamatta, mutta Mannerheim oli esillä muun muassa Palmrothin laatimassa sodanaikaisessa hengennostatuslaulussa. Palmroth toimi tässäkin suhteessa rohkeasti median saralla. Hän ymmärsi sotapropagandan laajempänä käsitteenä kuin esimerkiksi sota-aikana sarjakuvia tehnyt kuvataiteilija, joka saattoi palvella tavallisena sotamiehenä erikoistehtävässä isänmaataan. Yksi esimerkki marsalkka Mannerheimin diplomaattisesta suhtautumisesta R. W. Palmrothin toimintaan on vuonna 1940 postisähkeenä lähetetty kiitoskirje runoteoksesta:

Lausun vilpittömät kiitokseni minulle ystävällisesti lähettämästäne runokokoelmasta ”Isänmaa”, runoja ja lauluja aseveljille ja kotirintamalle.¹⁷³

Palmroth kirjoitti *Silmien väliin!* -polkan sanoituksessa Mannerheimista propagandistiseen sävyyn ja näin ollen asetti puolustusvoimien korkean päällikön hengennostatuslaulussa erikoiseen asemaan. Mannerheim säilytti malttinsa ja ymmärsi Palmrothin työskentelyä ainakin osittain. On toki huomattava, että ylipäällikön käytösetiikkiin kuului kiitoskirjeen lähettäminen. Mannerheim kuitenkin myös muistutti Palmrothia tarpeen tullen liian voimakkaista propagandatöistä, kuten sotavankien tietokilpailun tapauksessa.

Talvisodan sijaan jatkosodassa Palmroth palveli Valtion tiedotuslaitoksen erikoistehtävissä. Edellä lainattuun Mannerheimin postisähkeeseen on kirjattu päivämääräksi

¹⁷² Virkkula, Aamulehti 2014.

¹⁷³ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma, kansio 28.

28.12.1940. Talvisota oli jo päättynyt, ja sotavankien tietokilpailu sijoittui vuoden vaihteeseen 1939–1940. Siitä muodostunut selvittely keväältä 1940 oli jo takana. Oliko tämä runokokoelmalla muistaminen Palmrothilta jonkinlainen hyvätahdonele sotamarsalkkaa kohtaan? Sitä ei voi sanoa varmasti, mutta muistelmiensa mukaan Palmroth arvosti ylipäällikköä ihmisenä. Arvostuksesta kertoo sekin, että Palmrothin kodin erään huoneen seinälle oli ripustettu kehystetty kuva Mannerheimista. Palmroth kertoo myös muistelmateoksessaan *Silmästä silmään*, kuinka hänen arvostuksensa Mannerheimia kohtaan alkoi jo lapsena Suomen vuoden 1918 sodan aikaan.¹⁷⁴ Vaikka Palmroth yllätti marsalkka Mannerheimin liian rohkealla propagandalla, hän kuitenkin ymmärsi ammattiupseerina ylipäällikön arvon sotilaana, kokeneena ja diplomaattisesti taitavana puolustusvoimien päällikkönä.

Mieltä voi sitäkin seikkaa, miksi Suomen sotajohto halusi puuttua Palmrothin toimintaan talvisodan aikana. Maan korkein sotajohto saattoi olla kaukaa viisas ja miettiä sitä, että jossakin vaiheessa tulevaisuudessa rauhanneuvottelut ovat väistämätön tosiasia. Aikakauden ajanvieteohjelmissaan Palmroth sai mennä huumorin varjolla pidemmälle kuin suoranaudessaan päämajan sotapropagandassaan. Otan tarkastelun alaiseksi vielä senkin, että yksi mahdollinen seikka Suomen sodan johdon varovaiseen suhtautumiseen Palmrothin mediatoimintatapaa kohtaan voi olla myös Mannerheimin henkilökohtainen päätös. Palmrothin sanoittamassa sotainnonnostatuslaulussa *Silmien välliin!* on sanoituksessa kohta:

Mannerheim sano: »Nyt sitä lähtään
silmien välliin ryssiä tähtään!»
Silmien välliin, silmien välliin,
silmien välliin ryssää, juu.
Silmien välliin ryssää, jotta se takaisin tyssää
silmien välliin, silmien välliin,
silmien välliin ryssää, juu.¹⁷⁵

Voi ajatella, että sodan johdon vetäminen mukaan propagandalauluihin saattoi närkästyttää sotajohtoa ja olla osatekijänä siihen, että yhteydenotto päämajasta Palmrothille lopulta tuli. Tämä propagandalaulu *Silmien välliin!* on julkaistu kuitenkin sotavankien tietokilpailun jälkeen heinäkuussa 1941, joten Mannerheimin henkilökohtai-

¹⁷⁴ Hirviseppä 1983, 215.

¹⁷⁵ Sikermä Pallen parhaita revyyllauluja, vihko 12, 1941, 11. ks. Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma.

nen narkästyminen ei ole kyseessä. Vuoden 1940 muistutus koski mitä ilmeisemmin ainoastaan sotavankeihin kohdistuneen propagandaohjelman laatua. Yleisradion *Elävästä Arkistosta* löytyy katkelma Olli-Pekka Ihamäen toimittamasta ohjelmasta. Talenteessa on Palmrothin oma luonnehdinta 1990-luvulta samaisesta musiikkikappaleesta ja siitä, kuinka hänet otettiin vastaan sodan jälkeen propagandaa tehneenä upseerina:

”No, jaa tommonen *Silmien väliin!*. Se oli jo talvisodan aikana. Ne oli niitä kertakäyttötavaroita. – – Niin vastoinkäymiselle aina on löydettävä syntipukki ja, kun nyt näissä sodissa lopulta tultiin toiseksi. Minä en koskaan myönnä sitä, että me olisi hävitty niitä sotia. Ei täällä muuten oltas vapaassa Suomessa, mutta joka tapauksessa piti löytää syntipukki ja samalla tavalla kuin urheilukilpailussa hävitään niin silloinvalmentaja saa kenkää. Niin näin kävi minunkin kohdallani. Se nyt tietysti oli jollakin tavalla minun mielestäni kohtuutonta, sillä kenraalievtersti Andrei Ždanov on sanonut, että jokaisen upseerin, se on huono upseeri, joka ei kaikin käytettävissä olevin keinoin puolusta isänmaataan ja minä katsoin näin tehneeni. Mutta se nyt on, tuo parjauskampanja. Se oli kylä täysin kohtuutonta minun kohdaltani. Sehän johti jopa Valpon selliin ja niin pois päin. Siinä oli vaan pelkästään paha silmä. Ja se johtui tietysti siitä, että minä ankarasti olin arvostellut niitä henkilöitä, jotka siten sotien jälkeen pääsivät pinnalle.”¹⁷⁶

Lainatusta voi huomata, kuinka kylmähermoisesti Palmroth korkealla iällä suhtautui sota-ajan propagandatyöhön. Ehkäpä hän halusi vain unohtaa vuosikymmenten takaisen epämiellyttävän kriisiajan ja suunnata Ihamäen toimittaman ohjelman kulkua ajatuksillaan erilaisille raiteille. Luultavasti vanhemman miehen sotapsykologinen viisaus on tullut huippuunsa ja nuoren upseerimiehen rohkeiden kokeilujen ajatusmaailma jäänyt kauemmaksi. Mahdollisesti Palmroth koulutuksen saaneena upseerina ei nähnyt propagandatyössään mitään kummallista tai poikkeavaa, jota olisi halunnut haastattelussa tuoda ilmi, tosin iäkkäämpänä hän itsekin on voinut jällempäin tulla ajatelleeksi, että jokin oma propagandateko sota-aikana oli riskialtis.

Teoksissaan *Kuin vierivä virta* ja *Silmästä silmään* Palmroth nostaa esille muutamia tapauksia elämänsä varrelta, jotka koskevat hänen toimintaansa mediassa. Teksti sisältää paljon tunteita. Mistä tämä tunneperäinen suhtautuminen joihinkin asioihin elämän varrelta mahtaa johtua? Yksi syy voi olla se, että Palmroth ei ollut kaikilta

¹⁷⁶ Ihamäki, Yleisradio 1991.

osin tyytyväinen saamaansa palautteeseen ja kohteluun tietyiltä henkilöiltä tai median kuluttajilta yleensä. Myös sodanjohdon puhuttelu talvisodan propagandan yllönnin tähden ja Valpon aktiivinen toiminta sodan jälkeen ovat voineet olla tekijöitä, jotka vaikuttivat muistelmien kirjoitusasun sävyyn. Palmrothin laatimissa muistelmakirjoissa näkyy kaikesta huolimatta kirjoittajan oma persoona, hänhän valitsee siinä itse mistä kertoo, mihin sävyyn ja antaa itselleen mahdollisuuden omien tunteitensa esittelyyn.

Yle TV1 esitti kulttuuriohjelma *Stradassa* sotapropagandaa ja sarjakuvaa toimittaja Olli Kangassalon laatimassa reportaasissa 5. syyskuuta vuonna 2014. Kyseisessä ohjelmassa haastateltiin muun muassa sotasarjakuvaa tutkineita Ville Hännistä ja Jussi Karjalaista. He molemmat esittelivät näkemyksiään sota-ajan sarjakuvasta propaganda-aseena. Esille nousi muun muassa se, kuinka propagandasarjakuva Rymy-Eetun tekijä, kuvataiteilija Erkki Tanttu oli pelännyt kohtaloaan sodan päätyttyä ja valvontakomission saapuessa maahan.¹⁷⁷ Pelko oli lopulta turha, mutta kertoo kuitenkin siitä, että propagandan tekijä tiesi työnsä vaarallisuudesta ainakin jotakin ja ajatteli siitä johtuvia mahdollisia seurauksia. Palmrothin elämässä propagandatyön merkitys näkyi selvemmin, kuin esimerkiksi Tantun. Palmrothkin saattoi aistia sodan jälkeisen aikakauden ikävän tunnelman, ja tästä esimerkkinä on muun muassa jo edellä mainittu Valpon kuulustelu. Palmrothin asema puolustusvoimissa oli korkeampi kuin Erkki Tantun. Sillä saattoi olla vaikutusta hänen propagandatyönsä arvotukseen ja arvosteluun rauhan tultua.

Kuten edellä annoin ymmärtää, Palmroth oli mitä todennäköisemmin Neuvostoliiton propagandatekijöiden tiedossa. Voi olla, että sodan jälkeen Neuvostoliiton valvontakomissiossa pohdittiin, mikä oli suhtautumistapa hänen propagandatekoihinsa. Sotavankien tietokilpailu, hengennostatuslaulut ja epäily asekatkennästä olivat lopulta pieniä näyttöjä. Neuvostoliitto halusi tilille sotasyllisyysoikeudenkäynnissä poliittisesti vaikuttavampia upseereita ja virkamiehiä, kuten esimerkiksi presidentti Risto Rytin.

¹⁷⁷ Kangassalo, Yleisradio 2014.

Elämänsä aikana haastatteluja eri medioihin antanut Palmroth kertoi sota-ajasta omasta näkökannastaan. Erilaisissa ohjelmatalenteissa Palmroth itse mainitsee, kuinka tärkeänä hän itse piti talvisodan aikaista työtään. Hän on tuonut esille muun muassa televisiohaastatteluissa erilaisia aiheita elämän varreltaan. Palmroth kertoi elämänsä tärkeistä tapahtumista esimerkiksi Seppo Hovin suunnittelemassa televisio-ohjelmassa *Seppo Hovin seurassa*. Palmroth kertoo, vuoden 1989 loppupuolella nauhoitetussa haastattelussa siitä, kuinka *Silmien väliin* -propagandalaulu oli omalla tavallaan kriisiaikana oikeutettu:

Ei se [*Silmien väliin!*] millään tavalla minun imagooni kuulu. Ja yleensäkin kaikki ne korsulaulut, ne olivat kertakäyttötavaraa. Ne olivat henkisiä kranaatteja, joita silloin ammuttiin puolin ja toisin. Ja minun mielestäni ne tekivät tehtävänsä, räjähtivät tai jäivät suutareiksi. Ja tuota, mutta ei niiden suhteen pitäisi ampua pianistia. Kyllä ne on aika nyt jo unohtaa. Minä olen muun muassa radiolle esittänyt tekijänä kiellon, että niitä ei saa esittää, koska ne eivät sovellu enää tähän tilanteeseen, eikä siis sotien jälkeen mihinkään tilanteeseen. Ne olivat sitä aikaa ja sillä siisti.¹⁷⁸

Palmrothin kommentoinnissa kaikki seikat ovat totta ja hän kertoo asioista omasta näkökulmastaan. Propagandan voi nähdä monesta eri näkökulmista. Kyse on oikeastaan neuvokkuudesta käyttää mediaa mahdollisimman rohkeasti poikkeustilan aikana. Tästä esimerkkinä on yleisesti vaikkapa propagandalaulu, jonka syntyminen on monen tekijän ja päätöksenteon tulos. Ensinnäkin se, että joku runoilee laulun, joka on voimakassisältöinen. Toiseksi täytyy löytää vielä kustantaja, säveltäjä ja esittäjä laululle. Lisäksi täytyy vielä löytyä kohdeyleisö ja sopiva ajankohta laululle, jotta se vastaisi ajan tilaukseen. Tämän tähden sota-ajan laulut ovat olleet oman aikakautensa erityisiä tuotteita, joita on rauhan ajan ihmisten melkein mahdotonta ymmärtää oikeanlaisessa näkökulmassa.

Mahdollisesti Palmroth ei omasta tahdostaan halua nostaa sisällöllisesti juuri ollenkaan esille hengennostatuslauluja Peter von Baghin tekemässä *Lähikuva*-tv-ohjelmassa vuodelta 1992. Sen aineisto on kuvattu loppuvuodesta 1991. Palmroth tuo esille von Baghin dokumentissa työtään tiedotustehtävissä talvisodan aikana. Hän

¹⁷⁸ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma, VHS-kasetti 4.

kertoo muun muassa tämän tiedotustyön tärkeydestä.¹⁷⁹ Voi olla myös niin, että von Bagh on itse linjannut dokumenttinsa sävyn siihen tapaan, että laulut eivät nouse siinä suurimuotoisesti esille.

On kiinnostavaa huomata myös se, kuinka Palmroth nostaa esille nauhoitetussa haastattelussa, että hän palveli erikoistehtävissä talvisodan jälkeen.¹⁸⁰ Tämä kyllä pitää paikkansa ja asian voi ilmaista Palmrothin sanoin. Syy erilaisiin tehtäviin siirtymiselle oli kuitenkin liian rohkea radiopropaganda, kuten esimerkiksi tässäkin tutkielmas-
sa aikaisemmin mainittu sotavankien tietokilpailu sekä hengennostauslaulut. Palmroth mahdollisesti tiedosti omat liian voimakkaat tekonsa sota-ajan tiedotuksen parissa. Siksi hän jatkoi jatkosodan aikana erikoistehtävissä. Se, kokiko hän painostusta eroamiseen tehtävästään talvisodan päätyttyä ylemmän johdon taholta, on yksi tässä todistamaton, mutta mahdollisesti vaikuttanut seikka talvisodan ajan palveluksen päättymiselle ja sen luonteen muuttumiselle Palmrothin osalta jatkosodassa.

Sodan syttymistä voi ennustaa, mutta kukaan ei loppujen lopuksi tiedä kovin tarkkaan, milloin suursotia syttyy. Palmroth kuului vuonna 1906 syntyneenä ikäluokkaan, joka koki talvi- ja jatkosodan aikuisiässä, mutta vuoden 1918 tapahtumat lapsuudessaan. Kohtalo puuttui peliin, sillä ilman sotaa hänen mediapersoonansa kehittyminen olisi ollut aivan toinen. Esimerkiksi sotavankien tietokilpailua ei olisi pidetty. Eikä olisi ollut sotavankejakaa. Pohdittava on sitäkin seikkaa, kuinka kyvykäs tutkimuksen kohteena oleva mediapersoona yleensä ottaen tehtäväänsä oli. Tässä tapauksessa kyvyttömyydestä ei ole kyse, mutta Palmrothin arviointikyky herpaantui hetkellisesti sotavankien tietokilpailun tekemisessä ja julkilähtämisessä. Erehtyminen ei toki tarkoita sitä, että Palmroth olisi ollut lähtökohtaisesti kyvytön hoitamaan esimiestehtäväänsä. Mahdollinen henkilökohtainen näyttämisen halu tai järjestelmän tietoinen sisäinen testaaminen ovat myös seikkoja, joita voi tässä yhteydessä pohtia. Sotapropagandistisissa päätöksissä henkilökohtaiset miitteet vihollisesta eivät saisi vaikuttaa sota-ajan työmoraaliin. Propagandakoneiston järjestelmän omatoimiseen testaukseenkin olisi suhtauduttava harkitsevasti, sillä siinä piilee suuri epäonnistumisen riski. En väitä, että Palmroth olisi käyttänyt asemaansa suunnitelmallisesti harkit-

¹⁷⁹ von Bagh, Yleisradio 1992.

¹⁸⁰ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma, VHS-kasetti 4.

semattomasti, toiminut tunteittensa vallassa tai testannut tietoisesti järjestelmää. Nämä ovat vain seikkoja, joita tutkielmani puitteissa nostan esille keskusteluun.

Ammattisotilaana Palmroth tiesi, mitä sotatila yhteiskunnan ja yksilön osalta tarkoittaa. Sotaa käyvässä valtiossa yleistilanne on poliittisesti erikoislaatuinen, ja sitä on vaikea kokemattoman ymmärtää. Tähän tilanteeseen nähden sodassa erilaiset säännöt voivat olla muuttuva käsite. Jälkikäteen katsottuna Suomen sotapropaganda oli melko varovaista, verrattuna vaikka saksalaisten toimintaan toisessa maailmansodassa. Omat rohkeat kokeilunsa suomalaistenkin toimintaan kuitenkin liittyi, kuten tämäkin tutkielma on kohteena olevan mediapersoonan osalta osoittanut.

Myös harkitsemisen taito ja propagandatyö liittyivät yhteen. Hyvältäkin tuntuva idea voi johtaa lopulta hankaluuksiin. Kuten talvisodan jälkeen laadittu katsaus: *Puolustusvoimain suomen- ja ruotsinkieliset radiolähetykset ajalla 13.10 1939 – 13.4 1940* mainitsee, talvisodan aikana propagandatyötä opeteltiin käytännössä. Toiminta oli uusia uria aukovaa ja osittain kokeiluluontoistakin.¹⁸¹ Tämä luo ymmärrystä sille, miten sotavankien tietokilpailukin oli mahdollista toteuttaa. Palmrothin sotavangeille laatiman tietokilpailun sävy ja toteutus olivat liian voimakkaita, vaikka kyseessä oli propagandaohjelma. Sodan poliittinen tilanne ja vihollisen turha ärsyttämisen olivat seikkoja, joita sodan johto määritteli taistelujen edetessä aina uudelleen. Vihollisen turhanpäiväinen liiallinen ärsyttämisen saattoi johtaa hankaluuksiin ja kääntyä jopa viholliselle voitoksi. Propagandaohjelmia oli laadittava taitavasti. Neuvostoliittolainen radiopropaganda oli omalaatuista. *Taistelu eetterissä* -teoksessa on kuvailtu Uttrion muistelemena, kuinka neuvostoliittolaisten sotapropaganda talvisodan aikana ei ollut tästä maailmasta. Se oli satua:

Kuusisen hallituksen nimittäminen helpotti omaa propagandatyötäni. Kuusisen kabinetti teki Suomen kansasta entistä yksituumaisemman. – – Venäläiset ja Neuvostoliitossa asuvat suomalaiset olivat uskomattoman tietämättömiä Suomen oloista. He eivät tienneet Suomen kansan mielialoista tai taloudellisista oloista. Heidän radiopropagandansa ei ollut tästä maailmasta. – – Toiminta radiotiedotuksen puolella oli omittuista, koska tiedotusta ei tarvittu. Venäläisten suomenkielinen radiopropaganda, jota päivittäin tarkoin kuuntelimme, oli luonteeltaan mahdotonta ja suunnattu väärin. Päätimme, ettemme tee mitään propagandan-

¹⁸¹ Kansallisarkisto, päämajan propaganda, Diaarit ja toimintakertomukset 1939–1942, T-8357/15 [44].

daa; ei kannata edes väitellä vastaan. Tiilikaiselta ja Sevónilta saimme aina tietää, mitä korsuissa tästä asiasta ajateltiin. Reportterimme sanoivat, ettei vihollispropagandan kuuntelua kannattanut kieltää, koska pojilta menisi paras huvi!¹⁸²

Nämä huomiot osoittavat, että propaganda oli yksi sodankäynnin muoto. Suomalaiset ottivat paikoitellen kuitenkin jokseenkin varovaisen kannan tässä sodankäynnissä, kun Palmrothin laatima sotavankien tietokilpailu haluttiin vaihtaa. Varovaisuus propagandassa ei johtunut siitä, että Neuvostoliittolaista propagandaa ei olisi ollut tai että se olisi ollut erityisen hienovaraista. Neuvostoliiton propagandatoiminta muun muassa Suomen päättäjiä kohtaan oli paikoitellen voimakasta. Muun muassa Mannerheimia, Rytiä ja Tanneria pilkattiin. Utrion kuvaaman mukaan neuvostoliittolaiset suomenkielisen radiopropagandan tekijät eivät saaneet tarkennettua tuotoksiaan Suomen kansaan osuviksi ja niitä pidettiin jopa huvittavina.

Sotaa käyvässä maassa aikalaiset suhtautuivat Palmrothin monipuoliseen mediatyöhön monin eri mielipitein. Palmrothin radioesiintymiset jatkuivat 1940-luvulla vuosikymmenen puoliväliin asti eri muodoissa. Hän esiintyi Yleisradion ajanvietteohjelmissa, ja ääni oli tuttu myös Aseveli-iltojen radioiduista ohjelmista. Palmrothin kevyet ohjelmat saivat kaksijakoisen vastaanoton. Siitä kertoo muun muassa Yleisradion ohjelmajohtajalle lähetetty kirje, joka oli osoitettu ruotsinkielisen esitelmä- ja selostusosaston päällikölle Lars Nybergille. Kirjeen lähettäjä on vapaa journalisti Tauno Siimes. Kirje on kirjattu loppiaisena 1942, ja sen sisällöstä selviää seuraavaa:

Kuuntelin tänäiltana radiossa Pallen revyytä ja kiukustuin. Päätin kirjoittaa sinulle asiasta ja toivon, että sinä voit tämän saattaa siellä ohjelmaherrojen tietoon. – – Voin vakuuttaa sinulle ja tietänet asian muutenkin, etteivät tuollaiset tylsät leuhkimiset Uralille menosta ollenkaan tällä hetkellä miellytä rintamalla olevia miehiämme, joiden rasitukset ilmankin ovat tarpeeksi suuret. – – Rajansa sentään kaikella – niin kuin vihollisen halveksumisella, mihin Palle säännöllisesti tekee itsensä syyppääksi, olkoon että se on esitetty kuinka nokkelissa ja loppusoinnillisissa riimeissä tahansa. Muutenkin hänen vihollisen esittelynsä on säännöllisesti räähäilyä ja vastenmielistä.¹⁸³

¹⁸² Utrio 2008, 73.

¹⁸³ ELKA, Yleisradion kokoelma, Selostusosasto muistioita, raportteja, lausuntoja 1935–1946, kansio 11, 101.189.2. Sisältää kirjeenvaihtoa, Lars Nyberg.

Siimes purkaa lisää ajatuksiaan ja pohtii Palmrothin laatiman ajanvietteen merkitystä suhteessa rintamamiesten mielialoihin:

Jos Palle ei usko mitä useat rintamamiehet hänestä ajattelevat, niin hänen sopisi tutustua joihinkin rintamamiesten ja heidän omaistensa kirjeisiin.¹⁸⁴

Siimes antaa Palmrothille myös kirjeensä loppupuolella positiivista palautetta:

Sen sijaan Pallen muut laulelmat ovat hyviä, esimerkiksi se tunteellinen ”Marmoripenkki”. Pysyköön hän vain sellaisissa, mutta jättäkööt muut alat rauhaan. Mutta esimerkiksi laulu ”Silmien väliin” on rintamamiesten mielestä epäonnistunut, tiedän sen omasta kokemuksesta, koska rintamalla voi saada silmien väliin ja moni poika on saanutkin.¹⁸⁵

Edellä lainatun lisäksi Yleisradion ohjelmajohdon maakuntamatkojen raporteista selviää, kuinka Palmrothin toimintaan kansan parissa sota-aikana suhtauduttiin monipuolisesti. Jatkosodan aikana Palmrothin radiorevyyt kuuluivat aika-ajoin radiosta. Lisäksi häntä saattoi kuulla silloin esimerkiksi juontotehtävissä radioiduissa asevelilloissa. Tuon esille seuraavassa jatkosodan aikana tehtyjen maakuntamatkojen aineistoa. Matkoja tehtiin ELKA:n arkistosta löytyvien muistioiden mukaan ainakin vuosien 1943 ja 1944 aikana.¹⁸⁶ Näillä matkoillaan Yleisradion ohjelmajohto kysyi kansalaisilta, mitä mieltä he ovat erilaisista ohjelmista ja ohjelmaformaateista. Tässä on esitetty muutamista raporteista suoria lainauksia. Yleisradion ohjelmapäällikkö Ilmari Heikinheimon laatima katsaus Länsi-Uudenmaan kiertomatkalta vuoden 1943 huhtikuulta esittää seuraavaa ajanvieteohjelmien osalta, huomio on tehty Lohjalla:

Palle käynyt ikäväksi, hänen ei pitäisi niin paljon esiintyä.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Sama.

¹⁸⁵ Sama.

¹⁸⁶ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan 1943, Koskiluoma. Muistio mielialantutkimusmatkasta Kainuuseen 1944, Heikinheimo; Selostusosasto muistioita, raportteja, lausuntoja 1935–1946, kansio 11, 101.189.2. Muistio mielialantutkimusmatkasta Länsi-Uudellemaalle 1943, Heikinheimo.

¹⁸⁷ ELKA, Yleisradion kokoelma, Selostusosasto muistioita, raportteja, lausuntoja 1935–1946, kansio 11, 101.189.2. Muistio mielialantutkimusmatkasta Länsi-Uudellemaalle 1943, Heikinheimo.

Kiertomatkat kansan pariin jatkuivat. Yleisradion esitelmä- ja selostusosaston päällikkö Jussi Koskiluoman muistioista mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan vuoden 1943 marraskuussa, selviää seuraavaa Palmrothin laatimista ajanvieteohjelmista:

Ajanvieteohjelmien tasoa toivotaan yleisesti korkeammaksi. (Noormarkku) – – Palle tuntuu ajanvieteohjelmien alalla olevan ainoa nimi, joka on kuuntelijain mielessä. ”Pallen kuunnellaan aina. Tullaan naapuriin, jos ei omaa konetta ole” (Kullaa). ”Pallea enemmän, naapurit tulevat kuuntelemaan” (Ahlainen). Palleen kohdistetaan myös ankaraa arvostelua. ”Niissä alkaa tuntua tehdasmainen valmistus” (Noormarkku). Pallen revyitä saisi siistiä, muuten mukavia raskaana aikana” (Merikarvia).¹⁸⁸

Samassa muistiossa on osio, jossa käsitellään asemiesiltoja:

Propaganda-Aseveljien järjestämiä asemiesiltoja kuunnellaan, voinee sanoa 100-prosenttisesti. Ohjelmaan nähden ollaan kuitenkin arvosteluvaisia. Todetaan, että ohjelmat ennen olivat parempia ja että taso viime aikoina on kovasti laskenut. Asemiesiltojen luonne kuitenkin takaa suuren kuuntelijakunnan. Viehätyksenä se, että niissä on yleisöä mukana. ”Studiolähetykset eivät yhtä mielenkiintoisia” (Nakkila).¹⁸⁹

Kiertomatka Kainuuseen sijoittui vuoden 1944 tammikuulle. Kainuussakin radionkuuntelijat ottivat kantaa ajanvieteohjelmiin ja Palmroth nousi esille Pallenimimerkillään Ilmari Heikinheimon laatimassa muistiossa:

Pallea kuunnellaan varsin yleisesti. Kajaanissa ”ei juuri”. ”Pallen joukko on hyvä. Tuntee, että he itse nauttivat esiintymisestään”. (Kuhmo.) Mieslahdellakin kuunnellaan Pallea, mutta ”saisi olla hillitympää.” Sotkamossa häntä kaivataan. ”Missä Palle on?”¹⁹⁰

Asemiesillat tulivat myös esille Heikinheimon samaisessa muistiossa:

Asemiesillat ovat edelleen kaikkein yleisimmin kuunneltua ohjelmaa. ”Sopivat kaikille. Tyytyväisiä ollaan”. (Sotkamo.) – – Eräänlaista arvosteluakin ”maallisia” [tarkoittaa asemiesiltoja] kohtaan esiintyy: Ristiriitaa vakavan alun ja keveän lopun välillä. Toivotaan suurempaa va-

¹⁸⁸ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan 1943, Koskiluoma.

¹⁸⁹ Sama.

¹⁹⁰ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Kainuuseen 1944, Heikinheimo.

kavuutta (Mieslahti). Musikaalinen taso madaltunut (Kajaani). Hieman yksitoikkoisia; eivät sisällä enää uutta. Jumalanpilkkakaan esiintyy (Kuhmo. Tässä yhteydessä mainittiin, että ”Lapatossu” kului loppuun.) ”Missä Möttönen? Taisi sentään jo huonontua”. (Sotkamo.)¹⁹¹

Palmrothin toiminta nousee esille vielä sodan jälkeisessä kirjeenvaihdossa. ELKA:n arkistossa Mikkelissä on säilössä Yleisradion kokoelmassa pääjohtajana toimineen Hella Wuolijoen asiakirjoja. Näiden asiapapereiden joukossa on kirjeenvaihtoa. Kirjeiden joukossa on myös eräs Palmrothilta pääjohtajalle tullut kirje, jonka Palmroth on allekirjoittanut kirjailijanimimerkillään Reino Hirvisepänä. Palmroth mainitsee 27.12.1945 kirjatessa kirjeessään erilaisten yhteistöiden kariutumisesta:

Kun vuoden alusta siirryn pois paikkakunnalta, jää yst. tarjoamanne yhteistoiminta minun puoleltani vieläkin epävarmemmaksi. Hanko-ohjelma, jonka jo hahmottelin valmiiksi, raukesi isäni kuolemantapauksen takia syksyllä. Keväällä voisi mahd. asiaan uudelleen puuttua. Ehkä saan silloin ottaa yhteyden.

Uuden vuoden tervehdyksin

Reino Hirvisepä¹⁹²

Palmrothin sodan jälkeinen estyminen radiotyöstä voi näkyä myös hänen henkilökohtaisena suhtautumisenaan Yleisradion uuteen vasemmistopoliittisesti värittyneeseen pääjohtajaan, kuten Palmroth on asian ilmaissut teoksessaan *Kuin vierivä virta*. Kirjassaan hän kuvaa keskustelua Yleisradion sodan jälkeisen uuden pääjohtajan Hella Wuolijoen kanssa omaan tunteikkaaseen tapaansa. Palmrothin muisteleman mukaan Wuolijoki olisi tarjonnut hänelle töitä sodan jälkeisessä Yleisradiossa, joista hän kuitenkin kieltäytyi.¹⁹³ Toisaalta, kuten kirje edellä osoittaa, Palmroth säilytti keskusteluyhteyden Wuolijokeen ja näin ollen myös Yleisradion korkeimpaan johtoon.

Kansakunnan mieliala ei ollut sodan jälkeen valoisa. Toiveikkuutta kuitenkin löytyi. Apeus saattoi näkyä Palmrothinkin toiminnassa sodan jälkeen. Hän olisi mahdollisesti halunnut toimia mieluummin ammattiupseerina tai työskennellä suuremmassa

¹⁹¹ Sama.

¹⁹² ELKA, Yleisradion kokoelma, Pääjohtajien kirjeenvaihto 1945–1946, I FI:3, Wuolijoki, 101.186:4.

¹⁹³ Hirvisepä 1975, 360–364.

määrin radiossa. Hän katsoi, että oli viisainta luopua molemmista, ja suunnata työhön eri tehtäviin.¹⁹⁴

Palmrothin muistelmateoksen kuvaukset sodan jälkeisen ajan radiotyöskentelyn ongelmallisuudesta kertovat hänestä henkilönä sekä hänen henkilökohtaisesta suhtautumisestaan työelämän muutoksiin. Ne näyttävät myös sen, kuinka Palmroth halusi tuoda asiat esille. Hella Wuolijoen kertomana yhteistyöneuvotteluista olisi voinut välittyä toisenlainen kuva. Tässä tutkielmassa olen jo hieman aikaisemmin tuonut esille, että ainakin yksi työasioita koskeva kirje heidän välillään oli asiallinen. Sen sävyyn ei vaikuttanut Palmrothin ja Wuolijoen erilainen maailmankatsomus. Kirje osoittaa myös sen, että Palmroth oli yhteyksissä Yleisradioon, eivätkä välit pääjohtajan kanssa olleet poikki. Kirje näyttää sen, että Palmrothilla ja pääjohtaja Wuolijoella oli vireillä erilaisia ohjelmasuunnitelmia ja aikeita yhteistyöhön. Palmroth kuitenkin vetäytyi yhteisestä toiminnasta. Maarit Niiniluoto on tiivistänyt sota-ajan vaikutuksen Palmrothin elämänvaiheisiin teokseensa *On elon retki näin*:

Valtakunnan Yleisradiosta loppuivat Hella Wuolijoen pääjohtajakaudella Pallen suositut radiorevyyt, joita oli kuunneltu 1930-luvun puolivälistä lähtien. Ohjelmaan liittynyt revyylaulujen vihkosarja loppui myös 1946, kun sen numero 36. takavarikoitiin.¹⁹⁵

Todetusta takavarikoinnista löytyy todisteita muun muassa Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston R. W. Palmroth -kokoelmasta. Näitä lauluvihkoja oli aikanaan jäänyt muutamia kappaleita Palmrothin haltuun, ja näin ne ovat päätyneet arkistomateriaaliksi. Vihko numero 36 on nimeltään *Loppulaukaus*, jonka julkinen levittäminen edellä mainitun mukaan kiellettiin. Painotuote sisältää muun muassa rohkeaa riimittelyä. Siinä esiintyvän sanoituksen *Suunnitelman mukaisesti* sisällössä on viidennessä säkeessä mainittu seuraavasti:

Paljon paperista puhutahan,
pula sen kun kauppasuhteet esti.
Niinpä moni lehti suuhunsa siis kapulan
suunnitelman mukaisesti sai.
”Pallen parhaat”
suunnitelman mukaisesti likvidoitihin
ja nyt paperia ”Radiolehteenkin”

¹⁹⁴ Hirvisepä 1975, 360–374 passim.

¹⁹⁵ Niiniluoto M 1994, 179.

siten riittämähän saatiin kai.¹⁹⁶

Samassa takavarikoidussa lauluvihkossa on myös kappaleen *Uusi ajan kysymys* sanoitus, jonka ensimmäisessä ja seitsemännessä säkeistössä Palmroth riimittelee seuraavasti:

Milloin tuhat markkaa maksaa täällä voi, se on ajan kysymys.
Milloin kolmas kieli radiossa soi, se on ajan kysymys.
Parlamentit rauha toreillemme toi.
Jäyhä Suomen Paavo congaa kiemuroi.
Milloin ”Hyvää päivää” on ”Hospot pomilo”, se on ajan kysymys.

* * *

Milloin leijonalta kruunu nypätään.
Milloin korkeutta jälleen hypätään.
Milloin juomme vodkaa hapankaalin pääll’,
toppahousut jalkaan pannaan pakkassääll’,
”gavarit pa ruski” on koulukieli tääl’.¹⁹⁷

Sodan jälkeistä poliittisesti arkaa aikaa Maarit Niiniluoto kuvaa vielä Palmrothin kokeman osalta samaisessa teoksessaan:

Sodasta vaikeneminen koski joihinkin kovasti, ja he katkeroituvat loppuiäkseen. Reino Palmroth sai potkut joka paikasta, myös armeijasta ja vangittiin syyttömänä muutamaksi päiväksi asekatkentaajutussa. Hän ei koskaan voinut ymmärtää, miksi tavallisesta isänmaallisesta miehestä tehtiin loppuiäkseen ”vankosarvinen vaskisti”.¹⁹⁸

Radiotoiminnan ja monen muun mediatyön lisäksi Palmrothin työarkaa oli 1940-luvulla pienimuotoinen julkaisutoiminta, joka loppui lauluvihkojen osalta sodan jälkeiseen aikaan. Kuten edellä esimerkein esittelin Palmrothin julkaisusarjan viimeisessä *Loppulaukaus*-lauluvihkossa on muutamia runoelmia, jotka eivät miellyttäneet maamme sen aikaista poliittista johtoa. Lauluvihkot saatettiin katsoa valtiiovallan kannalta myös Neuvostoliiton vastaiseksi toiminnaksi, joten niiden julkaiseminen

¹⁹⁶ 36. Sikermä Pallen parhaita revyyllauluja, 1946, 3. (ks. Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma)

¹⁹⁷ 36. Sikermä Pallen parhaita revyyllauluja 1946, 8. (ks. Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma)

¹⁹⁸ Niiniluoto M 1994, 188.

haluttiin vaimentaa. Painotuotteen aihe oli poliittisesti arka, sillä jo painettu ja vähittäismyyntiin jaettu viimeinen lauluviikko vedettiin pois myynnistä ympäri maan. Tästä painotuotteen hävittämisestä löytyy dokumentteja R. W. Palmrothia käsittelevästä arkistokokoelmasta Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta.¹⁹⁹

Palmrothin paluu radioon on mielenkiintoinen. Hän teki esimerkiksi maakunta-aiheisen ohjelman vuonna 1947 Hella Wuolijoen johtamaan Yleisradioon. Ohjelmasta leikattiin pois noin kymmenen minuuttia, ja sen sävy muuttui. Ohjelmasta tuli torso. Etelä-Savon maakuntalehdistössä Lappeenrannan seudulle sijoittunut ohjelma ja sen epäsuotuisa kohtelu Yleisradiossa nousivat esille.²⁰⁰ Palmroth ei ollut Yleisradion avustamisen suhteen Hella Wuolijoen pääjohtajakaudella täysin toimeton. Hän kokeili tehdä ohjelmia, mutta niiden saama ”poliittinen” kohtelu ilmeisesti sai luopumaan enemmästä ohjelmayhteistyöstä. Aikakauden poliittista ilmapiiriä kuvaa teoksessa *Rillumarei ja valistus* Tuomo Olkkosen kirjoittama artikkeli, jossa mainitaan vaaran vuosien toiminnasta suomalaisella kulttuurikentällä:

Rauhan tultua muotoutuivat ”kylmän sodan” rintamalinjat nopeasti jakamaan kulttuuriryöntekijöitä taisteleviin osapuoliin. Keväällä 1945 Yleisradion pääjohtajaksi valittu Hella Wuolijoki lakkautti Pallen radiorevyyt ja seuraavana vuonna Pallen oli suljettava myös poliittinen kabareeteatterinsa.²⁰¹

Palmroth itse on todennut, että hänen omalla päätöksellään oli myös vaikutusta ohjelmien tekemisen lopettamiseen Yleisradiolle.²⁰² Palmrothin kannan voi ymmärtää, sillä hänellä on ollut muun muassa kirjeenvaihtoa pääjohtaja Hella Wuolijoen kanssa erilaisista ohjelmaprojekteista, joista suurin osa raukesi. Kuten edellä esittelin, Lappeenrannasta toimitettu ohjelma sisälsi niin paljon poistoja, että ohjelman luonne muuttui. Radioviihdettä Palmroth ei Wuolijoen johtamassa Yleisradiossa tehnyt. Palmroth ei luovuttanut mediatyöskentelyn suhteen. Olkkonen kirjoittaa samassa artikkelissa Palmrothin toimeliaisuudesta. Vaikka työelämä näytti vaikealta sodan jälkeen, antoi kansan huvittelun tarve kuitenkin työtä:

¹⁹⁹ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmrothin kokoelma, kansio 4.

²⁰⁰ Etelä-Saimaa 2.8.1947; Mikkelin Sanomat 8.8.1947.

²⁰¹ Olkkonen 1996, 33.

²⁰² Hirviseppä 1975, 360–364 passim.

Vastoinikäymisistä huolimatta Palle ei jäänyt toimeettomaksi. Hänen toimittamistaan joulukuksi 1946 ilmestyneestä August Kanervan kustantamasta J. Alfred Tannerin laulujen kokoelmasta *Kuolemattomat kupletit* jouduttiin heti ottamaan toinen painos ja tammikuussa 1947 loppuunmyydyt muistokonsertit nostivat Tannerin jälleen parrasvaloihin. Laulajina olivat Pallen ohella muiden muassa Tannerin ystävä Tettu [Theodor] Weissmann sekä nuoremmat kupletistit Reino Helismaa ja Tapio Rautavaara –²⁰³

Tämän toteamuksen vahvistaa R. W. Palmroth -kokoelma Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistossa. Siellä on ohjelmalehtisiä Tannerin kuplettikiertueista, löytyy kokoelmasta jostakin esityksestä otettu valokuvakin, jossa ovat samassa kuvassa muun muassa molemmat Reinot, Helismaa ja Palmroth sekä muita iltamien esiintyjä.²⁰⁴ Suosio kertonee siitä, että Tannerin laulut olivat 1940-luvulla edelleen kansaan meneviä. Kansalla oli tarve viihdytykselle, ja ajankohta oli otollinen. Samalla he loivat ketjua, jossa vuonna 1906 syntynyt Palmroth siirsi osaamistaan nuoremmille, vuonna 1913 syntyneelle Helismaalle ja 1915 syntyneelle Rautavaaralle.

Kuten edellä on jo käynyt ilmi, sota-aika muutti Palmrothin suhtautumista mediaan ja myös median vastaanottajien suhtautumista Palmrothin tuotantoon. Hän otti riskejä. Hän teki voimakkaasti kantaaottavaa mediatyötä. Se huomattiin. Moni tuotantoon tutustunut loi mahdollisesti tästä syystä tietynlaisen henkilökohtaisen asenteensa Palmrothin töihin. Sota-aikana eri taiteilijat ja mediapersoonat joutuivat mitä eriskummallisimpiin tehtäviin. Osa palveli rintamalla. Osa selvisi sodasta hengissä tai koki sankarikuoleman. Osa pääsi omalla toiminnallaan erikoistehtäviin, osa pyydettiin erikoistehtäviin.

Kriisiaikana taiteen merkitys ihmismielen eheyttäjänä ymmärrettiin psykologisesti, ja siitä haluttiin ottaa hyöty irti. Siksi suomalainen sotilas sai rintamalla kuunnella muun muassa, kuinka lauluyhtye Harmony Sisters esiintyi.²⁰⁵ Maarit Niiniluoto on tullut samansuuntaisiin muutosta kuvaaviin johtopäätöksiin kirjoittaessaan Palmrothista, mediasta ja median suhtautumisesta Palmrothiin. Niiniluoto on myös huomioi-

²⁰³ Olkkonen 1996, 33.

²⁰⁴ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmroth -kokoelma, kuva-aineisto, kuvan numero 447.

²⁰⁵ Niiniluoto 1994, 50.

nut Palmrothin mediatyöskentelyn vaikeuden.²⁰⁶ Osa sota-ajan taiteilijoista piti itseään viihdytysteollisuuden orjana tai työläisenä: työlle annettiin arvo, mutta arvostus puuttui.²⁰⁷ Viihdyttävät, rauhasta muistuttavat tuokiot keskellä sotaa ja ankaria taiste-
luja saivat aikaan utopian, joka otettiin vastaan todella täysin sieluin. Poikkeusaikana taiteilijoiden työ riistettiin median vastaanottajien nautittavaksi, yleisön vastaanotta-
vuus oli täydellinen. Arvostusta ei todennäköisesti osattu antaa juuri siksi, että oh-
jelma teki vaikutuksen niin hyvin itse ohjelmana. Se meni läpi viihdytystä kaipaavaan kansaan, ja arvostelua tai arvostusta ei tarvittu. Se mikä annettiin yleisölle teki tehtävänsä ja kelpasi.

Sodan jälkeen median kenttä muovautui Suomessa uuteen suuntaan. Tärkeitä vaikut-
timia olivat maailmansodan kansainvälisesti nähtävillä olevat seuraukset: kansa tah-
toi poikkeuksellisen kriisiajan jälkeen huvitella. Ankarien sotavuosien iloton elo ha-
luttiin unohtaa. Sodan rikkirepimän kansan oli sopeuduttava. Tehtävä ei ollut helppo. Yleisradion verkkosivuilla on elokuvatutkija Peter von Baghin *Sininen laulu* -
kulttuuriohjelmasarjan esittelyaineistoa, jonka kuudennen osan aiheesta sodanjälkei-
sestä kulttuurielämästä Julia Donner kirjoittaa Pertti Lassilaa ja Jussi Talvea mukail-
len:

Sodanjälkeinen aika alkoi Suomessa mittavalla jälleenrakennuksella sekä aineellisella että henkisellä tasolla. Pertti Lassila on kirjoittanut, että sodan oloista siirryttiin rauhan kriisiin. Kaikesta oli pulaa, ja kansakunnan oli ratkaistava Karjalasta evakuoituneen väestön asuttaminen. Rintamalta palaavien oli myös sopeuduttava siviilielämään, mikä saattoi olla Jussi Talven sanoin ”elämän verrattomasti vaikein osa”.²⁰⁸

1940-luvun vaiherikkaat vuodet osoittavat, kuinka muuttuva poliittinen tilanne ja ääriolosuhteet laittoivat Palmrothin yrittämään median kentällä rohkeasti. Propaganda-
työskentelyn kannalta Palmroth toimi mallikkaasti: hänhän oli mitä rohkein sotilas ja puolusti kotimaataan kaikin propagandan keinoin. Rauhan aikana kyseiset työt tuskin olivat tulleet edes ajatuksiin. Rauhan tultua Palmroth joutui tarkentamaan kat-
santoaan kulttuurin parissa ja huomaamaan, että työmahdollisuudet olivat uusien poliittisten tuulien johdosta heikot.

²⁰⁶ Niiniluoto 1994, 188.

²⁰⁷ Korpela 1991, 9.

²⁰⁸ Donner, Yleisradio 2003.

Sodasta selvinnyt itsenäinen Suomi nousi 1940-luvulla pikku hiljaa jaloilleen. Palmroth etsi myös paikkaansa työelämässä ja median parissa. Hänen voimakas propagandatoimintansa sodissa vaikeutti arkielämään asettumista. Palmroth sai paikan työskennellä 1940-luvun loppupuolella Lappeenrannassa Chymos Oy:n sosiaali- ja mainospäällikkönä. Nämä vuodet antoivat aikaa miettiä sota-ajan mediatöitä sekä tulevaisuutta median parissa. Poliittinen tilanne Suomessa vakaantui. Vuosi vuodelta sota-aika ja propaganda jäivät ihmisten mielissä tuonnemmaksi. Palmroth toimi Lappeenrannassa aktiivisesti myös median parissa ja kirjoitti muun muassa kevyehkön kesänäytelmän Lappeenrannan juhluvuoden kunniaksi. Näistä kulttuurialan töistä huolimatta työ Chymoksella oli aikaisempaan mediatyöskentelyyn nähden selkeä irtiotto. Sodan jäädessä kauemmaksi Palmrothin oli helpompi palata mediakentälle. Lappeenrannan työ oli monelta osin vain väliaikainen järjestely, sillä perhe asui Helsingissä. Matkalaukkuelämää kesti aikansa. Lopulta 1940–1950-luvun taitteessa Palmroth sai hankittua työpaikan pääkaupungista median parista Suomi-Filmistä.

3.4 Tarkastelussa 1950-luvun muuttuvia mikrohistoriallisia tekijöitä

Neljännän vuosikymmenen loppupuolella sopimuksella sinetöity ystävyys, yhteistyö ja avunanto kukoisti Suomen ja Neuvostoliiton välillä, vaikka päivänpolitiikka valtioiden kesken oli ajoittain tiukkasävyistä. Suomi katsoi eteenpäin. Helsingissä oli olympialaiset vuonna 1952. Saman vuoden syyskuussa viimeinen sotakorvausjuna toimitettiin Neuvostoliittoon, ja niin sotakorvaukset oli maksettu. Jatkosodan päätymisestä tuli kuluneeksi kymmenen vuotta vuonna 1954. 1950-luku oli taloudellisen vaurastumisen aikaa. Suomi näytti kansalaisineen, että maa toipuu sodasta ja kasvu niin kutsutuksi hyvinvointivaltioksi saattoi alkaa.

Media kehittyi. TES-TV lähetti maamme ensimmäisen televisiolähetysten vuonna 1955. Mainostelevisioiden perustaminen vuonna 1958 loi kaupallisen pohjan televisio-toiminnalle. Nimi Suomen televisio toi toimintaan mukaan Yleisradion. Ohjelmatoiminnan media-arvo ymmärrettiin, esimerkiksi presidentti Urho Kekkonen puhui ensimmäisen televisio-ohjelmansa uudenvuodenpuheensa tammikuussa 1958. Suomalainen media koki television tulon myötä suuren muutoksen, muutos tosin lähti käyntiin

hitaasti. Antenniverkon parantaminen ja kansan tietoisuus televisiosta nostivat tv-lupien lunastamisen muutamassa vuodessa räjähdysmäiseen kasvuun.

Kulttuurin kenttäkin koki 1950-luvulla jo jotakin 1960-luvusta enteilevää, kun Suomeen saapui rock'n'roll ja kotimainen rillumarei-ilmiö syntyi. Teokseen *Rillumarei ja valistus* kirjoittanutta Sakari Heikkistä mukaillen, kulttuurin kentällä esiintyi kah-tiajakoa: oli olemassa vanhaan kulttuuriperinteeseen nojaavaa korkeaa taidetta ja populaaria kvasitaidetta.²⁰⁹ Tähän kvasikulttuuriin rillumarei-ilmiö sekä rock'n'roll mitä suuremmissa määrin aikakauden arvostelijoiden sanelemana asetettiin. Myöhemmin katsantokantaa on tarkastettu uudestaan. Median kehittyminen ja muu alan liikehdintä ennusti ilmapiirin muutoksellaan uutta aikaa maamme kulttuurielämässä. Käytännössä se tarkoitti näytelmäelokuvien suosion romahtamista television tulon myötä, radion monopoliaseman loppumisesta sähköisenä viestimenä ja yleistä käsitystä uudesta ajanvietteestä ja kulttuurista. Kansakin alkoi ymmärtää, mitä ajanvietteeksi luettava viihde on. Elokuva eli viimeistä suurta vuosikymmentään, kunnes uusi aalto 1960-luvulla muutti elokuvan kentän myös Suomessa. Tarkastelen seuraavassa alaluvussa Reino Wilhelm Palmrothin toimintaa 1950-luvulla.

3.4.1 Mediapersoona R. W. Palmroth 1950-luvulla

Lappeenrannassa vietetyt työvuodet jäivät taakse ja 1950-luku tarjosi Palmrothille uusia haastavia tehtäviä elokuva-alalla. Hän aloitti Risto Orkon johtamassa Suomi-Filmissä myyntipäällikkönä vuonna 1950 ja jatkoi samassa tehtävässä koko 1950-luvun aina vuoteen 1963. Suomi-Filmissä hän toimi ahkerasti lyhytelokuvien tuotannossa johtotehtävissä ja lisäksi muun muassa lyhytkuvien selostajana.

Palmrothin yhteydet Yleisradioon paranivat 1950-luvulla, sillä Wuolijoen syrjäytyksen jälkeen pääjohtajan tehtävät otti vastaan poliittisesti leimautumaton radioyhtiön entinen talousjohtaja Einar Sundström. Sundström oli Palmrothin koulukaveri nuoruusvuosilta. Tosin myöhemmin pääjohtaja Eino S. Revon aikaan yhteistyö Yleisradion ohjelmanteossa jälleen vaikeutui. Palmroth otti kantaa Revon johtamaan radio-

²⁰⁹ Heikkinen 1996, 327–329 passim.

toimintaan teoksessaan *Silmästä Silmään*. Tässä samassa teoksessa hän muistelee myös hieman Sundströmiä. Palmroth katsoi maailmaa muistelmiensa mukaan eri silmin kuin Eino S. Repo ja näin miesten ajatukset eivät kohdanneet.²¹⁰

Radiotyöskentelyn sijaan kotimaisen median kenttä tarjosi kuitenkin muutakin mahdollisuuksia. 1950-luvulla R. W. Palmroth toimi aktiivisesti eri lehtien pakinoitsijana. Hän nosti esille ikuisia ja päivänpolttavia teemoja ja otti niihin kantaa joskus kärkkäästikin. Vaikka hänen leipätyönsä oli Suomi-Filmissä, niin hän toimi kuitenkin aktiivisesti myös median eri saroilla: lehdistössä, elokuvissa ja jonkin verran, joskin vähemmän, myös radiossa ja televisiossa. Palmrothia työllistivät taitavana riimittelijänä myös lukemattomat erilaiset tilapäiset riimittelytyöt, kuten esimerkiksi erilaiset mainoslaulut.

Filmityö oli suomalaisessa mediassa 1950-luvulla näkyvää. Palmroth toimi alalla muun muassa elokuvien selostustekstien lukijana. Tämä osa työtä piti hänen äänensä tuttuna Suomen kansalle. Palmroth ei ollut kyseisenä vuosikymmenenä paitsiossa, pikemminkin palannut ainakin jossakin määrin median kentälle. R. W. Palmroth täytti 50 vuotta vuonna 1956. Vuosien kulkiessa keski-ikä oli näin ylitetty, mutta tuottelias hän oli median saralla kaiken aikaa. Työ filmialan mainostoiminnan parissa vei Palmrothin mukanaan ja opetti työtavat myöhemmille vuosikymmenille oman yrityksen Oy Opuksen elokuva-alan töihin. Suomi-Filmi työnantajana oli hänelle yksi pysähtymispaikka, ei eläkkeelle johtava viimeinen työpaikka.

3.4.2 Palmrothin toiminnasta poimittuja havaintoja

1950-luvun suomalainen kulttuurikenttä sai puhuttavaa muun muassa edellä mainitusta rillumarei-ilmioistä. Palmroth työskenteli vuosikymmenen aikana elokuva-alalla. Hän ei kuitenkaan osallistunut koko illan näytelmäelokuvien tekoon vaan lyhyt- ja mainosfilmit olivat hänen alaansa. Palmroth tuli ajatuksineen julkisuuteen myös painetussa sanassa pakinoitsijana.

²¹⁰ Hirvisellä 1983, 146–148.

Sodan jälkeen radioon Palmrothia kaipasivat suomalaiset radionkuuntelijat, ja ehkä myös Palmroth itse olisi halunnut toimia radiotyön parissa enemmän. Palmrothin muisteleman mukaan radion johtoryhmä oli kaavaillut hänelle ajanvieteosaston päällikön paikkaa sodanjälkeisessä radiossa.²¹¹ Kohtalo määräsi kuitenkin toisin ja toimeen kävi Antero Alpola. Palmrothin sodanjälkeisestä työllistymisestä ja siirtymisestä lopulta elokuva-alalle, on maininnut Taideyliopiston musiikin historian professori Vesa Kurkela teoksessa *Suomen musiikin historia. Populaarimusiikki*:

– – Reino Palmroth («Palle»), siirtyi sodan jälkeen mainos- ja elokuva-alalle. Ainakin osasyys alan vaihdokseen oli siinä, että viihdeuran jatkaminen radiossa ja revyyteattereissa osoittautui poliittisista syistä hankalaksi.²¹²

Näkemykseni on, että Palmroth sijoittui juuri filmialalle omasta tahdostaan sekä henkilösuhteiden vaikutuksesta. Yksi vaikuttava tekijä voi olla myös kulttuurialojen yleinen arvonanto. Oliko elokuva- ja tv-ala tuolloin kenties vähemmän arvostettua kuin radiotyö ja teatteritaide? Radioyhtiö oli instituutio ja teatteritaiteella maassamme pitkät perinteet. Kotimainen elokuva vetosi kansaan, ja sitä tehtiin maassamme monilta osin juuri tavalliselle kansalle vailla suuria taiteellisia pyrkimyksiä. Televisiion rooli mediana oli vielä pieni ja toiminta oli pitkälti koko vuosikymmenen kokeilu- luontoista, kunnes se vakinaistui vuosikymmenen loppupuolella. Maamme ulkopoliitiikan ja Neuvostoliiton ystävyysuhteiden merkitystä ei pidä myöskään vähätellä 1950-luvulla. Kuten tässä tutkielmassa on jo esille tullut Palmroth kokeili revyyteatteritoimintaa 1940-luvulla ja huomasi ohjelmatyön ongelmallisuuden sodan jälkeisessä Yleisradiossa. Hänen radio- ja teatterialalle työllistymisensä oli vaaran vuosina vaikeaa ellei jopa mahdotonta.

Elokuva-ala otti Palmrothin vastaan. Hänen työskentelystään sodan jälkeen markkinointi- ja sosiaalitehtävissä oli nähtävissä hyötyä erilaisissa elokuva-alan työtehtävissä. Elokuvatutkijat Jari Sedergren ja Ilkka Kippola mainitsevat teoksessaan *Dokumentin utopiat. Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1944–1989*, kuinka Palmrothilla oli mahdollisuus käyttää työssään Suomi-filmissä hyväksi suhteitaan

²¹¹ Hirvisepä 1975, 361.

²¹² Kurkela 2003, 342. ks. Hirvisepä 1975, 360–364; 375–377.

sotaviihteen veteraaneihin ja kokemustaan Chymoksen makeis-, mehu- ja marmeladitehtaan mainospäällikkönä.²¹³

Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston R. W. Palmroth -kokoelmasta löytyvät asiakirjat valottavat mediapersoonan toimintaa 1950-luvulla. Palmroth ei ollut unohdettu, vaikka esiintyi harvemmin radiossa. Asiakirjat ja *Radiokuuntelija*-lehti tuovat esille, että hän toimi edelleen melko monipuolisesti median parissa sekä myös hieman radiossa, vaikka aktiivisin kausi Yleisradion avustajana oli takana.²¹⁴ Median kenttä oli ottanut Palmrothin vastaan 1950-luvulla, mutta muuttunein ajatuksin. On oletettavissa, että Palmrothin mediakuva kansan keskuudessa ei ollut enää sama kuin sotaa edeltävänä aikana. Maarit Niiniluodon toteaman mukaan sota muutti Palmrothia.²¹⁵ Tämä toteamus vaikuttaa todenperäiseltä ja sitä edelleen kehittäen voi ajatella, että sota muutti myös median kuluttajia. Vierineet vuodet hoitivat suomalaisten sielunelämää kuin itsestään; vaikka sota-ajan päättymisestä oli 1950-luvun alkupuolella vasta muutamia vuosia aikaa, katsoivat ihmiset elämässään eteenpäin ja halusivat unohtaa menneet. Moni kansalainen saattoi ottaa Palmrothin uudet työt vastaan hyvinkin suopeasti, mutta aikakauden vasemmistoradikaali puolestaan tuskin ihaili Palmrothin mediatyöskentelyn tuloksia. 1950-luvulla Palmroth loi pohjaa uudelle tulemiselleen 1970–80-luvulla, jolloin hän teki muun muassa erilaisia muisteluohjelmia Yleisradioon sekä televisioon. Hän oli aktiivinen myös kirjallisesti tekemällä vanhemmalla iällä muun muassa muistelmateoksensa *Kuin vierivä virta ja Silmästä silmään*.

Palkkatyön ohessa 1950-luku oli Palmrothille erilaisten kirjoitustöiden aikaa, vaikka työ Suomi-Filmissä oli täyspäiväistä. Hän pakinoi ansiokkaasti *Ilta-Sanomiin* usean vuoden ajan. Kärkkäät pakinat saivat kannatusta tai vastustusta. Hänen pakinansa olivat onnistuneita, jos mittarina pidetään niistä aiheutunutta keskustelua yleisöosastolla. Palmroth otti välillä kantaa voimakkaasti yhteiskunnan eri osa-alueisiin. Voimakkaat mielipiteet jakoivat lukijakunnan, osa piti ajatuksista, osa taas ei. Palmroth pakinoi muun muassa näin *Tänään*-palstallaan:

²¹³ Sedergren & Kippola 2015, 430–431.

²¹⁴ Tampereen yliopisto, Kansanperinteen arkisto, R. W. Palmroth -kokoelma, kansiot 1 ja 16. ks. Radiokuuntelija 30–31/1952.

²¹⁵ Niiniluoto 2002.

Tänään täytyy taas muistaa yhteistä ystäväämme Yleisradiota. Olenkin tapaturmaisesti jalkavaivaisena joutunut seurailemaan viime aikoina tavallista tiiviimmin sen painiskelua hengen vainioilla. Ammattilaispainia amatöörimäisin resurssein – varsinkin mitä ns. ajanvietteeseen tulee. Sallittakoon muutamat reunahuomautukset ilman inhimillistä suutumusta puolin ja toisin. – – Lauantai-iltainen radioperhe oli höpöhöpöyden huippu. Tietysti on ymmärrettävissä miljoonaisen maaseutulaiskuulijakunnan huomiointi ja epätoivonvimmainen palveleminen, mutta sellainen oikea tapa, joka antaisi – luvalla sanoen – myöskin ns. »intelligentsijalle» jotain piinatonta viihdettä, häilyy ilmassa keksijäänsä vartoen. Lauantaisauna, joka perustui taannoiseen ruotsalaiseen ideaan »Hansson och Jansson i lördagsbastun», oli käyttökelpoinen ajatus ja parempi kuin viikonloppujuna. Eikö sellaista revyymäistä saunaohjelmaa voitaisi jatkaa vuorolauantaisin eri puolilta maata, onhan sauna nyt toki kesät-talvet tyypillinen lauantai-ilta-miljöö Suomessa! Mutta fiksua sen pitää olla, ei lässytystä eikä lasten ohjelmaa, jota viimeksi mainittua on muutenkin aivan riittävästi.²¹⁶

Palmroth uskalsi rohkeasti ottaa edelle lainatussa julkisessa tekstissään kantaa muun muassa Yleisradion ohjelmapolitiikkaan ja varsinkin ajanvietteeseen, jonka teon hän itse taisi. Ainakin *Tänään*-palstan kyseinen kirjoitus henkii siitä, että senhetkinen radioajanviete ei ollut kaikilta osin Palmrothin mieleen. *Ilta-Sanomien* pakinoissaan hän otti kantaa edellä lainatun lisäksi esimerkiksi Helsingin joukkoliikenteen toimintaan. Paikoitellen pakinat käsittelivät perhe-elämän iloja ja suruja tai Palmrothin lapsuusaikoja. Pakinoissa oli toisinaan myös riimimuotoon runoiltuja tekstin pätkiä.

Elokuvatyöstä 1950-luvulta on jäänyt arkistoihin paljon tallenteita. Kansallisen audiovisuaalisen instituutin (KAVI) arkisto sisältää Suomi-Filmin tekemiä lyhytelokuvia, joiden tekijöiden joukossa on Palmroth. Hän oli monissa lyhytelokuvissa selostaja tai käsikirjoittaja. Tässä työssä hän sai jälleen Lappeenrannan vuosien jälkeen toeuttaa myös taiteellista kutsumustaan. KAVI:n *Elonet*-elokuvatietokannasta löytyy muun muassa lyhytelokuva *Finlandia-katsaus 350* vuodelta 1957, jossa Palmroth on mukana yhtenä käsikirjoittajista ja toimii katsauksen selostajana. Tässä ja monissa muissa *Finlandia-katsauksissa* on nähtävissä hänen filmialan mediatoimintaansa. Edellä mainitun katsauksen selostustekstissä Palmroth puhuu:

Nyrkkeilymaaottelu Suomi–Puola marraskuun 15. Messuhallissa oli jo kahdeksas järjestyksessä näiden maiden välillä. Tällä kertaa Suomen maajoukkue kykeni antamaan täyden vastuksen Puolan vahvalle jouk-

²¹⁶ Palle, *Ilta-Sanomien* 19.9.1956.

kueelle, joka tunnetusti kuuluu Euroopan kärki joukkoon. Ottelu päättyi tasan 5–5. Tavanomaisten alkuseremonioiden jälkeen oli nelituhantinen yleisöjoukko valmiina seuraamaan kamppailuja kymmenessä sarjassa. Jorma Limmonen otti sarjassa alle 54 kilon voiton Puolan Kowalskista tehokkain oikein koukuin. Iskien myös näkyviin kuuluu tuollaista verta, seikka jota nyrkkeilyssä ei aina voida välttää. Olli Mäki ja Jan Waldsak suorittivat illan parhaan ottelun. Antamatta vastustajalleen rauhaa Mäki pakotti puolalaisen puolustuskannalle. Suomalainen saikin voiton tuomariäänin 2–1. Alle 63,5 kilon sarjassa asettuivat vastakkain Pentti Järvenpää ja Sigmund Milewski. Puolalainen otteli puhtaammin, mutta Järvenpää sai sisään eräitä heilahduslyöntejä perien niiden ansiosta voiton hänkin 2–1.²¹⁷

Lainattu katkelma selostustekstistä esittää välähdyksen katsauksesta. Näitä lyhytelokuvia Palmroth teki osana Finlandia-katsauksen työryhmää Suomi-Filmissä. Urheilutuinen on jälkeempään katsottuna aivan neutraali kuvaus sosialistisen Puolan ja Suomen välisestä maaottelusta. Sama katsaus sisältää kokonaisuudessaan yllättävän paljon Neuvostoliittoon viittaavaa materiaalia, kuten V. I. Leninin muistolaatan paljastuksen Kotkasta, otteen Suomen ja sosialistisen Puolan välisestä nyrkkeilymaaottelusta. Lisäksi katsauksen lopussa on välähdyksiä Sputnik II:n avaruusmatkan seuraamisen uutisoinnista. Aihevalinnoista useat viittaavat siten Neuvostoliittoon neutraalissa hengessä: eli Neuvostoliittoa koskeva uutismateriaali on huomioitu varsin monipuolisesti tähän katsaukseen. Ulkomaanpolitiikan kannalta se on nähtävissä neutraalina varotoimena, toisin sanoen Neuvostoliitosta haluttiin kertoa paljon eikä liian vähän ainakaan suhteessa amerikkalaiseen filmimateriaaliin.

Työskentely lyhytelokuvatuotannoissa osoittaa, että Palmroth sai toimia median kentällä ainakin elokuva-alalla. Yksi mielenkiintoinen seikka on se, että maamme kaikki elokuvat olivat tarkastettuja. Valtion elokuvatarkastamo piti siitä huolen. Näin nämä Palmrothinkin työt oli etukäteen katsottu läpi valtion elokuvatarkastuslaitoksessa, ettei yllätyksiä olisi vahingossakaan päässyt syntymään. 1950-luvulla Neuvostoliitto oli maa, johon edelleen suhtauduttiin varauksellisesti. Samalla tarkastuslaitoksen toimilla haluttiin vartioida elokuvayleisön moraaliala poistamalla esimerkiksi liian väkivaltaiset tai piinaavan jännittävät kohtaukset näytelmäelokuvista.

²¹⁷ Suomi-Filmi, Finlandia-katsaus 350 1957.

Myös toiminta urheilumediassa näkyy Palmrothin mediapersoonan kehittymisessä. Palmroth oli urheilumies. Keilailu pysyi hänen lajinaan pisimpään, aina eläkepäiviin saakka. Hän oli aktiivinen urheilumedian parissa muun muassa laatimalla erilaisia urheiluaiheisia artikkeleita. Hän hallitsi urheiluselostamisen monien eri lajien osalta. Jo 1930-luvulla Palmroth sai selostaa urheiluaiheesta radioon. 1940-luvulla hän kunnostautui muun muassa Lappeenrannan seudun erilaisissa urheilutapahtumissa kenttäkuulutustehtävissä. 1950-luvulla erilaiset urheilutapahtumat olivat myös mukana. Näistä näkyvin ja jälkeempään katsottuna niin sanottu mediallinen kohokohta on Helsingin olympialaiset vuodelta 1952. Palmroth oli mukana Helsingin olympialaisten selostusjoukkueessa. Hän toimi selostustehtävissä sekä urheiluasiantuntijana olympialaisista laadituissa elokuvissa *Maailmat kohtaavat* vuodelta 1952 ja *Kultaa ja kunniaa*, 1953.

1950-luku oli aikakausi, jolloin Palmroth rakensi mediauraansa siten, että hän ei ollut enää niin aktiivinen kevyen ajanvietteen parissa. Hän antoi omien sanojensa mukaan tilaa nuoremmille esiintyjille radioon jo sodan jälkeisenä aikana.²¹⁸ Radiorevyiden parissa Palmroth ei enää askarrellut samaan tapaan aktiivisesti kuin 1930-luvulla, mutta joitakin muistelulähetyksiä tehtiin vielä 1940-luvun puolivälissä loppuneen aktiivisen radiokauden jälkeen. Sodan jälkeinen aikakausi oli monipuolinen kulttuuririkahakoinnin tähden. Keskusteluun nousi esimerkiksi musiikin arvostus. Kuplettiperinteestä ammentanut Palmroth sai seurata, kuinka arvoskeskustelu osui hänen tuttuun työtoveriinsa Georg Malmsténiin.

Historioitsija Tuomo Olkkonen kirjoittaa teoksessa *Rillumarei ja valistus* sodan jälkeisen ajan kulttuurikeskustelusta ja siitä, minkälaisia näkemyksiä silloisen kirjallisuuskriitikon Eino S. Revon toimittama teos *Toiset pidot Tornissa* sai aikaan Palmrothin työtoverista Georg Malmsténista, joka oli lahjakas ja koulutusta hankkinut iskelmälaulaja:

Vuonna 1954 kulttuuriälymystölle punainen vaate oli Mika Waltarin ohella Georg Malmstén. ”Tärkeätä on, että henkilö tajuaa ... arvohierarkian olemassaolon, vaikei hänen suinkaan tarvitse tajuta mitä sen korkeimmat arvot ovat. Otetaan konkreettinen esimerkki: on eriarvoista musiikkia; Malmstén ei ole samanarvoista kuin Lehár, Lehár ei

²¹⁸ Hirvisepä 1975, 320.

ole samanarvoista kuin Schubert, Schubert ei ole samanarvoista kuin Mozart.”²¹⁹

Tämä Olkkosen lainaus Revon tekstistä on todenperäinen, mutta kysymyksiä herättävä. Kokiko Malmstén arvostuksen puutetta kulttuuriällymystön parissa vai oliko kyseessä kenties suomenruotsalaisen musiikkiammattilaisen soimaaminen? Mitä Palmroth mahtoi ajatella työtoverinsa Malmsténin arvottamisesta? Palmroth teki kevyttä mutta myös vakavampia runoja. Mahtoiko Palmrothin arvostus olla kulttuuriällymystön osalta samanlainen? Nähtävästi edellä lainatulla esimerkillä tarkoitetaan sitä, että aikakauden kulttuurialan arvostelijoiden kannalta arvokkaampaa olisi ollut valita jompikumpi kulttuurikenttä, korkea tai matala. Revon kirjaaman mukaan arvohierarkian olemassaolo täytyi ymmärtää. Soveliaana ei nähty kulttuurialan sekatyötä, jota Palmrothkin teki. Aikakausi huomioiden arvotuksen syy voi myös olla täysin poliittinen tekijä. Arvottaminen tässä tapauksessa ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivät Malmstén ja esimerkiksi Palmroth olisi olleet taitavia aloillaan. Herääkin kysymys, olivatko he mahdollisesti liian taitavia, ja se aiheutti negatiivista arvottamista ja ehkä jopa kateushenkeä. Ovathan esimerkiksi Malmsténin lasten laulut edelleen vertaansa vailla ja Palmrothin tuotannossa on nykymittapuulla tarkasteltuna monta taidokasta teosta.

Palmrothin kohdalla on myös huomattava tausta alkujaan koulutettuna upseerina, ei esimerkiksi ammattikirjailijana tai -runoilijana. Tarkoitan tässä kirjallisuuden ammattilaisella sellaista henkilöä, jolla ei ole muuta varsinaista toimea, vaan hän elää yksinomaan kirjailijan tai runoilijan työllään. Näen, että erinäiset työllisyysseikatkin olivat siten vaikuttamassa siihen, että Palmrothiakaan ei otettu suomalaisen kulttuurin kentällä kaikissa piireissä täysin vakavasti kirjailijana tai runoilijana. Yksi mahdollinen syy on myös se, että häneltä löytyi paljon kansaan menevää kevyttä tuotantoa. Tai ainakin häntä pyrittiin arvottamaan sillä, että hän liikkui taiteen kentällä moniulotteisesti. Palmroth ei myöskään mediauransa alussa heittäytynyt suoranaisesti taiteen saralle vaan teki taiteellisia töitä vapaa-aikanaan. Palmroth ei vanhemmallaan iällä heittäytynyt yksinomaan kirjailijaksi tai runoilijaksi, vaan toimi koko työelämänsä ajan myös median parissa.

²¹⁹ Olkkonen 1996, 40–41.

Suomen kulttuuriälymyksessä Palmrothin nimi saattoi herättää ajatuksia puolesta ja vastaan. Kahtalainen suhtautuminen saattoi kohdistua esimerkiksi miehen tekemiin keinoimpiin radiorevyihin. Toisaalta Palmroth tiedettiin myös taitavaksi runoilijaksi ja hän pystyi tarvittaessa tekemään nokkelia riimityksiä kaikilta elämän osa-alueilta. Tämän suomalainen kulttuuriälymyksistö varmasti tiesi, ja jos ei julkisesti, niin ainakin vaivihkaa monet lienevät hyväksyneet Palmrothin työn ja jopa tunnustaneet sen arvon. Iso osa kansasta tunsikin Palmrothin radiosta, mutta hänen vähäinen mukanaolonsa ohjelmatoiminnassa 1950-luvulla söi kansan aikoinaan antamaa suosiota.

Kulttuuriälymyksen suhtautumisen kannalta radiotyöskentely ajanvietteen parissa oli ongelmallista. Radion todellisen taiteellisen ja kulttuurisen arvon ymmärtäminen virisi maassamme hitaasti. Radio nähtiin osittain vielä vuosikymmeniä järjestelmällisen toiminnan alkamisen jälkeen vain valtion tiedottavana ja sivistävänä instituutiona, joka vasta loi siteitä oikeaan ja arvokkaaseen kulttuuriin. Kulttuuripiireissä radion toimintaa kyllä seurattiin, mutta todellisen kulttuurieliitin pariin radiotyöstä oli vaikea päästä. Kirjallisuus, kuvataide, musiikki sekä näyttämö- ja tanssitaide olivat perinteisiä kulttuurieliitin arvostamia taidemuotoja.

Uusi radion luoma kulttuuri oli niin nuorta, että tuolloin ei vielä täysin osattu ymmärtää, millainen arvo esimerkiksi radioteatterille piti lopulta antaa. Radioteatterin kunnianhimoiset produktiot osoittivat sen, että muun muassa ohjaajat Markus Rautio ja Eero Leväluoma tekivät työtään parhaansa mukaan. Radio myös erilaisena ”näyttämönä” kiinnosti aikakauden näyttelijöitä ja radioteatteri otettiin yhtenä teatterin muotona näyttelijöiden keskuudessa vakavasti. Vuosien kuluessa radion asema taiteellisena instituutiona vakiintui ja pikkuhiljaa sen kulttuurinen arvo alettiin ymmärtää syvemmin. Median kuluttajien osalta ainakin populaarin kulttuurin arvostus ulottui jopa Yleisradion kevyempään ajanvietteohjelmaan, jonka parissa muutosten vuosikymmeninä toimivat ajanvietetoimittajat Antero Alpo ja Aune Haarla. Heidän laatimansa *Kankkulan kaivolla* -viihdeohjelmasarja oli aikoinaan kuuntelijoiden keskuudessa hyvin suosittu.

1950-luvun mediatoiminta osoitti sen, että Palmroth pystyi palaamaan ja pärjäämään media alalla toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa sitkeydellä ja etsimällä oikeanlaisia työskentelymahdollisuuksia. Hänen haaveensa kotimaisesta kabareeteat-

terista oli kariutunut, samoin ammattiura radiossa tai upseerina. Tämän tutkielman aikajänteellä Palmrothin työskentelystä mediassa piirtyy kaari aikansa huip-
pusuositusta, jopa lähes tähtikultin asemaan nousseesta radiomiehestä yli viisikym-
mentävuotiaaksi elokuvamieheksi. Väliin mahtuu sota-ajan palvelus ja työskentelyä
upseerin virassa sekä Chymoksella. Mediatyö on ollut läsnä jossakin muodossa koko
ajan. Palmroth oli jo nuorena runoilija, jonka töitä julkaistiin jo ennen 1930-lukua, ja
tähänkin ajanjaksoon 1930–60 nähden käy selväksi, että hän on tehnyt runomittaan
varsin monenlaista tekstiä, osan esimerkiksi laulujen muotoon. Hän on toiminut ai-
kakauden mediassa varsin monipuolisesti.

4 TULOKSET JA POHDINTA

Tässä luvussa pohdin tutkielmani tuloksia. Olen löytänyt muutamia johtolankoja, jotka aion purkaa läpi. Liitän johtolankoja kykyjeni mukaan aikakauden makro- ja mikrotason historiankirjoitukseen. Makrokentällä samastumiskohtana ovat muun muassa aikakauden muut mediapersoonat.

Ensimmäisessä alaluvussa vertailen makrotason avulla Palmrothin mediapersoonan muovautumista aikavälillä 1930–1960. Tämän luvun viimeinen alaluku sisältää kriittisen katsannon, jossa arvioin tekemäni tutkimustyön validiteettia, verifiointia ja reliabiliteettia.

4.1 Johtolangat ja median kenttä

Luvussa kolme esittelin tämän tutkielman mikro- ja makrotason toimintaa erilaisin esimerkein ja esimerkkihenkilöin aikavälillä 1930–1960. Tässä alaluvussa selvitän mikro- ja makrohistorian johtolankojen välistä suhdetta Palmrothin mediapersoonan näkökulmasta ja tarkastelen erilaisia ”ratkaisuja”. Palaan näin suosion ihmettelyyn eli siihen, millaista sisältöä median kuluttajat odottivat median tuottajilta. Etenen aikajärjestyksessä aloittaen 1930-luvulta.

Vuosina 1930–1960 toimineet julkisuuden henkilöt kokivat sota-ajan Palmrothin tavoin kukin tyylillään. Toiset selvisivät sodan pauhusta lähes neutraalisti ja palasivat rauhan ajan julkisuuteen, toisia sota-ajan työt taas rasittivat. Sota-aika rintamamiesyleisöineen synnytti myös täysin uuden sukupolven suomalaisen median kentälle.

Myös julkisuudessa elävän ihmisen elämässä muutos on väistämätöntä. Se, mihin suuntaan muutos vie, on ennakolta vaikeasti pääteltävissä. Maailmansodan aikana tulevaisuutta ja sen tuomaa muutosta on vielä vaikeampi arvioida etukäteen. Talvi- ja jatkosota muodostuivat selkeiksi käännekohtiksi Palmrothin mediapersoonan muovautumisessa. Sodan propagandatyön rasitteiden myötä hän joutui arvioimaan uudelleen suhdettaan media-alalla työskentelyyn. Hän valitsikin, tai joutui eräästä näkö-

kulmasta katsoen valitsemaan, aikaisempien toimialueidensa sijaan mediasta eri sektorin sinne palattuaan.

1930-luvulla Palmrothin ura radiossa oli hyvässä noususuhdanteessa. Vastuullinen johtotehtävä talvisodan aikana puolustusvoimain radiotoiminnassa oli Palmrothille uusi kokemus. Yksi iso ylilyönti sota-ajan ohjelmatarjonnassa vuosikymmenen lopussa muovasi kuitenkin paljon Palmrothin mediauran kehitystä. Muutoksen ilmeneminen vei aikaa, ennen kuin se alkoi näkyä 1940-luvun alussa. Mikrohistorialliset johtolangat ovat aikaisemmassa luvussa osoittaneet muutoksen ja muovautumisen todenperäisyyden. Palmrothin työskentely median parissa todella muuttui. Sota-ajan työt ja maan poliittinen tilanne laittoivat Palmrothin valitsemaan tai ulkopuolelta katsoen alistumaan tiettyjen raskaiden toimintaehtojen alle heti sodan jälkeisen Suomen mediakentällä. 1930-luvun lopun ja 1940-luvun alun töiden poliittiset tulokset näkyivät siten mediapersoonan toiminnassa varsin pitkällä usean vuoden viiveellä.

1930-luvun makrohistoriallinen tutkimustaso tuo esille muiden mediapersoonien toimintaa ja heidän vastaanottoaan median kuluttajien parissa kyseisenä vuosikymmenenä. Tutkielmani lyhyt makrohistoriallinen katsaus osoitti, että eri aikakaudet antoivat raamit myös muiden mediahenkilöiden työskentelylle. 1930-luku täyttyi mediassa talvisodan syttymiseen ja siitä virinneeseen yhteishenkeen, sotilaiden hengelliseen auttamiseen viihdyttämisen keinoin.

Karkeasti jakaen 1930-luvulla suomalainen kulttuurielämä oli jaettu korkeaan ja matalaan. Tarkastelen tässä populaarimman kulttuurin otosta, johon Palmroth itsekin muun muassa radion revyidensä osalta kuului. Elokuvasta tuttuja olivat Tauno Palo ja Siiri Angerkoski. Valkokankaalla oli saattanut nähdä myös Eine Laineen näyttelvän. Markus Rautionkin pystyi näkemään kyseisenä vuosikymmenenä elokuvan keinoin. Tapio Rautavaara ei esiintynyt vielä 1930-luvulla elokuvanäyttelijänä. Radiosta tuttu oli varsinkin Markus Rautio ja myös ohjaaja-näyttelijä Eine Laine. Tapio Rautavaara oli kyseisenä vuosikymmenenä vielä enemmän huippu-urheilija kuin esiintyvä laulaja. Einari Ketola oli työväennäyttämöiden näyttelijä.

Näiden makrotason henkilöiden kehitys mediassa oli jokaisen kohdalla vielä 1930-luvulla nousujohteista, osilla heistä kuuluisuus mediassa odotti vielä tuloaan. Tarkas-

telluista henkilöistä vanhimmat, Eine Laine ja Markus Rautio, olivat selvästi kuuluisia kyseisenä vuosikymmenenä. Kuuluisa oli varsinkin radiotyöstään tuttu Rautio, jonka tiesi hyvin moni suomalainen. Eine Laine oli tuttu ainakin teatterin harrastajille. Tauno Palo ja Siiri Angerkoski olivat jo melko tunnettuja nimiä, mutteivät kuitenkaan olleet lyöneet itseään aivan täysin läpi median kuluttajien tietoisuuteen. Einari Ketola oli lahjakas ja tunnettu työväen näyttelijänä, hänkin oli tulossa suuremmin yleisön tietoisuuteen. Tapio Rautavaara oli vielä selvästi aloittelija laulu- ja musiikkiharrastuksen parissa ja vuosikymmen toi julkisuutta lähinnä urheilupiireissä. Näihin mediapersooniin nähden Palmroth oli yksi kuuluisimmista.

Näen, että yleistilanne heidän kaikkien osallaan oli neutraali mediatoimimiselle ennen toista maailmansotaa. Tässä tutkielmassa esitellyt henkilöt kaikki olivat jollakin tavalla otettu jo julkisesti vastaan. Seuraava vuosikymmen tuli näyttämään, mihin suuntaan kunkin mediapersoonallisuus lähti kehittymään.

Palmrothin elämässä talvisodan ajan mediatyön tuomat muutokset alkoivat näkyä konkreettisesti 1940-luvun alussa, kun hänet syrjäytettiin puolustusvoimain radiotyöstä. Palmroth jatkoi sota-ajan palvelustaan kuitenkin erikoistehtävissä. Muistelmateoksessaan Palmroth on kommentoinut aikakauden tuntemuksiaan ja sitä, kuinka ankea aika sodan jälkeen oli. Hän kuvaili propagandatyöhön osallistuneen osaa sodan jälkeen lähes loukkaavaksi.²²⁰

Sota-aika on mielenkiintoinen aikakausi Palmrothin toiminnan kannalta siinäkin mielessä, että sodan olivat Suomessa kokeneet sekä mediapersoonat että median kuluttajat, kukin omalla tavallaan. Sota-aikana mediapersoonat kävivät sotaa hengen aseina. Tämä henkinen sodankäynnin muoto oli osa maanpuolustustyötä. Moni aikakauden median kuluttaja oli tuleva rintamaveteraani ja joutunut taistelemaan hengen aseiden sijaan tuliaseilla maataan puolustaen. Sodan jälkeen Suomen kansan parissa ”hyväksyttiin hiljaa” nämä synnyinmaan puolustamisen tähden tehdyt hirmuteot. Rintamaveteraanit olivat tehneet pakon sanelemana elämänsä aikana ihmisyyttä mittarina pitäen paljon raskaampia tekoja kuin ainoastaan hengen aseilla taistelleet. Tulevat vuosikymmenet ja sen poliittiset aatteet antoivat sotaveteraaneihin suhtautumiseen

²²⁰ Hirviseppä 1975, 366–374 passim.

vielä omat vivahteensa. Propagandalle kasvonsa antaneet mediapersoonat joutuivat julkisesti kantamaan työstään kohtuuttoman suuren taakan, mikäli mittapuuna käytetään ihmishengen arvoa tai inhimillisyyttä. Sen sijaan rintamalla kunnostautuneet sotamiehet ”hyväksyttiin” rauhan tultua sodan jälkeisessä sekasortoisessa tilanteessa Suomen itsenäisyyden puolustajina, vaikka heistä moni oli päättänyt pakkotilanteessa usean ihmisen elämän jatkumisesta tai päättymisestä. Rivisotilaan toimintaan ja heidän rankaisemiseensa verrattuna propagandassa käytetty sana osoittautui tavallisten sotamiesten veritekoja vahvemmaxi.

Näen, että sana oli kuitenkin inhimillisempi, jätti kohteensa henkiin ja antoi jälkeensä puolustautumismahdollisuuden, kun taas vihollisen hengen riistäminen oli lopullista. Tämä huomioiden esimerkiksi Palmrothin ja Ketolan kokemana vastaanotto sodan jälkeen oli melko kohtuuton, jos mittarina on sota-ajan propagandan kohteena olleille ihmisille aiheutetun kärsimyksen määrä. Moni rivisotilas aiheutti teoillaan kärsimystä huomattavasti enemmän, mutta jokaisen rintamalla palvelleen sotamiehen jälkikäteen rankaiseminen sodan päätyttyä olisi ollut valtava ja lopputulokseltaan epälooginen operaatio. Yleisen inhimillisyyden kannalta positiivisena seikkana on huomattava, että propagandan kohdehenkilöt, muun muassa Neuvostoliiton päämiehet tai tavalliset kansalaiset, mahdollisesti kärsivät heihin kohdistuneesta pilkkaavasta toiminnasta, mutta he eivät tulleet tapetuksi propagandan osuessa kohteeseensa. Propaganda oli silti tehnyt tehtävänsä siinä hetkessä, poikkeusaikana.

Sodan voittajavaltio, Neuvostoliitto ei rankaissut erikseen jokaista rivisotilasta hirmuteoistaan. Valvontakomissio otti Suomen ja sen kansalaisten kurittamisen mittariksi kuitenkin jotakin muuta julkisesti näkyvämpää – Suomen valtiojohtoon rankaisemisen. Sotasyyllisyyden sai kokea raskaimmin presidentti Risto Ryti. Valvontakomission alaisessa Suomessa syyllistäminen näkyi myös erilaisina vähemmän suorina neuvostoliittolaisten ”sanelemina” päätöksinä. Vaaran vuodet heijastuivat myös suomalaisiin sota-ajan propagandan tekijöihin epäsuorasti suomalaisen mediakulttuurin kautta. Tämä toiminta näkyi joidenkin mediapersoonien työskentelymahdollisuuksien muutoksena Suomen mediakentällä, esimerkiksi Palmrothin töiden vähentämisenä mediakulttuurin parissa.

Sodan jälkeiselle Palmrothin elämän muutokselle voi etsiä suuntia myös suoran tulosajattelun pohjalta. Se tarkoittaa tässä sitä, että mitä työtä julkisesti tekee, sen tuloista niittää. Kansoilla on makunsa ja kansoissa erilaisia kulttuurin arvottajia, kuuluu kulttuurin tekijä itse sitten mihin joukkoon tahansa: matalaan tai korkeaan. Palmroth ammattiupseerina tahtoi pitää yllä joissakin töissään isänmallista katsantotapaa populaarin kulttuurinkin kentällä. Tämä onnistui vielä ennen sotaa, mutta sodan aikana ja sen jälkeen tilanne oli toisenlainen.

Palmroth sai muun muassa huomata, kuinka hänen ajatuksensa suositusta kotimaisesta revyyteatterista kuihtui lupaavan alun jälkeen pois sodan jälkeisessä 1940-luvun Suomessa. Hän kokeili työskentelyä Elstelän ja Päiviön kanssa perustamassaan Iloisessa Teatterissa, mutta huomasi työskentelyn kohdallaan mahdottomaksi maan poliittisen ilmapiirin tähden.²²¹ Näen, että Neuvostoliiton valvontakomission alaisessa Suomessa sotapropagandaan osallistuneelle Palmrothille ei uskallettu varovaisuus-
syistä antaa sijaa toimia pitkäaikaisesti revyyteatterin parissa, sillä Palmroth kirjoitti Iloiseen Teatteriin varsin rohkeita ajankohtaisia laulutekstejä. Hänen tekemänsä ylilyönnit sodan ajan median parissa olivat päättäjien tiedossa ja mahdollisuus uusiin revyyohjelmien liian voimakkaisiin ulko- tai sisäpoliittisiin kannanottoihin oli olemassa. Ylilyönnit olisivat saattaneet aiheuttaa maamme päättäjille suotta kiusallisia tilanteita Neuvostoliiton valvontakomission saadessa ne tietoonsa. Varovaisuus meni siten viihteellisyyden edelle. Palmrothin kannalta tilanne oli tietenkin harmillinen, valtion etu teki mahdottomaksi yhden kansalaisen haaveen toteutumisen.

Kriisiajalla oli vaikutusta muuallekin. Mediapersoonista toiset joutuivat sota-ajan propagandan tekijöinä paitsioon ja toiset jatkoivat tai jopa nousivat suosioon sodan aikaisen propagandatyönsä tähden. Tätä suosion ja epäsuosion aihealueen luokittelua kansan maussa on sivuttu teoksessa *Rillumarei ja valistus*. Teoksessa on loppukatsauslukuna Sakari Heikkisen laatima artikkeli, jossa hän kirjoittaa yleisön makutotumuksista Pierre Bourdieun ajatuksiin nojatuen:

”Maku luokittelee ja se luokittelee luokittelijan”, toteaa Pierre Bourdieu. ”Luokittelujensa luokittelemat sosiaaliset subjektit erottuvat toisistaan niiden erojen mukaan, jotka he tekevät kauniin ja ruman hienos-

²²¹ Hirvisepä 1975, 360, 368, 374–375.

tuneen ja vulgaarin välillä”. Näissä luokitteluissa taiteella on Bourdieun mukaan sosialististen erojen legitimoinnin funktio. Tämän kaltaista luokittelutaistelua käytiin myös 1950-luvun Suomessa, ja siinä taistelussa rillumareikin kelpasi aseeksi.²²²

Tätä ajatusta on mielenkiintoista verrata Palmrothin urakehitykseen sodan jälkeen. Kansan maku ja teot olivat antaneet hänelle tietynlaisen maineen, jota valvontakomissiokin käytti hyväksi. Palmroth maksoi maineestaan urakehityksellään. Kaikki entinen oli syytä jättää taakse. Palmrothin oli katsottava eteenpäin, mutta tiedostettava menneisyys. Sota-ajan mediapersoonat kokivat muutkin erilaisia kohtaloita, suosion nousemista ja laskua.

Tarkastelenkin seuraavaksi tarkemmin makrotason johtolankoja 1940-luvulta, joita löysin katsauksen pohjalta edellisessä luvussa kolme. Luon tässä aluksi yleiskatsausta, josta etenen makrotason esimerkkihenkilöiden vastaanottoon.

Laulaja Matti Jurva menehtyi sota-aikana vuonna 1943. Harmonikkataiteilija Viljo Vesterinen ja laulutrio Harmony Sisters olivat suosittuja kansan parissa. Sodan jälkeen heidän suosionsa jatkui. Sota nosti esiin myös uusia mediapersoonia esimerkiksi musiikin saralla. Säveltäjä Toivo Kärki sävelsi Itä-Karjalassa muun muassa tangoja sodankäynnin antaessa sijaa. Osasta näistä tangoista on myöhemmin tullut kotimaisen kevyen musiikin klassikoita. Tapio Rautavaara toimi jatkosodan aikana muun muassa kuuluttajana Maaselän rintamaradiossa. Sanoittaja Reino Helismaa ei ollut varsinainen rintamaviihdyttäjä vaan palveli joukko-osastossaan alipäällystössä, mutta hän torjui ikävää viihdyttäjänä oman osastonsa parissa. Näistä muutamista mediakuvien muovautumisista voi päätellä, että sota jakoi mediapersoonien kohtaloita eri leireihin. Näyttää siltä, että yksi vaikuttava tekijä oli propagandatyöhön osallistumisen ankaruus. Myös hierarkkinen asema puolustusvoimissa vaikutti myös jonkin verran. Propagandatyön voimakkuus saattoi vaikuttaa suuresti siihen, että mediapersoonan muovautuminen sai ennalta arvaamattomia käännteitä, joita mediapersoonaa ei itse pystynyt hallitsemaan. Käännteistä piti huolen yleisön ja yhteiskunnan reaktio. Tämän tutkielman mikrohistoriallinen kohde, R. W. Palmroth, on esimerkki siitä, kuinka mediapersoonan vastaanotto muovautui sota-aikana ja osittain sodan jälkeenkin niin, että Palmrothin itsensä oli vaikea hallita sitä.

²²² Heikkinen 1996, 328.

Nostan tässä esille vielä Yleisradion ohjelmajohdon jatkosodan aikana tekemät kuuntelijakunnan mielialoja raportoineet maakuntakatsaukset, jotka olivat jo esillä luvussa kolme aineistoa tutkiessani. Ne tuovat esille kansan ristiriitaista suhtautumista moniin aikakauden mediapersooniin. Raporteista selviää, että kansa ei ottanut vastaan taiteilijoiden toimintaa aivan yksioikoisesti vaan varsin monisäikeisesti. Koskiluoman raportti mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan mainitsee seuraavaa Eine Laineen esittämän Elviira Suulasvuon hahmosta:

Elviira Suulasvuon suhteen enemmistö arvostelevalla kannalla. ”Muutaman kerran kuuntelee, sitten kyllästyy” (Ahlainen); ”Jo liian tuttua” (Huittinen); ”Tullut vanhaksi” (Friitala); ”Propaganda ei sovi Suulasvuon tyyliin” (Friitala); ”Joutaa pois”; ”Ei ole enää asiaa, tullut tavalliseksi”; ”Esitti ennen paremmin, myös aiheet huonontuneet” (Merikarvia) – – ”Tavallisesti hauska, ei ole kyllästytty” (Pori).²²³

Monipuolista vastaanottoa on havaittavissa myös Ilmari Heikinheimon laatimassa muistiossa, joka tehtiin mielialantutkimusmatkasta Kainuuseen tammikuussa 1944. Heikinheimo kirjoittaa kainuulaisten ajatuksista ajanvieteohjelmista:

Vakavampi osa Kainuun kansaa ei pidä ”radiohullutteluista”. – – Elviiran suhteen mielipiteet menivät Kuhmossa jyrkästi ristiin. Elviiraa kuunnellaan (Hyvölä, Sotkamo) ja matkitaan (Sotkamo).²²⁴

Kainuusta kirjatut kommentit tuovat esiin, kuinka propagandahahmo Elviira Suulasvuon vastaanotto oli monimuotoista aivan samoin kuin se tuli esiin jo Koskiluoman katsauksesta Satakunnasta. Suomen kansan maku tämänkin suhteen oli perin vaihteleva. Väitän kaupunkilaisten makutottumusten olleen jossakin määrin erilaisten kuin maalla asuvien. Lisäksi kuuntelijan koulutuksella tai yleisellä lukeneisuudella saattoi olla merkitystä ohjelmanumeroiden vastaanottoon. Tämä ei tarkoita kuitenkaan sitä, että maaseudulla olisi oltu järjestelmällisesti rahvaanomaisia. Maaseutu ja pienet kaupunkikeskukset sisälsivät paikoitellen erittäin sivistynyttä kuuntelijakuntaa. Onkin katsottava suhtautumista ennemminkin maakunnallisten kuuntelijan tyypillisyyden kautta, millainen oli aikakauden helsinkiläinen kuuntelija, pohjalainen, karjalai-

²²³ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan 1943, Koskiluoma.

²²⁴ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Kainuuseen 1944, Heikinheimo.

nen tai esimerkiksi lappilainen radio-ohjelmien vastaanottaja. He kaikki pohjimmiltaan ymmärsivät ohjelmien yleisluonteen, mutta maakuntien asukkaiden henkilökohtaiset ja kulttuurilliset ominaispiirteet saattoivat aiheuttaa näkemyseroja ohjelma-meroiden vastaanotossa.

Tästä vastaanoton tarkkailusta ja sen todenperäisyydestä voi antaa kriittisen katsauksen Yleisradion maakuntamatkojen luonteeseen, joissa vastaajia ei etsitty kuuntelijoiden joukosta esimerkiksi arpomalla tai muuten sattumanvaraisesti vaan palautetta sai antaa tilaisuuksissa. Paikallinen maakuntamatkojen järjestäjä oli suorittanut esivalmisteluja ja kokouksissa oli läsnä tavallisia kansalaisia. En voi sanoa raporttien pohjalta, oliko tilaisuuksiin vapaa pääsy. Paikalla oli radionkuuntelijoita eri yhteiskuntaluokista ja keskustelua syntyi toisinaan varsin runsaasti. Heikinheimo nostaa esille Kainuusta Paltamon Mieslahden kansanopiston kokouksen poikkeukselliseksi, sillä siellä vallinnut uskonnollinen ilmapiiri oli antanut kokoukselle eriskummallisen luonteen. Opiston johtaja oli tehnyt etukäteen oppilaitoksessa radion kuuntelua ja ohjelmistoa koskevan kyselyn, jonka tulokset hän antoi Yleisradiolle. Heikinheimo oli tiedustellut kyselyn luotettavuutta. Luotettavuuden varmistamiseksi vastaukset oli saanut antaa nimettömänä, koska oli pelkona että vastaajat vastaisivat niin kuin arvelivat opettajiensa toivovan. Näin vastauksia kyllä saatiin, mutta niiden todenperäisyys näkyy ristiriitaisena. Muutenkin opiston kokousta oli leimannut johtajan auktoriteetin ”sitova” ilmapiiri. Muilta osin Kainuun kokouksista Heikinheimo toteaa, että kansalaiset esittivät mielipiteitään vilkkaasti ja vapaasti.²²⁵

Hieman aikaisemmin lainatussa Koskiluoman raportissa on mainittu, että satakunta-laisten radion kuuntelijoiden parista käy ilmi niin ikään joidenkin tilaisuuksien eriskummallinen ilmapiiri. Muutamia tilaisuuksista leimasi muun muassa politiikka tai uskonto. Koskiluoman mukaan Merikarvialla kokouksessa läsnäolijoista rovasti poistui ensimmäisenä. Seurakunnan papiston jäsenen poistuttua jotkut läsnäolijat olivat huomauttaneet yleisradiolaisille, että minkälaiseksi kokouksen kulku olisi muodostunut, ellei rovasti olisi ollut paikalla. Näin epäiltiin kirkonmiehen toiminnalla olleen vaikutusta kokouksen ilmapiiriin avomielisyyteen. Luviolla oli kokouksen osanottajilla sekaannusta kokoontumisen ilmapiiristä. He luulivat, että kyseessä oli poliittinen

²²⁵ Sama.

mielentutkimus- ja tiedotustilaisuus. Koskiluoman mukaan tilaisuuden henki lämpeni kokouksen edetessä. Nakkilan kokous oli arveluttava, sillä raportin mukaan siellä oltiin epäilyttävän tyytyväisiä radio-ohjelmiin, arvostelua ei juuri esiintynyt.²²⁶

Näiden raportissa ilmenneiden mielipiteiden valossa vastaanotto radio-ohjelmien sisällön suhteen oli monipuolista. Raportit todentavat sitäkin, että vastaanoton monipuolisuus ei leimannut ainoastaan yhtä tai muutamia tekijöitä. Kaiken kaikkiaan kriisitilanteen huomioiden väitän, että sota-aikana viihdytystoimintaan osallistuneet mediapersoonat ja uudet nousevat kyvyt otettiin sen sijaan melko hyvin vastaan sota-aikana ja sen jälkeen aikakautena, jona kansa kaipasi viihdettä. Kansalaisten viihteen nälkä antoi työtä eri saroilla eri mediapersoonille. Yksinkertaisesti kriisiaikana kättiin ajanvietettä ja todellisuuden kauhut hetkeksi poistavaa ohjelmaa, oli sen laatu heikkoa tai hyvää. Kenttä oli avoin kokeilijoille, mutta politiikka varjosti mediaa, sillä Neuvostoliiton kanssa täytyi olla varuillaan.

Jatkosodan päätyttyä muutokset näkyivät jälleen. Suomi otti uutta suuntaa ulkopoliittisesti ja samalla Yleisradion radiotyötä arvioitiin uudelleen. Sotapropagandaan osallistunut Palmroth jättäytyi paitsioon, vaikka Hella Wuolijoki olisi hänelle töitä Yleisradion avustajana muistelmiensa mukaan antanutkin.²²⁷ Vuoteen 1949 asti Palmroth vetäytyi radiosta melkein kokonaan. Päivätyö Chymoksella Lappeenrannassa vei aikaa. Suuri painoarvo on myös sillä, että ajan poliittinen ilmapiiri painosti Palmrothin jättäytymään, vaikka hänelle jonkinlaiset työskentelymahdollisuudet poliittisesti johdetussa radiossa olisi annettukin. Palmrothin vetäytyminen radiotyöstä ei ollut sotien jälkeen aivan täydellistä. Hän oli hieman yhteyksissä Wuolijoen kanssa, luonnosteli joitakin ohjelmia ja toteutti ainakin yhden ohjelman Lappeenrannasta, joka sensuroitiin varovaisuuden nimissä Yleisradiossa.

Hella Wuolijoelle kävi sodan jälkeen täysin toisin – hän koki työurallaan hetkittäisen arvostuksen nousun. Toimittaja Pirkko Tulppo on todennut Yleisradion historiaa käsittelevässä teoksessaan, kuinka Wuolijoen paikkaa Yleisradion pääjohtajana olisi pidetty jonkinlaisena hyvityksenä hänen sota-aikana kokemastaan vainoamisesta, ja

²²⁶ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan 1943, Koskiluoma.

²²⁷ Hirviseppä 1975, 360–364.

ehkä myös jonkinlaisena palkintona ansioistaan toimia rauhanneuvottelujen hyväksi Ruotsissa virkatehtäviä hoitaneen Neuvostoliiton Tukholman-lähettilään Kollontayn kanssa.²²⁸

Wuolijoen valinta Yleisradion johtoon herätti keskustelua mediassa. Valintaa pidettiin sen ajan lehdistössä niin sanottuna välttämättömänä toimenpiteenä, mutta myös epämiellyttävänä tapauksena. Wuolijoen kautta kesti kesään 1949. Syntyi poliittinen ajojahti. Sen sai aikaiseksi Suomen lain uusi asetus, jossa eduskunta valitsee Yleisradion hallintoneuvoston jäsenet suhteellista vaalitapaa käyttäen. Asetus saatiin käytäntöön juuri vuonna 1949. Yleisradiotoiminnan osalta tämä vaikutti siihen, että Yleisradion uusi eduskunnan valitsema hallintoneuvosto erotti kesäkuussa ensimmäisessä kokouksessa pääjohtaja Wuolijoen.²²⁹ Erottamisen jälkeen Hella Wuolijoki teki paluun vielä näytelmäkirjailijaksi.

Sota-aika ja sen jälkeinen elo oli muittenkin mediapersoonien kannalta mielenkiintoista. Sota synnytti aivan uuden viihdyttäjien ja mediaväen sukupolven maahamme. Tämäkään julkisuuden joukko ei säilynyt epävakaiselta vastaanotolta. Jo sotaa ennen mediapersooniksi nousseet Angerkoski, Ketola, Laine, Palo ja Rautio sekä sodan jälkeen mediaan noussut Rautavaara osallistuivat kaikki jollakin tavoin sota-aikana maanpuolustustyöhön. Kaikkien heidän työssä luova panos oli suuri. He toteuttivat ammattitaitonsa keinoin sodankäynnin psykologista puolta. Heidän tarkoituksensa olivat hyvät. He halusivat antaa suomalaisille iloa ja toivoa ankeana aikana. Propagandatyön voimakkuus oli kuitenkin tekijä, joka vaikutti. Heistä kukaan ei ollut myöskään puolustusvoimissa korkeissa johtotehtävissä. He suorittivat työtään matalammalla tasolla ilman johtoaseman tuomaa vastuullista painoarvoa.

Siiri Angerkoski, Eine Laine ja Tauno Palo jatkoivat työssään sodan jälkeen suunnilleen siitä, mihin he olivat ennen sotaa jääneet. Tosin työskentely kriisiaikana oli vain lisännyt heidän suosiotaan. Heidän mediapersooniinsa ei propaganda tarttunut leimaavaan sävyyn. Syy oli se, että he eivät olleet niin aggressiivisiä viihdyttämisesään, kuin jotkin muut. Esimerkiksi Ketola otti korpraali Möttösen hahmolla voimakkaasti kantaa. Sen sijaan Tauno Palo esiintyi hallitummin laulajana sota-ajan

²²⁸ Tulppo 1976, 197.

²²⁹ Tulppo 1976, 197, 215.

rintamakiertueilla. Sota-aikana naisnäyttelijöiden esiintymisiin suhtauduttiin eri tavoin kuin miesten tekemään propagandaan. Tämä tarkoitti sitä, että aikakautena naisten ja miesten välinen tasa-arvo nähtiin vielä toisin kuin nykypäivänä. Käytännössä yksinkertaistettuna se tarkoitti sitä, että oli selkeämmin naisten töitä ja miesten töitä. Molempien sukupuolten tekemälle viihdytystyölle annettiin kyllä arvonsa, mutta työnteon luonne oli miesten tai naisten tekemänä erilainen. Tästä johtuen Siiri Angerkoski ja Eine Laine saivat naisesiintyjinä osittain anteeksi esittämiensä ohjelma-numeroiden asiasisällön juuri naiseutensa tähden. Jos heidän esitystensä sisältö olisi kuultu esimerkiksi propagandaan osallistuvan upseerin suusta, olisi sen vastaanotto ollut sota-aika ja sodan jälkeen aivan toinen.

Näyttelijä ja viihdyttäjä Einari Ketolan luoma hahmo korpraali Möttönen, oli huip-pusuosittu rintamamiesten keskuudessa sota-aikana. Sodan päätyttyä hän oli propa-gandan tekijä, jonka oli vaikea työllistyä. Toimittaja Esko Mustonen on kirjoittanut artikkelissaan *Sotaveteraani*-lehteen, kuinka Ketolasta meinattiin tehdä sotarikolli-nen. Mustonen on myös todennut Ketolan viihdytystyön suuren arvon sotilaitten mielenhoitotyön parissa:

– – Möttönen marssi lavalle tutun musiikin saattamana sali suorastaan räjähti. Jotain sanoinkuvaamatonta riemua syttyi tuossa runnellussa miesjoukossa. Me nuorukaisetkin tunsimme olevamme historiallisen tapauksen todistajina. Lääkärit sanoivatkin jälkeen päin että Möttönen korvasi taas autokuormallisen kipulääkkeitä. – – Mutta Möttönen korvasi sodan aikana muutakin. Hän vastasi ainakin divisioonallista soti-laita ja tankkeja jos laskemme sen moraalisen voima-annoksen, jota hänen kiistämätön suosikkiahmonsa ympäristöönsä säteili.²³⁰

Einari Ketola sai kuitenkin sota-aikana juuri propagandan tekijänä niin vahvan mai-neen, että se maine osoittautui varsin ongelmalliseksi heti sodan jälkeen. Hän ei saa-nut teatterialalla töitä, muuten kuin ystävyys-suhteiden kautta. Ketola oli Iloisen Teat-terin perustajille Palmrothille, Elstelälle ja Päiwiölle tuttu. Näyttelijä pääsi töihin muun muassa Elstelän johtamaan Iloisesta Teatterista syntyneeseen Punaiseen Myl-lyyn. Toki suuri vaikuttava tekijä oli myös hänen lahjakkuutensa monipuolisena näyttelijänä.

²³⁰ Mustonen, *Sotaveteraani* 1988.

Tapio Rautavaara kuului siihen ikäpolveen, joka nousi mediapersoonana sodan aikana median kuluttajien tietoisuuteen. Hän oli aloittanut ennen sotaa pienimuotoiset esiintymiset, mutta radiotyöskentely jatkosodan aikana ja esiintyminen rintamalla tekivät hänet suosituksi ensin rintamamiesten keskuudessa ja sen jälkeen koko kansan parissa. Rautavaaran mediauran luominen sai lisää vauhtia äänilevyistä ja elokuvista kyseisenä vuosikymmenenä. Myös keihäänheiton olympiakultamitali Lontoosta vuodelta 1948 oli iso tekijä Rautavaaran mediauran kannalta. Hän oli voiton tähden kiistaton urheilusankari ja tämä onnistuminen tuki mediapersoonan kehitystä julkisuuden kannalta sekä sen vastaanottoa kansan parissa.

Makrohistoriallinen katsaus antoi tässä johtolankoja makrotasolta ja sidoksia myös tämän tutkielman mikrotasoon. Sota-aika nousee väittämättä keskustelun aiheeksi 1940-luvun mediapersoonia tarkasteltaessa. Kesällä 2014 Yleisradion lähettämä dokumenttiohjelmasarja *Hengen aseina* otti kantaa Suomen kansan kestävyysmyönteisyyteen sodan jaloissa. Dokumentissa Lasse Lehtinen ja Seppo Hovi esittelivät sodankäynnin hengellistä työskentelyä kaikessa monimuotoisuudessaan. Hengellisyys ei tässä tarkoita ainoastaan uskonnollista hengellisyyttä vaan on laajempi yleiskäsite, joka sisältää myös muun muassa propagandan ja ajanvietteen. Dokumenttisarjasta kävi ilmi, kuinka suomalaisten mieli oli apea heti sodan jälkeen.²³¹ Samaisesta sarjasta kävi ilmi, kuinka sodan jälkeinen aika nosti esille osan viihteen tekijöistä, ja osa painui tai painettiin tietoisesti unholaan. Nousijana voidaan pitää esimerkiksi Tapio Rautavaaraa. Hän sai sota-ajan toiminnastaan Maaselän rintamaradiossa monelle sotamiehelle tutuksi tullessaan lisää kuuluisuutta laulajana, esiintyjänä ja urheilijana sodan jälkeen. Sen sijaan Palmroth joutui ongelmalliseen asemaan sodan päätyttyä ja eroamaan niin armeijan palveluksesta kuin radiotyöskentelystä.

Makrotasolla tarkasteltuna sota-aika ei vaikuttanut kuitenkaan kaikkiin mediapersooniin kielteisesti. Niin sanottu uusi sodan nostama mediahenkilöiden sukupolvi jopa hyötyi sodanaikaisesta kuuluisuudestaan median kuluttajien parissa. He olivat isossa osassa siinä työssä, kun median kuluttajien viihteen nälkää oli mahdollista tyydyttää sodan jälkeisinä vuosina. On myös mediapersoonia, joihin sodan aikainen mediatyö ei juurikaan suosion kannalta vaikuttanut. He olivat suosittuja ennen sotaa,

²³¹ Hovi & Lehtinen, Yleisradio 2014.

sota-aikana ja sodan jälkeen. Esimerkiksi näyttelijät Eine Laine ja Siiri Angerkoski osallistuivat ikävän torjuntaan sodan aikana, mutta suosio median kuluttajien parissa osoitti, ettei heidän mediapersoonansa julkisuuskuva sodan jälkeisessä median kentässä ollut turmeltunut, päinvastoin jopa syventynyt entistä paremmin omalla hyväksyttävällä tavallaan kuluttajien tietoisuudessa.

Toisaalta makrotasolta selvisi myös, että voimakasta propagandatyötä tehneet joutuivat poikkeukselliseen asemaan sodan jälkeen. Sodan aikana 1940-luvulla jopa päärooliin elokuvanäyttelijäksi päätnyt näyttelijä Einari Ketola ei oikein löytänyt paikkaansa sodan jälkeen. Ketola näytteli jonkin verran elokuvissa, mutta sota-ajan viihdytystoiminnasta hänet merkannut korpraali Möttösen rooli ei oikein antanut työskentelymahdollisuuksia valvontakomission aikaisessa Suomessa. Hänen mediakuvansa oli selvästi saanut sellaisen propagandamaineen, josta oli vaikea päästä irti ainakaan heti sodan jälkeen. Vuosikymmeniä myöhemmin Einari Ketolan vastaanotto median kuluttajien parissa oli jo suotuisampi.

On huomattavissa, että sota-aika aiheutti mediassa esiintyneille henkilöille nousemisia ja putoamisia. Yksi erottava tekijä on sotapropagandan voimakkuus sekä toinen ei niin selkeästi arvioitava seikka propagandaa tehneen henkilön politiikkasidonnainen tai virka-asemallinen toiminta yhteiskunnassa. Sodan jälkeinen valvontakomissio ja suomalaisen politiikan varovaisuus tekivät Palmrothin tapauksessa mediatyöskentelyn hyvin hankalaksi. Monet sota-ajan propagandaesiintyjistä olivat tehneet parhaansa, mutta he saivat kylmän vastaanoton sodan jälkeen. Sinä aikana kriisiajan hengen työtä ei osattu arvostaa tai se nähtiin lähes virheellisenä toimintana. Myöhemmin sotapropagandan arvo puolustustyönä on nähty toisenlaisessa valossa ja ikävän torjunta kaikissa muodoissaan muun muassa rintamakiertuein tehtynä ymmärretty erittäin arvokkaana henkisenä työnä.

Lisäksi median vastaanottajien rooli on tärkeässä asemassa silloinkin kun tarkastellaan sota-aikaa ja 1940-lukua. Aikakauden median kuluttajat osoittivat ainakin jossakin määrin ymmärtävää suhtautumista sota-aikana mediatyötä tehneisiin julkisiin henkilöihin. Mediapersoonille annettiin ainakin jonkinlainen mahdollisuus työskennellä kriisiajan jälkeen, ja yleisö hyväksyi heidät suurelta osin. Koko maan väestö oli jollakin tavoin kokenut sodan. Sodasta selvinneet ymmärsivät, että poikkeusaikana

mediassakin toimittiin eri tavoin kuin rauhan vuosina. Sodan jälkeiset uudet sukupolvet ja uudet aatevirtaukset loivat taas aivan erilaisen näkökulman sotaan käyneisiin sukupolviin. Median kuluttajat yrittivät ymmärtää ja hyväksyä eri aikakausien tarjontaa. Ymmärtäminen ja hyväksyminen tapahtui kuitenkin jokaisen mediapersoonan kohdalla omalla tavallaan, kuten tämän tutkielman edetessä on käynyt ilmi.

1950-luku alkoi Palmrothin osalta elokuvatyön parissa. Hän palasi mediaan elokuvanteon kautta lyhytelokuvien selostajana, tätä selostustyötä hän oli tehnyt jo ennen sotaan. Lyhytelokuva *Finlandia-katsaus numero 200* maaliskuulta 1953 on sikäli erikoinen, että se kertoo näiden uutiskatsausten tekemisestä ja historiasta. Tämänkaltaisten lyhytelokuvien aikakauden katsotaan alkaneen sota-ajasta. Tuossa ohjaajana näyttelijä Yrjö Haapasen selostamassa lyhytkuvassa mainitaan selostajan työ. Työskentelyä sanotaan yhdeksi tärkeimmäksi osaksi koko lopputuotetta. Palmroth sai näin antaa lukemiinsa katsauksiin oman vahvan leimansa. Tässä samassa katsauksessa esitellään Miss Universum Armi Kuusela ja hänen saapumisensa Suomeen vierailulle Yhdysvalloista kauneuskilpailujen päätyttyä.²³²

Edellä mainittu toteamus lyhytelokuvatyöskentelyn selostustyön tärkeydestä vuodelta 1953 vie ajatukseni R. W. Palmrothin mediapersoonan osalta siihen suuntaan, että hän sai kokea kohdallaan maan kulttuurillisen ilmapiirin osittaisen vapautumisen jo vuosikymmenten vaihteessa. Hän lopetti Lappeenrannan työnsä, palasi Helsinkiin media-alalle ja hankkiutui Suomi-Filmin palvelukseen. 1960-luvulla hän aloitti lyhyt- ja mainoselokuvien tuottamisen yrityksessään Oy Opuksessa ja toimi näin alalla pienyrittäjänä.

Uudessa sodanjälkeisessä tilanteessa syntyi erilaisia kulttuurisia ja kansankulttuurisia ilmiöitä, kuten tässä tutkielmassa jo aikaisemmin esitelty rillumarei. Tätä kevyen populaarin ajanvietteen ilmiötä myös arvosteltiin ankaraan sävyyn. Matti Peltonen on tarkastellut suomalaisen kulttuurin muodostumista 1950-luvulla. Hänen toimittamansa *Rillumarei ja valistus* -teos luo katsauksen niin sanotun rillumarei-kulttuurin syntyyn.²³³ Tämä populaarikulttuurin sektori oli jotakin uutta sen ajan Suomessa. R. W. Palmroth ei joutunut rillumarei-kulttuurin pilkan kohteeksi, sillä hän ei yhdistynyt

²³² Suomi-Filmi, *Finlandia-katsaus 200* 1953.

²³³ Peltonen 1996, 7.

mediapersoonallaan rillumarei-ilmioon ja sen tekemiseen. Hänen kevyet laulunsa olivat silloin jo vanhempia ja eri aikakauden tuotteita. Palmroth pystyi seuraamaan kulttuurin kehittymistä sivummalta. Hän oli riittelyn ja kirjoittamisen parissa kuitenkin aktiivinen koko vuosikymmenen.

Tarkastelen vielä makrotasoa esimerkkihenkilöiden kautta 1950-luvun osalta. Kyseinen vuosikymmen loi katsetta jo sodan jälkeisten vaaran vuosien yli uuteen aikaan. Vuosi 1952 on nähty makrotason historiankirjoituksessa jonkinlaisena vedenjakkajana. Silloin Suomi järjesti Helsingin olympialaiset, Armi Kuusela sai missivoittonsa maailmalta ja sotakorvaukset suoritettiin loppuun Neuvostoliitolle. Nämä positiivisena nähdyt tapahtumat nostattivat kansakunnan mielialaa. Jo itsessään Armi Kuuselan kansainvälisellä kauneuskilpailuvoitolla oli suuri symbolinen arvo.

Historiankirjoituksen makrotasolla Kuuselan missivoiton nostaa arvoonsa muun muassa toimittaja Markku Koski teoksessaan *Alemmat taiteet*. Hän kirjoittaa kirjaansa tähtikulttuurista ja missimyytistä. Hän nostaa ensin esille aikakauden, joka maassamme vallitsi vielä ennen sota-ajan lopullista päättymistä viimeisten sotakorvausten toimituksen jälkeen:

Ennen kaikkea Armi oli *rauhan* symboli. – – Sodan jälkeinen vallitseva mieliala oli ahdistus ja tuska.²³⁴

Kyseiset toteamukset ovat yksinkertaisia tosiasioita. Koski jatkaa vielä samassa luvussa Armin vaikutuksesta suomalaisen median kenttään 1950-luvulla:

Armissa ei ollut enää tippaakaan sodanjälkeisen ajan eetosta: surumielisyyttä, tuskaa, *angstia*, vaan Armissa näkyi elämän pyörähtäminen jälleen käyntiin ja luja usko tulevaisuuteen. Armin vuonnahan Suomi oikeastaan vasta astui normaaliin elämään. Viimeinen sotakorvausjuna merkitsi tilien tekemistä selväksi naapurin kanssa ja olympialaiset osoittivat kansakunnan kyvyn rakentaa ja luoda jotain uutta ja kansainvälisesti merkittävää.²³⁵

Tämä vuosikymmen toi myös muutosta makrotasolla tarkasteltuihin mediapersooniin. Suomen noustessa jaloilleen sota-aika jäi kauemmaksi ja mediapersoonatkin

²³⁴ Koski 1985, 60.

²³⁵ Koski 1985, 61.

katsoivat eteenpäin. Kyseisenä vuosikymmenenä tässä tutkielmassa esiintyvän makrotason otannan ainut työllistymisongelmissa ollut näyttelijä oli Einari Ketola. Hän ei edelleenkään kelvannut maamme johtaviin teattereihin. Hän joutui tekemään pieni-muotoisia sijaistöitä. Propagandatyö varjosti hänen mediapersoonansa.

Eine Laine ja Markus Rautio olivat molemmat 1950-luvulla jo eläkeikäisiä. Tämä näkyi heidän toiminnassaan mediapersoonina. Rautio jäi eläkkeelle Yleisradion palveluksesta 1956 ja Eine Laine poistui vakituisesta näyttelijäkunnasta Suomen Kansallisteatterista vuonna 1955. Heidän eläkeikansa oli kuitenkin erilainen. Rautio vetäytyi julkisuudesta täysin, mutta Laine oli aktiivinen ja tutustui vielä jopa aikakauden uuden median, television, tuotantokoneistoon.

Siiri Angerkoski ja Tauno Palo näyttelivät, ja molemmille 1950-luku oli yksi työuran vahvimmista ajanjaksoista. Tauno Palo teki Kansallisteatterissa monta ikimuistosta roolisuoritusta, samoin Siiri Angerkoski kotimaisen elokuvan parissa. Suomen Filmitoimintalain voimaantulon jälkeen elokuvat 1950-luvulta toimivat todisteena Siiri Angerkosken taidosta elokuvanäyttelemisen parissa. Sanomalehtien teatteriarvioista voi löytää kriitikoiden mielipiteitä esimerkiksi Tauno Palon työskentelystä.

Myös Tapio Rautavaaralle vuosikymmen oli vahvan julkisuuden aikaa. Hän voimisti mediapersoonansa koko vuosikymmenen ajan. Kuten esimerkillä osoitin sitä ei pystynyt himmentämään edes Sallan tapaus, jossa Rautavaara oli käyttäytynyt väärin alkoholin vaikutuksen alaisena. Hän oli saavuttanut työskentelyllään median kuluttajien parissa ikonimaisen sankariteeman maineen, joka kesti kyseisenlaisen notkahduksen. Jonkun toisen mediapersoonan kohdalla olisi kyseessä saattanut olla paljon suurempi ongelma. Kansa oli ottanut Rautavaaran omakseen ja Rautavaara piti huolen siitä, ettei kansan suosio päässyt herpaantumaan.

Tämän vuosikymmenten tasolla tehdyn makro- ja mikrohistoriallisen yleiskatsauksen jälkeen perehdyn vielä tarkemmin Palmrothin mediapersoonaan ja siitä välittyneeseen kuvaan. Aloitan tutkinnan suuren muutoksen keskeltä sodan jälkeisestä ajasta, en enää 1930-luvulta, koska silloin Palmrothin mediaura oli seesteisempi ja sen yksi merkittävä muutostekijä oli julkisuuskuvan nousu, joka kyllä on muutoksellinen tila.

Hänet nähtiin 1930-luvulla vielä aivan erilaisena mediapersoonana kuin sota-aikana ja sen jälkeen.

Kuvaisin Palmrothin sodanjälkeistä tunnetilaa sanalla ärtymys. Hänellä oli selviä pyrkimyksiä aktiiviseen toimintaan media-alalla, mutta lähes kaikki toiminnasta veistyi isolta osin poliittisen tilanteen johdosta. Palmrothin kertoman mukaan hän ei joutunut syrjäytetyksi,²³⁶ vaan useat eri tekijät vaikuttivat tilanteeseen. Tämä Palmrothin oma näkemys on henkilökohtainen ja sinänsä arvokas mielipide, mutta se on subjektiivinen ja lausuntona näin vaikeasti käsiteltävä. Ulkopuolisena eri aikakauden opiskelijana näkemykseni on kuitenkin se, että niin sanottuina vaaran vuosina Palmroth laitettiin syrjään tai ainakin hänen työskentelynsä maamme median eturivissä tehtiin niin hankalaksi, ettei jatkaminen tullut mahdolliseksi. Mahdollinen sensurointi olisi kuitenkin kohdannut Palmrothin lennokkaita radiorevyitä ja tätä Palmroth ei töilleen tahtonut.²³⁷ Siksi ainoaksi varmaksi vaihtoehdoksi jäi omakohtainen vetäytyminen tai toisin sanoen mediatoiminnan vaimentaminen Palmrothilta. Palmroth valitsi vetäytymisen.

Sodan päätyttyä 1944, ja Lapin osalta 1945, sen lopputulos otettiin Suomessa penseästi vastaan. Pieni Suomi taisteli ylivoimasta vihollista, Neuvostoliittoa, vastaan niin hyvin kuin vain saattoi, ja joutui lopulta hyväksymään vihollisen ankaran painostuksen alaisena raskaat rauhanehdot. Näin vuosikymmeniä tapahtuneen jälkeen, yksilön toiminta huomioon ottaen tulkitsen Palmrothin käytöstä ja radiotyöstä luopumista henkilökohtaisena valintana. Hänen oli poliittisen tilanteen vuoksi mahdotonta toimia Suomen Yleisradiossa. Vetäytymisen voi nähdä mahdollisesti myös henkilökohtaisena varovaisuutena. Suomalaisten täytyi elää valvontakomission alaisena kaikin puolin säädyllisesti, tai antaa virkamiehille ainakin säädyllinen kuva valtion ja kansalaisten toiminnasta. Sodan jälkeisinä vuosina Neuvostoliittoa ei ollut hyvä ärsyttää millään yhteiskunnan osa-alueella. Pelko voittajavaltion ohjeistusten ja vaatimusten kiristymisille oli kyllä aiheellinen. Oli parempi luopua tai siirtää asioita tuonnemmaksi, vaikka sillä hetkellä poliittiset päätökset saattoivat tuntua mediankin parissa työskennelleistä erittäin raskailta, lähes loukkaavilta.

²³⁶ Hirvisepä 1975, 360–364 passim.

²³⁷ Sama.

Sota-ajan viestintätöiden tuoma julkisuus voi näyttäytyä negatiivisena, mutta Palmrothin tapauksessa näen sen pohjimmiltaan positiivisena isänmaanpuolustamisena propagandan keinoin. Siksi se oli erikoislaatuista maanpuolustustyötä, joka kuului osaksi sitä aikaa, jolloin maassamme vallitsi poikkeustila. Palmroth toimi kuten esimerkillisen sotilaan tuli toimia, puolusti maataan kaikin keinoin. Hänen ”aseenaan” oli radio, josta saattoi lähettää kriisiaikana kansan pariin kokeellistakin ohjelmaa. Rauhan aikana kyseinen toiminta olisi ollut painoarvoltaan tyystin toisenlaista. Ennen sotaa Palmroth oli jo noussut koko kansan tietoisuuteen ja hän oli tuttu radiorevyistään sekä muun muassa erilaisista urheiluselostuksistaan. Tämä aikaisempi julkisuus näyttäytyi sodanjälkeiseen aikaan nähden lähes yksinomaan positiivisena aikana. Palmrothin 1930-luvun mediatoiminnan arvostelu on pitkällä aikajänteellä ollut pienimuotoista. Esimerkiksi politiikka huomioiden sodan jälkeen Palmrothin arvostelu oli paljon voimakkaampaa, jopa painostavaakin. Siinä on aikakauden, tekojen ja aatteiden kohtaamisen ero. Aikakausi jakautui aikaan ennen ja jälkeen sotaa. Palmrothin julkiset teot mediassa johtivat siihen, että mediakuva muovautui. Aatemaailma maassamme oli poliittisesti erilainen ennen sotaa ja sen jälkeen.

Ihmisen tunne-elämä saa aikaiseksi ihmeellisiä asioita. Myös Palmrothin mediatyökentelyyn vaikuttivat tunteet. Ehkä hän halusi tehdä elämässään joitakin asioita vahvasti tunteen vallassa voimakkain keinoin. Näkemykseni mukaan yksi tunteiden vallassa tehty työ oli *Silmien väliin!* -hengennostatuslaulu. Tunteiden lisäksi määräys tai painostus on voinut olla tekijä, joka on vaikuttanut ankaran propagandalaulun tekoon. Tämän puolustusvoimiin liittyvän hierarkkisen toimintamallin mahdollisen vaikutuksen on tuonut esille Maarit Niiniluoto sota-ajan lauluja sisältävän kokoelmalevyn *Molotohvin koktaili* kansilehdessä.²³⁸

Inhimilliset psyykkiset ja fyysiset rajat antavat luonnollisen ratkaisun talvisodan ajan voimakkaalle radio-ohjelmakokeilulle. Näen, että Palmrothin talvisodanaikaisessa radiotoiminnassa ylilyönniksi osoittautuneen neuvostoliittolaisten sotavankien tietokilpailun toteuttamiseen vaikuttava tekijä oli ylläpää. Palmrothin toiminta Prop. 3:n päällikkönä oli vastuullinen ja rasittava työtehtävä, ja sen tähden oma arviointikyky on voinut tässä tapauksessa herpaantua. Sotatilan puuttuessa Palmroth ei olisi pysty-

²³⁸ Niiniluoto 2002.

nyt toteuttamaan poikkeuksellista ohjelmaa. Hän ei olisi myöskään joutunut hoitamaan kuormittavaa johtotehtävää.

Mikrohistoriallisista johtolangoista voi päätellä, että Palmrothin kohdalla mediatyöhön liittyvät arvotukset muuttivat suuresti elämän suuntaa. Hän uskalsi tehdä propagandatyötä sekä ylimääräisten kertausharjoitusten että sota-aikana. Hän otti mediakuvansa kannalta tietoisesti riskin. Hän uskalsi myös kokeilla sotaradion ohjelmanteon rajoja tekemällä osittain lähettämättä jääneen sotavankien tietokilpailun, jonka johtoasemassa välttämättä halusi ajaa eetteriin sota-ajan radionkuuntelijoiden kuultavaksi. Herää kysymys, kuinka hyvin Palmroth itse lopulta tiedosti näiden toimintojen riskit? Hän ei ole itse vastaamassa, mutta voidaan arvella, että mahdollisesti koulutettuna upseerina hän tiedosti. Sota-ajan jälkeen propagandaa tehneenä upseerina Palmroth joutui etsimään elämässään uusia polkuja. Palmrothin mediakuvan ja mediapersoonan muodostuminen ja siinä havaittavat muutokset ovat tässä tapauksessa osoittaneet sen, että muutosta henkilön mediakäyttäytymisessä on erilaisten johtolankojen etsimisen myötä havaittu. Kuten edellä olen pintapuolisesti makrotasolta esitellyt, muutosta näyttää löytyvän myös muiden aikakauden mediapersoonien vastaanotossa median kuluttajien parissa.

Palmroth eli ja koki median kautta vahvasti, ja vahvat teot tai sanat voivat johtaa siihen, että ne aiheuttavat konflikteja, joko pieniä tai suurempia. Palmrothin mediauran kannalta toisen maailmansodan tapahtumat jäivät vuosien saatossa yhä kauemmaksi. Arkielämässä katsottiin eteenpäin, uusiin asioihin, uuteen maailmaan, tulevaisuuteen. Vuosien kuluessa myös Palmrothin mediapersoonaa nähtiin eri tavoin. Sota-ajan työt jäivät siinäkin suhteessa vuosi vuodelta kauemmaksi. Palmrothin elämänkertateoksista käy selville, kuinka hän tuo esille sitä, että sodanaikaiset propagandaulut ja -tehtävät olivat aikansa tuotteita.²³⁹ Tämä on toisaalta aivan totta, mutta median muisti on kuitenkin pitkä ja erilaiset sanoitukset iskostuvat ilmielävästi ihmisten mieleen. Kriisiajan laulut ovat tallentuneet myös painettuna sanana muun muassa erilaisiin rintamaolosuhteiden laulukirjoihin ja muihin painotuotteisiin ja sitä myötä mahdollisesti myös erilaisiin arkistoihin. On oma asiakokonaisuutensa, kuinka kunkin aikakauden ihminen ne ymmärtää, ottaa vastaan ja käsittelee.

²³⁹ Hirvisoppa 1975, 348; Hirvisoppa 1983, 122.

Palmrothin toimintaan verraten mielenkiintoinen on myös se seikka, että osa sota-ajan median rintamamateriaalista oli sallittu vain rintamakäyttöön rajun ja arkaluontoisena sota käsittelevän materiaalin vuoksi, eikä sitä saanut kehotuksen mukaan tuoda kotirintamalle siviiliväestön pariin. Kieltoa oli kuitenkin vaikea valvoa ja jotakin materiaalia löytyy Kansallisarkiston lisäksi vielä silloin tällöin jopa antikvariaateista.²⁴⁰ Rintamalehtiä tutkinut Helena Pilke mainitsee Petri Immosen *Helsingin Sanomiin* laatimassa artikkelissa:

”Rintamalehtiä ei alistettu ennakkosensuurille, joten niiden materiaali oli rajumpaa kuin kotirintaman lehdissä. Kesällä 1944 oli Tapparassa jopa aukeaman juttu Pielisjärvelle tehdystä partisaani-iskusta ja valokuvia uhreista.”²⁴¹

Tämä rintamalehdistön rohkea toimintatapa antaa aivan uuden näkökulman Palmrothin toiminnalle propagandalaulujen sanoituksen osalta. Ehkä hän halusi olla yhtä rohkea kokeilussaan, mutta musiikin voima sävelin ja sanoin toimi eri tavoin kuin lehtien sisältö. Tai sitten Palmroth meni joissakin töissään, kuten hengennostatuslauluissa, vastaanottajien kannalta äärimmäisyyksiin, eli hänen laatimansa propagandatyöt koettiin vielä rajummin kuin esimerkiksi rintamalehdet. Kriisiaikana suomalainen luontelaatu ei ottanut vastaan uhmamielistä hengennostatuslaulua. Aikakauden erikoislaulut olivat propagandakokeilu, joka ei sisällön suhteen onnistunut tavoittamaan toimivalla tavalla vastaanottajiaan. Suomalaiset median vastaanottajat, joista kohteena lähinnä rintamamiehet, olisivat ilmeisesti kaivanneet jotakin psykologisesti hienovaraisempaa, joka olisi lähentynyt epäinhimillistä, elämää ja kuolemaa käsittelevää sota-aihealuetta jotenkin inhimillisemmin.

Kuten tutkielman johtolankojen avulla tehty tutkimustyö osoittaa, historiankirjoitus antaa erilaisia tuloksia siitä, että Palmrothin osa suomalaisessa mediassa ei ollut helppo. Hän on voinut ehkäpä jonkin verran vaikuttaa itse siihen, minkälaiseksi kuva on muodostunut. Sattumakin on sanellut erilaisia seikkoja, kuten esimerkiksi sen, että toinen maailmansota syttyi silloin kuin se syttyi, ja sen että Suomi sattui tulemaan mitteliössä toiseksi. Sodan hävinnyt valtiohan tunnetusti joutuu maksamaan

²⁴⁰ Immonen, *Helsingin Sanomat* 2014.

²⁴¹ Sama. Tappara on sodanaikainen rintamalehti.

voittajavaltiolle tappioista korkean hinnan – näin myös Suomi joutui. Palmrothin osalta tämä korkea hinta tarkoitti ammatin vaihtoa ja sitä, että hän sai propagandatyön jälkeen kantaa jonkinlaista työstä johtunutta varjoa koko ikänsä. Hänen toimintansa propaganda-aseessa osoitti myös sen, että sotapropagandassakin on eettiset säännöt, joita olisi syytä noudattaa, vaikkei vastapuoli niistä piittäisikaan. Rauhaneuvotteluissa maltillisemmin toiminut osapuoli voi olla vahvemmilla. Vihollinen ja sotavankikin on inhimillinen ihmisolento, jota on syytä kunnioittaa.

Tämä tutkielma näyttää, kuinka maailmansota voi muuttaa valtioiden rajojen lisäksi myös yksilön ihmiselämää ja sen suuntaa. Tässä tapauksessa myös mediapersoonan kehittymisen suuntaa. Mediapersoonan muovautumisen suunta on monen tekijän summa kuten esimerkkitapaukset näyttävät. Yksi ihminen on sodankäynnissä pieni alkio, mutta voi kokea sodan erittäin raskaasti, raskaimmin menettämällä henkensä. Tässä tapauksessa ihmishenki säästy, mutta ihmisarvon säilyminen oli jossakin määrin tiukalla. Maailmansodassa sattuma näyttelee suurta osaa, sattumalla on sijansa myös jokaisen ihmisen elämässä, kuten myös Palmrothin mediapersoonan kehitymisessä. Ilman toisen maailmansodan kauheuksia ja hakeutumista radiotyön pariin sota-aikana Palmrothin ura suomalaisessa mediassa voisi olla tyystin toisenlainen. Kokonaisvaltaiseen sodankäyntiin kuuluva propagandatyön tekeminen muutti hänen mediakuvaansa paljon. Samoin myös rohkeat laulut sota-aikana ja heti sodan jälkeen. Samanlaista uhrautumista on tarvittu propagandatyöhön myös muissa sotaa käyvissä maissa. Palmroth oli aikakautensa isänmaallinen mies, joka teki parhaansa omintakeisin keinoin kotimaansa puolustamisen hyväksi.

Myöhemmillä julkaisuillaan Palmroth osoitti laaja-alaisuutensa mediatyössä muun muassa teoksellaan *Hupilaulun taitajia Pasi Jääskeläisestä Juha Watt Vainioon*. Hän ei jäänyt sodan jälkeisen asemansa orjaksi vaan pikkuhiljaa aikakauden muuttuessa palasi jälleen esiin eri tavoin mediaan, mutta tarvittaessa muisti kuitenkin osansa suomalaisessa mediahistoriassa. Tämä osa oli jossakin määrin hieman katkera kärsijän osa. Sijaiskärsijyydestä on väärin puhua, sillä suurin osa julkisuuteen päästetyistä töistä oli harkinnan tulosta: rohkeita vetoja ja riskin ottamista kriisin aikana.

Mediassa monipuolisesti toiminut Palmroth vaihtoi alalla toimintakenttää useaan kertaan. Vaihdokseen yleensä vaikuttaa jokin syy. Palmrothinkin tapauksessa joko

ulkopuolinen seikka tai hänen oma toimintansa vaikuttivat työnvaihdokseen. Syyn ei toki tarvinnut olla negatiivinen tai toimijalle ulkopuolelta saneltu. Hän toimi radio-työskentelyn tauotessa muun muassa elokuvan, runouden ja teatterin parissa. Esille on nostettava myös ihmissuhteet, jotka vaikuttavat ihmisten toimintaan kaikilla elämän osa-alueilla. Palmroth joutui mediassa tekemisiin erilaisten ihmisten kanssa. Hän saattoi joutua joidenkin ihmisten kanssa tilanteisiin, joissa eri osapuolet eivät löytäneet yhteisymmärrystä. Yhteisymmärryksen puute saattoi johtaa muutokseen tai pakottamaan toisen henkilöistä toisalle ristiriidan välttämiseksi. Tässä aihe on kuitenkin nostettu siksi esille, että sosiaaliset suhteet toisiin ihmisiin vaikuttavat myös mediapersoonan kehittymiseen. Mediapersoonan takana on aina yksilö, ja hän rakentaa ihmissuhteita.

Ihmissuhteisiin vaikuttaa muun muassa persoonallisuus. Mediapersoonakin on persoonallisuus. Persoonallisuus on ihmisluonteen osatekijä, joka on syytä nostaa esille vielä tässä pohdinnassa. Lääketieteellinen aikakauskirja *Duodecim* mainitsee persoonallisuudesta ja temperamentista:

Persoonallisuus on yksilön psyykkisistä ja fyysisistä tekijöistä rakentuva dynaaminen järjestelmä, joka selittää yksilön ainutlaatuisia tapoja sopeutua ympäristöönsä. – – Temperamentilla tarkoitetaan ihmisen synnynäistä, biologisesti ja geneettisesti määräytyvää psyyken perusrakennetta, josta kehittyy vuorovaikutuksen kautta yksilöllinen persoonallisuus.²⁴²

Kuten edellä lainattu selventää, jokainen ihminen on omanlaisensa persoona. Palmroth oli persoonallinen media-alan ihminen, joka koki elämänsä aikana työhönsäkin liittyen suuria tunteita. Hän ei vain vaiennut, vaan sanoi kantansa, jos jokin asia aiheutti sanottavaa. Kommentointi eri muodossaan johtaa joskus konflikteihin. Sananvapauden Suomessa tässä Palmrothin kommentoinnissa ei sinänsä ole mitään väärää. Se osoittaa kansalaisen aktiivisuutta ja ajattelukykyä. Aktiivisuudesta ja ajattelukykyä käy esimerkkinä se, että sanan käyttö Palmrothilla oli hallussa myös eläkepäivinä. Hän ei katkenyt kirjoitustaitoaan. Hän oli ikänsä lahjakas runoilija, tästä ositukseksi vielä lainaus hänen viimeisimpien joukkoon kuuluvasta runoteoksestaan *Pallen*

²⁴² Kampman, Poutanen & Aromaa, *Duodecim* 2013, 1908.

parhaat, sen jälkikirjoituksesta, jonka otsikko on *Päivän uutiset*, ja joka sisältää vuoden 1986 tapahtumia esimerkiksi neljännessä ja kahdeksannessa säkeistössä:

Kesän tultua taas oli kaikilla perin mukava fiilinki.
Meni ohitse onneksi saastepilve Tshernobiilinki.
Mutta tiedotuspuoli kun klikkasi taas, joka toinen turisti,
joka muuten ois tuonut taaloja tänne, ohitse huristi.

* * *

Kotikasvatus meillä on pielessä, varoitukset on turhia.
Joka puolla jo pankkeja ryöstellään, jopa tehdään murhia.
Ja jos ”rokki” on vallannut radion, ihan irstas on telkkari,
eikä Kiurut ja muut ole tietääkseen. Johan nyt, – voi helkkari!²⁴³

Tekstilainaus näyttää, että Palmrothilla oli sana hallussa vielä 80 vuoden iässä ja vuoden ajankohtaisia aiheita taltioitui riimimuotoon painettuna sanana jälkipolville muistoksi. Vuonna 1986 Tshernobylin ydinvoimalaonnettomuus oli iso uutinen, joka ainakin Palmrothin riimittelyssä saattoi ulottaa vaikutuksen turismiin. Hän otti myös kantaa ikuiseen aiheeseen, kasvatukseen, yleiseen kuriin ja järjestykseen sekä radion ja television moraaliin aina Kiurua, eli silloista Yleisradion pääjohtajaa Sakari Kiurua muistuttaen.

Erilaiset viralliset tai muuten vain jäljelle jääneet asiakirjat ovat johtolankoina omalla tavallaan todentaneet tässä tutkielmassa R. W. Palmrothin elämän muutoksia ja mediapersoonan kehitystä. Tässä luvussa on esitetty tutkielman tekijän ratkaisuja muutoksesta, joka oli todellinen, kuten edellisessä luvussa mainitut muutamat johtolangat todentavat. Muutostahan ihmiselämässä koetaan joka tapauksessa suuntaan tai toiseen.

Olen hermeneutiikan keinoin yrittänyt ymmärtää Palmrothin mediassa toimimista. Hänen mediakuvansa tarkastelu hermeneuttisen kehäpäätelmän mukaan on tehnyt näkyväksi ihmiselämän julkisen kuvan muutosta. Tampereen ja Oulun yliopistossa vaikuttavan dosentti Leena Kurjen ja juristi Matleena Kurki-Suutarisen mukaan hermeneutiikka tulkitsee ja ymmärtää. Tiedonmuodostuksen prosessi on alun ja lopun

²⁴³ Palle, 1986.

suhteen häilyvä. Prosessi jatkuu lukijan omien ajatusten kuljettamana.²⁴⁴ Tässäkin tutkielmassa avattuna, hermeneutiikka selittää maailmaa luonnollisuuden kautta. Luonto suo muutoksia ilman ihmisen toimintaa. Siksipä tämän tutkielman tulos on selväpiirteinen: muutos syntyy joka tapauksessa: ”oikeista” tai ”vääristä” teoista tai myös tiedostamattomasta toiminnasta. Muutos on aina muutos, kun tilanne poikkeaa jollakin tavoin sattumalta valitun hetken tilanteesta. Ajan ja aineen asetelma kokee muutoksen. Ihminen on ajatteleva olio. Ihminen on myös tietoinen tunteistaan. Muutoksen havainnoiminen on osa ihmisen järjellistä toimintaa. Mitä ihminen sitten kokee muutokseksi? Ihminen voi kokea eri tilanteissa muutokseksi mitä vaan. Muutos voi myös olla tiedostamatonta.

Oliko Palmroth ”vankosarvinen vaskisti”?²⁴⁵ Sodan jälkeisessä Suomen poliittisessa ilmapiirissä joku saattoi ivallisesti näin ajatellakin, mutta lopputulemana voidaan pitää sitä, että hän oli hyvin isänmaallinen mies. Leikinlasku, jota hän julkisesti harrasti, ei ollut kaikkien mieleen – rohkeutensa tähden. Roisi huumori sai palkakseen roisia arvostelua. Sen toki tekijä kesti, mutta helppoa mediatyön tekeminen ei viime sodissa toiseksi tullessa Suomessa ollut. 1950-luvun jälkeen Palmrothin elämässä oli tuleva kääntymään vielä monta lehteä, kuten yritystoiminta filmialalla. Hän sai ylennyksen sotilasarvoonsa kapteenista majuriksi. Hän sai kamarineuvoksen arvonimen. Hän sai julkaista erilaisia teoksia, ja radiokin otti hänet vastaan yhä uudelleen ja uudelleen.

Rohkeus on väistämättä tärkeä luonteenpiirre sotilaalle, ja se lienee ollut Palmrothin tiedossa. Rohkeus taiteilijan tuotannossa on puolestaan piirre, jonka kanssa on osattava toimia oikein; runoilijan liian rohkeat sanonnat tai sanoitukset voivat kääntyä itseään vastaan. Näin kävi myös Palmrothille: *Silmien väliin!* -laulu oli lähtökohtaisesti teoreettisena propagandatuotteena aivan onnistunut sota-ajan niin sanottu henkinen käsikranaatti, mutta sisällöltään se oli varsin rohkea veto. Käytännössä tämän propagandatyön vastaanotto oli kriittinen. On toki selvää, että erikoiset ajat tuottavat erikoisia lauluja ja sanoituksia, mutta tässä Palmroth teki uraansa ajatellen liian roh-

²⁴⁴ Kurki & Kurki-Suutarinen 2014, 25.

²⁴⁵ Ilmaisun vankosarvinen vaskisti voi ymmärtää ivallisena luonnehdintana kohdehenkilöstä. Sanonta viittaa vaskismiin ja vaskistiksi leimaamiseen. Sanan vaskisti juuret ulottuvat 1900-luvun Italiaan, fasismiin ja nationalismiin. Kansallisuusaate oli esillä muun muassa 1930-luvulla Suomessa ja 1940-luvulla sota-aikana Suur-Suomi-ajattelussa.

kean ja kenties jopa uhmakkaan tai toisaalta ajattelemattoman teon. Kuten edellä jo totesin, osa rintamamiehistä ei ymmärtänyt näitä roiseja sota-ajan sanoituksia ja tarvetta niille; suomalainen sotilas osasi toimia ilman hengellistä hegemoniaa ja vahvasti propagandistinen laulu oli turhaa uhittelua vihollista vastaan. Tosiasia on kuitenkin se, että erilaisista teoista maksetaan erilainen hinta. Palmroth maksoi rohkeista sanoistaan ja teoistaan korkean hinnan, joka määritteli pitkälti hänen sodanjälkeistä työelämäänsä. Jos valvontakomission alaisessa Suomessa hänen vastaanottonsa olisi ollut suopeampi, niin esimerkiksi mahdollisuudet päästä Yleisradion ajanvietto-ohjelmaosaston johtoon olisivat olleet mitä todennäköisimmät. Ammattitaidon puute ei ainakaan olisi ollut esteenä.

Poliittisesti arka aika laittoi kuitenkin Palmrothin sijoittumaan median pariin toisaalle, muun muassa kabaree- ja revyyteatterin pariin ja siitä eteenpäin aina mehu- ja marmeladitehdas Chymoksen leipiin. Tosin tämä Chymoksen työpaikka oli selvästikin niin sanottu välisatama Palmrothin elämässä. Hän pyrki Chymoksen vuosien jälkeen elokuva-alan pariin ja pystyi Suomi-Filmin mainospäällikkönä mitä todennäköisemmin paremmin toteuttamaan itseään ja käyttämään taiteellista luomisvoimaansa alalla, joka oli lähtökohtaisesti enemmän taiteen kentällä kuin leipätyö makeistehdasta sosiaali- ja mainospäällikkönä.

Mielenkiintoisen näkökulman Palmrothin mediakuvalle antaa myös identiteettikysymyksen asettelu erilaisissa instituutioissa. Keitä olivat Reino Wilhelm Palmroth, Reino Hirvisepä ja Palle? Kaikkien nimien takana on toki yksi ja sama henkilö, mutta nimimerkit ja oikea nimi edustivat yhden henkilön toiminnassa erilaisia yhteiskunta-aloja. R.W. Palmroth oli yksityishenkilö, Hirvisepä oli kirjailijainä ja Palle nimimerkki, jota Palmroth käytti humoristisissa töissään. Tämä kolmijakoinen identiteetti muovautui median myötä: osittain tahdotusti, osittain tahtomattaan. Ei ollut Palmrothin oma syy, että hänestä koetettiin tehdä vaskistia. Tähän oli vaikutusta aikakaudella, mutta myös hänen persoonallaan ja teoillaankin.

Palmrothia aikoinaan haastatellut Seppo Hovi totesi vuonna 2014 *Hengen aseina* -televisio-ohjelmasarjassa, että Palmroth ei ollut vaskisti. Hän tähdensi, että Palmroth oli isänmaallinen mies, joka otti vaikutteita tuotantoonsa muun muassa 1930-luvun

Saksasta.²⁴⁶ Palmrothia haastatelleena Hovin sanonnalla on painoarvoa ja ajatusta on helppo tukea. Olen tullut samaan johtopäätökseen kuin Hovi: Palmrothia ei voi pitää vaskistina. Palmrothia kiinnosti 1930-luvun Saksan kulttuurielämässä sotilaallinen reipashenkisyys ja niinpä hän suomensi sota-aikana saksalaisia marssilauluja kuten *Näkemiin nyt, pikku Tellervo* alkuperäiseltä nimeltään *Lebe wohl, du kleine Monika*. Palmrothin tekemä on myös suomennos *Kaarina* saksalaisesta marssilaulusta *Erika*.

Suomalaisen mediakulttuurin kehityksen voi tämän tutkielman aikakauden osalta jakaa kolmeen. On aika ennen toista maailmansotaa, sota-aika ja aikakausi sotien jälkeen. Palmroth teki mediatyötä näinä kaikkina aikoina. Tähän menneeseen aikaan ei voi palata. Menneen ja historiallisen henkilön saattaminen tähän päivään ei onnistu Palmrothin eikä kenenkään muunkaan henkilön osalta. Emme voi katsoa menneisyyteen absoluuttisesti, emme myöskään tähän päivään tai tulevaisuuteen. Me voimme ainoastaan kirjoittaa historiaa, ja se on tulkintaa. Suuret historiankirjoituksen linjat ovat osa makrohistoriaa ja luodaan ajalle ominaisen historiallisen katsannon mukaan yhteiskunnalle ja ihmisille, toki todellisuutta unohtamatta. Mikrohistoria voi etsiä entisajan muistiinpanoista kaikenlaista tietoa, joka on vähemmän tärkeää yleisen makrohistoriankirjoituksen kannalta, mutta nämä tiedot viestivät kuitenkin jotakin menneestä maailmasta. Tämä mikrotason tietoa voi näyttäytyä toisenlaisessa valossa kuin yleinen makrotason historiankirjoitus.

Jos katsoo vielä Palmrothin mediatoiminnan suuria linjoja ennen sota-aikaa, ne viittaavat isänmaallisuuteen, maanpuolustukseen ja Suomen arvon tunnustamiseen. Hän toimi kirjailijapiireissä, hän toimi radiossa, hän toimi elokuva-alalla, hän toimi sotamuseon intendenttinä. Hän oli toimielias monessa eri tehtävässä. Palmrothin mediatyöt otettiin vastaan kansan parissa melko nopeasti. Hän ei ollut poliittisesti leimautunut yltiöisänmaalliseksi, vaikka toiminta isänmaallisuutta henkivien runojen kautta osoittikin, miten tärkeänä Palmroth piti Suomen itsenäisyyttä ja suomalaisuutta jo ennen viime sotia.

Kuten olemme nähneet, aikakausi vaikuttaa mediapersoonien kehittymiseen. Sodan jälkeinen aika asetti suomalaiselle mediakulttuurille uudet mahdollisuudet ja uudet

²⁴⁶ Hovi, Yleisradio 2014.

haasteet. Aikakauden alussa kansa kaipasi viihdettä, kansankulttuuria, helppotajuista, kansaa eheyttävää ajanvietettä omien murheidensa ja huoliensa unhoitukseksi – hetkellistä utopistista olotilaa, jota ei ollut mahdollista saavuttaa työntäyteisessä arkielämässä. Tätä olotilaa haettiin esimerkiksi iltamista, tanssilavoilta, kevyistä elokuvista, kabareesta ja revyyistä. Kansanviihde oli kansaa varten ja se tehtiin tarkoituksellakin kansantajuiseksi.

Vaaran vuosina, sodan jälkeen suomalaiset totuttelivat elämään rauhan aikana. Maan väestö oli sodan tähden henkisesti kolhiintunutta, mutta elivät kuitenkin vapaassa maassa vapaana kansana. Sodan hävinnyt kansa kaipasi huvittelua. Kuten edellä mainitsin, utopia eli pako arjesta nousi esille muun muassa tanssiaisissa, iltamissa, elokuvissa, radiokuunnelmissa, teattereissa, revyyssä ja kabareessa. Revyy ja kabaree olivat näyttämötaiteen muotoja, joita Palmroth koetti saada asettumaan Suomeen jälleen sodan jälkeen. Hän sai ystävineen toimia alalla aikansa, mutta sitten poliittisista syistä toiminta katkaistiin. Revyiden ohjelmasisältö nähtiin poliittisesti arkana aihealueena. Palmrothin kokeilu teatterialalla loppui lyhyeen. Suomen poliittinen kenttä oli aikakautena muokkauksen tilassa. Kommunismi sallittiin ja Neuvostoliitto-Suomi-suhteet merkitsivät aivan toista kuin ennen sotaa. Tämä näkyi politiikassa ja taiteen kentällä. Valvontakomission poistuminen maasta ja Porkkalan vuokra-alueen vapautus olivat liennytyksen tekoja, jotka antoivat suomalaisille lisää rohkeutta ja uskoa tulevaisuuteen. Toisaalta nootikkriisi vuodelta 1961 osoitti, että tiukkuutta ystävyysuhteissa tarvittaessa löytyi. Hetkellinen niin sanotun suojasään ilmaantumisen suomalaisten ulkopolitiikkaan ja arkielämään teki ainoastaan hyvää. Se tervehdytti kansaa. Ihmiset uskalsivat elää rohkeammin. Palmroth harkitsi kuitenkin yhä enemmän tekemisiään ja toimi sellaisilla median kentillä, jotka hallitsi ja jotka tuottivat elannon.

Toinen maailmansota muutti Palmrothia. Talvisodan työtehtävän vaikutus Palmrothin mediakuvan muovautumiselle oli kriisiajan aikaansaama tulos. Makrotason historian kulku koki kriisin myötä muutosvoiman, ja yksilö niin ikään mikrotasolla sen myötä. Yhteiskunnan ja kulttuurin kriisi loivat yksilölle painetilan. Tämä aiheutti vastuullisessa johtotehtävässä olleelle Palmrothille mahdollisesti mielentilan, jossa yksilö teki epätodennäköisen arvion työskentelynsä tulevista seuraamuksista, vai mahtoiko hän sotilaana ajatella silloin propagandatöidensä lopputulosta? Sodankäyn-

ti radiopropagandan keinoin oli tuolloin uusi asia, malleja toimintaan ei juuri ollut. Toimiko Palmroth täysin intuiutionsa vallassa, tai kuten Maarit Niiniluoto asian esitti, saiko hän herätteitä luoda voimakkaita propagandalauluja esimiesten taholta?²⁴⁷ Niiniluodon mainitsemasta toimintatavasta en ole löytänyt suoria johtolankoja tämän tutkielman aineistoa läpi käydessäni. Edellä esittelin jo talvisodan aikaisen vastuullisen tehtävän suuren paineen ja työtaakan ja siitä johtuvan väsymyksen vaikutuksen arviointikykyyn.

Tämän työn tulokset ovat samalla johtolankoja työn lukijan omille hermeneuttisille ajatuksille, joita hän voi luoda mielessään Palmrothin mediakuvan muovautumisesta. Samalla tutkielma toimii pontimena lukijan oman kiinnostuksen heräämiselle. Tutkielman lukija voi siten ryhtyä tutkimaan samaa hermeneuttista kehäpäätelmää sekä luoda siitä omia ja uusia johtopäätöksiä. Tämä kehäpäätelmä tarvitsee alkuvoiman ja se alkuvoima on kriisiaika eli toinen maailmansota, joka loi kulttuurilliselle murrokselle pohjaa. Marja Tuominen on nostanut kriisiajan ja kulttuurin murroksen esille teoksessaan *”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”*:

Toisaalta sukupolven ja hegemonian liittäminen kriisin käsitteeseen voi merkitä myös kollektiivista prosessia, yhteiskunnan ja kulttuurin kriisiä, tilannetta jossa arvojen, normien ja historiallisen tietoisuuden delegoituminen sukupolvelta toiselle niin olennaisella tavalla häiriintyy, että kriisi saa myös historian kulkua suuntaavan voiman.²⁴⁸

Suomessa esiintyneen poliittisen aktivismin hiipuesssa ja sotaveteraanien arvostuksen noustessa Palmrothinkin arvostus nousi vuosikymmenten kuluessa. Hän pääsikin vanhoilla päivillään 1970–1990-luvuilla useitten kuvalehtien haastatteluihin muistelemaan menneitä. Näissä artikkeleissa hänen oli mahdollista tuoda esiin mielipiteitään historian kulusta ja eri aikakausina tehdyistä valinnoista.

Aikakaudet muovaavat historiallisen tietoisuuden vastaanottoa ja ymmärtämistä. Palmrothin lisäksi monet muut aikakauden mediapersoonat jatkoivat sodan jälkeen mediatyön parissa, tosin vuosikymmenten saatossa joidenkin heistä tekemän mediatyön arvo melkein unohtui. Puolustusvoimat muisti sota-aikana suomalaisten hyväksi

²⁴⁷ Niiniluoto 2002.

²⁴⁸ Tuominen 1991, 384.

työtä tehneitä viihdeveteraaneja vuonna 1988 järjestämällä heille yhteisen muistelutilaisuuden Santahaminan kadettikouluun. Myös Palmroth oli läsnä tilaisuudessa. Sanomalehti Uusi Suomi kirjoitti tapaamisen olleen ensimmäinen neljäänkymmeneen vuoteen.²⁴⁹ Uusi aikakausi antoi arvoa veteraanien työlle eri tavoin. Poliittinen tilannekin oli muuttumassa Neuvostoliitossa vallinneen uudistuksen ajan vuoksi. Viihdeveteraanien työlle uskallettiin viimein antaa julkista arvostusta, jonka ehti havaita myös Palmroth. Seuraavat vuosikymmenet ovat osoittaneet, että sota-ajan henkisen työn tekijät olivat tärkeä joukko Suomen taistellessa viime sodissa. Pikkuhiljaa heidän työlleen on osattu antaa sen vaatima arvostus.

Tässä tutkielmassa tekijä etsi koneistonsa avulla ratkaisun tutkimusongelmaan. Tässä luvussa esitetään, että tulokset on pyritty etsimään elämästä tallentuvan tiedon avulla. Tämän tutkielman tulos tai ratkaisu on se, että muutosta mediapersoonan töiden vastaanotossa on havaittavissa, kuten eri vuosikymmenten tarkastelu eri lähteiden avulla osoittaa. Mediapersoonakin muovautui vuosikymmenten saatossa. Palmroth oli aktiivinen mediassa eri saroilla, ja se jo kertoo siitä, että hän sai toiminnallaan aikaiseksi muutosta. Tekevä mediapersoonaa luo muutosta. Jos mitään ei tee, niin silloin mitä todennäköisemmin ei tapahdu muutostakaan.

Makrotaso on luonut samaistumispintaa Palmrothin mediapersoonan vastaanotolle. Olen havainnut siinä muiden mediapersoonien kohtaloiden kautta yhtenäisyyttä sekä eroavaisuutta. Iso yhdistävä tekijä on sota-aika, jonka jokainen tässä tarkastelluista henkilöistä eli. Propagandatyö sen sijaan on yhdistävä tai erottava tekijä. Se mutkisti muun muassa Palmrothin ja Ketolan toimintaa median kentällä sodan jälkeisessä Suomessa. Sen sijaan yksistään lähes neutraali sota-ajan viihdytystyö ei ollut mediapersoonan julkisuuskuvalle yhtä rasittava. Angerkoski, Laine, Palo, Rautio ja Rautavaara saivat työskennellä vapaasti mediakentällä sota-ajan jälkeen. Makrotason tarkastelu osoittaa Palmrothin mediapersoonan vastaanottoon nähden, että hänen tapaisiaan kohtaloita oli maassamme muitakin. Lisäksi oli myös henkilöitä, jotka kokivat hyväksyttävämmän vastaanoton. Median vastaanotto sen kuluttajien parissa sodan jälkeen ei siten ollut yksipuolista, vaan se osoittautui monipuoliseksi. Jokainen mediapersoonaa koki omanlaisensa kohtalon.

²⁴⁹ Korhonen, Uusi Suomi 1988.

Pohdin vielä muutoksen monimuotoisuutta. On luonnollista hyväksyä ihmiselämän eteen tuomat muutokset. Sivustakatsovana mikrohistoriallisen tutkielman tekijänä näen kuitenkin joitakin edellä nostetuista muutoksista siten, että ne ovat olleet mediapersoonalle vastenmielisiä. Elämänkohtalo tai mediatyön ylilyönti on asettanut todellisuuden siihen valoon, että yksi tie on kuljettu loppuun ja on ollut aika aloittaa uusi. Ihmisyyden ymmärtämiseen pyrkivä hermeneuttinen ajattelumalli ei voi antaa tässä tapauksessa muuta toimivaa ajattelutapaa kuin ymmärtämisen. Ymmärtäminen tarkoittaa tässä tapauksessa muutosten hyväksymistä.

Tutkielman kysymyksiin tulee antaa selkeä vastaus. Tässä tapauksessa ne ovat hypoteettisia, sillä ne on todennettu mikrohistoriallisilla johtolangoilla. Olisi epäloogista, jos tulokset eivät kaareutuisi hyväksymiseksi. Ihmiselämäkin on jatkuva muutoksen tila. Ihminen muuttuu niin fyysisesti kuin psyykkisestikin. Senhän pystyy jokainen ajatteleva ihmisolento todentamaan, vaikkapa valokuvan keinoin.

Jokainen ihminen tietää itse parhaiten historiansa. Tässä tutkielmassa on muutamien esimerkein luotu katsaus siihen, kuinka mediapersoonan toiminnan tuloksista näkyy muutos. Esimerkeissä on pyritty todenmukaisuuteen, vaikka kyseistä henkilöä ei ole päästy luonnollisen poisnukkumisen vuoksi enää haastattelemaan. Hänen tekonsa ja niistä jääneet dokumentit puhukoot puolestaan. Ne, mitkä muutoksista havaitaan ovat tutkijan omaa valintaa ja näkökantaa. Muutosta olen tässä etsinyt myös makrotasolla muiden mediapersoonien kautta. Olen havainnut, että heidänkin julkisuuskuviensa vastaanotossa tapahtui monenlaista muovautumista 30 vuoden aikavälillä. Nämä makrotason muutokset heijastuivat Palmrothin mediakuvaan ja antoivat ymmärrystä niille mahdollisille seikoille, jotka vaikuttivat median kuluttajien rakentamaan julkisuuskuvaan mediapersoonista.

Hermeneutiikka yrittää ymmärtää ihmiselämää ja sen erilaisia ilmiöitä. Näen, että tähän ymmärtämiseen kuuluvat osana ihmiselämän muutokset. Ajatteleva ihminen laajentaa käsityksiään maailmasta kokemansa muutoksen myötä. Edellä mainitun vuoksi tämänkin tutkielman mediapersoonia kohdanneiden muutosten vastaanottaminen tavalla, joka yrittää ymmärtää, on tässä järkeenkäyvä tapa käsitellä historian kulkua. Taustalla piilee ihmiselämän luonnollisuus. Hermeneutiikka näyttää tässä

luonnollisuuden kautta toimivuutensa. Muutos on tässä ihmiselämässä koettua luonnollisuutta, johon ihminen itse ei pysty kaikessa määrin vaikuttamaan. Ihmisellä on mahdollisuus vaikuttaa muutokseen osittain ja sekin on osa tässä esiteltyä luonnollista tapaa toimia. Katson tässä muutosta ihmiselämän etenemisessä näkyvänä ymmärtämisen muotona. Sen vuoksi yritän olla tutkielmani aihealueen suhteen mahdollisimman ymmärtäväinen. Mediapersonista olen havainnut, että ihmiselo ei onnistu ilman muutosta. Muutos voi olla itse luotua tai ulkoisesti kohteeseen vaikuttavaa, esimerkiksi yleisön paineesta johtuvaa. Jokaiselle ihmiselle sattuu ja tapahtuu momentaalisia. Siksi muutos on subjektin kannalta myös henkilökohtaista. Ulkopuolinen kokee ja näkee sen vain pintapuolisesti ja pyrkii etsimään näkökulmia ymmärtää toisen elettyä elämää. Hän ei voi tietää, kuinka muutos on todella vaikuttanut kohdehenkilöön. Hän voi kuitenkin päästä tutkimuksensa avulla yhä lähemmäksi muutoksen kohteena olevan henkilön persoonallisuutta, ajattelua ja tekoja, koskaan kuitenkaan täysin saavuttamatta niitä.

Edellä esittelin näkemyksiäni hermeneutiikan ja muutoksen esiintymisestä tässä tutkielmassa. Tuon esille vielä hermeneutiikan sallivuutta. Nostan esille tässä muutosta ja hermeneutiikkaa empaattisuuden kautta. Empatiaa hermeneuttisen tutkimusaineiston lukutavan kannalta esittelee Turun yliopistossa työskentelevä kulttuurihistorian dosentti Maarit Leskelä-Kärki väitöstutkimuksessaan *Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä*. Hän nostaa esille hermeneutiikan ja ihmisen keinon yrittää ymmärtää. Leskelä-Kärki johdattaa kirjoittamassaan ajatuksiaan hermeneuttiseen lukutapaan ja sen tulkitsemiseen, joka mahdollistaa myös tekstin omaa erityisyyttä ja toiseutta kunnioittavan otteen tutkimisessa. Hän lisää, että tunteita huomioivassa hermeneutiikassa voi olla kyse tutkijan tunteista. Leskelä-Kärki kiteyttää empatiaa huomioivasta hermeneutiikasta:

– – voisikin olla kyse siitä, miten kohtaamme menneisyyden ihmisen tunteet, mitä ja miten ne saavat meidät tuntemaan erilaisia tunteita sekä miten nämä tunteet vaikuttavat tutkimuskysymyksiimme ja otteeseemme.²⁵⁰

Leskelä-Kärki jatkaa ajatuksella empaattisesta lukutavasta, jota hän kuvailee monimutkaiseksi prosessiksi. Tässä prosessissa muun muassa omaelämäkerran kohdalla

²⁵⁰ Leskelä-Kärki 2006, 83.

nousee esille eettinen hiljaisuuden diskurssi, joka koostuu esimerkiksi valppaudesta, hienotunteisuudesta, hiljaisuuden kuuntelusta ja omaelämäkerran kirjoittajan kunnioittamisesta. Empaattinen asenne ei ole kuitenkaan mahdollinen kaikkien tekstien kanssa. Tutkijan on näin tunnistettava ja tunnustettava suhde erilaisiin teksteihin. Empaattisuus on kuitenkin keino yrittää ymmärtää tekstejä mahdollisimman hyvin.

251

Leskelä-Kärki nostaa esiin vielä oman tutkijapositionsa ja empaattisuuden tutkimuksessaan *Kirjoittaen maailmassa*. Leskelä-Kärki painottaa aineiston merkitystä ja sen aseman ymmärtämistä silloin, kun tutkija lukee esimerkiksi salattua päiväkirjaa tai julkista omaelämäkertaa. Empaattisuus on omaa suhtautumista tutkimuskohteeseen. Kohde, menneet ihmiset eivät anna suoria vastauksia tulkintoihin. Empaattisuus liittyy Leskelä-Kärjen ajatuksien mukaan hänen tavassaan tutkia oman tutkijaposition ja tutkimusprosessin kuluessa heränneiden tunteiden tunnistamisen pyrkimiseen. Tähän toimintatapaan liittyy menneen ihmisen kunnioittaminen ja pyrkimys ymmärtämisestä. Leskelä-Kärjen mukaan tutkijan on tiedostettava se, että ymmärrys voi jäädä hyvin vajavaiseksi. Toimintatavassa on tärkeä huomioida, että hän ei tutkimustavassaan pyri kokemaan jotakin toisen kanssa tai yritä samaistua tutkimuskohteisiin²⁵² Leskelä-Kärki kuvailee tutkimukseensa valitsemaansa historian lukutapaa:

– – olen halunnut nostaa esiin sen historiantutkimuksessa vielä pitkälti vieraan seikan, että myös me tutkijat olemme tuntevina ja kokevina subjekteina läsnä tutkimuksessa, me suhtaudumme tietyin tavoin tutkimuksemme aiheeseen ja tutkimuksellamme on aina jokin tavoite.²⁵³

Edellä lainatulla Leskelä-Kärki johdattelee ajattelemaan eettistä näkökantaa: tutkijan vastuuta, tutkijan suhdetta ”menneeseen toiseen” ja myös tutkijan läsnäoloa tutkimustekstissä. Eettisyys ja empatia keskustelevat näin keskenään. Tämä hermeneutiikan moniulottuneisuuden osoittaminen historiantutkimuksen parissa antaa tukea hermeneutiikan luonteen ymmärtämiselle myös tässä tutkielmassa. Leskelä-Kärjen esittämän mukaan empatian voi nostaa osaksi hermeneutiikkaa.²⁵⁴ Tämän pohjalta ajattelen, että sallivuuden nimissä myös muutoksen havainnointi on osa her-

²⁵¹ Sama.

²⁵² Leskelä-Kärki 2006, 84–85.

²⁵³ Leskelä-Kärki 2006, 85.

²⁵⁴ Sama.

meneutiikkaa. Näen, että käsite ”yrittää ymmärtää” on niin salliva, että osaksi sitä luetun empaattisuuden kautta ymmärrän hermeneutiikan piirissä myös ”muutoksen kielen” siihen kuuluvaksi. Muutoksen havainnointi on mielestäni yksi osa sitä ”kielipeliä”, kuinka hermeneutiikka yrittää ymmärtää – pohjimmiltaan ihmisyyttä – alati jatkuvaa leikkiä.

Muutoksen havainnointi, arviointi ja mittaaminen on kuitenkin vaikeaa. Vaikeaksi sen tekee ennalta-arvaamattomuus. Koskaan ei voi tietää, mitä huomina tuo tullessaan. Suuria linjoja voi toki hahmotella, mutta niiden osuvuutta esimerkiksi mediapersoonan muutoksen osalta, voi olla hyvin vaikeata arvioida ennakkoon. Jälkikäteen asioiden tarkasteluun haastavuutta luo muun muassa aikakausi ja siihen liittyvät tavat sekä katsantokannat. Tässä tutkielmassa olen huomannut, että mediapersoonan muutos on kunkin henkilön kohdalla omanlaistaan. Täysin samanlaista mediakuvaa ei synny kenestäkään. Käytännössä samoilla työkaluilla voidaan kuitenkin tarkastella median eri henkilöitä tai vaikka kansalaista, joka ei ole mediaan kosketuksissa kuin kuluttajana. Tämä tarkoittaa sitä, että muutoksen havainnointi onnistuu tietyin varauksin jokaisen mediapersoonan kohdalla. Muutos on jossakin muodossa ihmiselämässä aina mahdollinen. Käytännössä jokainen voi suorittaa tämän tutkielman teorian testaamisen valitsemassaan kohteessa itse, ja löytää mahdollisia muutoksia johtolankojen avulla, jotka kertovat muutoksesta. Kohteena voi olla jokin mediapersoonan tai sitten aivan toisenlainen aihe, josta muutosta havainnoidaan.

Palmrothiin kohdistuvan mediapersoonan muutoksen havaitseminen vaatii aiheeseen perehtymistä. Mikäli näin tekee, voi havaita samankaltaisia tai eriäviä muutoksia mediakuvassa, joka Palmrothista on tässä tutkielmassa virinnyt. Hermeneuttisen sallivan tutkimuksen perusidea toteutuu juuri siinä, että jokainen tutkija löytää omanlaisiaan tuloksia. Tuloksia, jotka nousevat esiin samasta aiheesta ja ovat yhtä arvokkaita ja oikeita. Muutoksen havaitsemisen osalta voi kyseenalaistaa sen, olisiko samoin voinut käydä muille. Ei olisi, sillä on vain yksi mediapersoonan R. W. Palmroth, joka sattui vaikuttamaan kyseisenä aikakautena. Hän sattui tekemään tekoja, jotka vaikuttivat hänen mediapersoonansa kehittymiseen. Samaan aikaan sattuma saneli ehtojaan, kuten muun muassa toisen maailmansodan syttymisen. Ihmiselämän historiallinen tarkastelu lähestyy tosiasioita, mutta muutoksen etsiminen toisena aikakautena on aina imitaatio. Se ei koskaan saavuta alkuperäisiä tapahtumia. Siksi nämä

mediapersoonan kehityksen havaitsemiset ovat mahdollisia vain ja ainoastaan kyseisestä henkilöstä, sillä toista samanlaista mediapersoonaa ei ole eikä tule.

Makrotasokin tukee edellistä ajatusta muutoksen näkymisestä henkilökohtaisena. Olen tarkastellutkin aikakauden makrotason mediapersoonia aikaisemmassa luvussa. Vertailuista tulleet huomiot tukivat käsitystä siitä, että jokainen mediapersoonaa otettiin vastaan omalla tavallaan. Vain suuria linjoja vastaanotossa voi pitää yhdistävänä tekijänä, kuten esimerkiksi sitä, lähtikö mediapersoonan mediaura uudelleen nousuun sodan jälkeen, vai oliko sodan vaikutus mediajulkisuutta heikentävä. Molemmissa vastaanottotavoissa oli havaittavissa. Vastaanottoon vaikuttavia tekijöitä oli runsaasti. Pääasiassa syynä voi nähdä kuitenkin mediapersoonan oman halun toimia julkisesti mediassa ja pysyä mukana aikakaudessa. Toisaalta tekijäksi voi ymmärtää myös vastaanottajien kiinnostuksen, jota riitti, jos mediapersoonaa pystyi toiminnallaan herättämään vastaanottajissa kiinnostusta. Kiinnostuksen herättäminen vaatii työtä keneltä tahansa mediassa toimivalta julkisuuden henkilöltä.

Muutoksen yllättävyys tunnetasolla voi johtua yksilön epätietoisuudesta. Kulloisenkin aikakauden kulttuuri sekoittaa herkästi ihmisen käsittelykyvyn rajan, jos asiat ovat niin sanotusti uusia ja erikoisia. Historiankirjoittajat tiedostavat muutoksen perusteellisena tutkimustyön lähtökohtana. Muutoksen tuo esille Historiallisen Aikakauskirjan pääkirjoituksessa Tukholman yliopiston historian professori Marko Lamberg:

Historialle on tyypillistä, että se hahmotetaan sarjana kehityskulkuja ja muutoksia. Jatkuvuuden havaitseminen ja ylipäättänsä jatkumoiden etsiminen ja selittäminen ovat historiantutkimuksessa nuorempi ilmiö. – – Vaikka nykyisin tutkitaan jatkumoitakin yhä edelleen on trendikämpää tutkia muutoksia. Ylimenokaudet varsinkin ovat vaikeita: ei ole helppoa sanoa, mistä jokin ilmiö alkoi ja mihin se päättyi. – – Kuitenkin perinteistä, siis jatkumoista, huolimatta kulttuuri ja yhteiskunta muuttuivat kaiken aikaa niin kuin ne tekevät edelleenkin – muutenhan me tämän hetken ihmiset emme eläisi tämänkaltaisessa ja näköisissä puitteissa emmekä päivittelisi maailman menoa.²⁵⁵

Tuon tässä vielä esiin muutoksen itsessään, joka on suuresti läsnä tutkielman rakentumisessa. Muutokseen keskittyminen tämän tutkielman tuloksena on moniulotteinen

²⁵⁵ Lamberg Historiallinen Aikakauskirja 1/2011, 1.

seikka. Näen, että muutoksen havaitseminen on tässä tutkielmassa konkreettinen tulos ja havaittavissa tässä käytetyillä mittareilla. Kuitenkin juuri yleistämiseen en ryhdy. Siksi sanon, että muutos ei aina ole kaikilla mediapersoonilla mediaelossa keskeistä ja muutos voi olla yhteydessä lukemattomin eri tavoin kansansuosion nousumiseen ja laskemiseen. Muutos on tässä mikrotasolla havaittuna nähtykin vain yhtenä mediapersoonan kehitykseen vaikuttavana tekijä, tekijöitä voi olla monia muitakin. Makrotason tutkimustulokset tässä tutkielmassa osoittivat osittain päinvastaista muutoksen suhteen: aikakaudella teki töitään mediapersoonia, joiden kohdalla draamaattista mediapersoonan julkista työskentelyä muovaavaa muutosta ei ollut samalla tavoin havaittavissa kuin Palmrothin tapauksessa. Tämän tutkielman mittauksessa rajaksi asettautuu se, kuinka mediapersoonaa pystyi jatkamaan sotaa ennen rakentamaansa mediauraa sodan jälkeen.

Jokainen tutkimani mediapersoonaa otettiin aikakaudella vastaan loppukädessä omalla tavallaan. Kuluttajat kaipasivat kriisiajan jälkeen mediasisältöä – mediapersoonien työlle oli tilausta. Vuodenvaihteeseen 1959–1960 mennessä tämän tutkielman esimerkkihenkilöistä kaikki pystyivät jossakin määrin miellyttämään yleisöään, koska suosiota oli havaittavissa ainakin vähän. Mediapersoonan muutoksen mittarina voi-kin pitää yleisön julkista mielipidettä ja yleisön osoittamaa suosiota. Aina rakastettu mediapersoonaa on käytännössä mahdoton tavoite, sillä suosio on aaltomaista nousuineen ja laskuineen. Mediapersoonaa ei koskaan tarkalleen voi tietää, mikä vie kuuluisuuteen tai mistä yleisö ei pidä. Täytyy kokeilla, ja jos kokeilee liian voimakkain keinoin, syntyy vastareaktio. Jos taas kokeilee ihmistä ymmärtäen, voi onnistua erittäin hyvinkin. Tähän kaikkeen vaikuttaa oikeanlainen ajankohta ja sattuma. Miellyttävyys näkyy vastaanottajien luomien toiveiden täyttämisenä. Mediapersoonaa tarjoaa samastumispintaa, joka voi koskettaa monia kuluttajia. Mitä useampia se koskee, sen suosituampi henkilö on. Jos samastumispintaa ei löydy, ei suosiotakaan synny. Pitkän, muttei välttämättä yhtäjaksoisen, suosion tae on nöyrä ja ahkera työ, joka sattuu tyydyttämään mahdollisimman monien median kuluttajien tarpeita.

Mitään sääntöä tai lopullista syytä muutoksen ilmenemiselle tai havainnoimiselle tutkielmassa en pysty antamaan, sen tähden yritänkin ymmärtää. Näen, että muutoksen tärkein soveltuvuus on jokainen ihminen itsessään, vaikei mediapersoonaa olisikaan.

4.2 Tutkimustyön luotettavuus

Tutkielmani on kulttuurihistoriallinen ja se käsittelee historiallista, jo edesmennyttä aikaa. Tämän historiallisen tiedon luotettavuuden tähden arviointi on paikallaan. Tämän alaluvun lopussa teen katsauksen tämän tutkielman validiteettiin, verifiointiin ja reliabiliteettiin.

Yhden tarkastelukanavan Palmrothin elämään ja ajatusmaailmaan antaa hänen laatimansa elämäkertateos *Kuin vierivä virta* ja muistelmateos *Silmästä silmään*. Luonnollisesti, elämäkertateosten luotettavuus on puntaroitava huolellisesti. Olen pyrkinyt tarkistamaan käyttämäni tiedot alkuperäisistä lähteistä, silloin kun se kohtuullisen työn rajoissa on ollut mahdollista.

Lähtökohtaisesti oletan, että tässä tutkielmassa lähdeaineistona käytetyt elämäkerta-teokset ovat pääosin totta, samoin muistelmateokset. Ihmisen tunteet ja muisti voivat kuitenkin saada aikaan tiedon vääristymää, esimerkiksi joko inhimillisestä erehdyksestä johtuen tai tietoisesta unohtamisen tähden. Yhden ihmisen näkökulma on myös hämäävä. Samoin se, että kyseessä on omaelämäkerta, jolloin kirjoittaja kirjoittaa itse itsestään. Tässä on vaarana kirjoittajan tunteilu. Tunteet voivat värittää liiaksi tositapahtumien raportoimista muun muassa tapauksissa, jotka ovat elämäkertakirjailijan kannalta negatiivisia tai positiivisia. Tutkielman tekijänä olen pyrkinyt punta-roimaan mikrohistoriallisissa tutkimuksissani käyttämäni Reino Wilhelm Palmrothin omaelämäkerrallisten teosten tietoja useampien rinnakkaisten lähteiden valossa ja suhtautumaan kaikkeen materiaaliin hyvän tutkimusetiikan mukaisesti. Maarit Leskelä-Kärki on käsitellyt henkilön elämää koskevaa tutkimusta väitöskirjassaan, jossa hän mainitsee henkilöihin liittyvästä historiantutkimuksesta Liz Stanleyyn ajatuksia mukailleen:

Historiantutkimuksessa on aina kysymys vieraan, toisen kohtaamisesta. Tutkiessamme menneisyyden ihmisiä ja lukiessamme heidän jälkeensä jättämiä dokumenttejaan olemme tekemisissä toisen subjektin kanssa ja meidän tehtävämme on kertoa hänet. Tällöin kohtaamme ne kysymykset, joihin esimerkiksi Liz Stanley on puuttunut: kuinka tehdä oi-

keutta kirjoitetuille elämille, miten suhtautua menneisiin elettyihin elämiin, joista tässä hetkessä kirjoitamme.²⁵⁶

Leskelä-Kärjen mukaan elämäkertaa kirjoittavalla historioitsijalla on valta käsissään. Hän voi valita kohteensa. Tutkijalla on valta kysyä ja nostaa esille henkilöitä tärkeysjärjestyksessä. Toisen elämästä kertova henkilö voi rakentaa kohteensa valituista aineksista ja tulkita aihetta haluamallaan sekä kyvyilleen sopivalla tavalla. Valtaa osoittaa myös se, kuka on oikeanlainen kohdehenkilö, miten hänen elämänsä esitellään ja mitkä lähteet ovat kelvollisia.²⁵⁷ Olen tässä tutkielmassa pyrkinyt noudattamaan historiallisen henkilötutkimuksen etiikkaa. Se on kuitenkin hyvä asettaa kriittisen tarkastelun alaiseksi. Olen pyrkinyt tässä tutkielmassani neutraaliuteen ja oikeudenmukaisuuteen, monipuolisia alkuperäislähdeaineistoja käyttäen.²⁵⁸

Jo edellä esittelemäni Leskelä-Kärjen ajatus hermeneutiikasta ja empatiasta nosti esille tutkijan vajavaisuuden aihealueensa ymmärtämisen suhteen. Olen tutkielmasani piirtänyt varsin rajatun kuvan R. W. Palmrothin realistisesta mediapersoonasta, sen vastaanotosta ja sen kokemasta muutoksesta. Tämän tuon esille siksi, että ymmärrän tutkimuskohteeni laadun. Palmrothin elämäkertateoksissahan puhuu esimerkiksi Leskelä-Kärjen lainaukseen viitaten tiedostettu ”vieras, toinen” Palmroth. Tässä tutkielman laatijana olen voinut toimia olemassa olevien dokumenttien varassa. Tämä ”vieraan, toisen kuvan” havainnoiminen on tässä alati ollut kosketuksissa tutkijan empatiaan ja tutkittavan kohteen kunnioittamiseen ja hänen elämästään välittyvään tietoon niin, että toimintamallina on ollut yrittää ymmärtää Palmrothin mediakäyttämistä.

Elämäkerta- ja historiantutkimuksen ongelmallisuuden tutkijan työn kannalta nostaa esille myös historiantutkija Heidi Kurvinen artikkelissaan teoksessa *Historiallinen elämä. Biografia ja historiantutkimus*. Kurvinen selvittää, kuinka historiallisten faktojen etsiminen muistelmista edellyttää tiukkaa lähdekritiikkiä. Kurvinen mainitsee valikoinnin, joka nousee esille jo muistelmien tekovaiheessa, sillä muistitiedolle ja muistelmille on tavanomaista kertoa uudestaan tietynlaisia avainkertomuksia, jotka kertoja näkee tärkeinä. Kurvinen painottaa, että muistelmat eivät kuitenkaan ole vail-

²⁵⁶ Leskelä-Kärki, 2006, 632.

²⁵⁷ Leskelä-Kärki, 2006, 635.

²⁵⁸ Makrotasolla olen käyttänyt lähes yksinomaan toissijaisia lähteitä, joita olen tarkastellut kriittisesti.

la lähdearvoa. Ne kertovat kirjoittajan menneille tapahtumille antamista erilaisista merkityksistä.²⁵⁹ Jos kyseessä on omaelämäkerrallinen teos, juuri merkitykset kertovat kirjoitetussa sisällössä muistelijasta itsestään tunteinensa, kuten tässäkin tutkielmassa Palmrothin tapauksessa. Nämä välitetyt tunteet näyttävät historiasta lukijalle enemmän kuin tunteeton faktakirjoitus. Lähtöoletta on tietenkin se, että välitetyt tunteet ovat aitoja ja todenperäisiä.

Tutkielmani ottaa huomioon eettiset arvot ja lähdeaineisto on luotettavaa. Tutkielma ei ole aukoton. Olen työssäni pyrkinyt kuitenkin mahdollisimman suureen tarkkuuteen.²⁶⁰ Tarkkuutta olen vaalinut tekemällä muun muassa erilaisia arkistovierailuita ja tutustunut alkuperäislähteisiin. Ilman arkistojen alkuperäismateriaalien etsimistä olisi joutunut turvautumaan mikrohistoriallisten tarkastelujeni kohdalla toissijaisiin lähteisiin. Se olisi voinut tuottaa ongelmia tiedon paikkansapitävyyden tarkistamisessa. Tässä tutkielmassa on menty tarkoituksella alkuperäisten lähteitten äärelle, jotta perusajatus mikrohistoriallisista johtolangoista toteutuu. Lähtökohtana on, että arkistodokumentit julkisissa sekä valtion laitoksissa ovat aitoja.

Seuraavaksi selvitän luotettavuuden luomisesta aiheeni osalta hieman tarkemmin. Ensimmäisenä pohdin propagandan luonnetta ja sen antamaa kuvaa tekijästään. Näin siksi, koska näen propagandatyön vaikutuksen yhtenä avaintekijänä Palmrothin mediapersoonan kehitykselle ja samalla tämän tutkielman tulosten syntymiselle. Maanpuolustustyöhön liittyvällä sanalla propaganda voi olla synkkä kaiku. Propagandaa on käsitellyt Esko Salminen teoksessaan *Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944*, jossa kirjoittamaansa hän selventää Harold Lasswellin ja Wäinö Kauno Latvalan ajatusten pohjalta:

Propagandatutkimuksen klassikko Harold Lasswell on käyttänyt vuonna 1927 propagandasta mm. seuraavanlaista luonnehdintaa: »the war of ideas on ideas». Lisäksi Lasswellin mukaan propaganda merkitsee keinoja kontrolloida yleistä mielipidettä merkityksellisten symbolien avulla. Suomessa propagandaa tutkinut mainosmies W. K. Latvala määrittelee puolestaan propagandan henkiseksi taistelutoiminnaksi. Hänen mu-

²⁵⁹ Kurvinen 2014, 146–147.

²⁶⁰ Tämän laadullisen tutkielman tekijänä olen pyrkinyt tekemään työni tarkasti. Tutkielman luontees- ta johtuen tutkimani tulokset ovat kuitenkin tulkittavissa. Siksi tämän tutkielman tekijän päätelmät ovat tulkittavissa myös toisin.

kaansa maanpuolustuspropagandan ensimmäisenä tehtävänä on lujittaa kansan puolustustahtoa ja armeijan psykologista taisteluvälikäyttöä.²⁶¹

Edellä lainatun määritelmän mukaan propaganda-sanan selittäminen ei ole aivan yksiselitteistä. On monen tekijän summa, kuinka sana eri yhteyksissä ymmärretään. Sota-aikana propaganda sanalle muovautui tietynlainen sisältö. Propaganda nähtiin eri valossa ennen sotaa ja sodan jälkeen. Se on kuitenkin selvää, että ilmiöllä itsessään on aina ollut painoarvoa. On myös huomattava, että sanalla propaganda oli myös kaupallinen käyttötarkoitus ainakin ennen toista maailmansotaa, kun Suomessa tuotemainonnastakin saatettiin käyttää sanaa propaganda. Ensimmäisen maailmansodan aikana oli käytössä jo propagandalehtisiä, mutta viimeistään toinen maailmansota loi kansalle mielikuvansa propaganda-sanan sisällöstä, ja näin sen käytöstä arkipäivän sanana luovuttiin lähes tyystin ja viimeistään silloin siirryttiin mainostamaan eikä laadittu enää tuotepropagandaa. Tuonnempana nostan esille, kuinka propagandan käyttöön ohjeistettiin puolustusvoimissa vuonna 1939. Sanan propaganda ymmärtäminen kiertyi kansan keskuudessa vihollisen vastapropagandan ja valheellisen propagandan tähden negatiiviseksi ja vääristyneeksi. Sanan uskottavuus oli horjuva. Itse sanan propaganda käytöstä haluttiin jatkosodan aikana puolustusvoimien tiedottamisessa luopua sen huonomaineisen sävyn vuoksi. Korvaavaksi sanaksi otettiin tiedotus.²⁶²

Kuten tässä tutkielmassa olen tuonut esille erilaisin esimerkein, propagandatyö puolustusvoimissa vaikeutti myös R. W. Palmrothin sodan jälkeisen mediatyöskentelyn kehitystä. Erilaiset arkistolähteet todentavat, että propagandatoiminnalla oli omanlainen tärkeä osansa suomalaisessa sodankäynnissä. Suomen armeijassa ohjeistus propagandatyöhön oli kuitenkin selkeä. Sen piti olla asiallista. Kuten tutkielma osoittaa, asiallisuuden horjuessa saattoi joutua selittämään tarkemmin tekemänsä työn tarkoituksia. Näin kävi Palmrothin tapauksessa talvisodan aikana. Makrotasolla tein huomion myös Einari Ketolasta, jonka viihdytystyön propaganda-arvo Korpraali Möttösen hahmossa oli suuri. Hänen mediapersoonansa kehittymiselle propagandatyö antoi varjostavan leiman. Toiset tutkimani makrotason henkilöt eivät kärsineet samanlaisesta propagandatyön ikeestä. Heidän viihdytystoimintaansa sota-aikana

²⁶¹ Salminen 1976, 14–15.

²⁶² Pilke 2011, 28–29.

katsottiin suopeampaan sävyyn, koska se ei ollut yhtä voimakasta ja suoraviivaista kuin Palmrothin ja Ketolan propagandatyö.

Propagandaan kuuluvassa inhimillisessä ihmisyydessä on paljon niin sanottuja kirjoittamattomia sääntöjä, jotka pätevät niin sodan kuin rauhan aikana. Nämä kirjoittamattomat säännöt ohjaavat osittain myös mediatyötä, vaikka se on myös säännöiltään asetusten alaista. Rauhan tai sodan aikana median rooli on kuitenkin toisenlainen. Viime sotien aikana media oli tarkan valvonnan alaisena, muun muassa maamme lehdistö oli rintamalehtiä lukuunottamatta ennakkosensuurin alainen. Mediatyöhön kuului sota-aikana propaganda, jota määriteltiin onnistumisensa osalta joulukuussa 1939 aikanaan salaisessa päämajan jakelussa näin:

Propaganda onnistuu yleensä parhaiten, kun

- se on kohdistettu jotakin vastaan;
- siinä on väriä;
- siinä käytetään kohteelle ainakin osaksi tunnettuja tosiasioita, joihin vetoamalla voi kohteen johtaa harhapäätelmiinkin;
- se suoritetaan oikealla hetkellä;
- siinä vedotaan kohteen omaan etuun;
- siinä ei loukata ketään;
- siinä käytetään nasevia iskulauseita.

Kauhupropaganda tehoaa vain hyvin nälkiintyneeseen ja uupuneeseen joukkoon.²⁶³

Tämä lainaus kuvastaa, että maamme viime sotien aikana harjoittamassa propagandassa oli sääntöjä. Propaganda oli myös julkista mediatyötä. Työtä, joka toi uutta ennen kokematon julkisuutta tekijälleen, vahvisti tai heikensi aikaisempaa julkisuuskuva. Median vastaanotosta johtuen median kuluttajien toimintatavoissa on havaittavissa päälinjoja: jos tuotettu media vastaa suuresti kysyntää, niin jokin julkisuuden henkilö nousee suosituksi. Hänen suosionsa lisääntyy huippuunsa ja suosio kestää sille määrätyn ajan median suosion muutosvoimien keskellä. Suosio tarkoittaa tässä sitä, että moni median kuluttajista pitää suosionsa kohdetta miellyttävänä. Myös Palmrothin osalta kansan suosio on ollut osatekijä mediapersoonan muovautumisessa.

²⁶³ Kansallisarkisto, Päämajan propaganda-aineistoa 1939, Perus-3132/42 [82] II/II.

Yksi suosion mittareista ovat erilaiset kyselyt. Niiden puolueellisuutta tai puoluetto-
muutta on vaikea arvioida. Kysely kertoo kuitenkin tuloksillaan aina jotakin kohteesta.
Tämän tutkielman lähdeaineistosta huomasin, kuinka Yleisradion ohjelmajoh-
don maakuntamatkat Suomen kansan pariin olivat kyselemistä varten. Näin ohjelma-
johtajat selvittivät, mitä radiosta kuunnellaan ja mikä on ohjelmien vastaanotto. Sota-
ajan maakuntamatkojen raportteihin on kirjattu radionkuuntelijoiden antamia vasta-
uksia, joista tein muutamia lainauksia tähän tutkielmaan. Nämä raportit kertoivat
korutonta kieltä Palmrothin suosioista vielä 1940-luvun alussa. Hänet mainittiin
Yleisradion raporteissa useaan kertaan ajanvietettä käsittelevissä osioissa.²⁶⁴

Tutkimuksen luotettavuus nousee puheenaiheeksi siinäkin mielessä, kun ajatellaan
omaelämäkertakirjoituksia lähdeaineistona. Mistä mahtaa johtua Palmrothin tunteel-
linen suhtautuminen moniin elämänsä varrella kohtaamiinsa asioihin muistelmateok-
sissaan? Se voi johtua hänen henkilökohtaisesta kirjoitustyylistään tai sitten se voi
olla tietoista henkilökohtaisesti haasteellisten asioiden tarkastelua tunteitten vallassa.
Näitä seikkoja on vaikea todentaa, sillä henkilö on edesmennyt. Elämäkerrallinen
teos antaa muistelijan mielipiteille ja muistoille sijansa, muttei anna lopulta sijaa
historiankirjoitukselle vailla tunteita. Henkilön kirjoittaessa itse muistelmateoksensa,
se ei synny ilman tunteiden vaikutusta. Neutraalin ja yleispätevän näkemyksen ai-
kaansaaminen omasta elämästään on vaikeaa. Näin on myös Palmrothin omien elä-
mäkerrallisten teosten laita. Siitä johtuen ”tunteeton” historiankirjoituksen tutkimi-
nen on tehtävä mikroskooppisista lähteistä, kuten esimerkiksi erilaisista arkistoista
materiaalia etsimällä. En väitä tietäväni Palmrothin tunteista ja mielentilasta mitään.
Sen sijaan hänen tekojensa havaitseminen mikro- ja makrohistoriallisen historiantut-
kimuksen keinoin onnistuu erilaisista alkuperäislähteistä ja mielenliikkeiden tulkit-
seminen onnistuu jossain määrin hänen omaelämäkerrallisten teostensa avulla. Palm-
rothin tekoja on mahdollista tarkastella ulkopuolisena. Teot rakentuvat muun muassa
reagoinnista vallitsevaan tilanteeseen, yleisestä moraalista, oppineisuudesta, maan
kulttuuritavoista ja ihmisyydestä yleensä.

²⁶⁴ ELKA, Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haas-
tatteluja, ym. 1935–1944, H 91. Muistio mielialantutkimusmatkasta Satakuntaan 1943, Koskiluoma.
Muistio mielialantutkimusmatkasta Kainuuseen 1944, Heikinheimo; Selostusosasto muistioita, raport-
teja, lausuntoja 1935–1946, kansio 11, 101.189.2. Muistio mielialantutkimusmatkasta Länsi-
Uudellemaalle 1943, Heikinheimo.

Esimerkkinä lähteistä välittyvästä dokumentaatiosta toimivat tässä Palmrothin ja Hella Wuolijoen väliset suhteet, joista Palmroth antaa jännittyneen kuvan muun muassa teoksessaan *Kuin vierivä virta*. Hän kuvaa neuvotteluaan uuden pääjohtajan kanssa tunteelliseen tyyliinsä. Mitä ilmeisemmin Palmroth ei sodan jälkeen nähnyt uutta tilannetta ohjelmatyöskentelynsä kannalta Yleisradiossa mitenkään mielenkiintoisena.²⁶⁵ Palmrothin kirjaansa kirjoittama kuvaa lähinnä hänen ajatusmaailmaansa ja tunteitaan asian suhteen, mikrohistoriallinen tarkastelu samalta ajalta kertoo kuitenkin asiallisista väleistä.

Aikaisemmin esitellyn, Palmrothin työasioita koskevan kirjeen tyyliä voi tarkastella Elinkeinoelämän keskusarkistosta löytyvästä Yleisradion kokoelmasta, jossa on Hella Wuolijoen kirjeenvaihtoa ajalta, jolloin hän toimi yleisradioyhtiön pääjohtajana. Tämä Yleisradion kokoelmasta löytyvä Palmrothin pääjohtajalle lähettämä kirje on turhia tunteilematon ja asiapitoinen. Tämä johtolanka kertoo siitä, että Palmroth piti välit Wuolijokeen asiallisina, vaikeivät heidän maailmankatsomuksensa ja poliittiset kantansa osuneetkaan yhteen. Kirjeessä Palmroth kertoo ohjelmasuunnitelmiensa kariutumisen syitä. Palmroth muun muassa lopettaa vuodenvaihteessa 1945–1946 lähetetyn kirjeensä Wuolijoelle uuden vuoden tervehdyksiin.²⁶⁶ Asiallisuus on kirjeessä varmasti positiivinen seikka molempien puolelta ajateltuna. Vuorovaikutus ihmisten välillä on aina kaksisuuntaista. Olisi mielenkiintoista tutkia myös Hella Wuolijoen kantaa, millaisena hän mahtoi nähdä suhteensa R. W. Palmrothiin päin.

Elämäkerrat, yhden historiallisen kirjallisuuden tyyliä, huomioiden Palmrothilla oli mahdollisuus kirjata muistonsa omanlaisikseen muistelmateokseensa *Kuin vierivä virta*, jota olen lainannut aikaisemmin tässä tutkielmassa. On myös huomioitava, että tässä esimerkkinä on vain yksi työasioita sisältävä kirje. Millainen sävy olisi ollut, jos kyseessä olisi ollut täysin henkilökohtaisia asioita sisältävä viesti? Olisiko tyyli ollut silloin toinen? Jos olisi mahdollista käsitellä isompaa otantaa Palmrothin ja Wuolijoen välisistä kirjeistä, voisi kuva heidän suhteistaan muodostua tarkemmaksi. Tämä yksi viesti antaa kuitenkin positiivisemmän kuvan, kuin Palmroth itse muistelmateoksessaan yhteistyöstään Hella Wuolijoen kanssa välittää. Tässä tutkielmassa

²⁶⁵ Hirvisepä 1975, 360–364.

²⁶⁶ ELKA, Yleisradion kokoelma, Pääjohtajien kirjeenvaihto 1945–1946, I FI:3, Wuolijoki, 101.186:4.

edellä mainittu kirje on vain yksi johtolanka, joka antaa mielenkiintoisen positiivisen löydöksen poliittisesti jännittyneeltä aikakaudelta. Kaksi maailmankatsomukseltaan erilaista ihmistä vaihtoivat ajatuksiaan vaikeassa tilanteessa asialliseen sävyyn. Toinen ääripää olisi saattanut olla täysi yhteistyökyvyttömyys. Toimintaa oli kuitenkin hieman ja sitä yritettiin pitää yllä, mutta työskentely ei kuitenkaan edennyt sen pidemmälle suurimuotoiseen yhteistyöhön.

Validiteettia selvennän tässä sisäisesti ja ulkoisesti. Käynkin seuraavaksi läpi, tutkitiinko tässä tutkielmassa sitä mitä siinä oli tarkoitus tutkia. Sisäisesti katsottuna tutkielman aineisto tuotti tulosta ja antoi viitteitä mediapersoonan muutoksesta eri aikakausina. Tutkimusstrategia oli rakennettu tutkielmaan siten, että se antoi mahdollisuuden tulosten havainnointiin tutkittavasta kulttuurihistoriallisesta ilmentymästä. Ulkoisesti katsottuna validiteetin toteutuminen tässä tutkielmassa on haasteellisempaa, sillä jokainen tutkimani mediapersoonaa on omanlainen persoonansa ja heillä on omat henkilöhistoriansa. Sen sijaan ulkoisen validiteetin voi katsoa vahvistuvan yksilöllisyyden kautta. Sen merkinä voi pitää juuri tulosten yksilöllisyyttä. Mitä monipuolisempia tuloksia syntyy, sitä aidommaksi muotoutuu tämän tutkielman ulkoisen validiteetin kuva. Luonnollisesti tätä validiteetin vaadetta tukee tässä tutkielmassa käytetty hermeneuttinen tutkimustapa, joka hyväksyy ja yrittää ymmärtää.

Nostan esille vielä validiteettiin liittyvän mittarin, triangulaation. Triangulaatio, tuotuseitten eri tutkimusmenetelmien rinnakkainen käyttö, luo merkkinsä myös tämän tutkielman validiteetin vahvistamiseen. Tässä sillä tarkoitetaan mikro- ja makrohistoriallista johtolanka-apparaattia. Mikro- ja makrohistoria luovat tässä tutkielmassa yhdessä hermeneuttisen validiteetin kehän. Historiankirjoituksen mikro- ja makrotason keskustelun myötä pyrin tässä etsimään joitakin mahdollisia yhdistäviä tai erottavia tunnuspiirteitä aineistostani, jota olen tarkemmin avannut hermeneuttisella menetelmällä.

Verifiointia eli todentamista katson tämän tutkielman puitteissa kriittisesti. Tässä tutkielmassa kyseessä on kulttuurihistoriallinen hermeneutiikkaan perustuva laadullinen tekotapa. Tutkielman toimivuus on teorian tasolla hyvä, mutta ongelmalliseksi sen tekee opinnäytetyön suppeus. Rajaaminen onkin yksi tämän tutkielman haasteellinen tehtävä. Lähtökohtaisesti tutkielman apparaatti toimii niin kuin sen on tässä

suunniteltu toimivan. Tutkielman tekijänä koin ongelmalliseksi saamieni tulosten asettelun. Lähtökohtaisesti suurimpana haasteena pidin tulosten esille kirjoittamista ja tutkielman lopun pohdintaosiota. Aivan ilman tuloksia en kuitenkaan tutkielmasani jäänyt. Esiintuomaani tulosta pidän kuitenkin makro- ja mikrohistoria huomioon ottaen järjellisenä. Tulos ei ole lähtökohtaisesti virheellinen, sillä hermeneutiikka antaa tulkinnanvapauden. Tarkan, yhtenevän ja täysin toistettavissa olevan tutkimustuloksen saavuttaminen tässä tutkielmassa on mielestäni sen tekotapa huomioon ottaen hyvin vaikeaa, ellei jopa mahdotonta. Tutkimuskoneistoa sen sijaan voi käyttää monenlaisen erilaisen muutoksen tutkimiseen.

Reliabiliteettia olen pitänyt tässä tutkielmassa yllä alkuperäislähteitä käsiini etsimällä ja sisäisen tekijäkohtaisen kriittisen epäilyn avulla. Kaikki käyttämäni aineisto on saanut osakseen alkuepäilyn; onko tämä aito ja onko tämä totta. Aineistoa aikani tarkasteltuani valitsin sellaista materiaalia, jonka oletan olevan totta ja aitoa. Aineistoksi olen etsinyt todenperäistä arkistomateriaalia. Tämän tutkielman tutkimuskysymys ei kuitenkaan ole aitouden etsiminen itsessään. Luotettavuus on ollut työssäni lähtökohta, jota olen pyrkinyt noudattamaan parhaani mukaan. Tämän tutkielman reliabiliteettia heikentää toissijaisten lähteiden käyttö makrotasolla. Näen sen kuitenkin tässä mahdollisuudeksi siksi, että pro gradu -tutkielma on rajallinen pituudeltaan ja vaadituilta työmäärältään. Makrotason alkuperäislähteiden hankkiminen tähän tutkielmaan Siiri Angerkosken, Einari Ketolan, Eine Laineen, Tauno Palon, Markus Raution ja Tapio Rautavaaran mediapersoonien tarkastelun osalta olisi ollut kohtuuttoman suuri työ. Nyt asioiden helpottamiseksi, kuitenkin mahdollisimman tosiasiallisen kriittisesti tarkastellun makrotason esiintuomiseksi, olen käyttänyt toissijaisia lähteitä makrotasolla.

Tässä luvussa kävin kokonaisuudessaan läpi, kuinka hyvin valitsemani hermeneuttinen rakennemalli ja abduktiota apuna käyttänyt mikro- ja makrohistoriallinen tutkimusnäkökulma onnistuivat tuomaan tuloksia tutkielmalleni. Koska kysymyksessä on historiallinen, alalajeissaan henkilö-, kulttuuri- ja mediahistoriallinen aihe, tulos oli moniulotteinen ja monitulkintainen. Hermeneutiikka huomioiden, oikeaksi tulokseksi saattoi osoittautua mikä vain ihmisyyttä koskeva johtolanka. Tässä tutkielmassa on kuitenkin pyritty työn rajauksen mukaan etsimään erityisesti mediakuvassa ilmenneitä syy-seuraussuhteita. Lähtökohtaisesti pyrin puolueettomalla tutkimustyölläni

osoittamaan, että R. W. Palmrothin mediapersoona on kehittynyt vuosikymmenten aikana ja kokenut muutoksia.²⁶⁷ Samalla sidoin makrohistoriallisella katsauksella Palmrothin mediapersoonaa aikakauden muiden mediassa toimineiden henkilöiden vastaanottoon. Näiden muiden mediapersoonien vastaanoton kautta tutkielman aihealueen sai liitettyä makrotason keskusteluun aikakauden mediatyöstä. Makro- ja mikrohistoriallisen tason esiintuominen toi esille median kuluttajien vastaanotollansa antamaa muutosvoimaa mediapersoonien muovautumiseksi.

Seuraavassa luvussa luon päätöskatsauksen tähän tutkielmaan. Päätäntäluvussa suljen tutkielman aihealueen. Tässä työssä sen hermeneuttinen luonne jättää kuitenkin sijan lukijan ajatuksille. Kenen tahansa on mahdollista syventyä aihealueeseen lisää ja jatkaa hermeneuttisen kehän tavoin kaartuvaa ajattelumallin edelleenkehittämistä. Johtolankoja aikakauden mediapersoonista ja heidän vastaanotostaan median kuluttajien parissa löytyy varmasti lisää.

²⁶⁷ Tutkielman tekijänä olen arvioinut, mitä on tutkimustyön luotettavuus. Hermeneuttisessa tutkielmassakin käsitys luotettavuudesta on loppukädessä ihmisten välinen sopimus. Tämä sopimus on pyritty ymmärtämään tässä opinnäytteessä sitä vaativalla tavalla.

5 PÄÄTÄNTÄ

Tässä tutkielmassa loin hermeneuttisen katsauksen makro- ja mikrohistorialliseen aineistoon, joka koski Reino Wilhelm Palmrothia sekä muita esimerkkihenkilöitä ja heidän kauttaan peilautuvia mediapersoonien muutoksia. Tutkimusapparaatin avulla sain aikaiseksi tuloksia, jotka tutkielman tekijänä esittelin ja arvioin. Huomasin, että kulttuurintutkimus tutkielmankin osalta on laajamittaista työtä, ennen kaikkea se on aihealueiden monipuolista ymmärtämistä. Täytyy hahmottaa suomalaisen kulttuurin kehityskaarta laajamittaisesti, jotta voi peilata edes hieman sen historiassa ilmenevää makrotasoa mikrotasoon. Pro gradu -tutkielman suppeus asetti haasteita muun muassa aihealueen taustoittamisen ja raportin kirjoittamisen suhteen, toisaalta työn rajattu mitta kouluii myös tekijää rajauksen taidossa. Tämä kaikki on ollut osa oppimisprosessia matkalla akateemisen tutkimustyön maailmaan.

Tutkielman tärkein havainto, johon olen mikrohistoriallisten tarkastelujeni myötä tullut, koskee R. W. Palmrothin mediapersoonan muutosta: hänen mediauransa ja -persoonansa kehittymisen käännekohta oli toiminta sota-ajan propagandakoneistossa. Propagandatoiminta oli maassamme vallinneeseen, senhetkisen sota-ajan poikkeustilaan kuuluva puolustusvoimien harjoittama erikoistehtävä. Toimintaan ryhtymiseen vaikutti Palmrothin osalta ainakin hänen oma tahtonsa, sattuma ja aikakausi. Oli monen tekijän summa, että Palmroth päätyi toimimaan propagandatyössä ja toteutti siinä erilaisia mediatehtäviä. Löydökseni ei sinänsä ole uusi, sitä on esitelty muuallakin aihealuetta käsittelevässä historiankirjoituksessa. Löydökseni täten ainoastaan tukee jo muiden esiintuomaa.

Tämä tutkielma osoittaa esimerkein, että Palmrothin mediapersoonana muovautui kolmen vuosikymmenen aikana, ja että jokaisen käsittelemäni mediapersoonan kohdalla muovautuminen oli omanlaistaan. Tutkielmassani jo pieni makrohistoriallinen otanta antoi näytteitä siitä, että jokainen tutkimani mediassa toiminut henkilö otettiin vastaan eri tavoin. Suurta linjaa kuvastaa ainoastaan se, kuinka tutkimieni esimerkkihenkilöiden asema nähtiin kuluttajien keskuudessa ennen sotaa, sodan aikana ja sodan jälkeen. Näiden kaikkien mediapersoonien vastaanotosta on havaittavissa sama kolmijako: aika ennen sotaa, sota-aika ja aika sodan jälkeen. Makrohistoriallisista johtolangoista nousi esiin huomio, että Palmroth oli yksi mediapersoonana muiden jou-

kossa ja että hänen kohtalonsa oli omanlaisensa, muttei kuitenkaan täysin muista poikkeava.

Olen esitellyt tässä esimerkein myös median kuluttajien mahdollisuuksia arvottaa mediapersoonan suosiota. Palmroth kokeili mediassa voimakkain keinoin kriisiaikana. Jossakin tapauksessa hän toimi liian voimakkain keinoin ja syntyi vastareaktio. Vastareaktion jälkeen oli havaittavissa vuosien mittaan Palmrothin mediakuvan eheytymistä; Palmroth palasi mediaan. Median vastaanottajat ottivat hänet jälleen vastaan. Tämä tarkoittaa sitä, että mediapersoonan muutos on loppukädessä mediassa toimivan persoonan ja median vastaanottajien välinen vuoropuhelu, joka hermeneutiikan perusluonteen mukaan yrittää ymmärtää ihmisen toiminnan monimuotoisuutta. Tämä mediapersoonan ja vastaanottajien välinen ”puhelu” voi sisältää nousuja ja laskuja.

Tässä tutkielmassa esiin nousi myös muutos vastaanotossa. Median vastaanottajat oli se ihmisjoukko, joka otti vastaan aikakauden mediapersoonien julkiset tekemiset. Vastaanottajien päätösvalta suositun ja epäsuositun mediapersoonan arvottamisessa on ollut aikakaudella hyvin suuri. Juuri tämä median kuluttajien ulkopuolisuus suosion arvottajina on eräs seikka, joka vie tämän tutkielman tulokset laajempaan asiayhteyteen mediapersoonan muutoksen havaitsemisessa. Kuluttajien valta-asema median parissa on monipuolisuudessaan ongelmallinen. Kuluttajien valitsemisen valta johdattelee tähteyden käsitteen kautta mediapersoonan vastaanoton aikalaismediassa lopulta kansan maun muodostumisen tutkimuskentille. Samalla se aiheuttaa sen, että tämän tutkimuksen mikrohistoriallisia tuloksia ei voi yleistää. Tutkimusmalli ei tuota myöskään yksiselitteistä tulosta, joka voitaisiin yleispätevästi osoittaa joksikin säännöksi tai yhdenmukaisuudeksi. Sen sijaan hypoteettisen luonteensa mukaisesti se esittelee johtolankoja, jotka näen syinä muutoksille. Kuten edellä jo esittelin, Palmrothin mediapersoonaa muovasi eniten viime sotien aikainen propagandatyökentely.

Mediakulttuurin kehitys oli tässä tutkielmassa esillä mediapersoonien kautta suomalaisessa mediakulttuurissa kolmen vuosikymmenen aikana. Toinen maailmansota oli kriisiaika, joka vaikutti mediakulttuurin kehitykseen koko Euroopassa ja esimerkiksi Yhdysvalloissa. Omalla tavallaan sen vaikutus näkyy myös muissa sotaa käyneissä ja

sodan jaloissa puolueettomina pysytelleissä maissa. Maailmansota loi pohjan niille yhteiskunnallisille muutoksille, jotka lopulta johtivat myös populaarikulttuurin murrokseen. Tätä murrosta tuki omalta osaltaan mediatekniikan kehitys sekä monipuolinen kulttuurituonti ja -vienti. Populaarikulttuurin muuntautuminen jatkuu jossakin muodossa tänäkin päivänä ja tämän tutkielman esimerkkihenkilöiden jättämä jälki mediaan jatkaa muovautumistaan ennustamattomissa olevin keinoin.

Avaan lopuksi vielä mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita tässä tutkielmassa esille nousseilta aihealueilta. Tutkielmani oli käytetyn aineistonsa osalta kapea-alainen rajattu katsanto laajaan mediapersoonan R. W. Palmrothia koskevaan arkistokokoelmien aineistoon. Tätä aineistoa soisi tutkittavan vielä monin eri tavoin. Tässä tutkielmassa jäi muun muassa käymättä läpi iso osa Palmrothin elämästä. Käsittelemättä jäi muun muassa lapsuus- ja nuoruusaika sekä varttuneen iän vuosikymmenet 1960-luvulta alkaen. Palmrothin rikas elämä olisi oivallinen tutkimuksen kohde laajamittaiselle henkilökuvatutkimukselle tai elämäkertateokselle. Kohdehenkilön keräilyluonteesta ja eri arkistojen Palmrothiin liittyvien kokoelmien johdosta arkistomateriaalia jatkotutkimukseen olisi käytettävissä runsaasti. Oman aihealueensa antaa tässä vielä viime sotien suomalaisen propagandatoiminnan tutkiminen kokonaisuudessaan, myös erilaisten ihmiskohtaloiden kautta. Yhden näkökulman esimerkiksi propagandaa tehneiden henkilöiden laajamittaiseen tutkimiseen antaa juuri tässäkin tutkielmassa esillä ollut empatian huomioon ottava hermeneuttinen tapa tehdä tutkimustyötä. Työtapana se antaa sijan tutkittavan kohteen monipuoliselle ja tarkkanäköiselle kohtelulle, toisin kuin suoraviivaisempi makrohistoriallinen kirjoitustapa.

Uutta tutkittavaa jäi toki paljon myös makrotason mediapersoonien ja suomalaisen mediakulttuurin osalta yleensä. Nostan esille vielä mediapersoonan ja muutoksen. Tutkielmassani mikro- ja makrotasoa tarkasteltaessa osoittautui, että mediapersoonan muovautumisessa on kyseessä jokaisen mediapersoonan kohdalla tapahtunut erilaisten valintojen summa, jonka toteutumisen lopulta tekee realistiseksi yleisön vastaanotto. Ilman vastaanottoa medially ei ole merkitystä. Tutkielma on siten tehnyt aihevausta aikakauden mediavastaanoton ymmärtämisen ja tulkitsemisen suuntaan. Tässä tutkielmassa on laadullisen tutkimustyön puitteissa saatu aikaiseksi avaus, joka luo hermeneuttisia suuntauksia myös median vastaanoton merkityksen tutkimiseen.

LÄHTEET

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

- Alanen, Pentti. 2014. Hermeneuttinen kehä ja kokeellinen tutkimus. Loimaa: Kustannus HD.
- Alapuro, Risto. 1994. Suomen synty paikallisena ilmiönä 1890–1933. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Anttila, Pirkko. 1996. Tutkimisen taito ja tiedon hankinta. Taito-, taide- ja muotoilualojentutkimuksen työvälineet. Helsinki: Akatiimi.
- von Bagh, Peter. 2006. Tähtien kirja. Helsinki: Otava.
- Gadamer, Hans-Georg. 2004. Hermeneutiikka. Ymmärtäminen tieteissä ja filosofiasa. Suomentanut Ismo Nikander. Tampere: Vastapaino. Saksankielinen alkuteos *Gesammelte Werke II & IV 1986 & 1987*.
- Gadamer, Hans-Georg. 2003. *Truth and Method*. Second, Revised Edition. Englanninkielinen käännös Joel Weinsheimer & Donald G. Marshall. New York: The Continuum International Publishing Group Inc. Saksankielinen alkuteos *Gesammelte Werke I 1986*.
- Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka. 1991. Johdatus tieteelliseen ajatteluun. Helsingin yliopiston filosofian laitoksen julkaisu.
- Hallamaa, Jaana; Launis, Veikko; Lötjönen, Salla & Sorvali, Irma. 2006. Humanistisen ja yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen normit. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Veikko; Salla Lötjönen, Salla & Irma Sorvali (toim.) *Etiikkaa ihmistieteille*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 211, 397–403.
- Heikkinen, Antero. 1993. Ihminen historian rakenteissa. Mikrohistorian näkökulma menneisyyteen. Helsinki: Yliopistopaino.
- Heiskanen, Outi & Vase, Kai. 2014. Suomalaisten filmitähtien kulta-aika. Helsinki: Tammi.
- Hietala, Veijo. 1994. Tunteesta teesiin. Johdatusta klassiseen ja uuteen elokuvateoriaan. Helsinki: Kirjastopalvelu.
- Kinnunen, Kaisa. 1985. Noitien ja myllärien jäljillä. Historiantutkija Carlo Ginzburgin esittely. *Tiede&edistys* 10:4, 322–330.
- Kurki, Leena & Kurki-Suutarinen, Matleena. 2014. Machiavellista samuraihin. Kohti innostavaa johtajuutta. Helsinki: Basam Books.

- Kurvinen, Heidi. 2014. Muistelmat lähteenä. Toimittaja Anni Voipion lehtimatka. Teoksessa Heini Hakosalo, Seija Jalagin, Marianne Junila & Heidi Kurvinen (toim.) Historiallinen elämä. Biografia ja historian tutkimus. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallinen arkisto 141, 132–150.
- Kuula, Arja. 2006. Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino.
- Lamberg, Marko. 2011. Suuntaviivoja. Muutosten keskeltä. Historiallinen Aikakauskirja, pääkirjoitus 109:1, 1–2.
- Leskelä-Kärki, Maarit. 2006. Kirjoittaen maailmassa. Krohnin sisaret ja kirjallinen elämä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1085.
- Lötjönen, Salla; Hallamaa, Jaana; Sorvali, Irma & Launis, Veikko. 2006. Eettisesti hyvä tiedeyhteisö. Teoksessa Jaana Hallamaa, Veikko Launis, Veikko; Salla Lötjönen, Salla & Irma Sorvali (toim.) Etiikkaa ihmistieteille. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Tietolipas 211, 50–66.
- Oesch, Erna. 1994. Totuus ja metodi hermeneutiikassa. Niin&Näin. 1:2, 9–12.
- Ollila, Anne 1995. Mitä on mikrohistoria?. Teoksessa Katriina Mäkinen & Leena Rossi (toim.) Rakkautta, ihanteita ja todellisuutta. Retkiä suomalaiseen mikrohistoriaan. Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja A 42. 2. uudistettu painos, 7–14.
- Peltonen, Matti. 1992. Matala katse. Kirjoituksia mentaliteettien historiasta. Hanki ja jää -julkaisusarja. Tampere: Tammer-Paino.
- Peltonen, Matti. 1996. Matala viisikymmenluku. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallinen arkisto 108, 7–18.
- Peltonen, Matti. 1999. Mikrohistoriasta. Hanki ja jää -julkaisusarja. Helsinki: Gaudeamus.
- Routila, Lauri Olavi. 1986. Miten teen tiedettä taiteesta. Johdatusta taiteentutkimukseen ja taiteen teoriaan. Keuruu: Clarion.
- Seppälä, Jaakko. 2007. Katse kohti tähtiä. Kotimainen elokuvatähteys ja sen ulkomaiset esikuvat 1920-luvulla. Teoksessa Henry Bacon, Anneli Lehtisalo & Pasi Nyysönen (toim.) Suomalaisuus valkokankaalla. Kotimainen elokuva toisin katsoen. Helsinki: Like, 19–52.
- Tuusvuori, Jarkko S. 2005. Vastauksia kritiikkeihin. Teoksessa Jarkko Tontti (toim.) Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Tampere: Vastapaino, 211–238.
- Varantola, Krista; Launis, Veikko; Helin, Markku; Spoof, Sanna Kaisa & Jäppinen, Sanna (toim.). 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta.

Ylä-Kotola, Mauri. 1999. Mediatieteen kysymyksiä 1. Mitä on mediatiede? Lapin yliopisto mediatieteen julkaisuja C2.

S ä h k ö i n e n a i n e i s t o

Halonen, Ilpo. 2009. Johdatus tieteenfilosofiaan. 5 tieteellinen päättely. Helsingin yliopiston avoimen yliopiston luentomateriaalia.
<http://www.helsinki.fi/hum/fil/tietfil/Luento04.htm> [Luettu 27.11.2014]

A I N E I S T O L Ä H T E E T

A r k i s t o a i n e i s t o

Kansallisarkisto, Päämajan propaganda, 1939, Perus-3132/42 [82] II/II.

Kansallisarkisto, Päämajan propaganda, Diaarit ja toimintakertomukset 1939–1942, T-8357/15 [44].

Kansanperinteen arkisto. R. W. Palmrothin kokoelma. Kansiot: 1, 2, 4, 9, 10, 15, 16, 28, 30. Tampereen yliopisto.

Kansanperinteen arkisto. R. W. Palmrothin kokoelma. VHS-kasetti 4. Kasetti sisältää Seppo Hovin tekemän haastattelun R. W. Palmrothista. Nauhoitettu 18.10.1989. Tampereen yliopisto.

Kansanperinteen arkisto. R. W. Palmrothin kokoelman valokuvatallenteita eri aiheista. Kuva: 447. Tampereen yliopisto.

Kansanperinteen arkisto. R. W. Palmrothin kokoelman Pallen parhaita -lauluvihkoja. Vihkot: 12, 36. Tampereen yliopisto.

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto [ELKA], Yleisradion kokoelma, Pääjohtajien kirjeenvaihto 1945–1946.

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto [ELKA], Yleisradion kokoelma, Fil.Tri. Ilmari Heikinheimo, muistioita, artikkeleita, puheita, haastatteluja, ym. 1935–1944.

Suomen Elinkeinoelämän Keskusarkisto [ELKA], Yleisradion kokoelma, Selostusosasto muistioita, raportteja, lausuntoja 1935–1946.

K i r j a l l i s u u s

Erola, Lasse. 2012. Tapsa. Tapio Rautavaaran elämä. Helsinki: Helsinki-kirjat.

Eskelinen, Heikki. 1994. Propaganda ja taide. Teoksessa Seppo Zetterberg (toim.) Muutosten vuosisata. II maailmansota, osa V. Helsinki: WSOY, 194–207.

Heikkinen, Sakari. 1996. Kulttuuri, kansa ja rillumarei. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallinen arkisto 108, 309–329.

Hirviseppä, Reino. 1975. Kuin vierivä virta. Jutelmia erään elämän varrelta. Helsinki: WSOY.

Hirviseppä, Reino. 1983. Silmästä silmään. Helsinki: Kirjayhtymä.

Kirves, Jenni. 2008. Päivittäinen myrkkyannoksemme. Sensuuria ja propagandaa jatkosodassa. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves (toim.) Ruma sota. Talvi- ja jatkosodan vaiettu historia. 2. painos. Helsinki: Johnny Kniga Publishing, 13–61.

Kirves, Jenni. 2014. Pyhä ja kirottu sota. Suur-Suomi-aatteen uho ja tuho aikalaisten kokemana. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves (toim.) Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus. Helsinki: Johnny Kniga Publishing, 321–379.

Korpela, Viljo. 1991. Niin se on poijaat. Viihdetaiteilijat sodissamme 1939–1945. Helsinki: WSOY.

Koski, Markku. 1985. Alemmat taiteet. Helsinki: Odessa.

Kuivakari, Seppo. 1995. Mannekiineja maalaismaisemassa. Teoksessa Seppo Zetterberg (toim.) Muutosten vuosisata 1961–1973 osa VII. Helsinki: WSOY, 248–251.

Kurkela, Vesa. 2003. Pula-ajan hovit. Teoksessa Pekka Jalkanen & Vesa Kurkela Suomen musiikin historia. Populaarimusiikki. Helsinki: WSOY, 341–342.

Laine, Eine. 1967. Pitkä päivä paistetta ja pilviä. 2. painos. Helsinki: Tammi.

Niiniluoto, Maarit. 1994. On elon retki näin eli miten viihteestä tuli sodan voittaja. Viihdytyskiertueita, kotirintaman kulttuuria ja Saksan suhteita vuosina 1939–45. Helsinki: Kirjayhtymä.

Näre, Sari. 2014. Taistelulentänä Suomen nuorison sielu. Suur-Suomen-hengen nostatusta, hengellä pelaamista ja vastarintaa. Teoksessa Sari Näre & Jenni Kirves (toim.) Luvattu maa. Suur-Suomen unelma ja unohdus. Helsinki: Johnny Kniga Publishing, 189–257.

Oinonen, Paavo. 2008. Matalaa kulttuuria eetterissä. Huomioita kulttuurihierarkian ilmenemisestä sotienjälkeisessä Suomen Yleisradiossa. Teoksessa Heidi Keinonen, Marko Ala-Fossi & Juha Herkman (toim.) Radio- ja televisiotutkimuksen metodologiaa. Näkökulmia sähköisen viestinnän tutkimiseen. Tampere: Tampereen yliopistopaino, 77–92.

Oinonen, Paavo. 2015. Markus-setä. Suomen ensimmäinen radiopersoona. Helsinki: Yleisradio.

- Olkkonen, Tuomo. 1996. Rekiviisuista rillumareihin. Teoksessa Matti Peltonen (toim.) Rillumarei ja valistus. Kulttuurikahakoita 1950-luvun Suomessa. Suomen Historiallinen Seura. Historiallinen arkisto 108, 21–41.
- ”Palle” [R.W. Palmroth]. 1941. Sikermä Pallen parhaita revyymlauluja. Vihko 12. Lahti: Kanervan kirjapaino.
- ”Palle” [R.W. Palmroth]. 1946. Sikermä Pallen parhaita revylauluja. Vihko 36. Helsinki: Opus.
- ”Palle” [R.W. Palmroth]. 1986. Pallen parhaat. ”Kulttuurikuplittajan” kuusi vuosikymmentä. Helsinki: Alea-kirja.
- Pilke, Helena. 2011. Julkaiseminen kielletty. Rintamahirjeenvaihtajat ja päämajan sensuuri 1941–1944. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Historiallisia tutkimuksia 257.
- Rautio, Markus. 1957. Markus-setä muistelee. 2. painos. Helsinki: Otava.
- Saarikoski, Tuula. 1981. Tauno Palo. Kolmen sukupolven sankari. Helsinki: Tammi.
- Sedergren, Jari & Kippola, Ilkka. 2015. Dokumentin utopiat. Suomalaisen dokumentti- ja lyhytelokuvan historia 1944–1989. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1406.
- Tontti, Jarkko (toim.). 2005. Tulkinnasta toiseen. Esseitä hermeneutiikasta. Tampere: Vastapaino.
- Tulppo, Pirkko. 1976. Paluu rauhan aikaan 1944–49. Teoksessa Pirkko Tulppo (toim.) Radioamatööreistä tajuntateollisuuteen. Puoli vuosisataa suomalaista yleisradiotoimintaa. Tampereen yliopiston Tiedotusopin laitoksen julkaisuja 31/1976, 191–220.
- Tuominen, Marja. 1991. ”Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia”. Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suomalaisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.
- Tuominen, Marja. 1994. Suomalaisen viihteen vuosikymmen. Teoksessa Seppo Zetterberg (toim.) Muutosten vuosisata 1930–1945 osa IV. Helsinki: WSOY, 248–251.
- Tuominen, Marja. 1995. Amerikkalaisviihteen rynnäkö Suomeen. Teoksessa Seppo Zetterberg (toim.) Muutosten vuosisata 1946–1960 osa VI. Helsinki: WSOY, 252–255.
- Uusitalo, Kari. 2002. Siiri ja Kaarlo. Näyttelijäparin tarina. Helsinki: Edita.
- Utrio, Untamo & Linnilä, Kai (toim.). 2008. Taistelu eetterissä. Talvisota ja hyökkäysvaihe. Helsinki: Tammi.

Vihonen, Lasse. 2010. Radio sodissamme 1939–1945. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 1298 / Tiede.

L e h d e t

Ajan Suunta 9.9.1936.

von Essen, Nils. 1991. Pallen puheilla silmästä silmään. Mies monessa mukana. Nykyposti 14:6, 8–11.

Etelä-Saimaa 2.8.1947.

Gronow, Pekka. 1970. Palle. Tri Jekyll ja mr Hyde. VIP 1, 12–14.

Immonen, Petri. 2014. Rintamalehtien tutkija. Helena Pilke tuntee sota-ajan sensuurin ja rintamakirjeenvaihtajien työn. Helsingin Sanomat. 3.9.2014, B:14–15.

Kampman, Olli, Partanen, Outi & Aromaa, Esa. 2013. Temperamentti ja persoonallisuushäiriöt masennuksen muovaajina. Duodecim 129 (18), 1908–1914.

Korhonen, Petri. 1988. Kansakunnan mielialanvartijat kokoontuivat. Viihdytysveteraanien sodasta ei kirjoiteta. Uusi Suomi.

Mikkelin Sanomat 8.8.1947.

Mustonen, Esko. 1988. Niin se on poijaat. Voi niitä aikoja kun Möttösestä meinattiin tehdä sotarikollinen. Sotaveteraani 3, 40–41.

Oinonen, Paavo. 2001. Tunteva ja itseohjautuva työläinen. Kodin piiri kuulokuvasarjassa Työmiehen perhe. Lähikuva. 14:2, 8–24.

”Palle” [R.W. Palmroth]. Tänään-palsta. Ilta-Sanomat. 19.9.1956.

Porvali, Seppo. 1986. Pallen kahdeksan vuosikymmentä. Palkka isänmaallisuudesta oli vaskistin nimi ja kalossinkuva. Nykyposti 9:4, 104–107.

Porvali, Seppo. 1984. Poliittinen mörkö – minäkö muka sellainen?. Tähti 10, 74–77.

Radiokuuntelija. 1, 7/1936; 14, 17, 24 27, 29, 35, 37, 48/1937; 30-31/1952.

Toivonen, Janne. 2014. 2.7.1944. Immola. Helsingin Sanomat 19.7.2014, A:16–17.

Virkkula, Simopekka. 2014. Lopuksi Rymy-Eetu ampuu jalkaansa. Aamulehti 4.9.2014, B:10–11.

S ä h k ö i n e n a i n e i s t o

von Bagh, Peter & Yleisradio. 1992. Lähikuvassa: Palle tv-dokumentti. Esitetty 23.1.1992.

Donner, Julia & Yleisradio. 2003. Sodanjälkeisen kulttuurin suuntia. Kulttuuridokumenttiohjelmasarja Sininen laulu. Suomen taiteiden tarina. Osa 6. Maisema taistelun jälkeen 1945–1950. Digitalinen aineisto. YLE Teema.
<http://yle.fi/vintti/yle.fi/sininenlaulu/yle.fi/teema/sininenlaulu/artikkeli.php-id=217.htm> [Luettu 23.7.2015]

Hovi, Seppo & MTV. 1990. Seppo Hovin Seurassa- tv-sarja. Jakso, Sota ajan säveliä. Esitetty 4.6.1990.

Hovi, Seppo; Lehtinen, Lasse & Yleisradio. 2014. Hengen aseinen - dokumenttiohjelmasarja. Kaikki jaksot, Sama tahti on askelten; Kynällä ja kiväärillä, hanurilla ja haupitsilla; Ajan ja täiden tappoa; Sotaonni kääntyy raskaaksi rauhaksi. Esitetty 30.5.; 6.6.; 13.6.; 20.6.2014.

Ihamäki, Olli-Pekka & Yleisradio. 1991. Reino Hirviseppä Olli-Pekka Ihamäen haastateltavana. Esitetty 12.11.1991. Ohjelmatalenne kuunneltavissa Yleisradion Elävä Arkisto -verkkopalvelusta. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/09/08/kuplettimestaripalle> [Luettu 15.3.2015]

Kangassalo, Olli & Yleisradio. 2014. Sota-ajan pilapiirroksiset pilkkasivat ryssää. Strada-kulttuuriohjelma. Esitetty 5.9.2014. Ohjelmatalenne katsottavissa Yleisradion Elävä Arkisto -verkkopalvelussa. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2014/09/03/sota-ajan-pilapiirroksiset-pilkkasivat-ryssaa> [Luettu 11.1.2016]

Niiniluoto, Maarit. 2002. Sota-ajan levyt jotka unohtuivat uudelleenjulkaisuista. Levyantologian esittelyteksti Cd-tallenteella Molotohvin koktaili. Sota-ajan propagandaa levyillä 1940–1942. Turku: Artie Music.

Palmroth, R.W. [Hirviseppä, Reino] & Yleisradio. 1937. Vallisaaren räjähdysonnettomuus. Esitetty 9.7.1937. Ohjelmatalenne kuunneltavissa Yleisradion Elävä Arkisto -verkkopalvelusta. <http://yle.fi/aihe/artikkeli/2011/01/20/vallisaaren-rajahdysonnettomuus-1937> [Luettu 28.10.2015]

Palmroth, R.W. [Hirviseppä, Reino] & Yleisradio. 1940. Sotavankien tietokilpailu. Esitetty 24.1.1940. Ohjelmatalenne kuunneltavissa Yleisradion Elävä Arkisto -verkkopalvelusta.
http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/tietovisa_neuvostovangeille_39171.html#media=39172 [Luettu 13.4.2015]

Puhtila, Sauvo & Yleisradio. 1965. Kolmekymmentä vuotta suomalaista radiorevyyttä. Esitetty 15.1.1965. Ohjelmatalenne kuunneltavissa otteita Yleisradion Elävä Arkisto -verkkopalvelusta.
http://yle.fi/elavaarkisto/artikkelit/pallen_radiorevyyt_12277.html#media=12281 [Luettu 11.1.2015]

Rytkönen, Sisko. 2013. Biografia. Einari Ketola. Kansallinen audiovisuaalinen instituutti. Elonet-verkkopalvelu Kansallisfilmografia.
<http://www.elonet.fi/fi/henkilo/120631> [Luettu 12.11.2015]

Suomi-Filmi. 1953. Finlandia-katsaus 200. Katsottavissa Kansallisen audiovisuaalisen instituutin Elonet-verkkopalvelu, Kansallisfilmografia.
<http://www.elonet.fi/fi/elokuva/105519> [Luettu 25.4.2015]

Suomi-Filmi. 1957. Finlandia-katsaus 350. Katsottavissa Kansallisen audiovisuaalisen instituutin Elonet-verkkopalvelu, Kansallisfilmografia.
<http://www.elonet.fi/fi/elokuva/163766> [Luettu 9.2.2015]

Valtion tiedotuslaitos. 1942. Puolustusvoimain katsaus 54. Sotamarsalkan hopeatorvet. Asemiesillan musiikkiohjelma. Katsottavissa Kansallisen audiovisuaalisen instituutin Elonet-verkkopalvelu, Kansallisfilmografia.
<http://www.elonet.fi/fi/elokuva/604824> [Luettu 12.1.2016]